

Қазақстан Республикасы
Мәдениет және
ақпарат министрлігі

Jastar
ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ОРТАЛЫҒЫ

ҚАЗАҚСТАН ЖАСТАРЫ

ӘЛЕУМЕТТАНУЛЫҚ ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ
БОЙЫНША ТАЛДАМАЛЫҚ БАЯНДАМА

Астана 2024

Қазақстан Республикасы
Мәдениет және ақпарат министрлігі

«ҚАЗАҚСТАН ЖАСТАРЫ»

ӨЛЕУМЕТТАНУЛЫҚ ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ БОЙЫНША
ТАЛДАМАЛЫҚ БАЯНДАМА

Астана, 2024

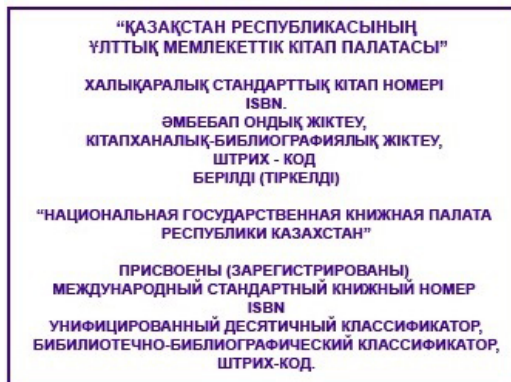
УДК 316.35

ББК 60.5

Қ18

**Курмангажинова А.Ф., Килыбаева П.К., Ахантаева С.Ж., Шаймерденова С.А.,
Кожобекова Д.А., Сулейменова М.Ж., Арғынбаева Ж.Ж., Амуртаева К.М.**
"ҚАЗАҚСТАН ЖАСТАРЫ" ӘЛЕУМЕТТАНУЛЫҚ ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ БОЙЫНША
АНАЛИТИКАЛЫҚ БАЯНДАМА

ISBN 978-601-7857-64-6

ISBN 978-601-7857-64-6

МАЗМҰНЫ

I. ӘЛЕУМЕТАНУЛЫҚ ЗЕРТТЕУ БАҒДАРЛАМАСЫ	5
II. ЖАСТАРДЫ ЖАППАЙ САУАЛДАН ӨТКІЗУ НӘТИЖЕЛЕРІ.....	10
<i>Респонденттердің әлеуметтік-демографиялық сипаттамасы</i>	<i>10</i>
1. ЖАСТАРДЫҢ ДЕНСАУЛЫҒЫ	10
<i>Жастар денсаулығының жағдайы.....</i>	<i>10</i>
<i>Репродуктивті денсаулық және жыныстық тәрбие</i>	<i>15</i>
<i>Спортқа қатынас</i>	<i>19</i>
<i>Вакцинацияға көзқарас</i>	<i>21</i>
2. ЖАСТАР ӨМІРІНДЕГІ БІЛІМ МЕН ҒЫЛЫМ.....	22
<i>Білім беру жүйесіне қанағаттану</i>	<i>23</i>
<i>Мектептер.....</i>	<i>24</i>
<i>Колледждер.....</i>	<i>25</i>
<i>ЖОО-лар</i>	<i>25</i>
<i>Қосымша білім</i>	<i>26</i>
<i>Ғылыми қызмет</i>	<i>27</i>
3. ЖАСТАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ	29
<i>Жастардың әлеуметтік көңіл-күйі</i>	<i>29</i>
<i>Жастардың материалдық жағдайы және қаржылық сауаттылық.....</i>	<i>31</i>
4. ЖАСТАРДЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫ ЖӘНЕ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒЫТ-БАҒДАРЫ	36
<i>Жастардың құндылық бағыт-бағдары.....</i>	<i>36</i>
<i>Тілдік орта.....</i>	<i>40</i>
<i>Діни сенімдер</i>	<i>41</i>
<i>Отан ұғымымен ассоциация және ел болашағы бейнесі.....</i>	<i>43</i>
<i>Демалыс және жастардың қызығушылықтары</i>	<i>46</i>
5. ЖАСТАР АРАСЫНДАҒЫ ОТБАСЫЛЫҚ-НЕКЕЛІК ҚАТЫНАСТАР ТЕНДЕНЦИЯСЫ	47
<i>Неке жасы және некелік дәстүрлерді сақтау.....</i>	<i>47</i>
<i>Отбасылық өмір үшін болашақ өмірсеріктің орны</i>	<i>50</i>
<i>Неке бұзылу себептері.....</i>	<i>51</i>
6. ЖАСТАРДЫҢ ТҰТЫНУ МӘДЕНИЕТІ	53
<i>Видеоплатформаларды пайдалану.....</i>	<i>54</i>
<i>Әлеуметтік желілер мен мессенджерлерді пайдалану</i>	<i>56</i>
<i>Кітап оқу.....</i>	<i>58</i>
7. АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ САЯСИ ШАРАЛАРҒА ҚАТЫСУ	60
<i>Мемлекеттік саясатқа көзқарас</i>	<i>60</i>

<i>Мемлекеттік бағдарламаларға қатысу</i>	61
<i>Жастардың азаматтық белсенділігі</i>	63
<i>Климаттың өзгеруіне қатынас</i>	66
<i>Креативті өнеркәсіптің дамуы</i>	67
ҚОРЫТЫНДЫЛАР	70
ҰСЫНЫМДАР	76
III. САРАПШЫЛЫҚ САУАЛ НӘТИЖЕЛЕРІ	77
1. <i>Мемлекеттік жастар саясаты шараларының тиімділігін бағалау</i>	78
2. <i>Қазіргі жастардың құндылық бағыт-бағдары мен басымдықтары</i>	85
3. <i>Азаматтық және саяси белсенділік</i>	91
4. <i>Жастармен идеологиялық жұмыс</i>	96
5. <i>Жоғары білімді жаңарту</i>	98
ҚОРЫТЫНДЫЛАР	101
ҰСЫНЫМДАР	103

I. ӘЛЕУМЕТАНУЛЫҚ ЗЕРТТЕУ БАҒДАРЛАМАСЫ

Қазақстан – жас ұлтты мемлекет, халқының орта жасы 2023 жылы 32 жасты құрады. 2023 жылдың қыркүйегінде Қазақстан халқына Жолдауында Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаев ағымдағы осы демографиялық үрдісті бәсекелестік басымдыққа айналдыру қажеттігін атап өткен болатын.

2023 жылы жастардың жас ерекшелігі 35 жасқа дейін деп белгіленген еді, нәтижесінде жастар саны елде 5,7 миллион адамнан асты. Бүгінде еліміздегі әрбір үшінші адам – жас азамат. Осылайша, жастар ұлттық дамудың басты қозғаушы күштерінің бірі болып саналады.

Сонымен бірге қазіргі кең көлемді жаһандану мен ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың даму жағдайында, сол сияқты әлемдегі әлеуметтік – экономикалық өзгерістер ықпалымен құндылық бағыт-бағдарды айтарлықтай қайта ойлау, қайта бағалау жүріп жатыр. Бұл тұрғыдан алғанда жеке тұлға мен азамат деңгейінде индивидтің өз-өзін анықтау үрдісі маңызды сипатқа ие болуда және бұл әсіресе жастар ортасында маңызды. Қазақстандық жастардың құндылықтарын, қызығушылықтарын мен сұраныстарын зерттеу мемлекеттік жастар саясатын сапалы түрде жүзеге асырудың маңызды құралы болып табылады.

«Қазақстан жастары» қоғамдық пікір өлшемі жастардың құндылық бағдарларына назар аударады және білім, денсаулық азаматтық белсенділік, әлеуметтік-экономикалық жағдай және басқа да жастар дамуы саласындағы кешенді мәселелерді зерттеуге бағытталған.

Зерттеудің өзектілігі жастар, қоғам және мемлекет арасындағы кері байланысты жетілдіру мақсатында жастар ерекшелігі мен мәселелеріне, негізгі үдерістеріне тұрақты түрде талдау жасалу қажеттілігінен туындайды. Әлеуметтік институттар мен ұйымдар, мемлекеттік бағдарламаларға қатысты жас адамдардың, сол сияқты жастар саясаты саласы сарапшыларының ой-пікірі мен бағаларын жан-жақты зерттеу жүргізіліп отырған мемлекеттік жастар саясатына қатысты шаралардың тиімділігін талдау үшін ерекше қажет.

Бағдарламаның әдіснамалық бөлімі

«Қазақстан жастары» қоғамдық пікір өлшемі Қазақстан жастары дамуының ағымдағы жағдайын зерттеу және мемлекеттік жастар саясатын іске асырудың тиімділігін арттыру үшін нұсқаулар дайындау мақсатында жыл сайын жүргізіледі.

Міндеттер:

- жас қазақстандықтардың құндылық бағдары мен қызығушылықтарын зерттеу;
- жастар ортасындағы отбасылық-некелік басты тенденцияларды қарастыру;
- жастардың пайдалану мәдениетін қарастыру және жастарға әсер етудің барынша оңтайлы жолдарын анықтау;
- жастардың азаматтық және саяси белсенділігі деңгейін, олардың көңіл-күйлерін сараптау;
- жастардың мемлекеттік бағдарламалар мен жастар жобаларына қатысу деңгейін анықтау;
- жастардың креативті индустрияның дамуына көзқарас, қатынастарын анықтау;
- әлеуметтік-экономикалық жағдай мен білім сапасына қанағаттану деңгейін белгілеу;
- жастардың дене шынықтыруға, ментальдық және репродуктивті денсаулыққа қатынасын қарастыру;

• мемлекеттік жастар саясатын іске асырудың тиімділігін арттыру үшін нұсқаулар дайындау.

Зерттеу пәні – Қазақстан жастарының денсаулық пен демалыс, білім мен ғылым, әлеуметтік-экономикалық ахуал, құндылық бағдарлар мен қызығушылықтар, қоғамдық-саяси процестер сияқты өз өмірінің негізгі аспектілерін қабылдауы мен бағалауы.

Зерттеудің әдістемелік бөлігі

Зерттеуде сауалнама арқылы жаппай сауал, респондентпен жеке сұхбат және сарапшымен сұхбат әдісі сияқты ақпарат жинау мен талдаудың сандық және сапалық әдістері қолданылды.

Ақпарат жинаудың негізгі әдісі ретінде 14 пен 35 жас арасындағы жастардан жаппай сауалнама алу әдісі қолданылды, «face-to-face». Бұл әдіс жастар ортасындағы ахуал туралы барынша объективті ақпарат алуға мүмкіндік береді.

Жаппай сауалнама іріктеу негізінде алынған және жиынтығында әлеуметтік топтың құрылымын білдіретін респонденттердің үлкен тобының зерттеуге қатысуын көздейді. Өткізілген жаппай сауал нәтижелері негізінде дәлдіктің түрлі деңгейімен жаппай көңіл-күй туралы болжам құрылады. Жаппай сауалдың басты міндет-мақсаты – адамдар пікірі, олардың әлеуметтік құбылыстарға бағасы мен мотивтері, қоғамдық, топтық және жеке сана – сезім жағдайы мен феномені туралы ақпарат алу.

Әлеуметтанулық зерттеулер тәжірибесінде сарапшылық сауал қандай болса да бір құбылыстың дамуы туралы болжам жасау үшін, жаппай сауалнама нәтижелеріне сенімді болу үшін, зерттеу мәселесі (зондаж) туралы алдын ала ақпарат алу мақсатында, респонденттерден жаппай сауал мүмкін болмаған және тиімсіз болған жағдайда қолданылады.

Іріктелген респонденттер құрамы 2000 болды. Әлеуметтанулық зерттеу аумағы Қазақстан Республикасының бар аймағын – республикалық маңызы бар Астана, Алматы, Шымкент қалаларын, 17 облыс орталығын, сонымен бірге ауылдық елді мекендерді қамтыды (А кестесі). Зерттеуде стратификацияланған квоталанған көп сатылы іріктеу қолданылды. Алдымен, облыстар мен қалалардағы тұрғындар санына қарай ел аумақтары бойынша жүргізілетін жұмыс ауқымы айқындалды. Одан кейін әр аймақ бойынша қалалық және ауылдық іріктеу, сол сияқты гендерлік іріктеу ауқымы есептелді.

*А кестесі. Адам жобасы бойынша іріктеу жиынтығы есебі**

Облыс	Барлығы	Қала	Ауыл	Ерлер	Әйелдер
Қазақстан Республикасы	2000	1247	753	1021	979
Абай	53	33	20	27	26
Ақмола	74	42	32	38	36
Ақтөбе	93	69	24	48	45
Алматы	148	23	125	76	72
Атырау	72	39	33	37	35
Батыс Қазақстан	65	36	29	33	32
Жамбыл	123	52	71	63	60
Жетісу	65	29	36	33	32
Қарағанды	108	88	20	55	53
Қостанай	77	47	30	40	37
Қызылорда	85	39	46	44	41

Маңғыстау	81	36	45	41	40
Павлодар	68	48	20	35	33
Солтүстік Қазақстан	47	23	24	25	22
Түркістан	228	55	173	120	108
Ұлытау	21	17	4	11	10
Шығыс Қазақстан	62	41	21	32	30
Астана қ.	159	159	0	80	79
Алматы қ.	238	238	0	114	124
Шымкент қ.	133	133	0	66	67

Бұл зерттеуде байқау бірліктерін іріктеу бірнеше кезеңде жүргізілді:

1. Облыстар бойынша таңдау. Облыстар мен республикалық деңгейдегі қалалардағы 14 пен 35 жас аралығындағы тұрғындар санына қарай Астана, Алматы, Шымкент қалалары және елдің 17 облыстарындағы іріктеуге сәйкес облыстар бойынша іріктеу.

2. Әр облыстағы қалалық және ауылдық іріктеу көлемі ара қатынасына қарай қала-ауыл қағидаты бойынша іріктеу. Барлық облыс орталықтары, қалалар мен ауылдық елді мекендер сауалмен қамтылатын болады.

3. Сауал нүктелерін таңдау. Қала және ауылдық елді мекендерде сол елді мекеннің картографиялық тізімінен көшелер мен шағынаудандар жай кездейсоқ таңдалады.

4. Үй шаруашылықтарын таңдау. Бастау нүктесінен бастап «сол жақ қол» ережесімен, қалада 5 реттік таңдау қадамымен, ауылда 3 реттік таңдау қадамымен үй шаруашылықтары іріктеледі. Квотаға сәйкес келген бір үй шаруашылығынан бір белсенді сұхбатпен шектеледі. Бастау нүктесі ерікті түрде таңдалады.

5. Респонденттерді квотаға сәйкес таңдау. Әр жеке алынған үй шаруашылығында респонденттер екі белгі бойынша, жынысы мен жасына қарай іріктеледі. Сауал кезінде респондент 14 жастан кіші болмауы, 35 жастан үлкен болмауы керек, сол сияқты жыныс бойынша өкілі репрезентативті болуы керек (сауал алынатын ерлер мен әйелдер саны әр облыс, қала, ауыл бойынша Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының деректері негізінде есептелді).

Іріктеу репрезентативті, яғни бөлінген параметрлерімен респонденттер құрамы бас жиынтықтағы тиісті пропорцияларға жуықтайды. Бұл жағдайда іріктеу жиынтықтың орташа сипаттамасының бас жиынтықтың орташа сипаттамасынан ауытқуы $\pm 2,19\%$ -дан аспайды.

Берілген параметрлерге сәйкес сарапшылар сұхбаты 10 сарапшыны құрады, ол параметрлер: біліктілік, қызмет саласы (зерттелуі тиіс жастарға қатысты денсаулық, білім мен демалыс, еңбекпен қамтылу, мемлекеттік жастар саясаты және тағы басқа салаларда).

Құралнама құрылымы

Алғашқы ақпаратты жинау үшін тираждалған құжат – сауалнама қолданылды, ол белгіленген ережелер бойынша бір-бірімен байланысты құрастырылған сұрақтардан тұрады. Респонденттермен сауал олардың таңдауымен қазақ және орыс тілдерінде жүргізілді. Зерттеудің далалық кезеңі ақпаратын жинауды аймақтық супервайзерлер басшылығымен арнайы дайындалған сұхбат алушылар (интервьюер) жүзеге асырды.

Сарапшылар сұхбаты зерттеу міндеттеріне сәйкес алдын ала дайындалған сценарий (гайд) бойынша өткізілді.

Зерттеу құралдары құрылымы зерттеу міндеттері мен бағдарламалық мақсаттарға сәйкес логикалық блоктарға бөлінген бірнеше сұрақтардан тұрады.

Сұхбат алу кезінде деректерді сараптау мен оны кейін расшифровка жасау мақсатында аудиожазба жүргізілді. Қорытындылары бойынша аудиожазбалардың расшифровкасы жасалып, транскрипт құралды.

Ақпаратты өңдеу әдістемесі

Зерттеудің далалық кезеңі қорытындылары бойынша интервьюерлер жұмысына бақылау (100% сауалнама толтыру сауаттылығын тексеру және 30% телефон бойынша алаңды бақылау), сонымен бірге кодтау, кіріспелер және деректерді өңдеу жүргізілді.

Кіріспе, бастапқы деректерді өңдеу, және бір өлшемді, екі өлшемді кестелерді шығару, корреляциялық және кластерлік талдау жасау лицензияланған, орыс тіліне бейімделген SPSS компьютерлік бағдарламасы арқылы жасалды.

Ақпаратты талдау әдістері

Алғашқы әлеуметтанулық ақпаратты талдаудың негізгі әдістері:

- 1) деректерді бір өлшемді талдау;
- 2) деректерді екі өлшемді талдау;
- 3) корреляциялық талдау.

Әлеуметтанулық зерттеуді ұйымдастыру кезеңдері:

1 кезең. Әлеуметтанулық сауалды дайындау.

Келесі бағыттардан тұратын бағдарлама жасау:

- проблемалы ахуалды анықтау;
- таңдалған тақырып бойынша әдебиеттерге шолу;
- міндеттер мен мақсаттар қою;
- ұғым-түсінікті операциялизациялау;
- гипотезаларды шығару;
- таңдаулы жиынтықты жобалау.

Эмпириялық ақпарат жинау үшін құралды (сауалнама) даярлау:

- сауалнаманы аудару;
- құралдарды пилоттау.

2 кезең. Эмпириялық ақпарат жинау.

Сауалды ұйымдастыру:

- интервьюерлерді іріктеу, дайындау, нұсқау беру;
- сауал учаскелерін бөлу;
- сауал бірліктерін таңдау;
- сауал өткізу мен сауалнама толтыру жөнінде сауалдама мен нұсқаулықтар жіберу;
- сұхбаттар өткізу.

3 кезең. Әлеуметтанулық деректерді өңдеу және түсіндіру.

- статистикалық деректерді өңдеу мен талдау бағдарламасында макет әзірлеу (SPSS);
- сауалнаманы кодтау (респонденттердің ашық жауаптарын кодтау);
- сауалнамалық деректерді енгізу;
- алаңды бақылау;
- әлеуметтік-демографиялық өлшемдер бойынша есептер мен сызбалық есептерді шығару мен өңдеу;
- статистикалық талдаудың басқа да түрлерін қолдану.

4 кезең. Алынған деректерді талдау.

Алғашқы талдауды өткізу:

- сауал барысында анықталған тәуелділіктерді тіркеу;
- кестелерді шығару;
- диаграммалар құру.

Деректерді екінші рет талдау:

- салыстырмалы талдау;
- қосымша ақпарат тарту;
- жаңа болжамдар мен нұсқауларды шығару;
- зерттеудің қорытынды есебін дайындау.

II. ЖАСТАРДЫ ЖАППАЙ САУАЛДАН ӨТКІЗУ НӘТИЖЕЛЕРІ

Респонденттердің әлеуметтік-демографиялық сипаттамасы

Гендерлік тұрғыдан алғанда сауалға қатысқан респонденттердің 51,3%-ы ерлер өкілі, ал 48,7%-ы әйелдер болды. Жас диаппазоны жағынан респонденттердің 25,8%-ы 14 пен 18 жас арасында болса, 21,0%-ы 19 бен 23 жас, 22,3%-ы 24 пен 28 жас, 31,1%-ы 29 бен 34 жас арасында болды. Респонденттердің басым бөлігі қазақтар – 78,6%, орыстар – 13,9%, басқа этникалық топ өкілдері – 7,5%.

Білім деңгейі: сауалға қатысқан жастардың 13,7%-ы тек мектептің 9 сыныбын бітіргендер, 12,8%-ында толық орта білім бар. Респонденттердің 27,2%- кәсіби-техникалық, арнайы білім алғандар. Сауал кезінде шараға қатысқан жастардың 12,7%-ы ЖОО студенттері, 31,4%-ы ЖОО-ны аяқтап, жоғары білім алғандар болды. Респонденттердің 2,3%-ында ғылым докторы, кандидаты, магистрі ғылыми дәрежелері болды.

Әлеуметтік мәртебесі: сауалға қатысқан жастардың 42,2%-ы тіркелген некеде болса, 2,9%-ы тіркелмеген некеде өмір сүріп жатыр. Респонденттердің жартысынан сәл астам бөлігі үйленбеген/тұрмыс құрмаған, 0,7%-ы ажырасқан.

Сауалға қатысқан жастардың үй шаруашылығының *жалпы табысын* ескерсек, 7,7%-ы айына 100 000 теңгеден төмен тұратынын айтса, респонденттердің 29,4% -ы айына 100 000-250 000 теңге, 36,2%-ы 250 000-400 000 теңге, 15,2%-ы айлық табысы 400 000-нан 550 000 теңге аралығында екенін айтты. Айына 550 000 теңгеден 700 000 теңгеге дейін табысты респонденттердің 6,4%-ы алады. Табысы ең жоғары (700 000 теңгеден жоғары) топ 4,4% болды. Жұмыс істейтіндер арасында сауалнамаға қатысушылардың көпшілігі (9,8%) сауалнама кезінде ғылым, мәдениет, денсаулық сақтау, білім беру, мектепке дейінгі тәрбие және қызмет көрсету саласында (9,4%) еңбек етті. Респонденттердің 28,8% - ы жұмыс істемеді.

1. ЖАСТАРДЫҢ ДЕНСАУЛЫҒЫ

Жастар денсаулығының жағдайы

Денсаулық – ерекше назар аударуды қажет ететін адам өмірінің ең басты да маңызды салаларының бірі. Өз денсаулық жағдайларына немқұрайлы қарайтын қазақстандықтардың жас толқынының бір бөлігі үшін оның ерекше маңызы бар. Нақты айтсақ, дұрыс тамақтануда, дене белсенділігі мен зиянды және пайдалы дағдыларға жеке қатынастарын қалыптастыруда мәселелер бар. Сонымен қоса, денсаулық үшін өз жауапкершілігі қажеттігін түсіну медициналық көмек алу мүмкіндіктерін ашады. Бірақ, түрлі себептермен бұл көмекті пайдаланушылар аз.

Бұл бөлімде жастар денсаулығына қатысты негізгі мәселелер қаралды, оның ішінде физикалық пен менталдық денсаулықтың жалпы жағдайы, репродуктивті денсаулық, Жастар денсаулық орталықтары туралы хабардар болушылық пен спортқа қатынас бар.

Ең алдымен, респонденттерге өз денсаулығын үш, жалпы, физикалық және репродуктивтік категория бойынша бағалау ұсынылды. Талдау үшін теріс «1» және «2» бағалар, оң «4» және «5» бағалар жиынтығы есептелді. Жалпы алғанда жастар өз денсаулықтарын барлық категория бойынша, әсіресе физикалық денсаулық категориясы (84,7%) бойынша айтарлықтай жоғары бағалаған (№1 кесте).

№1 кесте, «Өз денсаулығыңыздың жағдайын 1-ден 5 балл шкаласы бойынша бағалаңыз, бұл жерде 1 – өте нашар денсаулық, 5 – өте жақсы денсаулық» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

	1	2	1+2	3	4	5	4+5	3/0
Жалпы физикалық денсаулық	0,4	2,5	2,9	11,8	34,5	50,2	84,7	0,8
Менталды денсаулық	0,6	2,9	3,5	12,2	31,7	49,2	80,9	3,6
Репродуктивті денсаулық	0,5	2,6	3,1	11,5	29,5	50,5	80	5,6

Денсаулыққа қатысты мәселелерді бағалауда (№1 диаграмма) спортқа аз көңіл бөлетін респонденттердің 20,6%-ы мазасыздануда, олар жағдайды өзгертуді қалайды, 12,4%-ы болса мәселеге байланысты ешқандай әрекет жасауды ойлап отырған жоқ, ал 15,2%-ы бұл мәселенің өз өмірінде бар екенін түсінсе де, оларды бұл мәселе мүлдем мазаламайды.

Отырып өмір сүретіндер арасында 14,5%-ы осындай өмір салтын өзгерткісі келеді, 11,8%-ы ешқандай әрекет жасауды ойлап отырған жоқ, ал 13,7%-ы бұл мәселеге алаңдамайды. 16,2%-ы жұмысқа көп уақыт бөлінетініне алаңдамайды, 4,5%-ы бұл жағдайды өзгерткісі келеді, 11,3%-ы ештеңені өзгертпейтінін айтты.

Зиянды дағдылар мен тәуелділікке келсек, респонденттердің көпшілігі алкоголь, темекі, есірткі пайдалану және құмар ойындарға қатысуға байланысты өздерінде проблема жоқ екендігін мәлімдеді (84,9% бен 94,6% аралығындағы жастарда бұндай проблема жоқ).

№1 диаграмма. «Алаңдаушылық деңгейіне қарай өз денсаулығыңызға қатысты мәселеңізді бағалаңыз (әр жолда бір жауап)», сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Менталдық денсаулыққа қатысты жастарды алаңдататын түрлі өмірлік жағдайлар психологиялық проблема себептері болуы ықтимал. Қазіргі кезде жастарды алаңдатып отырған 3-топ жағдай келесілер: өзінің материалдық жағдайына алаңдаушылық (28,1%), өз өмірі мен жақындары өмірі үшін алаңдаушылық (27,3%), жұмысқа орналасу мәселесі (18,7%). Сол сияқты сұралғандардың 16,6%-ын елдегі сыбайлас жемқорлықтың жоғары деңгейі мазаласа, 15,9%-ы ішкі және сыртқы саяси ахуалдың тұрақсыздығына алаңдайды. 14,1%-дан 14,7%-ға дейінгі жастарды бәрінен бұрын жұмыссыз қалу, оқудағы проблемалар, тұрғын үйдің болмауы немесе нашар өмір сүру жағдайлары, өзінің өмірге бейімделе алмауы көбірек алаңдатады.

Тұтастай алғанда сауалға қатысқан жастар, өзіндік мәселеден болашақ балаларына қатысты мәселеге дейін өздерін алаңдататын түрлі себептерді көрсетті. Тек 11,2%-ы өз өмірлерінде оларды ештеңе алаңдатпайтынын жеткізді (№2 кесте).

№2 кесте. «3 топ жағдай тізімінен өзіңізді қазіргі кезде барынша алаңдатып отырғанын таңдаңыз (үш жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

	Пайыздар
Өмір сүруге керек материалдық ресурстарсыз қалу	28,1
Өз өмірі мен жақындары өмірі үшін алаңдаушылық	27,3
Жұмысқа орналасу мәселесі	18,7
Елдегі сыбайлас жемқорлықтың жоғары деңгейі	16,6
Ішкі және сыртқы саяси ахуалдың тұрақсыздығы	15,9
Өмірде өзін іске асыра алмау	14,7
Тұрғын үйдің болмауы, нашар өмір сүру жағдайлары	14,3
Оқумен байланысты мәселелер	14,2
Жұмыс орнынан айрылу	14,1
Мені ештеңе алаңдатпайды	11,2
Қарыз, несие төлеу мүмкіндігінің болмауы	9,4
Жақын адамдармен өзара түсіністіктің болмауы	8,9
Жақсы білім алу мүмкіндігінің болмауы	7,4
Достарсыз қалу, жалғыздық	6,8
Мемлекет тарапынан шектеу, бақылау	5,5
Отбасы құра алмау	4,5
Сүйген адамыңды кездестіре алмау	3,4
Инфляция, жоғары баға	0,3
Денсаулық	0,2
Ұлтаралық қатынас	0,1
Тілдік мәселе	0,1
Азық-түлік қымбатшылығы	0,1
Грантқа түсу, оқудың жоғары бағасы	0,1
Балалар болашағы	0,1
Жауап беруге қиналамын	3,3

Елді мекен типіне қарай корреляцияда ауылдық елді мекен респонденттерін қалалықтарға қарағанда жұмысқа орналасу (23,0%, қала – 16,0%), жұмыс орнынан айрылу (15,6%, қала – 13,1%), тұрғын үйдің болмауы немесе нашар өмір сүру жағдайлары (15,5%, қала – 13,5%), қарыз, несие төлеу мүмкіндігінің болмауы (12,5%, қала – 7,4%) көбірек алаңдатады. Бұл жерде қала респонденттері материалдық ресурстар, өз өмірі мен жақындары өміріне алаңдаушылыққа жиі мазасызданып отыр (тиісінше 29,5% бен 28,5%) (№3 кесте).

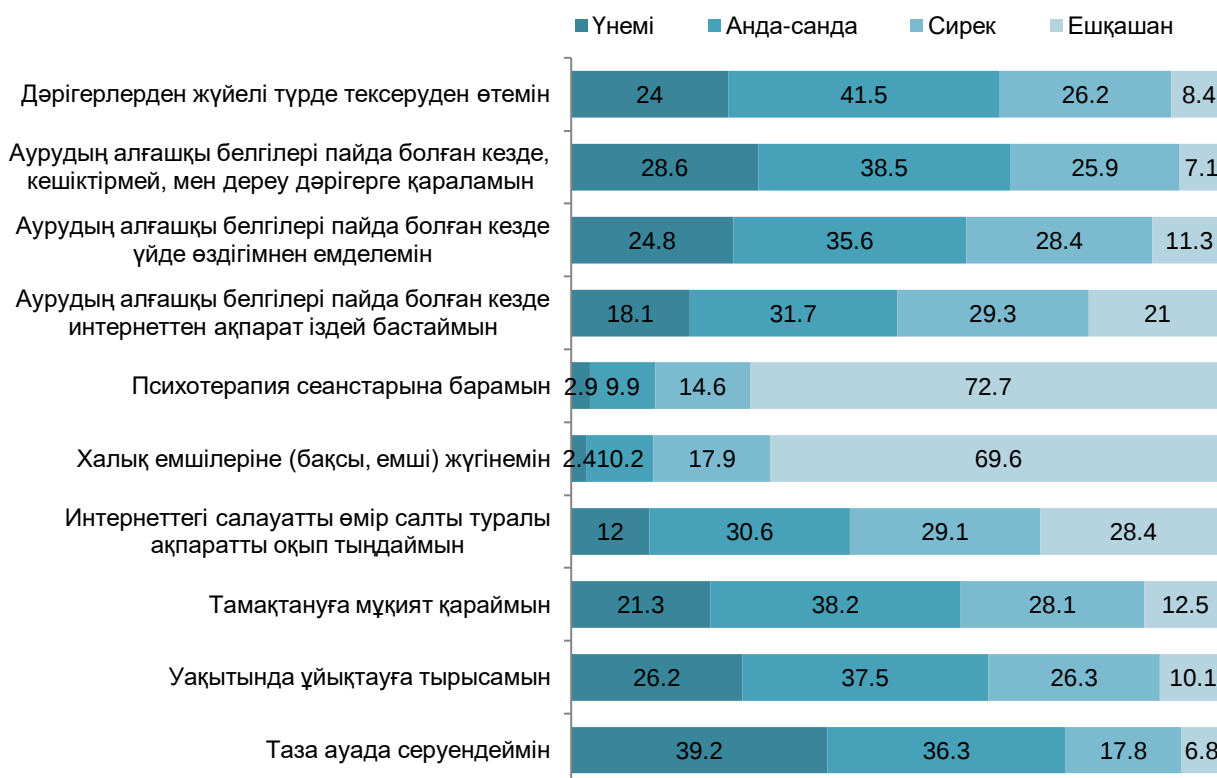
№3 кесте. «3 топ жағдай тізімінен өзіңізді қазіргі кезде барынша алаңдатып отырғанын таңдаңыз (үш жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, елді мекен типі бойынша, %-бен

	Қала	Ауыл
Өмір сүруге керек материалдық ресурстарсыз қалу	29,5	25,8
Өз өмірі мен жақындары өмірі үшін алаңдаушылық	28,5	25,2
Жұмысқа орналасу мәселесі	16,0	23,0
Елдегі сыбайлас жемқорлықтың жоғары деңгейі	16,1	17,3
Ішкі және сыртқы саяси ахуалдың тұрақсыздығы	15,7	16,3
Жұмыс орнынан айрылу	13,1	15,6
Тұрғын үйдің болмауы, нашар өмір сүру жағдайлары	13,5	15,5
Өмірде өзін іске асыра алмау	15,7	13,0
Қарыз, несие төлеу мүмкіндігінің болмауы	7,4	12,5
Оқумен байланысты мәселелер	16,0	11,2
Жақын адамдармен өзара түсіністіктің болмауы	8,4	9,7
Мені ештеңе алаңдатпайды	12,2	9,7
Достарсыз қалу, жалғыздық	6,5	7,1
Жақсы білім алу мүмкіндігінің болмауы	7,9	6,6
Мемлекет тарапынан шектеу, бақылау	5,4	5,6
Отбасы құра алмау	5,0	3,6
Сүйген адамыңды кездестіре алмау	3,6	3,1
Денсаулық	0,2	0,3
Грантқа түсу, оқудың жоғары бағасы	0,1	0,1
Балалар болашағы	-	0,1
Ұлтаралық қатынас	0,2	-
Инфляция, жоғары баға	0,4	-
Тілдік мәселе	0,1	-
Азық-түлік қымбатшылығы	0,1	-
Жауап беруге қиналамын	3,4	3,0

Өздерінің физикалық және менталды денсаулығын сақтау үшін жас респонденттер тұрақты түрде немесе белгілі уақыттан соң медициналық тексеруден өтіп тұрады (65,5%), аурудың алғашқы белгілері байқалғанда дәрігерге қаралады (67,1%) немесе үй жағдайында өздері дербес емделе бастайды (60,4%).

Сонымен қатар, респонденттердің 59,5%-ы тұрақты түрде немесе белгілі уақытта өз тамақтануына мұқият болса, 63,7%-ы ұйқы мен сергектік режимін сақтауға тырысады, 75,5%-ы уақытты таза ауада өткізгісі келеді. Респонденттердің 72,7%-ы еш уақытта психотерапияда болмағанын атап өтуге болады. Сауалға қатысқандардың 69,6%-ы еш уақытта халық емшілеріне қаралмаған (№2 диаграмма).

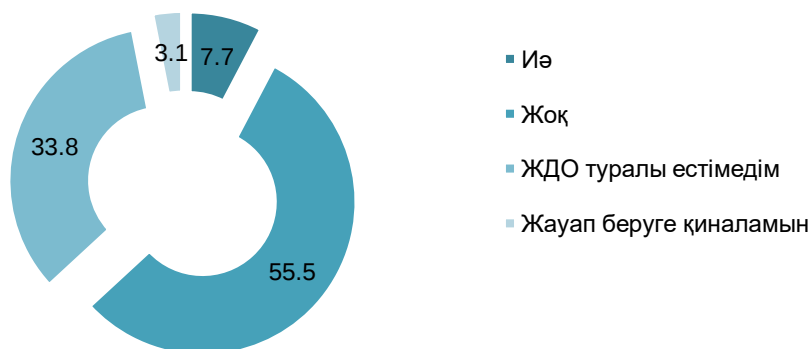
№2 диаграмма. «Көрсетілгендердің қайсысын Сіз өз мәселеңізді шешу үшін қолданасыз? (әр жолға бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Қазақстанда жастарға медициналық қызмет пен кеңес беретін Жастардың денсаулық орталықтары (ЖДО) жұмыс істейді. БҰҰ Балалар қоры (ЮНИСЕФ) өкілдігінің «Қазақстандағы жастар және жасөспірімдер қажеттіліктері мен Жастар денсаулық орталықтары әлеуетінің бағасы» зерттеуінің нәтижелеріне сәйкес, ең алдымен, тұрғындардың хабардар болмауы себебінен ЖДО жұмысы, тиісті деңгейде тиімді емес¹.

Сауал нәтижелері көрсеткендей, респонденттердің 7,7%-ы ғана кеңес немесе ем алу үшін ЖДО-ға жүгінген. Сауалға қатысушылардың жартысынан астамы орталықтарға жүгінбеген, ал 33,8%-ы ЖДО туралы естімеген де екен (№3 диаграмма).

№3 диаграмма. «Ем немесе кеңес алу үшін Сіз Жастар денсаулық орталықтарына (ЖДО) бардыңыз ба? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

¹ «Жастар денсаулық орталығы әлеуетін және Қазақстандағы жастар мен жасөспірімдер сұранысын бағалау. Қазақстан Республикасындағы БҰҰ Балалар қоры өкілдігі. Астана, 2024 ж. // <https://www.unicef.org/kazakhstan/media/11846/file/%D0%9E%D1%82%D1%87%D0%B5%D1%82%20%D0%BF%D0%BE%20%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%B3%D0%B0%D0%BC%20%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D1%88%D0%BD%D0%B5%D0%B9%20%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B8.pdf.pdf>

Репродуктивті денсаулық және жыныстық тәрбие

Ерте жастан жыныстық белсенділік, қажет емес жүктілік, жыныстық мәселелер бойынша толық ақпараттың жетіспеуі жастар дамуындағы маңызды аспект болып қалуда. Менталитетті ескерсек, жыныстық тәрбие мәселесінде әлі де тыйым салынған, айтуға болмайды деп саналатын тұстар жеткілікті. Мемлекет бұл салада бақылаудың қажеттігін түсінеді және жастардың репродуктивті денсаулығын қорғау бойынша бағдарламаларға біртіндеп бастамашы болуда. «Sauluq.life – Жастардың денсаулығын сақтау»² жобасы осы мысалдардың бірі. Ол жастарға жыныстық тәрбие беру мен қажетсіз жүкті болу, аборт және жыныстық жолмен берілетін инфекциялардың алдын алу мақсатында құрылды.

Репродуктивті және сексуалды денсаулық туралы беделді ақпарат көздеріне келсек, сауалға қатысқан жастардың 26,6%-ы үшін жеке гинекологпен, урологпен, репродуктологпен әңгімелесу осындай ақпарат көзі, респонденттердің 17,9%-ы ақпаратты интернет-жарияланым мен мақалалардан алса, 16,6%-ы отбасылық талқылаулардан алады.

Жартысына жуығы өз құрдастары (15,4%) мен отбасылық дәрігерге (15,3%) жүгінеді. Респонденттердің 14,4%-ы үшін әлеуметтік желілер, 11,3%-ы үшін медициналық мекемелердің баспа материалдары ақпарат көзі болып есептеледі.

Жыныстық денсаулық туралы ата-аналарынан ақпарат сұрайтын респонденттер мейлінше аз болды (0,1%) (№4 диаграмма).

№4 диаграмма. «Репродуктивті және жыныстық денсаулық туралы Сіз үшін ең беделді ақпарат көзін көрсетіңіз (үш жауаптан кем емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

² <https://sauluq.kz/ru> «Sauluq.life – Жастардың денсаулығын сақтау» жобаның ресми веб-сайты

Гендерлік тұрғыдан алғанда ерлерге қарағанда әйел-респонденттердің репродуктивті және жыныстық денсаулық туралы ақпаратқа қызығушылығы жоғарылау. Әйелдер өз гинеколог-дәрігеріне қаралуға басымдық береді (34,2%, ерлер – 19,4%). Өз кезегінде, репродуктивті денсаулық туралы ақпарат алатын ерлер-респонденттер аз (24,4%, әйелдер – 14,9%) (№4 кесте).

№4 кесте. «Репродуктивті және жыныстық денсаулық туралы Сіз үшін ең беделді ақпарат көзін көрсетіңіз (үш жауаптан кем емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, жыныс бойынша, %-бен

	Ерлер	Әйелдер
Өзімнің отбасылық дәрігеріммен әңгімелесу	15,6	15,0
Өзімнің гинеколог, уролог, репродуктологіммен әңгімелесу	19,4	34,2
Медициналық мекемелердің баспа материалдары	9,9	12,6
Отбасылық талқылаулар	15,4	17,9
Мектептегі сабақтар мен талқылаулар	6,2	6,2
Интернет-жарияланым, мақалалар	16,8	19,1
Имам, священник	1,7	2,4
Деректі фильмдер	5,5	3,8
Әлеуметтік желідегі талқылаулар	14,6	14,1
Сенім телефондары	3,0	3,2
Құрдастар, достар	14,4	16,4
Мен мұндай ақпарат алмаймын	24,4	14,9
Талқылауға немесе сұрауға ұяламын	9,3	9,3
Ана	-	0,7
Ата-ана	0,1	-
Жауап беруге қиналамын	6,2	5,3

Жас тұрғысынан алғанда респонденттердің жасы үлкейген сайын оларға жыныстық денсаулық мәселелерін кәсіби мамандармен талқылау жеңілірек екені байқалады (24-28 жас – 31% және 29-34 жас – 31,7%). Бұл ретте сауалдың 14-18 жастағы ең жас қатысушылары бұл тақырыпты талқылауға әдетте қысылады (13,6%), бірақ отбасылық талқылауда (19%) немесе құрдастар мен достары арасында олар өздерін әлдеқайда жайлы сезінеді (17,9%). 19-23 жастағы респонденттер интернет-жарияланымдарға, мақалаларға, әлеуметтік желілердегі талқылауларға басымдық береді (16,9%) (№5 кесте).

№5 кесте. «Репродуктивті және жыныстық денсаулық туралы Сіз үшін ең беделді ақпарат көзін көрсетіңіз (үш жауаптан кем емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, жас топтары бойынша, %-бен

	14-18 жас	19-23 жас	24-28 жас	29-34 жас
Өзімнің отбасылық дәрігеріммен әңгімелесу	13,6	14,3	17,1	16,1
Өзімнің гинеколог, уролог, репродуктологіммен әңгімелесу	16,9	26,3	31,0	31,7
Медициналық мекемелердің баспа материалдары	12,4	9,1	11,7	11,4
Отбасылық талқылаулар	19,0	16,2	14,8	16,1
Мектептегі сабақтар мен талқылаулар	10,3	7,4	4,0	3,5
Интернет-жарияланым, мақалалар	13,6	22,7	19,3	17,2
Имам, діни қызметкер	2,9	1,7	2,0	1,4
Деректі фильмдер	4,5	5,7	4,5	4,2
Әлеуметтік желілердегі талқылаулар	12,0	16,9	16,0	13,4
Сенім телефондары	2,7	3,1	2,2	4,0
Құрдастар, достар	17,9	19,6	13,0	12,2
Мен мұндай ақпарат алмаймын	21,4	16,7	20,7	19,8
Талқылауға немесе сұрауға ұяламын	13,6	9,8	5,8	7,9
Ана	0,6	0,2	0,2	0,3
Ата-ана	0,2	-	-	-
Жауап беруге қиналамын	7,4	4,3	4,7	6,3

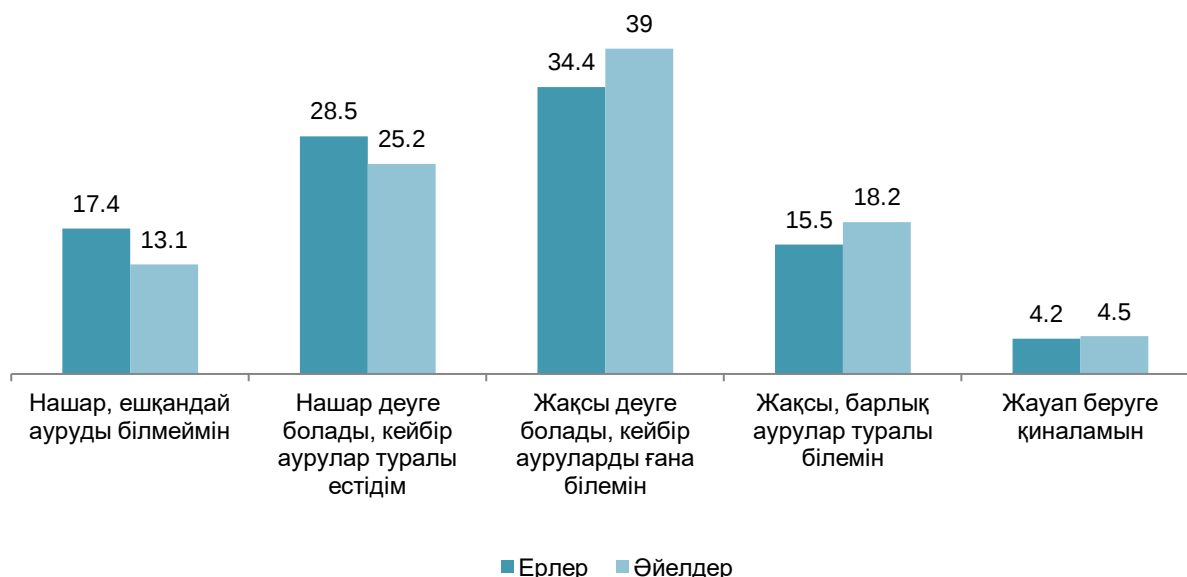
Респонденттердің 42,3%-ында венерологиялық аурулардың таралуы туралы нақты білім жоқ. Респонденттердің 53,5%-ы бұл туралы хабардар (№5 диаграмма).

№5 диаграмма. «Венерологиялық аурулардың таралуы туралы Сіз не білесіз? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

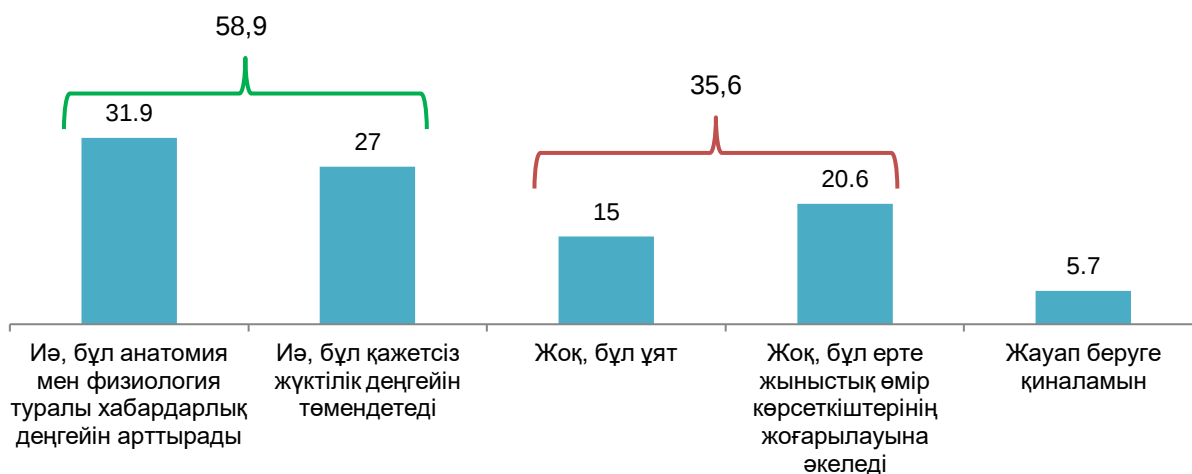
Гендер бойынша корреляцияны қарағанда венерологиялық аурулардың таралуы туралы еркектерге қарағанда әйелдердің көбірек хабардар екені байқалады. Әйелдердің 18,2%-ы барлық аурулар туралы жақсы білетін болса, ерлерде бұл көрсеткіш – 15,5%. «Жақсы деуге болады, кейбір ауруларды білемін» жауап нұсқасын респондент-әйелдердің 39%-ы көрсетсе, ерлерде бұл жауапты таңдағандар – 34,4% (№6 диаграмма).

№6 диаграмма. «Венерологиялық аурулардың таралуы туралы Сіз не білесіз? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, жыныс бойынша, %-бен

Сұралған жастардың жартысынан астамы (58,9%) жасөспірімдерді анатомия, физиологиямен хабардар ету, сол сияқты қажет емес жүктілік деңгейін төмендету мақсатында мектептерде сексуалдық/жыныстық тәрбие бойынша сабақтар өткізу қажет деп санайды. Респонденттердің 35,6%-ы мұндай сабақтарға қарсы, олардың бір бөлігі (15,0%) бұны ұят деп есептесе, қалғандары (20,6%) бұл ерте жыныстық өмірге әкелуі мүмкін деп ойлайды (№7 диаграмма).

№7 диаграмма. «Сіз қалай ойлайсыз, мектептерде сексуалдық/жыныстық тәрбие бойынша сабақтар болуы тиіс пе? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Гендерлік тұрғыдан респондент-әйелдер ерлермен салыстырғанда мектепте жыныстық тәрбие сағаттарын енгізу қажет деген жауапты көбірек көрсетті. Әсіресе, әйелдер қажет емес жүктілік мәселесіне баса назар аударып отыр (29,9%, ерлер – 24,2%) (№8 диаграмма).

№8 диаграмма. «Сіз қалай ойлайсыз, мектептерде сексуалдық/жыныстық тәрбие бойынша сабақтар болуы тиіс пе? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, жыныс бойынша, %-бен

Жас ерекшелігі бойынша жыныстық өмірге ену үшін барынша жайлы кезең деп респонденттердің көпшілігі (23%) 20 жасты атады. Респонденттердің сәл аз бөлігі (20,8%) осы жыныстық өмірге ену үшін барынша жайлы кезең деп 18 жасты көрсетті.

Респонденттердің 3,8%-ы жыныстық өмірдің басталуын 13-16 жас деп көрсеткенін атап кеткен жөн. 5,8% сауалға қатысқан жастар жыныстық өмірді некеге отырғаннан кейін бастаған дұрыс деп санайды (№6 кесте).

№6 кесте. «Сіз қалай ойлайсыз, жыныстық өмірді қай жастан бастаған дұрыс?» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Жасы	Пайыздар
------	----------

13	0,2
14	0,2
15	0,4
16	3,0
17	1,4
18	20,8
19	4,0
20	23,0
21	6,6
22	5,0
23	4,9
24	2,5
25	7,7
26	1,0
27	0,7
28	0,5
30	0,8
34	0,1
Жауаптан бас тарту	8,2
Жауап беруге қиналамын	3,3
Некеге отырғаннан кейін	5,8
Ересек жаста	0,3
Өркім өзі шешеді	0,1

Спортқа қатынас

Өр аймақта спорт инфроқұрылымын дамыту, салауатты өмір салты мен белсенді спорттық жаттығулармен айналысуды насихаттау, ілгері жылжыту өзекті мәселе болып қалуда. Спорт пен тұрақты түрдегі физикалық белсенділік жастар үшін бос уақыттың маңызды бөлігіне айналып, адам денсаулығы мен психикалық ахуалына едәуір оң ықпалын тигізеді.

Кедергілерге келсек, сауал нәтижелеріне сәйкес жас респонденттердің 36,2%-ы спортпен айналысуға мүмкіндік бермей тұрған басты кедергі еріншектік деп санайды. Респонденттердің ширек бөлігі уақыт жетіспеушілігін айтты. Одан сәл аз бөлігі (24,9%) спортпен айналысуға жастарға қаржы жетіспейтінін көрсетті, мотивацияның жоқтығын 24,4%-ы атады. 19,4%-ы үшін кедергі шаршау, ал 19,0%-ы үшін жуық жерде жаттығу нысандарының жоқтығы. Сауалға қатысушылардың 10,7%-ы нашар инфроқұрылым мен денсаулықтың нашар күйін атады. 10,2% респонденттер пікірінше жастар жаттықтырушылар мен секциялар болмағандықтан спортпен айналыса алмай отыр. 16,4% респонденттер пікірінше жастардың спортпен айналысуына кедергі болатындай ерекше себептер жоқ (№9 диаграмма).

№9 диаграмма. «Сіз қалай ойлайсыз, жастардың спортпен айналысуына не кедергі? (үш жауаптан кем емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Елді мекен типіне қарай корреляцияда қалалық респонденттер үшін еріншектіктен басқа жиі кедергі қаржының болмауы (27,1%, ауыл – 21,3%), уақыт жетіспеуі (25,9%, ауыл – 23,4%), шаршау (21,9%, ауыл – 15,4%) және мотивацияның болмауы (17,8%, ауыл – 14,2%).

Бұл ретте ауыл жастары жуық жерде жаттығу нысандарының жоқтығын (25,2%, қала – 15,1%) және жаттықтырушылар мен секциялар жоқтығын (14,6%, қала – 7,4%) қалалықтардан гөрі жиірек атады (№10 диаграмма).

№10 диаграмма. «Сіз қалай ойлайсыз, жастардың спортпен айналысуына не кедергі? (үш жауаптан кем емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, елді мекен типіне қарай, %-бен

Вакцинацияға көзқарас

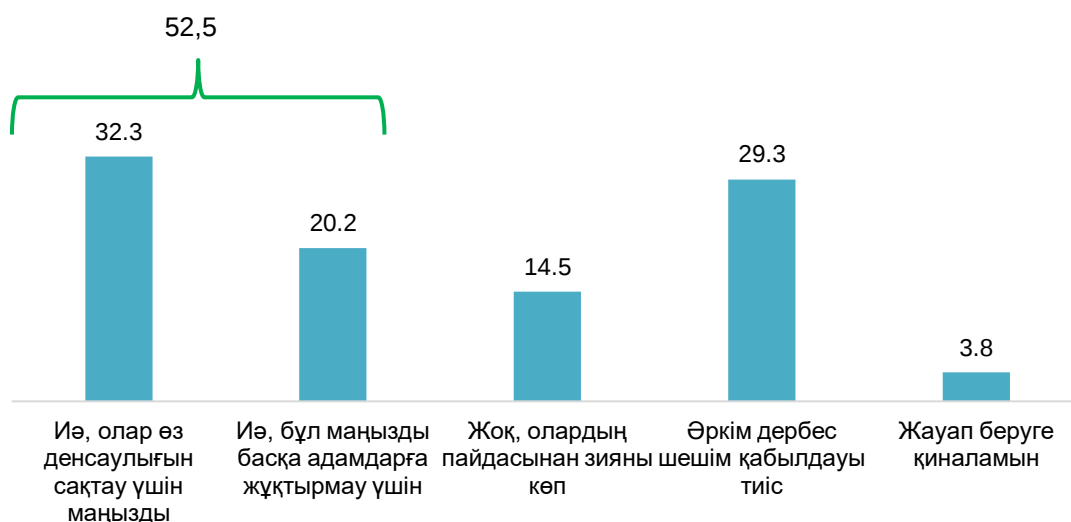
Вакцинация – қоғамдық дискурстың ең өзекті талқыланатын тақырыптарының бірі. Сенімді ақпараттың жетіспеушілігі жағдайды ушықтыра түседі, тұрғындарда сенім төмендеп, қауіптену үрдісі артады. Бұл ретте вакцинация – адам ағзасын қорғаудың, аурулар мен оның таралуының алдын алудың ең тиімді құралдарының бірі. Үкімет профилактикалық екпе алуды қажет ететін аурулар тізімін бекітті³.

Сауал барысында респонденттер міндетті және ұсынба вакцинацияға қатысты өз пікірлерін білдірді. Сауалға қатысушылардың 52,5%-ы өз денсаулығын сақтау және аурулар таралуының алдын алу үшін міндетті және ұсынба вакцинацияларды қабылдау қажет деп санайды.

³ Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 20 ақпандағы № 102 қаулысы <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P20000000612>
«Медициналық көмектің кепілдік берілген көлемі шеңберінде міндетті профилактикалық егулер жүргізілетін аурулардың тізбесін, оларды жүргізу қағидаларын, мерзімдерін және профилактикалық егуге жататын халық топтарын бекіту туралы»
Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 24 қыркүйектегі № 612 қаулысына өзгерістер енгізу туралы // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31880902 Постановление Правительства Республики Казахстан от 20 февраля 2024 года № 102 <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P20000000612>

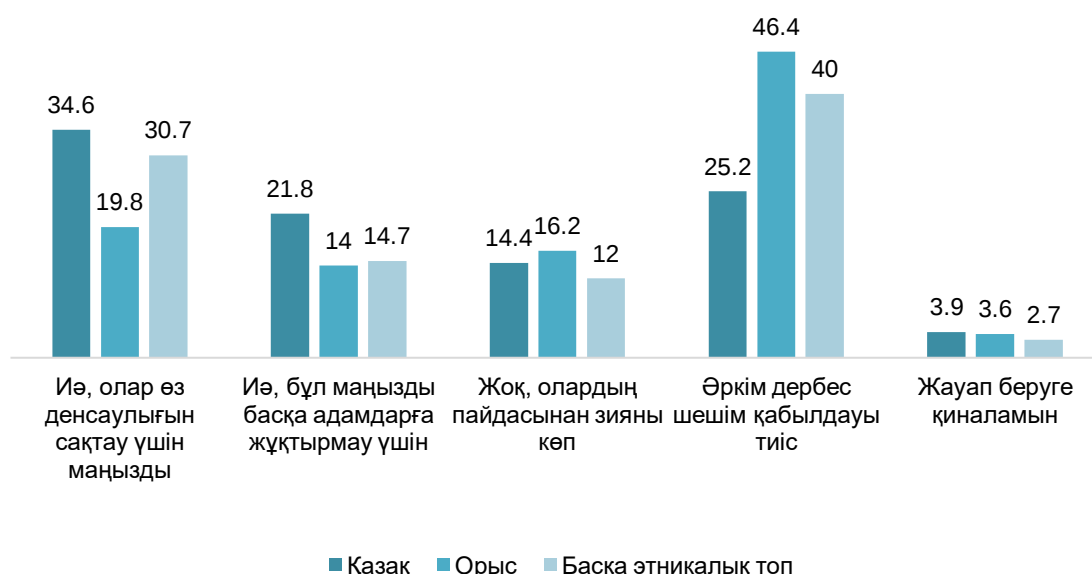
14,5%-ы вакцинаның пайдасынан зияны көп десе, 29,3% респонденттер вакцина қабылдау немесе қабылдамау туралы әр адам дербес шешім қабылдау керек екенін атады (№11 диаграмма).

№11 диаграмма. «Қалай ойлайсыз, ұсынылатын және міндетті вакциналарды қабылдау керек пе? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Этникалық топтар тұрғысынан алғанда орыстармен салыстырғанда қазақтар және басқа да этникалық топ өкілдері өз денсаулығын сақтау үшін вакцинаның маңыздылығын жиі атады (қазақтар – 34,6%, басқалар – 30,7%, орыстар – 19,8%). Өз кезегінде респондент-орыстар өзгелерге қарағанда вакцина қабылдау немесе қабылдамау туралы әр адам дербес шешім қабылдау керек жауабын жиі белгіледі (орыстар – 46,4%, басқалар – 40,0%, қазақтар – 25,2%) (№12 диаграмма).

№12 диаграмма. «Қалай ойлайсыз, ұсынылатын және міндетті вакциналарды қабылдау керек пе? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, этникалық топтар бойынша, %-бен

2. ЖАСТАР ӨМІРІНДЕГІ БІЛІМ МЕН ҒЫЛЫМ

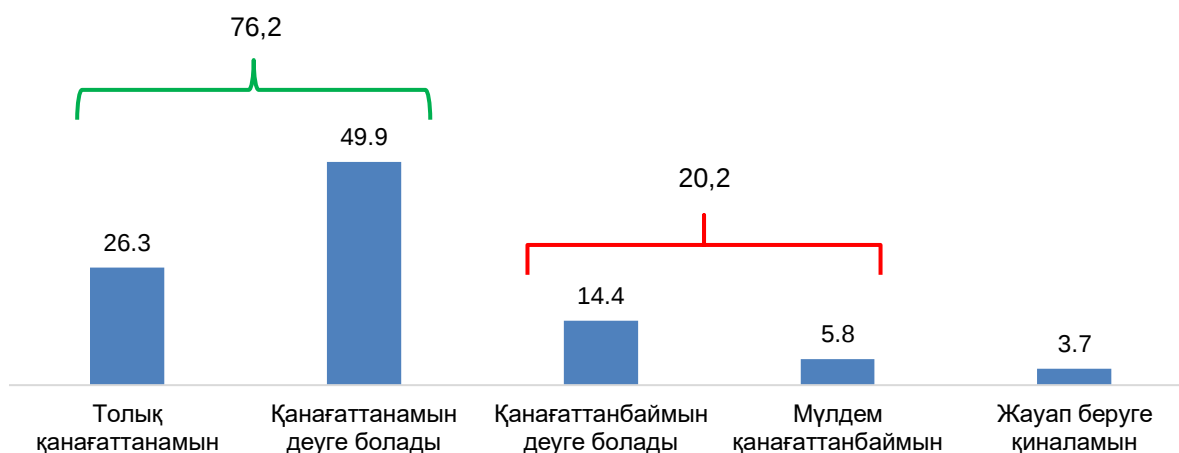
Білім беру жүйесіне қанағаттану

Адамның жеке тұлға ретінде дамуында білім іргелі рөл атқарады, ол интеллектуалдық және сонымен бірге әлеуметтік, кәсіби дағдылардың қалыптасуына ықпал етеді. Білім – қоғам мен әр адамның жеке қабілеттерін дамытудың шешуші құралы.

Қазақстанда соңғы жылдары барлық деңгейде білім жүйесінің сапасын жақсарту үшін белгіленген шаралар алынды, қадамдар жасалды. Білім саласын қаржыландыру артты, шетелдік университеттермен меморандумдарға қол қойылуда, жаңа мектептер салынуда, педагогтің кәсіби мәртебесі артып, мектеп бағдарламалары жаңартылды.

Алып жатырған немесе алған білімді бағалауда респонденттердің көпшілігі (76,2%) оның сапасына қанағаттанатындықтарын жеткізді («қанағаттамын деуге болады» + «толық қанағаттанамын»). Сауалға қатысқандар ішінде қанағаттанбағандары – 20,2% («қанағаттанбаймын деуге болады» + «мүлдем қанағаттанбаймын») (№13 диаграмма).

№13 диаграмма. «Алған немесе алып жатырған білім сапасына Сіз қанағаттанасыз ба? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Бұл мәселені *білім деңгейлері бойынша* қарағанда респонденттердің барлығы дерлік өздерінің алған біліміне қанағаттанатындықтарын жеткізді (81,8%-дан 71,7%-ға дейін, «толық қанағаттанамын» + «қанағаттанамын деуге болады»). Орта мектептің 9 сыныбын бітіргендерде бұл жерде ең жоғары қанағаттану көрсеткіші (81,8%) болды.

Ғылыми дәрежесі бар респонденттердің 28,2%-ы алған білімге қанағаттанбайтындықтарын өзгелерге қарағанда жиі атады (№7 кесте).

№7 кесте. «Алған немесе алып жатырған білім сапасына Сіз қанағаттанасыз ба? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, білім деңгейлері бойынша, %-бен

	Аяқталмаған орта, мектептің 9 сыныбы	Орта, мектеп 11 сыныбы	Кәсіби-техникалық, орта арнаулы, колледж, училище	Аяқталмаған жоғары, ЖОО-да оқып жатырмын	Жоғары, ЖОО бітірдім	Жоғары және ғылыми дәреже, магистр, ғылым кандидаты, доктор, PhD
Толықтай қанағаттанамын	31,8	22,4	20,4	29,6	28,2	39,1
Қанағаттанамын деуге болады	50,0	51,4	51,8	50,6	48,6	32,6
Оң бағалар жиынтығы	81,8	73,8	72,2	80,2	76,8	71,7
Қанағаттанбаймын деуге болады	9,9	17,3	16,4	11,9	13,9	23,9
Мүлдем қанағаттанбаймын	5,1	5,9	6,6	5,5	5,4	4,3
Теріс бағалар жиынтығы	15	23,2	23	17,4	19,3	28,2
Жауап беруге қиналамын	3,3	3,1	4,8	2,4	4,0	-

Мектептер

Орта білім беру түрлі аспектілерін талдау барысында респонденттердің ең алдымен мектеп мұғалімдерінің біліктілігін жоғары бағалайтыны анықталды (58,5%). Сонымен бірге кітапханадағы жұмыс жайлылығы (56,4%), қазақ тіліндегі кітаптар мен оқулықтар қолжетімділігі (56,0%), мұғалімдердің этикалық мінез-құлқы (54,1%) сияқты аспектілер де жоғары бағаланды.

Ең төмен бағаны респонденттер діни киімдерді киюге (30,5%), сонымен қатар ғимарат ішіндегі дәретханаларға, тазалығына, қағаз бен сабынның болуына (26,6%), оқудан тыс сабақтарға (24,6%) және мектептегі интернет қолжетімділігіне (21,5%) қойды (№8 кесте).

№8 кесте. «Қазақстандық білім беру жүйесінің түрлі аспектілерін 1-ден 5-ке дейінгі өлшем бойынша бағалаңыз, 1 – өте нашар, 5 – өте жақсы (әр жолға бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

	1	2	1+2	3	4	5	4+5	Ж/Ж, бас тарту	Ж/Қ
Мектептер									
Мектептердегі бағалау жүйесі (БЖБ, ТЖБ)	7,1	12,5	19,6	32,9	27,0	13,7	40,7	0,4	6,7
Мектеп оқулықтарының сапасы	5,5	13,7	19,2	28,7	31,6	15,6	47,2	0,3	4,8
Қазақ тіліндегі кітаптар мен оқулықтар қолжетімділігі	2,9	8,2	11,1	24,7	33,2	22,8	56	0,3	8,1
Кабинеттердің материалдық-техникалық жабдықталуы	4,6	9,5	14,1	31,8	33,1	16,0	49,1	0,6	4,7
Мектептердегі интернет қолжетімділігі	10,4	11,1	21,5	30,6	28,0	14,3	42,3	0,4	5,3
Мектеп мұғалімдерінің біліктілігі	2,3	7,6	9,9	27,3	35,1	23,4	58,5	0,4	4,0
Мұғалімдердің этикалық мінез-құлқы	3,3	9,0	12,3	27,9	32,5	21,6	54,1	0,6	5,2
Мектептердің санитарлық жағдайы	4,3	10,2	14,5	31,2	32,4	17,0	49,4	0,5	4,5
Ғимарат ішіндегі дәретханалар, тазалығы, қағаз бен сабынның болуы	11,7	14,9	26,6	31,9	24,7	11,4	36,1	0,3	5,2
Кітапханадағы жұмыс жайлылығы	3,2	9,2	12,4	24,7	35,5	20,9	56,4	0,4	6,2
Оқудан тыс сабақтар (шығу, далалық тәжірибелер)	12,3	12,3	24,6	28,5	27,2	11,8	39	0,4	7,6

Химия, биология және физика сабақтарында реагент, құрал, материалдардың болуы және қолжетімділігі	8,8	13,2	22	30,4	26,5	13,0	39,5	0,5	7,8
Діни киімдерді кию (хиджаб және т.б.)	18,3	12,2	30,5	20,2	16,4	13,1	29,5	0,5	19,5

Колледждер

Колледждердегі білім беру жүйесін сипаттаған респонденттер көп жағдайда жоғары бағаны оқытушы біліктілігіне (43,0%) кітапханадағы жұмыс жайлылығына (42,0%) қойды.

Ең төмен бағаны стипендия көлемі (19,9%) мен діни киімді кию (17,6%) аспектілері алды (№9 кесте).

№9 кесте. «Қазақстандық білім беру жүйесінің түрлі аспектілерін 1-ден 5-ке дейінгі өлшем бойынша бағалаңыз, 1 – өте нашар, 5 – өте жақсы (әр жолға бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

	1	2	1+2	3	4	5	4+5	Ж/Ж, бас тарту	Ж/Қ
Колледждер									
Оқытушылар біліктілігі	1,7	6,7	8,4	21,7	26,6	16,4	43	2,4	24,6
Стипендия көлемі	10,0	9,9	19,9	25,4	20,9	9,0	29,9	2,4	22,5
Кабинеттердің материалдық-техникалық жабдықталуы	3,4	7,1	10,5	27,3	24,9	12,3	37,2	2,4	22,8
Колледждердегі интернет қолжетімділігі	6,4	8,7	15,1	22,7	24,6	11,0	35,6	2,4	24,4
Ғимарат ішіндегі дәретханалар, тазалығы, қағаз бен сабынның болуы	6,4	9,6	16	26,4	22,7	8,6	31,3	2,4	24,1
Кітапханадағы жұмыс жайлылығы	2,9	6,4	9,3	21,8	28,0	14,0	42	2,4	24,7
Оқудан тыс сабақтар (шығу, далалық тәжірибелер)	6,0	9,2	15,2	22,1	23,3	10,2	33,5	2,4	26,9
Химия, биология және физика сабақтарында реагент, құрал, материалдардың болуы және қолжетімділігі	4,9	7,3	12,2	25,8	24,0	9,5	33,5	2,4	26,2
Қазақ тіліндегі кітаптар мен оқулықтар қолжетімділігі	3,7	7,1	10,8	21,8	26,2	12,7	38,9	2,4	26,2
Оқудан тыс кезде бос уақытты ұйымдастыру	7,0	7,8	14,8	22,9	23,6	9,9	33,5	2,4	26,6
Діни киімдерді кию (хиджаб және т.б.)	9,8	7,8	17,6	16,3	19,4	12,0	31,4	2,8	32,2

ЖОО-лар

Жоғары білімге қатысты сауалдарда респонденттер көп жағдайда жоғары бағаны кітапханадағы жұмыс жайлылығына (46,3%) оқытушы біліктілігіне (46,1%) және қазақ тіліндегі кітаптар мен оқулықтар қолжетімділігіне (41,7%) қойды.

Ең төмен бағаны оқу үшін төлем құны (32,4%), сол сияқты стипендия көлемі (22,2%), мемлекеттік білім гранттарының саны мен бөлінуі (21,0%), білім жүйесіндегі сыбайлас жемқорлыққа қарсы шаралар (20,7%) алды (№10 кесте).

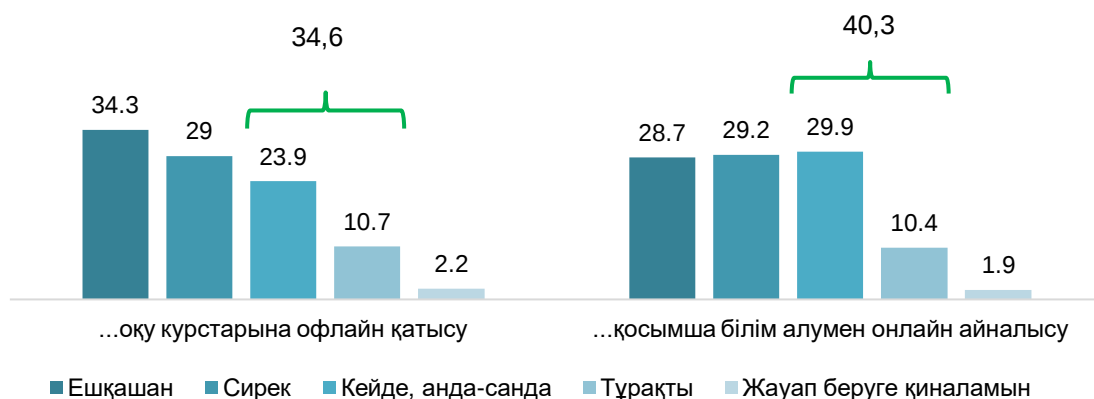
№10 кесте. «Қазақстандық білім беру жүйесінің түрлі аспектілерін 1-ден 5-ке дейінгі өлшем бойынша бағалаңыз, 1 – өте нашар, 5 – өте жақсы (әр жолға бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

	1	2	1+2	3	4	5	4+5	Ж/Ж, бас тарту	Ж/Қ
ЖОО-лар									
Бірыңғай ұлттық тестілеу (БҰТ)	6,9	8,5	15,4	23,3	23,5	14,9	38,4	1,8	21,3
Мемлекеттік білім гранттарының саны мен бөлінуі	10,6	10,4	21	22,4	22,1	11,7	33,8	1,8	21,1
Білім жүйесіндегі сыбайлас жемқорлыққа қарсы шаралар	9,7	11,0	20,7	23,5	19,1	11,5	30,6	1,8	23,6
Оқытушылар біліктілігі	1,8	6,3	8,1	21,5	28,2	17,9	46,1	1,8	22,6
Студенттер стипендиясы көлемі	11,5	10,7	22,2	22,5	20,6	12,3	32,9	1,8	20,6
Оқу үшін төлем құны	20,1	12,3	32,4	19,3	16,8	9,1	25,9	1,8	20,8
Ғимарат ішіндегі дәретханалар, тазалығы, қағаз бен сабынның болуы	5,7	8,8	14,5	25,6	23,0	11,2	34,2	1,8	24,0
Кітапханадағы жұмыс жайлылығы	2,4	7,0	9,4	18,9	25,8	20,5	46,3	1,8	23,7
Оқудан тыс сабақтар (шығу, далалық тәжірибелер)	4,8	8,0	12,8	23,6	23,6	12,4	36	1,8	26,0
Химия, биология және физика сабақтарында реагент, құрал, материалдардың болуы және қолжетімділігі	2,7	7,8	10,5	23,7	25,4	12,5	37,9	1,8	26,2
Қазақ тіліндегі кітаптар мен оқулықтар қолжетімділігі	3,2	6,2	9,4	21,3	26,4	15,3	41,7	1,8	25,9
Студенттік өмірді ұйымдастыру	5,1	8,8	13,9	21,1	24,5	14,2	38,7	1,8	24,7
Діни киімдерді кию (хиджаб және т.б.)	10,2	6,4	16,6	16,8	16,9	16,1	33	1,8	32,0

Қосымша білім

Қосымша білім бойынша сауал нәтижелері көрсеткендей респонденттердің 34,6%-ы офлайн оқу курстарына қатысады. Онлайн-курстардың қажеттілігі сәл жоғары, ол курстарға қатысатын жастар – 40,3% (№14 диаграмма).

№14 диаграмма. «Сіз бос уақытыңызда қаншалықты жиі.....? (әр жолға бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Гендер тұрғысынан алғанда сауалға қатысушы әйелдер ерлерге қарағанда офлайн-курстарға жиі барады (38,1%, ерлер – 31,3%) және қосымша онлайн білім алумен айналысады (44,8%, ерлер – 36,1%) (№11 кесте).

№11 кесте. «Сіз бос уақытыңызда қаншалықты жиі.....? (әр жолға бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, жыныс бойынша, %-бен

...оқу курстарына офлайн барасыз		
	Ерлер	Әйелдер
Ешқашан	37,9	30,4
Сирек	28,6	29,5
Кейде, анда-санда	21,9	26,0
Тұрақты	9,4	12,1
Жауап беруге қиналамын	2,2	2,1
...қосымша онлайн білім алумен айналысасыз		
	Ерлер	Әйелдер
Ешқашан	34,0	23,1
Сирек	28,1	30,3
Кейде, анда-санда	27,2	32,8
Тұрақты	8,9	12,0
Жауап беруге қиналамын	1,9	1,8

Ғылыми қызмет

Орта мектеп оқушылары мен студенттердің зерттеулер мен ғылыми жобаларға қызығушылықтарын арттыру үшін респонденттердің жартысына жуығы (41,5%). іске асырылған жобалар мен өнертабыстардағы жетістіктері үшін оқу орындарында марапаттар беру керек деп санайды. Сол сияқты 41,1% сауалға қатысқандар оқушылардың/студенттердің зерттеу жұмыстарына бөлінетін жеке гранттарды көбейту керек деген пікірде.

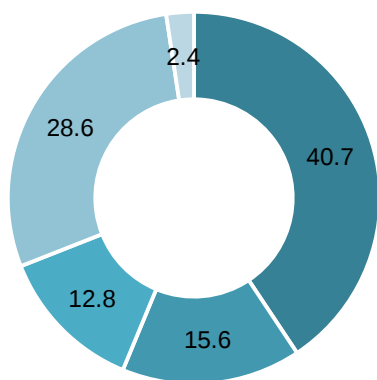
Жастар пікірі бойынша оқушыларды/студенттерді мектеп, кафедра және ғылыми орталықтардың жобалық қызметтеріне белсендірек тарту (39,5%) мен оқушылардың/студенттердің инновациялық жобалары конкурстарын өткізу (31,8%) тиімді шаралар болады (№12 кесте).

№12 кесте. «Сіз қалай ойлайсыз, орта мектеп оқушыларында/студенттерде зерттеулер мен ғылыми жобаларға қызығушылықты дамыту үшін оқу орындарында қандай шаралар істеу керек? (үш жауаптан кем емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

	Пайыздар
Іске асырылған жобалар мен өнертабыстағы жетістіктері үшін марапаттар беру	41,5
Оқушылардың/студенттердің зерттеу жұмыстарына бөлінетін жеке гранттарды көбейту	41,1
Оқушыларды/студенттерді мектеп, кафедра және ғылыми орталықтардың жобалық қызметтеріне белсендірек тарту	39,5
Оқушылардың/студенттердің инновациялық жобалары конкурстарын өткізу	31,8
Дипломдық жобалауды нақты ұйымға бағыттап жүргізу	17,4
Оқу жоспарында оқушылардың/студенттердің өзіндік жұмысы үшін сағаттарды көбейту	16,0
Оқушылардың/студенттердің ғылыми зерттеулерін ұйымдастыру бойынша арнайы курстар сағаттарын көбейту	13,2
Жауап беруге қиналамын	4,0

Сауалға қатысушылардың көпшілігі жеке қызығушылықтарына байланысты ғылым мен технология әлеміндегі жаңалықтарды қарап отырады (40,7%). Қажеттілікке қарай (оқу мен жұмыс) көңіл бөлетіндер – 28,4%. 28,6% респонденттер өздеріне ғылым мен технология қызық емес деп жауап берді (№15 диаграмма).

№15 диаграмма. «Сізді ғылым мен технология әлемінде болып жатқан жаңалықтар қызықтыра ма? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

- Иә, мен ғылымда не болып жатқанын білгім келеді
- Иә, маған оқуым бойынша керек
- Иә, маған жұмысым бойынша керек
- Жоқ, бұл маған қызық емес
- Жауап беруге қиналамын

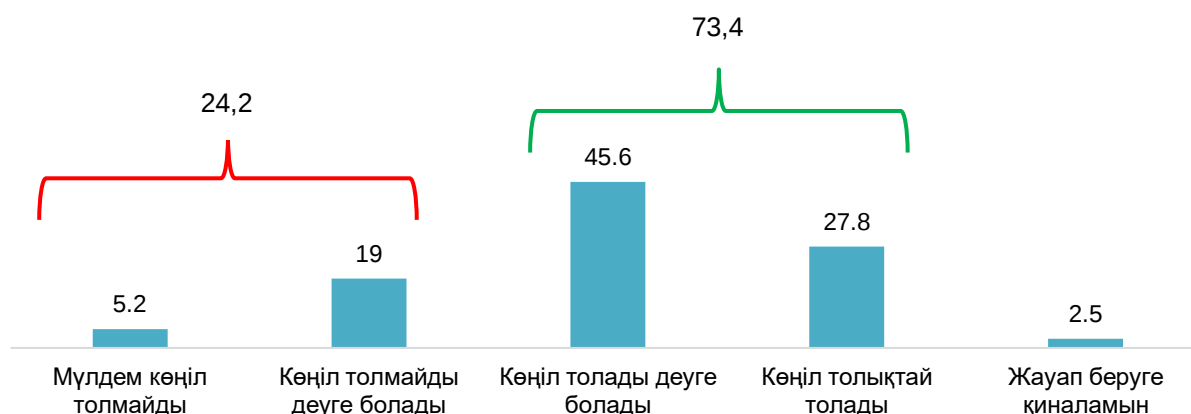
3. ЖАСТАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ

Жастардың әлеуметтік көңіл-күйі

Әлеуметтік-экономикалық жайлылық – жастар өмірінің маңызды аспектісі, ол жасөспірім кезден-ақ жеке өмір сүру бейнесі, дағдысы мен жеке мінездемесі арқылы қалыптаса бастайды. Бүгінгі күн адам жоғары бәсекелестік ахуалында, бұл ортада білім мен кәсіби дағдылар ғана емес, қарым-қатынастағы, бейімделудегі қабілеттіліктің жоғары деңгейі, креативтілік, сыни ойлау және басқа да soft skills маңызды.

Сауал нәтижелеріне сәйкес респонденттердің басым көпшілігі өз өмірлеріне риза (73,4% «көңілім толады деуге болады» + «толықтай көңілім толады»). Бұл жерде респонденттердің ширек бөлігі өз өміріне риза емес (24,2% «көңілім толмайды деуге болады» + «мүлдем көңілім толмайды») (№16 диаграмма).

№16 диаграмма. «Қазіргі өз өміріңізге жалпы алғанда Сіздің көңіліңіз тола ма?(бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Аймақтық тұрғыдан алғанда өз өмірлеріне көңілі толмайтын респонденттер Маңғыстау (54,3%), Ақтөбе (42,0%), Алматы (39,9%), Жамбыл (34,9%) облыстары мен Астана (33,9%) қаласында тұрады.

Өз өмірлеріне барынша көңілі толатын респонденттер – Ұлытау (100%), Абай (98,1%) және Қызылорда (91,8%) облыстары жастары (№13 кесте).

№16 диаграмма. «Қазіргі өз өміріңізге жалпы алғанда Сіздің көңіліңіз тола ма?(бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, аймақтар бойынша, %-бен

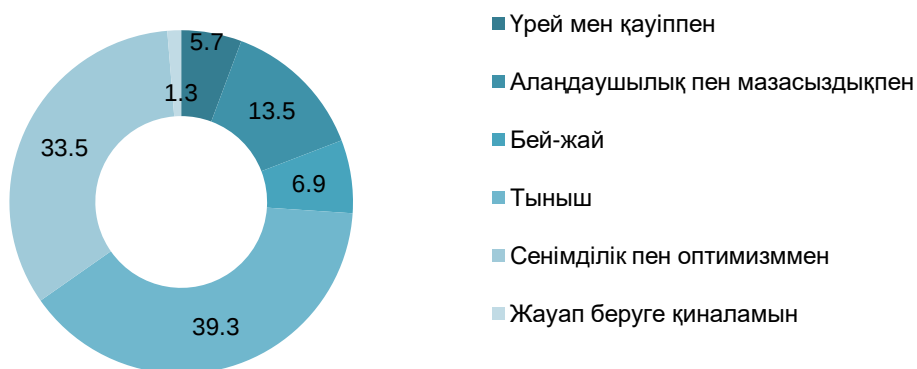
	Мүлдем көңіл толмайды	Көңіл толмайды деуге болады		Көңіл толады деуге болады	Көңіл толықтай толады		Ж/Қ
Абай	-	-	-	28,3	69,8	98,1	1,9
Ақмола	2,7	25,7	28,4	45,9	24,3	70,2	1,4
Ақтөбе	18,3	23,7	42	37,6	18,3	55,9	2,2
Алматы	6,8	33,1	39,9	34,5	21,6	56,1	4,1
Атырау	1,4	9,7	11,1	48,6	38,9	87,5	1,4
Батыс Қазақстан	-	26,2	26,2	56,9	15,4	72,3	1,5
Жамбыл	7,3	27,6	34,9	26,8	38,2	65	-
Жетісу	0,0	13,8	13,8	55,4	24,6	80	6,2
Қарағанды	3,7	14,8	18,5	48,1	33,3	81,4	-
Қостанай	3,9	9,1	13	61,0	26,0	87	-
Қызылорда	1,2	7,1	8,3	44,7	47,1	91,8	-
Маңғыстау	17,3	37,0	54,3	25,9	18,5	44,4	1,2
Павлодар	2,9	23,5	26,4	55,9	14,7	70,6	2,9

Солтүстік Қазақстан	2,1	8,5	10,6	70,2	17,0	87,2	2,1
Түркістан	2,6	12,7	15,3	44,7	36,4	81,1	3,5
Ұлытау	-	-	0	28,6	71,4	100	-
Шығыс Қазақстан	6,5	9,7	16,2	72,6	11,3	83,9	-
Астана	3,1	30,8	33,9	50,3	11,3	61,6	4,4
Алматы	10,1	18,9	29	45,8	21,4	67,2	3,8
Шымкент	0,8	11,3	12,1	48,1	35,3	83,4	4,5

Респонденттердің 39,3%-ы өз болашақтарына алаңдамайды, 33,5%-ы өз кезегінде өз болашақтарына сенімді және оған оптимизммен қарайды.

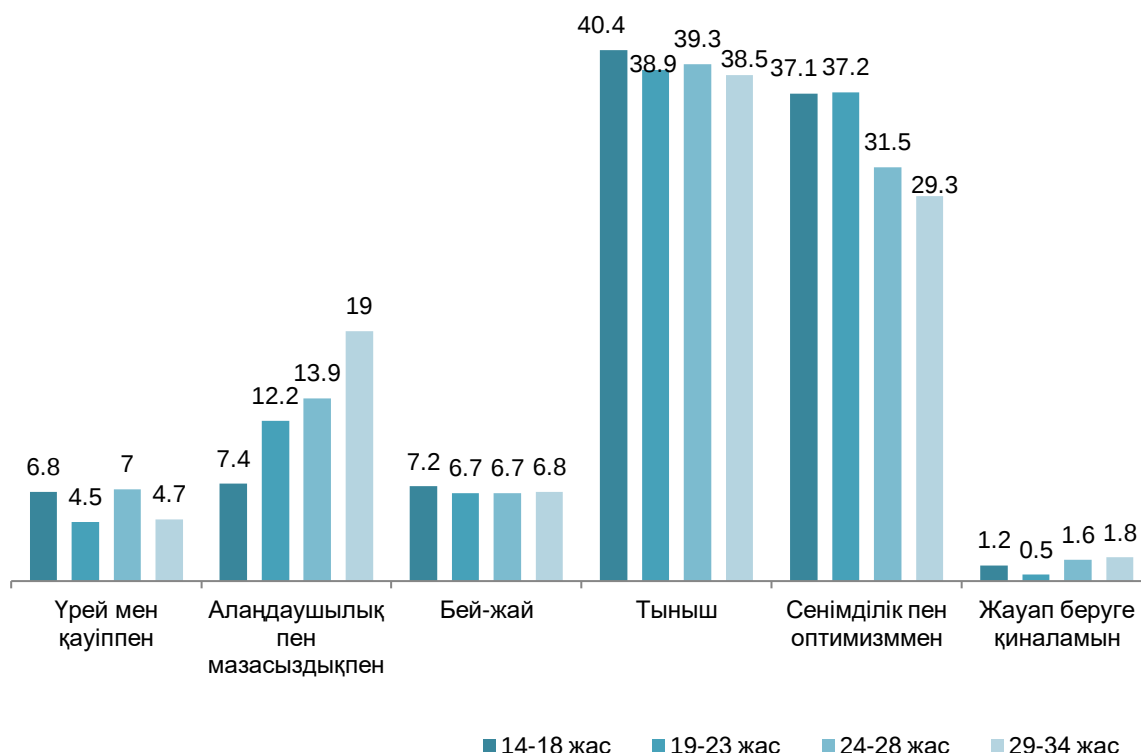
19,2% респонденттер өз болашағына алаңдаулы және оған үреймен, қауіппен қарайды. Сұралғандардың 6,9%-ы өз болашағына бейжай. 1,3%-ы жауап беруге қиналды (№17 диаграмма).

№17 диаграмма. «Сіз өз болашағыңызға қандай көңіл-күймен қарайсыз? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, жас топтары бойынша, %-бен

Топтарды жас ерекшеліктеріне қарай салыстыра отырып, жас үлғайған сайын адамдар өз болашағына қатысы алаңдаушылық пен қауіптенуге мейлінше бейім болып келетіні туралы қорытынды жасауға болады. 14-18 жас аралығы тобында респонденттердің тек 7,4%-ы ғана өз болашағына алаңдап отырса, 29-34 жас тобында бұл көрсеткіш – 19% (№18 диаграмма).

№18 диаграмма. «Сіз өз болашағыңызға қандай көңіл-күймен қарайсыз? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, жас топтары бойынша, %-бен

Жастардың материалдық жағдайы және қаржылық сауаттылық

Сандық технология қаржылық шешімдермен араласқан бүгінгі әлемде қаржылық сауаттылық шешуші рөл атқарады. Ерте жастан қаржылық сауаттылыққа тәрбиелеу адамдарға өз қаржыларын сауатты басқаруды үйретумен қатар, жеке табысқа, шығысқа және инвестицияға саналы түрде қарауды қалыптастырады.

Қаржылық сауаттылық қажеттілігі мен маңыздылығын сезінген жас ұрпақ негізделген қаржылық шешімдер қабылдау үшін қажет білім мен дағдыларды алуда. Бұл олардың жеке дамуы мен болашақтағы қаржылық тәуелсіздігі үшін қажет. Қаржыны дұрыс басқара білу өте маңызды болуда.

Зерттеу шеңберінде респонденттердің материалдық қамтылуы қарастырылды. 5,2%-ы өзінің материалдық қамтылуын барынша төмен деп бағалайды, қаржы тіпті азық-түлікке де жетпейді. 14,0%-ы тек азық-түлік сатып алумен ғана шектеледі. Респонденттердің аз ғана бөлігі (49,8%) сонымен қатар киім алуға да қаржы шығара алады, бірақ тұрмыстық техниканы сатып алу олар үшін қиындау түседі. Сұралған жастардың 27,5%-ында ұзақ мерзімді қолдану заттарын алу мүмкіндіктері бар. Респонденттердің 3,2%-ы ғана пәтер, машина және басқа да қымбат тұратын заттарды алу мүмкіндіктері бар екендігін айтты (№14 кесте).

№14 кесте. «Өз материалдық жайлылығыңызды Сіз қалай бағаладыңыз? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

	Пайыздар
Өзер амалдаймыз, ақша тіпті азық-түлікке жетпейді	5,2

Азық-түлікке қаржы жетеді, бірақ киім сатып алу қиын	14,0
Азық-түлік пен киімге қаржы жетеді, бірақ ұзақ мерзімді қолдану заттарын (теледидар, тоңазытқыш) алу қиындық тудырады	49,8
Ұзақ мерзімді қолдану заттарын қиындықсыз аламыз, бірақ шын қымбат тұратын нәрсені (тұрғын үй, машина) алу қиын	27,5
Шын қымбат заттарды – тұрғын үй, машина, саяжайды тағы да басқа қымбат нәрселерді қиындықсыз ала аламыз	3,2
Жауап беруден бас тарту	0,5

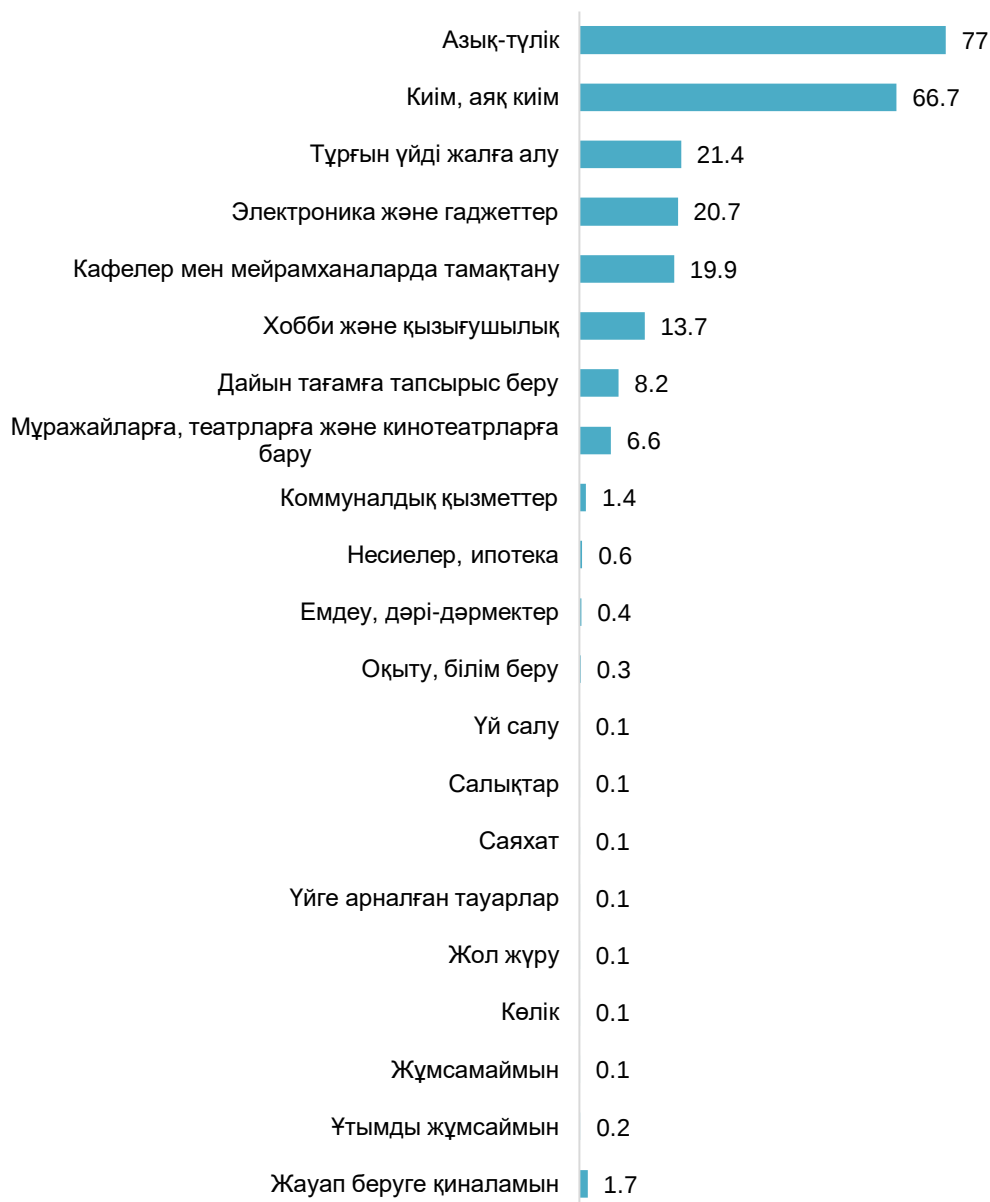
Елді мекен типі бойынша корреляцияда ауылдық респонденттердің 7,0%-ы қиын жағдайда, әрең амалдауда (қала – 4,1%). Бірінші кезекте қажетті тауарларды алу бойынша ауыл жастарының сәл басым бөлігі (15,2%, қала – 13,1%) бұл мәселе бар екенін жеткізді (№15 кесте).

№15 кесте. «Өз материалдық жайлылығыңызды Сіз қалай бағаладыңыз? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, елді мекен типі бойынша, %-бен

	Қала	Ауыл
Өзер амалдаймыз, ақша тіпті азық-түлікке жетпейді	4,1	7,0
Азық-түлікке қаржы жетеді, бірақ киім сатып алу қиын	13,1	15,2
Азық-түлік пен киімге қаржы жетеді, бірақ ұзақ мерзімді қолдану заттарын (теледидар, тоңазытқыш) алу қиындық тудырады	52,3	45,7
Ұзақ мерзімді қолдану заттарын қиындықсыз аламыз, бірақ шын қымбат тұратын нәрсені (тұрғын үй, машина) алу қиын	26,2	29,5
Шын қымбат заттарды – тұрғын үй, машина, саяжайды тағы да басқа қымбат нәрселерді қиындықсыз ала аламыз	4,0	1,9
Жауап беруден бас тарту	0,3	0,6

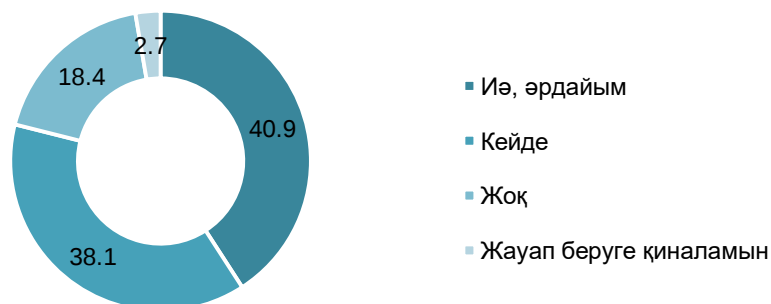
Сауалға қатысушы жастар бюджетінің басым бөлігі (77%) азық-түлікке жұмсалады. Келесі барынша танымал категория – киім мен аяқ киім. 66,7%-ы қаржыны көбіне осыған жұмсайды. Тұрғын үй жалдауға сұралғандардың 21,4%-ы, электроника мен гаджетке 20,7%-ы қаржы шығарып отыр. 19,9%-ы үшін шығыстың басты бөлігі мейрамхана мен кафелерде тамақтану болса, 13,7% респонденттер хобби мен қызығушылыққа қаржы шығарады (№19 диаграмма).

№19 диаграмма. «Тауарлардың қандай түріне Сіз қаржыны көбірек жұмсайсыз? (үш жауаптан кем емес)», %-бен

Сауалға қатысушы жастардың 40,9%-ы өз қаржысын жоспарлауға үйренген, кейде жоспарлайтыны – 38,1%. Өз кезегінде 18,4%-ы өз шығыстарын жоспарлауды қаламайды (№20 диаграмма).

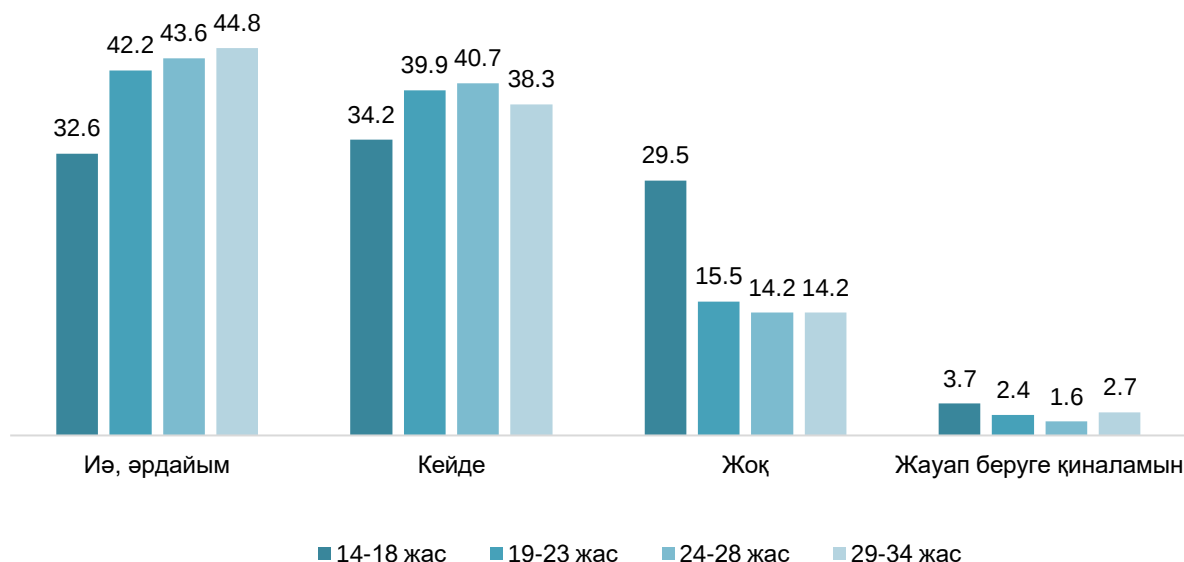
№20 диаграмма. «Өз қаржыңызды ұзақ мерзімді перспективаға жоспарлау жөнінде Сіз ойландыңыз ба?» сауалына жауаптардың бөлінуі (бір жауап)», %-бен

Жас топтарына қарай алғанда респонденттердің жасы ұлғайған сайын олардың өз қаржысын ұзақ мерзімді жоспарлау перспективасы туралы ойланатыны

анықталды. Өз кезегінде 14-18 жастағы респонденттердің 29,5%-ы бұл туралы мүлдем ойламайды екен (№21 диаграмма).

№21 диаграмма. «Өз қаржыңызды ұзақ мерзімді перспективаға жоспарлау жөнінде Сіз ойландыңыз ба?» сауалына жауаптардың бөлінуі (бір жауап)», жас топтары бойынша, %-бен

Қаржылық қиындықтар немесе күтпеген шығыстар болған жағдайда респонденттердің ширек бөлігі тез шешім табуға, қосымша ақы немесе аванс табуға ұмтылады. Сауалға қатысқан жастардың 20,7%-ы несие рәсімдейді немесе банктен кейін төлеу алады, 20,3%-ы таныстар көмегіне жүгінеді. 16,8%-ы не істерін білмей қалып, ата-анадан көмек күтеді. Тек 10,9%-ы ғана күтпеген жағдайға арналған қаржылық қорға ие (№16 кесте).

№16 кесте. «Қаржылық қиындықтар немесе күтпеген шығыстар Сізге қалай әсер етеді? сауалына жауаптардың бөлінуі (бір жауап)», %-бен

	Пайыздар
Тез шешім табуға, қосымша ақы немесе аванс табуға тырысамын	25,5
Кредит рәсімдеймін немесе банктен кейін төлеу аламын	20,7
Таныстардан қарыз алуға ұмтыламын	20,3
Не істерімді білмей қаламын, ата-ана көмегін күтемін	16,8
Күтпеген жағдайларға өзімде қаржылық қор бар	10,9
Жауап беруге қиналамын	6,0

Жас топтарына қарай алсақ, 14-18 жастағы респонденттер қаржылық қиындық туындаған кезде не істерін білмей қалады да ата-ана көмегіне сүйенеді (32,4%). 19-23 жастағы респонденттер қосымша ақы табу немесе аванс арқылы тез шешім табуға ұмтылады (28,9%).

24-28 және 29-34 жас респонденттері қаржылық қиындыққа тез шешім табу іздеуден басқа (26,5% және 26,6% тиісінше) банктен кейін төлеу мен кредиттер алуға тырысады (25,2% бен 28,8% тиісінше) (№17 кесте).

№17 кесте. «Қаржылық қиындықтар немесе күтпеген шығыстар Сізге қалай әсер етеді? сауалына жауаптардың бөлінуі (бір жауап)», жас топтары бойынша, %-бен

	14-18 жас	19-23 жас	24-28 жас	29-34 жас
--	-----------	-----------	-----------	-----------

Не істерімді білмей қаламын, ата-ана көмегін күтемін	32,4	16,9	10,1	8,4
Кредит рәсімдеймін немесе банктен кейін төлеу аламын	9,9	16,9	25,2	28,8
Таныстардан қарыз алуға ұмтыламын	15,5	24,8	21,8	20,1
Тез шешім табуға, қосымша ақы немесе аванс табуға тырысамын	20,4	28,9	26,5	26,6
Күтпеген жағдайларға өзімде қаржылық қор бар	8,7	8,8	13,3	12,4
Жауап беруге қиналамын	13,0	3,6	3,1	3,7

4. ЖАСТАРДЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫ ЖӘНЕ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒЫТ-БАҒДАРЫ

Жастардың құндылық бағыт-бағдары

Мемлекеттің жалпы бейнесін қалыптастыру мен оның дамуын анықтауда құндылықтар бағыт-бағдары маңызды орын алады. Әсіресе жастар құндылықтарын ескеру маңызды, өйткені жастар қоғамның мейлінше белсенді де динамикалық бөлігін құрайды. Жастар құндылықтары әдетте ағымдағы әлеуметтік-мәдени трендтерді, олардың әділеттілікке, еркіндікке, теңдікке, экологиялық жауапкершілік пен толеранттылыққа көзқарасын білдіреді. Бұл аспектілер олардың таңдауы мен мінез-құлқын анықтап қана қоймайды, сонымен қатар елдегі әлеуметтік және саяси ахуалға ықпал етеді. Жастар құндылықтарының бағыт-бағдарын түсіну мемлекетке қоғам сұранысы мен ағымдағы талаптарға қатысты өз саясатын бейімдеу мен даму стратегиясын анықтауға мүмкіндік береді.

Қазақстандық жастар түрлі жастағы ұрпақтардан тұрады, олардың әрқайсысы өзіндік ықпал мен трансформацияны бастан кешірді. 1980 жылдар басы мен 1990 жылдар ортасында дүниеге келген Y-ұрпақ (миллениалдар) айтарлықтай өзгерістер кезеңінде өсті. Оның ішінде КСРО ыдырауы, нарықтық экономикаға көшу мен Интернет сияқты жаңа технологиялар дамуы болды. 1990 жылдар ортасы мен 2000 жылдар басында дүниеге келген Z-ұрпақ (постмиллениалдар немесе Gen Z) өз кезегінде жаһандануды, интернет пен әлеуметтік желілердің тез дамуын бастан кешірді, бұл олардың әлеуметтік-мәдени және ақпараттық ортасын едәуір өзгертті.

Тарихи және әлеуметтік-мәдени контекстегі бұл айырмашылықтар Қазақстан жастары арасында түрлі құндылық бағыттардың, дүниетаным мен мінез-құлық моделдері қалыптасуына әкелді. Сонымен бірге географиялық орналасу жағдайын, тарихи оқиғаларды, ірі мемлекеттер ықпалы мен мемлекеттің көп векторлы саясатын ескерсек, жастардың құндылық бағыт-бағдары радикалды ауытқусыз және айтарлықтай бейтарап болып саналады.

Зерттеу нәтижелерін өткен жылдар нәтижелерімен салыстыру айтарлықтай өзгерістер жоқтығын көрсетті. Қазақстандық жастар үшін отбасы (80,1%) мен денсаулық (63,0%) бұрынғыдай басым бағыт болып табылады. 2024 жылғы сауал нәтижелері бойынша достық құндылығы үшіншіден төртіншіге төмендесе де, осы құндылықты таңдағандар үлесі 32,3% (2023 ж.) пайыздан 34,9%-ке дейін өсті. 2024 жылғы сауал нәтижелері бойынша жастар үшін мейлінше маңызды құндылық ретінде үшінші орынды өмірді материалдық қамтамасыз ету алды, көрсеткіш – 42,4%, бұл 2023 жылғы сауалда осы нұсқаны таңдаған респонденттер санынан едәуір көп (7,2% – 2023 жылы).

Жалпы алғанда 2023 жылмен салыстырғанда шығармашылықтан (3,5%, 1,6 пайызға аз) басқа пункттер бойынша респонденттер үлесі өсті. Өсу әсіресе махаббат (21,6%, 11,7 пайызға көп), білім мен ағарту (25,2%, 19,5 пайызға көп), өз-өзін таныту мен өзін құрметтеу (21,6%, 16,8%-ға көп), көңіл көтеру мен рақат алу мүмкіндігін алу (14,3%, 9,8 пайызға көп), қызық жұмыс және мамандық (22,1%, 19,2 пайызға көп) (№18 кесте).

№18 кесте. «Өмірде Сіз үшін ең басты құндылықтар не болып табылады? (5 жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Жауап нұсқалары	2021 жыл	2022 жыл	2023 жыл	2024 жыл
Отбасы	82,3	83,3	72,6	80,1
Достық	23,1	40,7	32,3	34,9
Денсаулық	45,6	64,2	26,9	63,0
Сенім, дін	16,2	18,1	18,7	20,4
Жан тыныштығы	8,8	15,3	17,5	22,2
Махаббат	12	22,8	9,9	21,6
Адамдарға көмек	3,3	10,3	7,5	11,8
Материалды қамтамасыз етілген өмір	20,7	39,3	7,2	42,4
Мансап, қоғамдағы жоғары жағдай	5,2	11	7,2	11,9
Қоғамда мойындалу, танымалдылық, бедел	1,4	3,1	3,4	
Білім, ағарту	11,1	19,5	5,7	25,2
Шығармашылық	1,5	3,3	5,1	3,5
Өз-өзін таныту, өзіндік құрмет	7,8	17,7	4,8	21,6
Көңіл көтеру, рақат алу мүмкіндігі	5,1	11,5	4,5	14,3
Биліктің болуы	2,8	5,1	4	7,0
Қызық жұмыс, мамандық	9,1	19,6	2,9	22,1

Жас топтарына қарай көңіл көтеру мен рақат алу мүмкіндігін алудың маңыздылығы 14-18 жастағы респонденттер арасында жоғары (18,1%, «19-23» – 16,7%, «24-28» – 10,3%, «29-34» – 12,4%). Сол сияқты достықты да сауалға қатысушылардың ең жас тобы жоғары бағалайды (46,4%, «19-23» – 31,5%, «24-28» – 31,2%, «29-34» – 30,1%), сол сияқты білім мен ағарту құндылығында да осы рет (35,7%, «19-23» – 22,9%, «24-28» – 21,1%, «29-34» – 20,8%).

Жан тыныштығы мен махаббат сияқты құндылықтар маңыздылығы жас үлкейген сайын артады, бірақ 28 жастан кейін олардың үлесі азаяды.

Ең үлкен жас тобы өзгелерге қарағанда денсаулықты жоғары қояды «14-18» – 59,8%, «19-23» – 60,6%, «24-28» – 60,2%). Материалды қамтамасыз етілген өмір құндылығының маңыздылығы да жаспен бірге өсіп отыр (34,2%-дан 46,7%-ға дейін) (№19 кесте).

№19 кесте. «Өмірде Сіз үшін ең басты құндылықтар не болып табылады? (5 жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, жас топтары бойынша, %-бен

	14-18 жас	19-23 жас	24-28 жас	29-34 жас
Сенім, дін	21,4	22,0	18,4	20,0
Отбасы	80,4	78,8	79,3	81,3
Көңіл көтеру, рақат алу мүмкіндігі	18,1	16,7	10,3	12,4
Биліктің болуы	6,0	6,4	8,3	7,1
Достық	46,4	31,5	31,2	30,1
Жан тыныштығы	18,6	21,7	26,5	22,4
Денсаулық	59,8	60,6	60,2	69,2
Білім, ағарту	35,7	22,9	21,1	20,8
Қызық жұмыс, мамандық	18,8	24,8	23,8	21,6
Махаббат	20,2	21,2	25,6	20,0
Материалды қамтамасыз етілген өмір	34,2	44,6	43,8	46,7
Мансап, қоғамдағы жоғары жағдай, қоғамда мойындалу, танымалдылық, бедел	13,4	13,6	11,2	9,8
Адамдарға көмек	12,0	10,5	10,8	13,2
Өз-өзін таныту, өзіндік құрмет	21,0	22,2	20,9	22,1
Шығармашылық	4,9	3,6	3,6	2,3
Жауап беруге қиналамын	-	-	0,7	-

Елді мекен типі бойынша сауалға қатысқан қала жастары үшін ауылдықтарға қарағанда көңіл көтеру мен рақат алу мүмкіндігі (16,8%, ауыл – 10,3%), қызық жұмыс

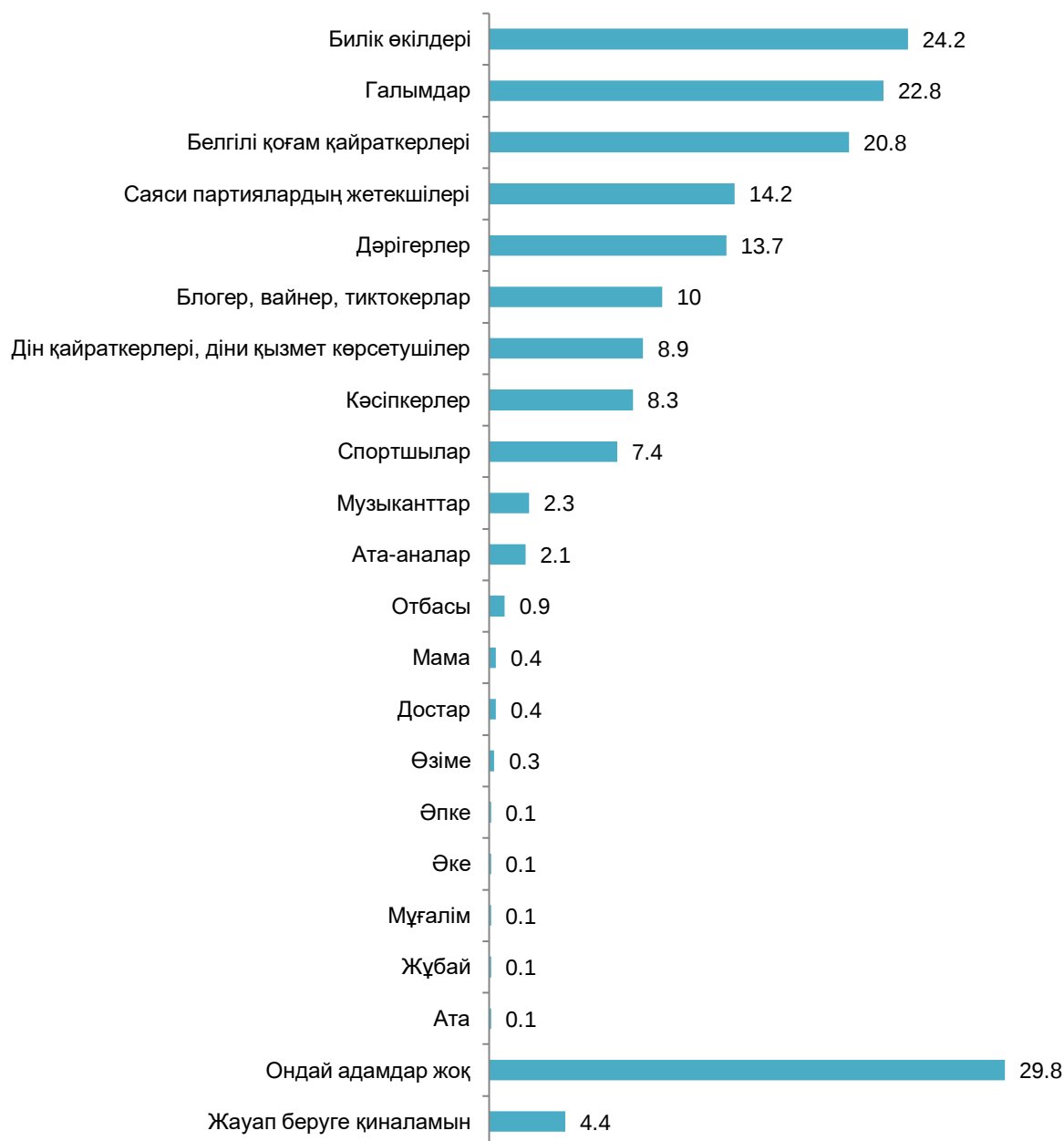
болуы (23,7%, ауыл – 19,5%), махаббатқа бөлену (23,0%, ауыл – 19,3%), өз өмірін қаржылай қамтамасыз ету (46,4%, ауыл – 36,0%) құндылықтарын жоғары қояды. Өз кезегінде ауыл жастары қалалықтарға қарағанда достықты (37,0%, қала – 33,5%), жан тыныштығын (23,1%, қала – 21,6%), денсаулық (64,1%, қала – 62,3%), білім мен ағартуды (26,0%, қала – 24,6%) жиірек көрсетті (№20 кесте).

№20 кесте. «Өмірде Сіз үшін ең басты құндылықтар не болып табылады? (5 жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, елді мекен типтері бойынша, %-бен

	Қала	Ауыл
Сенім, дін	21,2	19,1
Отбасы	80,1	80,1
Көңіл көтеру, рақат алу мүмкіндігі	16,8	10,3
Биліктің болуы	7,2	6,6
Достық	33,5	37,0
Жан тыныштығы	21,6	23,1
Денсаулық	62,3	64,1
Білім, ағарту	24,6	26,0
Қызық жұмыс, мамандық	23,7	19,5
Махаббат	23,0	19,3
Материалды қамтамасыз етілген өмір	46,4	36,0
Мансап, қоғамдағы жоғары жағдай, қоғамда мойындалу, танымалдылық, бедел	12,0	11,6
Адамдарға көмек	11,3	12,7
Өз-өзін таныту, өзіндік құрмет	21,8	21,2
Шығармашылық	3,3	3,9
Жауап беруге қиналамын	0,1	0,3

Сауалға қатысқан жастардың көпшілігі ешкімнің пікіріне сенбейді (29,8%). Респонденттердің ширек бөлігі билік өкілдері пікіріне сенеді. Сонымен бірге олардың 22,8%-ы ғалымдарға, 20,8%-ы белгілі қоғам қайраткерлеріне сенім білдірді. Сол сияқты жастар саяси партия жетекшілеріне (14,2%), дәрігерлерге (13,7%), блогер/вайнер/тиктокерларға (10,0%) да сенімділігін білдірді (№22 диаграмма).

№22 диаграмма. «Кімнің пікіріне Сіз сенесіз? (үш жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Жас топтарына қарай алғанда ең жас топ респонденттерінің өзге топтармен салыстырғанда спортшыларға (10,7%, «19-23» – 6,2%, «24-28» – 6,7%, «29-34» – 5,8%), блогер, вайнер және тиктокерларға (15,3%, «19-23» – 8,6%, «24-28» – 7,9%, «29-34» – 8,1%) көбірек сенім білдіретінін атап кеткен жөн. Сол сияқты дәрігерлерге де көбірек сенім білдіргендер – сауалға қатысушы 14-18 жас тобы (15,7%) мен 19-23 жас тобы (16,9%), ал 24-28 бен 29-34 жас топтарында дәрігерге сенім білдіргендер тиісінше тек 10,6% бен 11,9% болды.

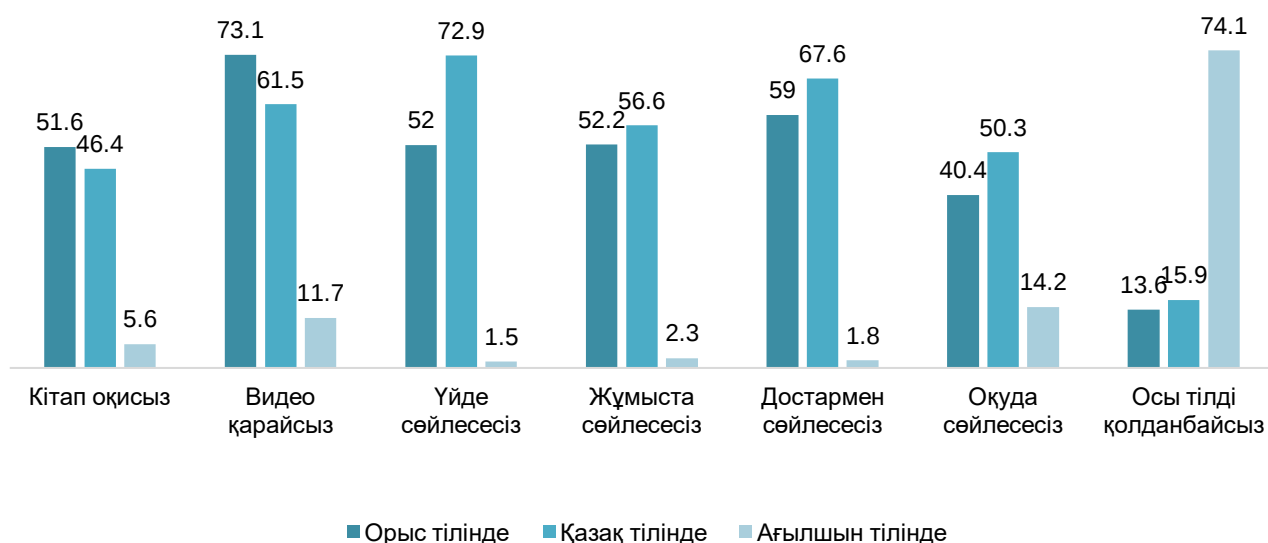
Жалпы алғанда, респонденттер үлкен сайын кімге болса да сенушілер азая түседі, сауалға қатысушы 29-34 жас тобының 34,9%-ы ешкімге сенбейді (№21 кесте).

№21 кесте. «Кімнің пікіріне Сіз сенесіз? (үш жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, жас топтары бойынша, %-бен

	14-18 жас	19-23 жас	24-28 жас	29-34 жас
Билік өкілдері	21,7	25,5	24,5	25,0
Саяси партия жетекшілері	13,4	14,6	15,3	13,8
Ғалымдар	26,0	23,2	24,7	18,5
Кәсіпкерлер	8,5	9,3	7,9	7,7
Дәрігерлер	15,7	16,9	10,6	11,9
Белгілі қоғам қайраткерлері	22,5	18,4	22,0	20,1
Дін қайраткерлері, діни қызмет көрсетушілер	8,0	9,3	10,1	8,4
Спортшылар	10,7	6,2	6,7	5,8
Блогер, вайнер, тиктокерлар	15,3	8,6	7,9	8,1
Музыканттар	2,7	2,6	2,0	1,9
Ондай адамдар жоқ	24,3	29,8	29,0	34,9
Мама	0,6	0,7	0,4	-
Апа	0,2	0,2	-	-
Достар	1,2	-	0,2	0,2
Ата-аналар	5,6	1,9	0,7	0,2
Әке	-	-	0,2	0,2
Мұғалім	0,2	-	-	-
Жұбай	-	-	0,4	-
Отбасы	1,2	1,2	0,9	0,5
Өзіме	0,2	-	0,4	0,5
Ата	0,2	-	-	-
Жауап беруге қиналамын	4,3	4,5	3,8	4,8

Тілдік орта

Тілдік орта дамуы контексінен алғанда орыс тілін респонденттер видео қарау үшін жиі қолданады (73,1%). Өз кезегінде қазақ тілін сауалға қатысқан жастар үй іші жақындарымен әңгімелесуде жиі қолданады (72,9%). Ағылшын тілінің қолданылуы төмен, 74,1%-ы оны қолданбайды, дегенмен респонденттердің 14,2%-ы өз оқуы шеңберінде ағылшынша сөйлесе алатынын атап кеткен жөн (№23 диаграмма).

№23 диаграмма. «Сіз қай тілде...?» (әр жолға кез келген жауап саны)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Жас топтары бойынша алғанда мемлекеттік тілде кітап оқитын және оқуда сөйлесетіндер 14-18 жас тобында жоғары (53,6% және 69,3% тиісінше). Видео қарайтын, үйде, жұмыста және достармен көп сөйлесетіндер 29-34 жас тобы (63,9%, 74,1%, 66,5%, 69,1% тиісінше). Қазақ тілін азырақ қолданатындар – 19-23 жас тобы (17,7%).

Сауалға қатысушы 14-18 жас тобындағылар өзгелерден гөрі орыс тілінде кітап оқиды (58,8%), достарымен (62,5%) және оқуда (60,0%) сөйлеседі. Өз кезегінде жұмыста орыс тілін қолданатындар – 29-34 жас тобындағылар (61,0%). Тілді аз қолданатындар – 24-28 жас (15,5%) пен 29-34 жас (15,3%) тобындағы респонденттер.

Ағылшын тілі жас респонденттер арасында танымалдығы жоғары, 14-18 жастағылар ағылшын тілінде кітап оқиды (8,0%), оқуда сөйлеседі (30,5%), 19-23 жастағылар видео қарайды (15,3%). Ағылшын тілін азырақ қолданатындар – 24-28 жас (80,9%) пен 29-34 жас (84,1%) тобы респонденттері (№22 кесте).

№22 кесте. «Сіз қай тілде....? (әр жолға кез келген жауап саны)» сауалына жауаптардың бөлінуі, жас топтары бойынша, %-бен

Қазақ тілінде				
	14-18 жас	19-23 жас	24-28 жас	29-34 жас
Кітап оқисыз	53,6	43,9	44,0	43,8
Видео қарайсыз	60,8	58,5	61,6	63,9
Үйде сөйлесесіз	72,6	70,4	73,9	74,1
Жұмыста сөйлесесіз	38,4	56,8	63,4	66,5
Достармен сөйлесесіз	67,0	66,3	67,4	69,1
Оқуда сөйлесесіз	69,3	53,0	39,6	40,4
Осы тілді қолданбайсыз	14,0	17,7	16,0	16,3
Орыс тілінде				
	14-18 жас	19-23 жас	24-28 жас	29-34 жас
Кітап оқисыз	58,8	56,3	44,5	47,5
Видео қарайсыз	75,7	75,2	70,1	71,5
Үйде сөйлесесіз	53,0	52,0	49,2	53,0
Жұмыста сөйлесесіз	32,6	57,5	57,3	61,0
Достармен сөйлесесіз	62,5	60,6	54,2	58,3
Оқуда сөйлесесіз	60,0	41,8	30,3	30,3
Осы тілді қолданбайсыз	10,1	13,1	15,5	15,3
Ағылшын тілінде				
	14-18 жас	19-23 жас	24-28 жас	29-34 жас
Кітап оқисыз	8,0	5,7	3,8	4,7
Видео қарайсыз	13,2	15,3	10,8	8,7
Үйде сөйлесесіз	1,4	1,9	1,1	1,4
Жұмыста сөйлесесіз	1,2	2,1	4,7	1,6
Достармен сөйлесесіз	2,9	2,6	1,1	1,0
Оқуда сөйлесесіз	30,5	16,2	5,2	5,8
Осы тілді қолданбайсыз	59,0	70,6	80,9	84,1

Діни сенімдер

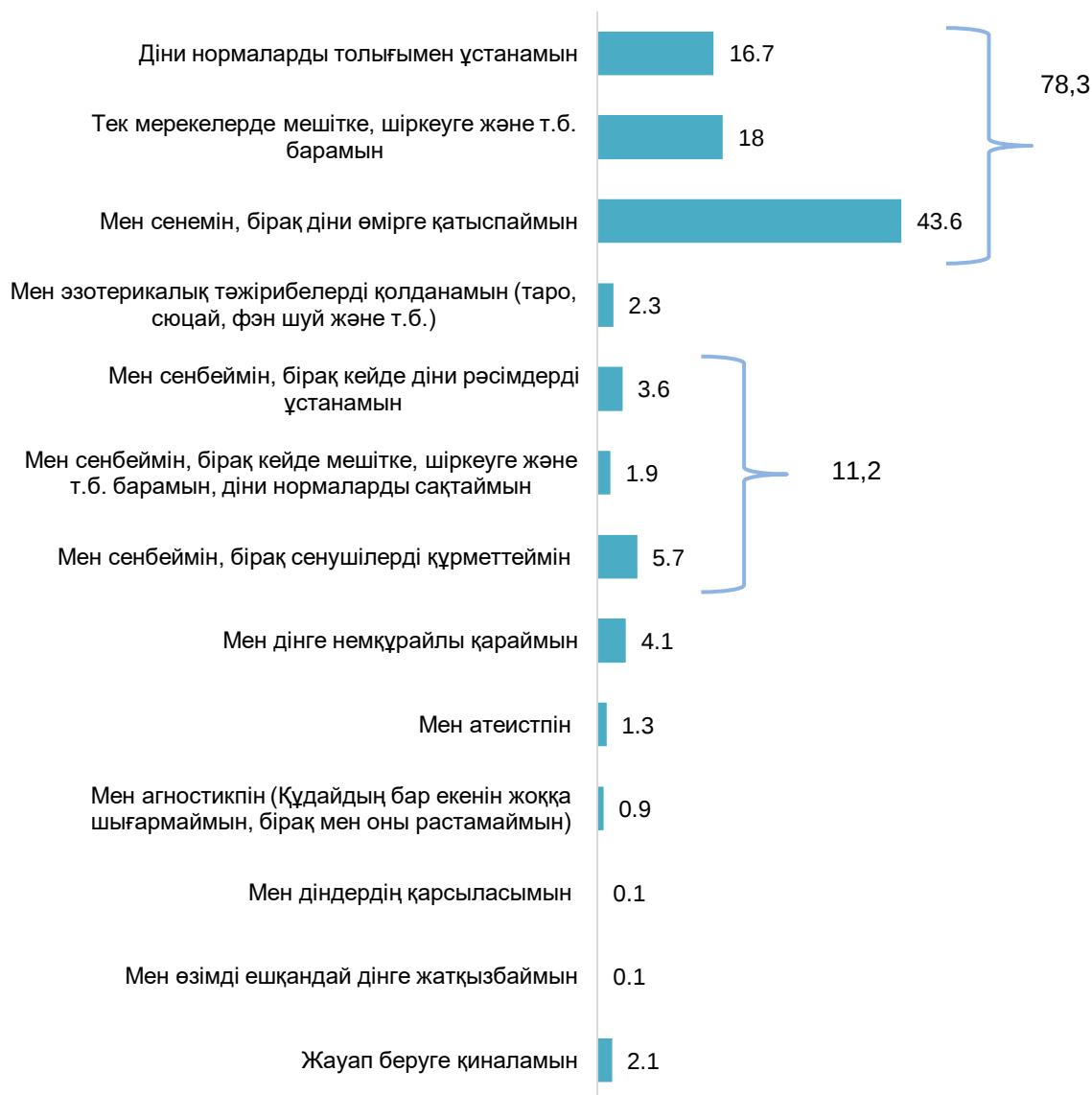
Бүгінгі күні қоғамда, соның ішінде жастар арасында да діни мәселелерге көңіл аудару артып келеді. Жеке тұлғаның сана-сезімі мен құндылық бағыттарының, дүниетанымының қалыптасуында дін маңызды рөл атқарады. Бұл әсіресе қазіргі радикализм мен экстремизм сияқты талаптар кезеңінде өте маңызды.

Қазақстанда респонденттердің 78,3%-ы дінге сенушілер, олардың ішіндегі 43,6%-ы дінге сенеді, бірақ діни өмірге қатыспайды, 18,0%-ы кей-кейде ғана, мешіттер мен шіркеулерге барады, 16,7%-ы өз діндерінің шарттарын толық сақтайды.

Респонденттердің 11,2%-ы өздерін дінге сенбеушілер қатарына жатқызады, олардың 5,7%-ы дінге сенбесе де өзге дінге сенушілерді сыйлайды, 3,6%-ы кейде діни ырымдарды сақтайды, 1,9%-ы сенім болмаса да кейде мешіт, шіркеулерге барып, діни нормаларды ұстайды.

4,1% респонденттер дінге бейтарап, 1,3%-ы өздерін атеист санайды, ал 0,9%-ы агностикпіз деп жауап берді. Эзотерикалық тәжірибені, соның ішінде таро, сюцай, фэн-шуй мен т.б. пайдаланушылар – 2,3%. 0,1%-ы дінге қарсылық білдіреді немесе қандай топқа болса да жатпайды (№24 диаграмма).

№24 диаграмма. «Айтыңызшы, Сіз өзіңізді дінге сенушімін деп санайсыз ба? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Респонденттерде діни сенімдердің қалыптасуына ата-аналар мен туыстар (32,1%) көбірек ықпал еткен. Отбасына қарағанда арнайы әдебиеттердің, интернет, орта, құдайға қызмет етушілермен әңгіменің ықпалы айтарлықтай аз (4,0%-дан 4,8%-ға дейін). Сол сияқты діни көзқарасқа өмірлік жағдайлар мен оқиғалар ықпалын тигізді (4,0%- ден 4,8%-ға дейін).

Сауалға қатысқан жастардың 21,5%-ының діни сенімділігіне ештеңе ықпал етпеген. 17,4%-ы дүниеге келгеннен осылай болды десе, 6,6%-ы өз діни сенімдерін анықтамаған (№25 диаграмма).

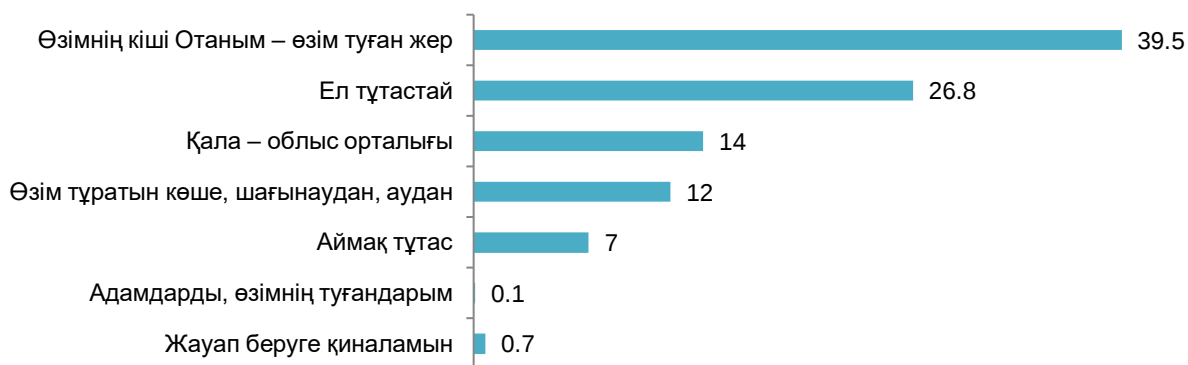
№25. «Айтыңызшы, Сіздің діни сенімізге, Сіздің дінге сенуші немесе сенбеуші жолын таңдауыңызға басты ықпалын тигізген кім немесе не? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Отан ұғымымен ассоциация және ел болашағы бейнесі

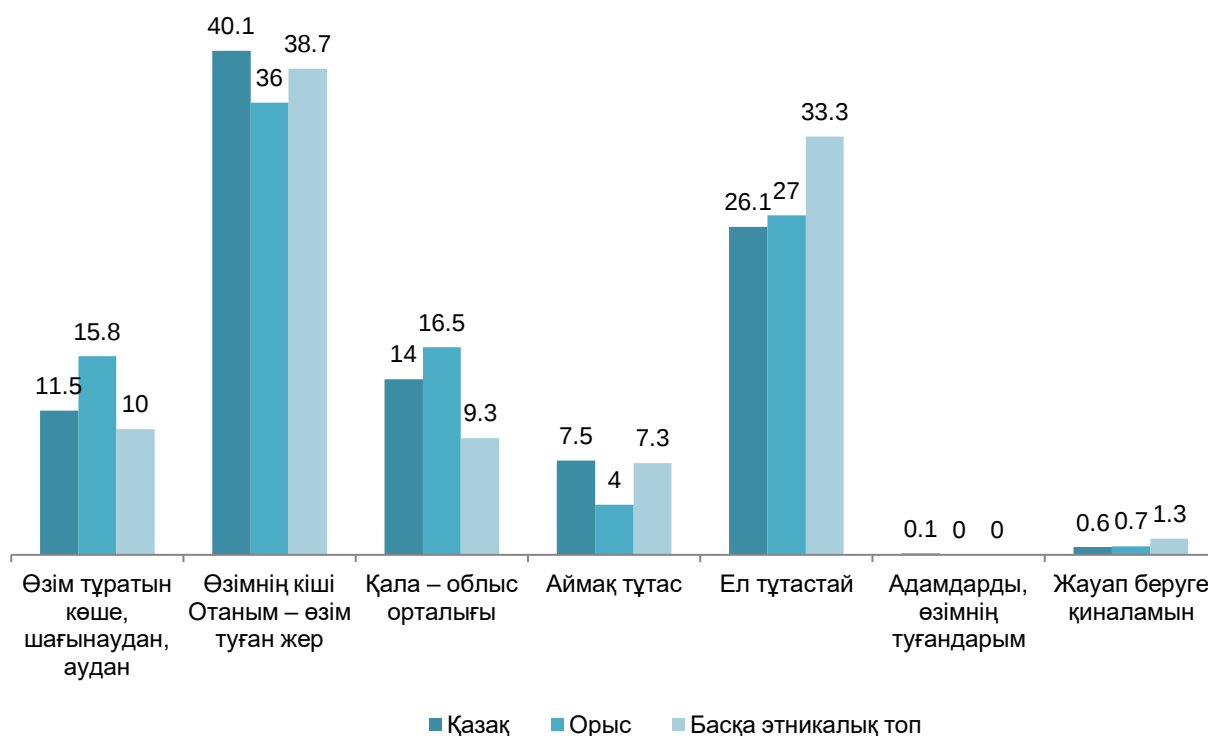
Респонденттердің көпшілігі үшін (39,5%) атамекен ұғымы, ең алдымен, туған жерлері. 26,8%-ы жалпы елді отан деп санайды. 14,0%-ы үшін қала, 12,0%-ы үшін өздері тұрып жатқан көше/шағынаудан туған жер ұғымын білдіреді. Атамекен ұғымы респонденттердің 0,1%-ы үшін аймақ болып саналады (№26 диаграмма).

№26 диаграмма. «Туған жер ұғымымен ең алдымен не байланыстырады?» (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Этностар тұрғысынан алсақ, сауалға қатысқан қазақтар өзге этностарға қарағанда туған өлке ұғымын туған жермен (40,1%) және тұтас аймақпен (7,5%) көбірек байланыстырады. Орыс респонденттер өзгелерден гөрі облыс орталығын (16,5%), тұрып жатқан аудан, шағынаудан көшелерді (15,8%) көбірек көрсетті. Өз кезегінде өзге этностық топтар тұтас елді (33,3%) көп көрсетті (№27 диаграмма).

№27 диаграмма. «Туған жер ұғымымен ең алдымен не байланыстырады? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, этникалық топтар бойынша, %-бен

Елді мекен типіне қарай алғанда қала респонденттері ауыл жастарына қарағанда туған өлке ұғымын облыс орталығымен көбірек байланыстырады (17,7%, ауыл – 8,1%). Бұл ретте ауыл респонденттері өздерінің кіші Отанын көрсетті (46,8%, қала – 34,8%) (№23 кесте).

№23 кесте. «Туған жер ұғымымен ең алдымен не байланыстырады? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, елді мекен типтері бойынша, %-бен

	Қала	Ауыл
Өзім тұратын көше, шағынаудан, аудан	12,2	11,8
Өзімнің кіші Отаным – өзім туған жер	34,8	46,8
Қала – облыс орталығы	17,7	8,1
Аймақ тұтас	6,9	7,2
Ел тұтастай	27,7	25,3
Адамдарды, өзімнің туғандарым	0,1	-
Жауап беруге қиналамын	0,7	0,8

Қазақстанның болашағы туралы айтқанда респонденттердің ширек бөлігінен астамы ештеңе өзгермейді деп есептейді. Тағы бір ширек бөлігі Қазақстанды болашақта зайырлы заманауи мемлекет ретінде көреді. 22,4% сұралғандар Қазақстанды болашақ күшті де қауіпсіз мемлекет болады деп санайды. 17,3%-ы біздің мемлекет көрші мемлекеттердің саясатына тәуелді болады деп есептесе, 15,8%-ы табиғи ресурстарға тәуелділікті атады.

Респонденттердің 14,5%-ы елімізді болашақта халықаралық саясаттың тең қатысушысы ретінде, 13,2%-ы технологиялық мемлекет, ал 12,6%-ы мәдени тартылыс орталығы ретінде көреді. 0,1%-дан 7,4%-ға дейінгі респонденттер сол сияқты келесі жауаптарды таңдады: үкіметтің ауысуы (0,1%), экономикадағы оң өзгерістер (0,1%), туристік орын (0,1%), коррупция (0,2%), діни мемлекет (3,9%), аймақтық держава (5,1%), нашарлай түседі (7,4%) (№24 кесте).

№24 кесте. «Еліміздің болашақ бейнесін Сіз қалай көресіз? (үш жауаптан көп емес)», %-бен

	Пайыздар
Ештеңе өзгермейді	26,3
Заманауи зайырлы мемлекет	25,2
Күшті қауіпсіз мемлекет	22,4
Көрші мемлекеттер саясатына тәуелділік	17,3
Табиғи ресурстарға тәуелділік	15,8
Халықаралық саясаттың тең қатысушысы	14,5
Технологиялық мемлекет	13,2
Мәдени тартылыс орталығы, мысалы Korean pop	12,6
Нашарлай түседі	7,4
Аймақтық держава	5,1
Діни мемлекет	3,9
Коррупция	0,2
Туристтік орын	0,1
Экономикадағы оң өзгерістер	0,1
Үкіметтің ауысуы	0,1
Жауап беруге қиналамын	2,5

Жас ерекшелігіне қарай алғанда 29-34 жас тобы респонденттері Қазақстанның болашақ бейнесіне қатысты өзге жас топтарына қарағанда мейлінше скептикалық көзқараста – 30,3% («14-18» – 22,5%, «19-23» – 24,6%, «24-28» – 26,7%). Сонымен бірге 24-28 жас тобы респонденттері елді көрші мемлекеттерге тәуелділікте көретінін атап кеткен жөн – 19,1% (1,4-ден 3,2-ге дейін өзге топтардан көбірек).

Респонденттердің ең жас тобы өзге респонденттермен салыстырғанда Қазақстанды заманауи зайырлы (27,0%), технологиялық (14,6%), күшті, қауіпсіз (25,8%) мемлекет және мәдени тартылыс орталығы (14,6%) ретінде көруімен ерекшеленеді. 19-23 жас тобындағылар жалпы алғанда, әсіресе, болашақ Қазақстанның күшті де қауіпсіз бейнесіне қатысты ең жас топпен пікірлес (25,8%) (№25 кесте).

№25 кесте. «Еліміздің болашақ бейнесін Сіз қалай көресіз? (үш жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, жас топтары бойынша, %-бен

	14-18 жас	19-23 жас	24-28 жас	29-34 жас
Нашарлай түседі	6,0	7,6	8,1	7,9
Ештеңе өзгермейді	22,5	24,6	26,7	30,3
Табиғи ресурстарға тәуелділік	16,5	17,4	16,9	13,4
Көрші мемлекеттер саясатына тәуелділік	15,9	16,2	19,1	17,7
Халықаралық саясаттың тең қатысушысы	14,2	15,5	15,1	13,7
Заманауи зайырлы мемлекет	27,0	22,0	26,1	25,1
Діни мемлекет	3,3	3,3	3,8	4,8
Мәдени тартылыс орталығы мысалы, Кореяпрор	14,6	13,6	12,1	10,5
Технологиялық мемлекет	14,6	13,1	12,4	12,7
Аймақтық держава	5,6	5,5	5,4	4,2
Күшті қауіпсіз мемлекет	25,8	25,8	20,4	18,5
Туристік орын	-	-	-	0,2
Экономикадағы оң өзгерістер	-	-	0,2	-
Коррупция	-	-	0,4	0,2
Үкіметтің ауысуы	-	-	-	0,2
Жауап беруге қиналамын	2,7	2,4	2,2	2,6

Әскери міндеттілікке қатысты 19,9%-ы армияда қызмет еткенін атады. Бұл жерде олардың аз бөлігі жұмыс үшін қызмет еткенін, 13,3%-ы әскери қызмет қажет болғандықтан армияда болғанын, ал 3,5%-ы міндетті әскери қызметте болса да одан еш мән көрмейтінін жеткізді. Респонденттердің 38,1%-ы әскери қызметте болғысы келмейтіндіктерін жеткізді.

Демалыс және жастардың қызығушылықтары

Сауалға қатысушылар бос уақытында бірінші кезекте ата-аналарына барады (67,8%), екіншіден, әлеуметтік желілерді пайдаланады (66,2%), үшіншіден, достарымен кездеседі (49,6%), төртіншіден, Интернеттен фильмдер, сериалдар қарайды (42,2%). Жастар үшін бос уақытты өткізуде мейлінше қызығушылықты аз тудыратын музейлерге бару (69,9%, «ешқашан» + «сирек» осында және алдағы деректерде), театрға бару (69,2%), қоғамдық ұйымдар жұмысына қатысу (61,2%) (№26 кесте).

№26 кесте. «Бос уақытыңызда Сіз қаншалықты жиі...? (әр жолға бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

	Ешқашан	Сирек	Кейде	Тұрақты	Ж/Қ
...кітап оқисыз	19,3	31,4	34,1	14,1	1,2
...театрға барасыз	36,8	32,4	22,9	6,5	1,5
...музейлерге барасыз	36,3	33,6	22,7	5,9	1,6
...киноға барасыз	10,9	26,2	42,3	19,8	1,0
...қоғамдық ұйымдар жұмысына қатысасыз	35,5	25,7	23,4	12,8	2,7
...ата-аналарыңызға келесіз	2,0	8,6	20,2	67,8	1,6
...достармен кездесесіз	2,1	12,6	34,8	49,6	1,0
...интернетте фильм, сериал қарайсыз	3,5	15,2	38,4	42,2	,8
...әлеуметтік желілерді пайдаланасыз	1,9	9,4	21,5	66,2	1,1
...видео ойындармен уақыт өткізесіз (компьютер, приставка)	34,7	24,2	24,1	14,9	2,2
...фитнеспен және спортпен айналысасыз	24,0	27,9	28,5	18,0	1,8
...спорт секцияларына барасыз	34,5	22,8	23,7	17,3	1,9

5. ЖАСТАР АРАСЫНДАҒЫ ОТБАСЫЛЫҚ-НЕКЕЛІК ҚАТЫНАСТАР ТЕНДЕНЦИЯСЫ

Қоғам құндылықтарын қалыптастыруда отбасы мен некенің орны ерекше. Неке институтының берік болуы қоғамдық жайлылық мен мемлекет тұрақтылығына ықпал етеді. Өз кезегінде, жас отбасыларға мемлекеттік қолдау мен неке институтын нығайту көп елдердің әлеуметтік саясатындағы маңызды аспект болып табылады. Бұл бөлімде жастар арасындағы отбасылық-некелік қатынастардың негізгі тенденциялары қаралады.

Неке жасы және некелік дәстүрлерді сақтау

Неке үшін оңтайлы жас туралы сауалға қатысушылардың тек 0,3%-ы ғана көмелетке толмай-ақ, нақты айтқанда 15 немесе 16 жаста некеге отыруға болады деп санайды. Сауалға қатысушылардың басым бөлігі, 58,1%-ы неке үшін қолайлы 22-29 жас деп, 31,2%-ы – 18-21 жас деп санайды. 7,4% респонденттер 30 бен 35 жас аралығында үйленуге/тұрмысқа шығуға. 0,2%-ы 40 жаста некеге отыруға кеңес береді (№27 кесте).

№27 кесте. «Сіз қалай ойлайсыз, қай жаста үйленген/тұрмысқа шыққан дұрыс? (бір жауп)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

	Пайыздар
15	0,1
16	0,2
18	7,3
19	2,5
20	15,2
21	6,2
22	6,4
23	11,8
24	6,3
25	24,5
26	3,1
27	3,1
28	2,4
29	0,5
30	6,2
31	0,1
32	0,2
33	0,1
34	0,1
35	0,7
40	0,2
Жауап беруге қиналамын	3,6

Некені АХАЖ ресми органдарында тіркеу қажет деп есептейтін респонденттер – 78,0%. Өз кезегінде 15,0%-ы некені ресми тіркеу қажет емес деп санайды, 4,7%-ы үшін «неке қию», шіркеуде неке қию сияқты діни рәсімдер болса жеткілікті. 0,1%-ы ол таңдауды адам өзі дербес жасау керек деп санайды (№28 кесте).

№28 кесте. «Сіз қалай ойлайсыз, отбасы құратын жастар үшін некені ресми тіркеу міндетті ме немесе міндетті емес пе? (бір жауап)», %-бен

	Пайыздар
Некені міндетті түрде АХАЖ органдарында ресми түрде тіркеу қажет	78,0
Жоқ, некені ресми тіркеу міндетті емес	15,0
Діни ырым («некеқияр», никях, шіркеуде неке қию т.б.) орындалса жеткілікті	4,7
Өркім өзі таңдайды, өзі біледі	0,1
Жауап беруге қиналамын	2,4

Этностар тұрғысынан өзгелерге қарағанда қазақтар некені ресми тіркеу қажеттігін көрсетті (80,9%, орыстар – 65,1%, басқалар – 70,7%). Өз кезегінде орыстардың 30,2%-ы ресми тіркеу қажет емес екендігіне сенімді (қазақтар – 11,6%, басқалар – 21,3%) (№29 кесте).

№29 кесте. «Сіз қалай ойлайсыз, отбасы құратын жастар үшін некені ресми тіркеу міндетті ме немесе міндетті емес пе? (бір жауап)», этникалық топтар бойынша, %-бен

	Қазақтар	Орыстар	Басқа этникалық топ
Некені міндетті түрде АХАЖ органдарында ресми түрде тіркеу қажет	80,9	65,1	70,7
Жоқ, некені ресми тіркеу міндетті емес	11,6	30,2	21,3
Діни ырым (некеқияр, никях, шіркеуде неке қию т.б.) орындалса жеткілікті	5,2	1,1	5,3
Өркім өзі таңдайды, өзі біледі	0,1	-	-
Жауап беруге қиналамын	2,1	3,6	2,7

Некеден кейінгі өмір туралы айтқанда респонденттердің 30,2%-ы жас жұбайлар күйеудің ата-анасымен тұру керек деген сенімде. 31,7%-ы жас жұбайлар отбасылық дәстүрге үйрену үшін некенің басында ғана ата-аналарымен тұру керек десе, 35,3%-ы жас отбасы өздері бөлек тұруы қажет деп санайды. Сол сияқты 0,1%-ден 0,5%-ға дейінгі респонденттер «өздері баспаналы болғанша», «міндетті емес», «жағдайына қарай», «қалауы бойынша» деген жауаптар берді. 1,9% респонденттер үшін бұл сауалға жауап беру қиын болды (№28 диаграмма).

№28 диаграмма. «Сіз қалай ойлайсыз, жас жұбайлар күйеудің ата-аналарымен бірге тұруы керек пе? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Этностар тұрғысынан қарағанда ата-анамен бірге тұру қажеттігін қазақтар жиі көрсетті (34,9% – «иә, міндетті», 34,2% – «иә, бірақ ұзақ емес, отбасылық дәстүрді алу үшін»). Орыс этникалық тобының 70,1%-ы жас жұбайлар бөлек, өздері тұруы керек деп санайды (қазақтар – 27,9%, басқалары – 48,0%) (№29 кесте).

№29 диаграмма. «Сіз қалай ойлайсыз, жас жұбайлар күйеудің ата-аналарымен бірге тұруы керек пе? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, этникалық топтар бойынша, %-бен

Елді мекен типі бойынша қала жастары жас жұбайлар бөлек тұруы керек деген пікірде (39,7%, ауыл – 28,3%). Сонымен бірге ауылдық жер жастарының 34,5%-ы жас жұбайлар ата-аналарымен тек уақытша бірге тұруы керек деп санайды (қала – 29,9%) (№30 диаграмма).

№30 диаграмма. «Сіз қалай ойлайсыз, жас жұбайлар күйеудің ата-аналарымен бірге тұруы керек пе? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, елді мекен типі бойынша, %-бен

Сауал нәтижелеріне сәйкес респонденттердің 57,1%-ында бала жоқ. Қалған бөлігі (42,0%) ішінде – 12,6%-ында бір бала, 14,7%-ында екі баладан. 9,2%-ы үш баланың ата-анасы болса, 5,5%-ы – көп балалы отбасы. 10,5% респонденттер балалы болуды жоспарламаған, 5,9%-ы бір бала болуын қаласа, 24,8%-ы екі баланы, 21,9%-ы үш баланы жоспарлап отыр. Төрт және одан да көп баланы жоспарлаған респонденттер – 22,3%.

Отбасылық өмір үшін болашақ өмірсеріктің орны

Болашақ өмірсерік таңдауда респонденттер бірінші кезекте оның ұлтына жиі назар аударады, ол респонденттердің 39,4%-ы үшін маңызды, 22,3%-ы қаржылық жайлылықты атаса, 21,7%-ы үшін болашақ жардың тегі (ру, тегі) маңызды. Респонденттердің 17,0%-ы мансапты атады. 14,9% респонденттер үшін болашақ жардың ата-анасының әлеуметтік мәртебесі маңызды. Осы шамадағы бөлігі діншілдікті бағалайды. Ал 6,9%-ы үшін керісінше жұбайының зайырлығы маңызды. Сауалға қатысушылардың тек 1,9%-ы ғана мінезге көңіл аударады.

Болашақ өмірсеріктің адамгершілік, тәрбиелілік, қайырымдылық, қарапайымдылық, коммуникабельділік сияқты жеке қасиеттері, сонымен бірге өзара сүйіспеншілік, ақыл, жан дүниесі, моральдық құндылықтар, өмірге көзқарас, білімділік, ұқсас дүниетаным және басқа да ішкі қасиеттері мен бағыт-бағдары сұралған жастардың өте аз бөлігі үшін ғана маңызды (0,1%-дан 0,7%-ға дейін) (№30 кесте).

№30 кесте. «Болашақ жарыңызды таңдаған кезде Сіз неге назар аударасыз? (үш жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

	Пайыздар
Жасы	53,9
Ата-ананың әлеуметтік мәртебесі	45,4
Сыртқы бейнесі	39,4
Ұлты	22,3
Мансап	21,7
Қаржы жайлылығы	17,0
Тегі (ру)	14,9
Діншілдік	14,8
Зайырлық	6,9
Адамгершілік	1,9
Отбасы құруға деген сенімділік	0,7
Мінез	0,6
Жан дүниесі	0,4
Моральдық құндылықтар	0,3
Перспективаның болуы	0,3
Ішкі қасиеттер	0,3
Барлығы	0,2
Өзара махаббат	0,2
Жұбайымды таңдап қойдым	0,2
Түсінушілік	0,1
Қайырымдылық	0,1
Ақыл	0,1
Қарым-қатынас	0,1
Тәрбиелілік	0,1
Өмірге көзқарас	0,1
Харизма	0,1
Білімділік	0,1
Теріс дағдылар	0,1
Ұқсас дүниетаным	0,1

Қарапайымдылық	0,1
Коммуникабельділік	0,1
Денсаулық	0,1
Ештеңеге назар аудармаймын	0,2
Жауап беруге қиналамын	4,4

Гендерлік тұрғыдан алғанда ерлер әйелдерден гөрі болашақ жарының келесі белгілеріне көбірек көңіл бөледі Олар: жасы (56,2%, әйелдер – 51,3%), сыртқы бейнесі (47,7%, әйелдер – 43,0%), ұлты (40,7%, әйелдер – 38,0%), ата-ананың әлеуметтік мәртебесі (17,1%, әйелдер – 12,6%), тек/ру (24,6%, әйелдер – 18,7%). Өз кезегінде сауалға қатысқан әйелдер үшін жар бейнесінде қаржылық жайлылық (30,6%, ерлер – 14,4%) пен мансап (22,9%, ерлер – 11,3%) маңыздырақ (№31 кесте).

№31 кесте. «Болашақ жарыңызды таңдаған кезде Сіз неге назар аударасыз? (үш жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, жынысы бойынша, %-бен

	Ерлер	Әйелдер
Жасы	56,2	51,3
Ата-ананың әлеуметтік мәртебесі	17,1	12,6
Сыртқы бейнесі	47,7	43,0
Ұлты	40,7	38,0
Мансап	11,3	22,9
Қаржы жайлылығы	14,4	30,6
Тегі (ру)	24,6	18,7
Діншілдік	14,6	14,9
Зайырлық	6,5	7,2
Адамгершілік	0,5	0,6
Отбасы құруға деген сенімділік	0,1	-
Мінез	2,0	1,6
Жан дүниесі	0,4	0,2
Моральдық құндылықтар	0,2	0,2
Перспективаның болуы	-	0,1
Ішкі қасиеттер	0,4	0,2
Барлығы	-	0,1
Өзара махаббат	0,6	0,8
Жұбайымды таңдап қойдым	0,2	-
Түсінушілік	0,2	-
Қайырымдылық	0,3	0,1
Ақыл	0,7	-
Қарым-қатынас	-	0,1
Тәрбиелілік	0,2	0,3
Өмірге көзқарас	-	0,3
Харизма	-	0,2
Білімділік	0,2	0,0
Теріс дағдылар	-	0,1
Ұқсас дүниетаным	0,1	-
Қарапайымдылық	0,1	-
Коммуникабельділік	-	0,1
Денсаулық	0,1	-
Ештеңеге назар аудармаймын	0,2	0,2
Жауап беруге қиналамын	4,0	4,7

Неке бұзылу себептері

Неке бұзылу үшін ауыр себеп сатқындық (61,0%) болып табылады. Сұралғандардың жартысы дене күш көрсетуі себебінен ажырасуға әзір. Респонденттердің 48,0%-ы үшін ішімдік немесе есірткіге тәуелділік маңызды себеп.

Құмар ойындар (33,5%), мінездердің сәйкес келмеуі (32,9%), психологиялық күш көрсету (31,1%) және махаббат пен өзара жақындықтың болмауы (30,0%) ажырасу үшін айтарлықтай себеп болып табылады. Жастардың 16,8%-ы дәстүрге жат сексуалды бағыт-бағдарды атады. 16,1%-ы балалы болу мүмкіндігінің жоқтығын себеп ретінде көрсетті.

Сауалға қатысушылардың пікірінше ажырасуға әкелетін себептер: өмірлік жоспар мен мақсаттың түрлі болуы – 14,5%, жарының ата-аналарына құрметтің болмауы – 11,8%, діни сенімдердегі айырмашылық – 10,9%.

Жастар сирек көрсеткен себептер: сексуалдық өмірге қанағаттанбаушылық (6,7%), мәдени дәстүрдегі айырмашылықтар (6,0%), қашықтық пен географиялық бөлініс (3,4%). 0,4% респонденттер үшін барлық аталған себептер келеді (№32 кесте).

№32 кесте. «Төменде көрсетілген себептердің қайсысы Сіз үшін неке бұзуға негіз бола алады? (бес жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

	Пайыздар
Жұбайдың сатқындығы	61,0
Денелік күш көрсету	51,0
Жұбайлардың бірінің ішімдік пен есірткіге тәуелді болуы	48,0
Құмар ойындармен әуес болу	33,5
Мінездердің сәйкес келмеуі	32,9
Психологиялық күш қолдану	31,1
Махаббат пен өзара жақындықтың болмауы	30,0
Дәстүрден тыс сексуалдық бағыт-бағдар	16,8
Балалы болу мүмкіндігінің болмауы	16,1
Өмірлік жоспар мен мақсаттардың түрлі болуы	14,5
Жұбайының ата-анасын сыйламау	11,8
Діни сенімдердегі айырмашылықтар	10,9
Сексуалды өмірге қанағаттанбаушылық	6,7
Мәдени дәстүрдегі айырмашылықтар	6,0
Қашықтық және географиялық бөлініс	3,4
Ажырасуды қабылдамау	0,1
Көрсетілгендердің барлығы	0,4
Жауап беруге қиналамын	2,5

Гендерлік тұрғыдан алғанда ерлер әйелдерден гөрі ажырасудың келесі себептерін көбірек көрсетті. Олар: сатқындық (62,8%, әйелдер – 59,1%), мінездер сәйкеспей (36,0%, әйелдер – 29,7%), балалы болу мүмкіндігінің болмауы (18,9%, әйелдер – 13,0%), ата-аналарды сыйламау (13,5%, әйелдер – 10,1%).

Әйелдер үшін денелік күш көрсету (62,1%, ерлер – 40,4%), жұбайының ішімдікке немесе есірткіге тәуелді болуы (51,5%, ерлер – 44,6%), психологиялық күш қолдану (37,7%, ерлер – 24,8%), құмар ойындармен әуестену (37,1%, ерлер – 30,1%) сияқты себептер маңыздылау (№33 кесте).

№33 кесте. «Төменде көрсетілген себептердің қайсысы Сіз үшін неке бұзуға негіз бола алады? (бес жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, гендерлік тұрғыдан, %-бен

	Ерлер	Әйелдер
Мінездердің сәйкеспей	36,0	29,7

Жұбайының сатқындығы	62,8	59,1
Денелік күш көрсету	40,4	62,1
Психологиялық күш қолдану	24,8	37,7
Діни сенімдердегі айырмашылықтар	11,0	10,7
Мәдени дәстүрдегі айырмашылықтар	6,3	5,6
Махаббат пен өзара жақындықтың болмауы	30,2	29,7
Өмірлік жоспар мен мақсаттардың түрлі болуы	15,0	14,0
Сексуалды өмірге қанағаттанбаушылық	6,9	6,4
Қашықтық және географиялық бөлініс	3,5	3,3
Балалы болу мүмкіндігінің болмауы	18,9	13,0
Жұбайлардың бірінің ішімдік пен есірткіге тәуелді болуы	44,6	51,5
Құмар ойындармен әуес болу	30,1	37,1
Дәстүрден тыс сексуалдық бағыт-бағдар	16,2	17,4
Жұбайының ата-анасын сыйламау	13,5	10,1
Ажырасуды қабылдамау	0,2	0,0
Көрсетілгендердің барлығы	0,4	0,4
Жауап беруге қиналамын	2,3	2,6

6. ЖАСТАРДЫҢ ТҰТЫНУ МӘДЕНИЕТІ

Заманауи цифрлық кезең контенттің тұтыну мәдениетін едәуір өзгертті. Өлеуметтік желілер, мессенджерлер мен видеоплатформалар көптеген жастардың күнделікті өмірінің құрамдас бөлігіне айналды.

Видеоплатформаларды пайдалану

Респонденттердің 58,8%-ы бос уақытында фильмдер/сериалдар қараған кезде ақысыз платформаларды, соның ішінде, HDrezka, KinoGo, KinoBar, Zetflix, Seasonvar, the-cinema.online және басқаларды пайдаланғанды жөн көреді. Ақылы қазақстандық және шетелдік платформалар сауалға қатысушылар арасында онша танымал емес (№34 кесте).

**№34 кесте. «Қандай платформада Сіз фильмдер/сериалдар қарайсыз? (бір жауап)»
сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен**

	Пайыздар
Ақысыз платформалар (HDrezka, KinoGo, KinoBar, Zetflix, Seasonvar, the-cinema.online және т.б.)	58,8
Ақылы қазақстандық платформалар (Bee TV, Kazakhtelecom TV+, Qazaqsha және т.б.)	14,1
Ақылы батыстық платформалар (Netflix, PrimeVideo, HBO max, Apple TV+, Disney+, Megogo т.б.)	10,3
Ақылы ресейлік платформалар (КиноПоиск, Amediateka, ivi, Start, Premier, More.tv, Okko, Viju, 1tv.ru т.б.)	9,7
YouTube	2,0
Интернет браузерлер	0,3
Барлығы	0,2
Ұлттық каналдар	0,2
Киносотик	0,1
Кинотеатр	0,1
Телеграмм	0,1
Спутниктік ТВ	0,1
Қарамаймын	1,8
Жауап беруге қиналамын	2,7

Жас топтары тұрғысынан BeeTV, Kazakhtelecom TV+, Qazaqsha сияқты қазақстандық платформалар 24-28 жас тобында көбірек танымал (16,0%). Өзгеден гөрі Батыстық платформаларды көбірек көрсеткендер – 19-23 жас тобы (14,6%). Ақылы ресейлік платформаларды 14-18 жас тобы көбірек пайдаланады (10,3%) (№35 кесте).

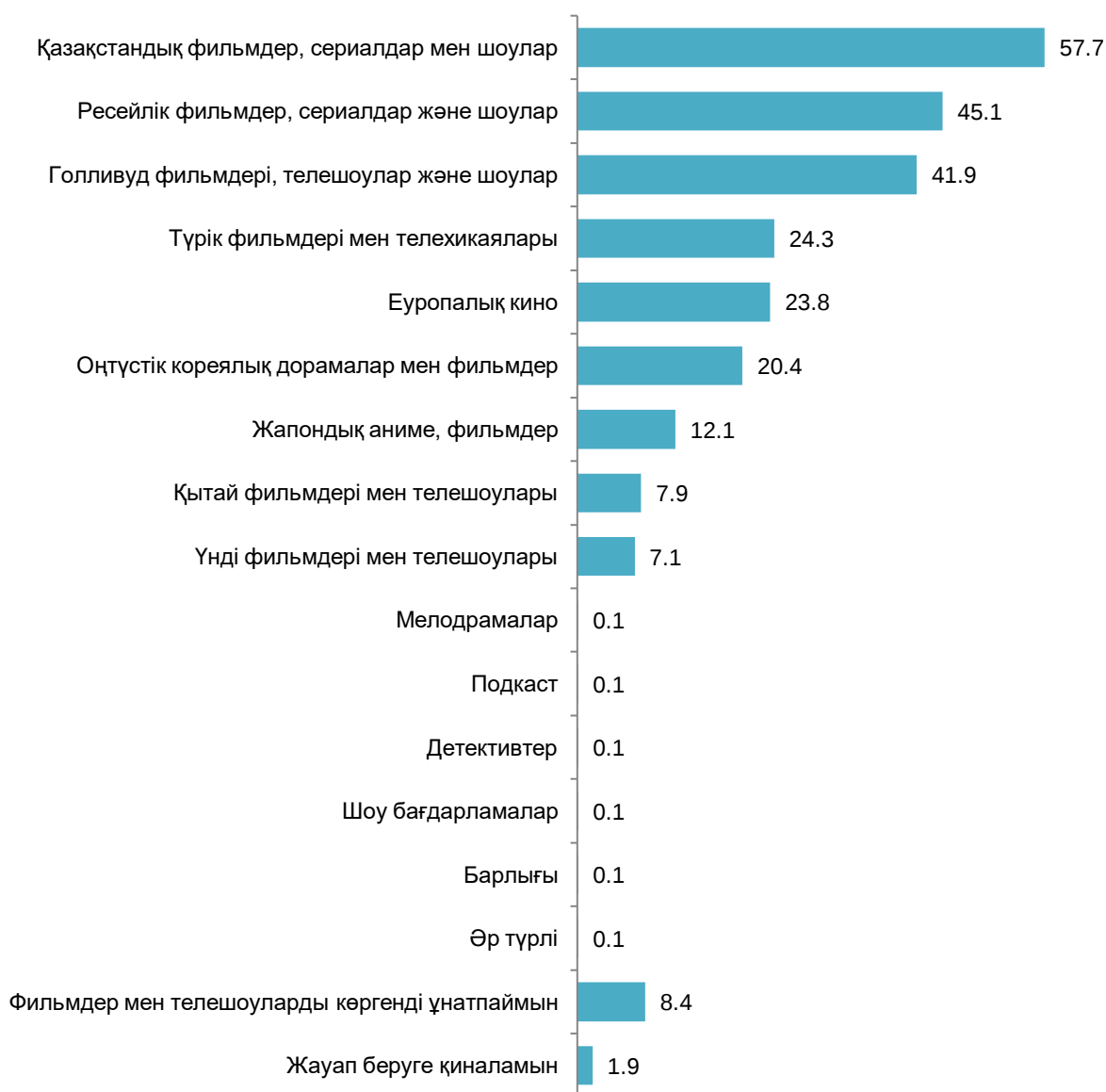
**№35 кесте. «Қандай платформада Сіз фильмдер/сериалдар қарайсыз? (бір жауап)»
сауалына жауаптардың бөлінуі, жас топтары бойынша, %-бен**

	14-18 жас	19-23 жас	24-28 жас	29-34 жас
Ақылы қазақстандық платформалар (Bee TV, Kazakhtelecom TV+, Qazaqsha және т.б.)	13,4	13,1	16,0	13,8
Ақылы ресейлік платформалар (КиноПоиск, Amediateka, ivi, Start, Premier, More.tv, Okko, Viju, 1tv.ru т.б.)	10,3	9,1	9,9	9,3
Ақылы батыстық платформалар (Netflix, PrimeVideo, HBO max, Apple TV+, Disney+, Megogo т.б.)	9,3	14,6	10,1	8,2
Ақысыз платформалар (HDrezka, KinoGo, KinoBar, Zetflix, Seasonvar, the-cinema.online және т.б.)	59,4	56,8	58,2	59,9
Интернет браузерлер	0,2	0,2	0,4	0,2
YouTube	1,6	1,2	1,6	3,1
Киносотик	-	-	-	0,2

Барлығы	-	0,2	0,2	0,2
Ұлттық каналдар	0,2	-	0,2	0,3
Кинотеатр	-	0,2	-	0,2
Телеграмм	0,2	-	-	0,2
Спутниктік тв	0,2	-	-	-
Қарамаймын	2,3	1,7	1,3	1,8
Жауап беруге қиналамын	2,9	2,9	2,0	2,7

Барынша танымал видеоөнімдер топ үштігіне кіргендер: қазақстандық видеоөнімдер (57,7%), ресейлік өнімдер (45,1%), голливудтік фильмдер, сериалдар мен шоулар (41,9%). Сонымен қатар түріктік (24,3%), еуропалық (23,8%) және оңтүстік корейлық (20,4%) видеоөнімдер де танымал (№31 диаграмма).

№31 диаграмма. «Бос уақыт өткізу үшін Сіз қандай видеоөнімдер (фильмдер/сериалдар) қарауды ұнатасыз? (бес жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

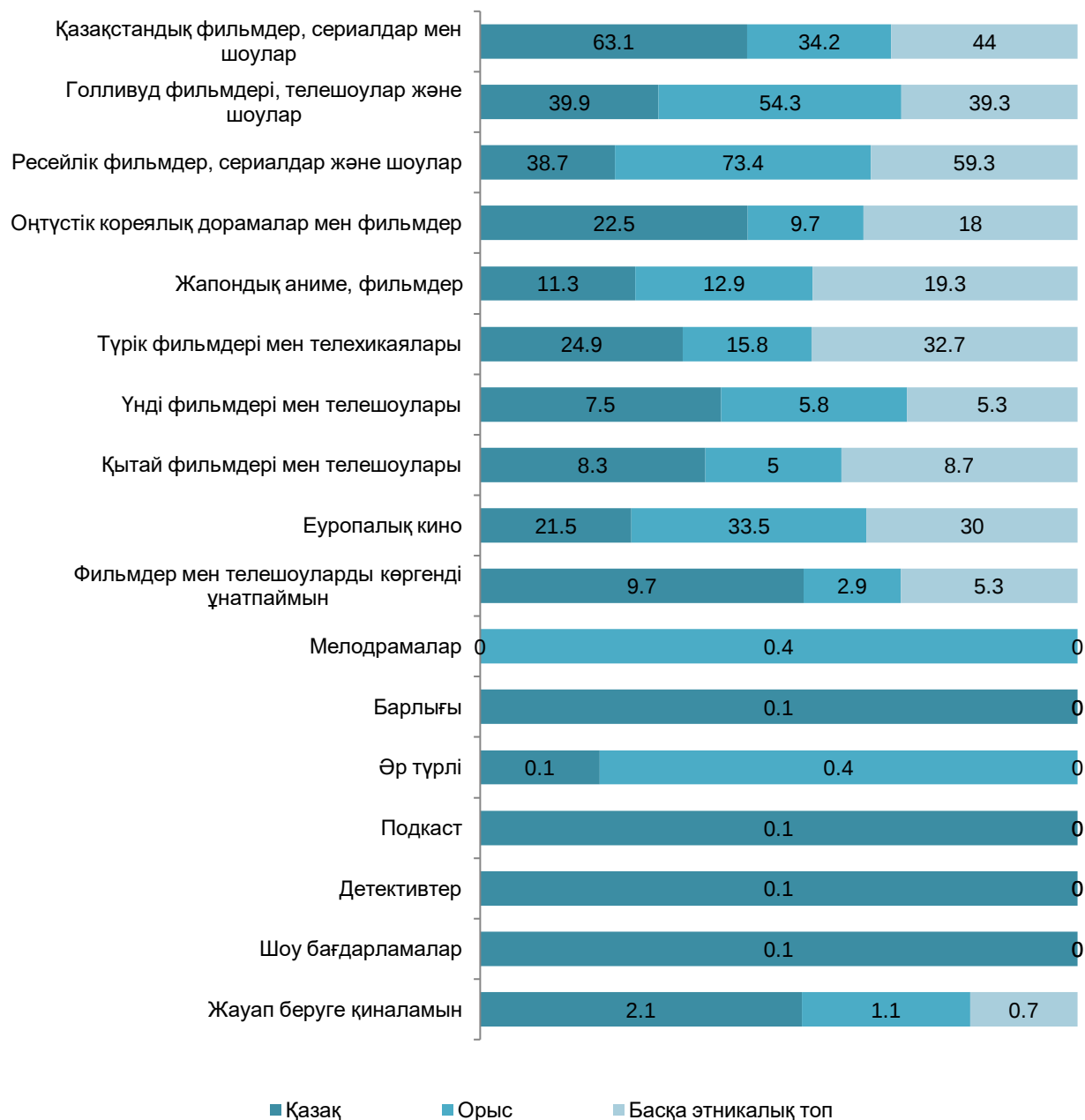

Этникалық топтар тұрғысынан қарағанда бос уақыт өткізу үшін қазақстандық (63,1%), оңтүстік корейлық (22,5%), үнділік (7,5%) фильмдер мен сериалдарды өзге топтармен салыстырғанда қазақтар көбірек белгіледі. Өз

кезегінде орыстар өзгелерге қарағанда голливудтық (54,3%), ресейлік (73,4%), еуропалық (33,5%) фильмдер мен сериалдарға басымдық береді.

Жапондық аниме, фильмдер (19,3%), түрік (32,7%), қытай (8,7%) фильмдері мен сериалдары өзге этникалық топ өкілдері тарапынан жиі аталды (№32 диаграмма).

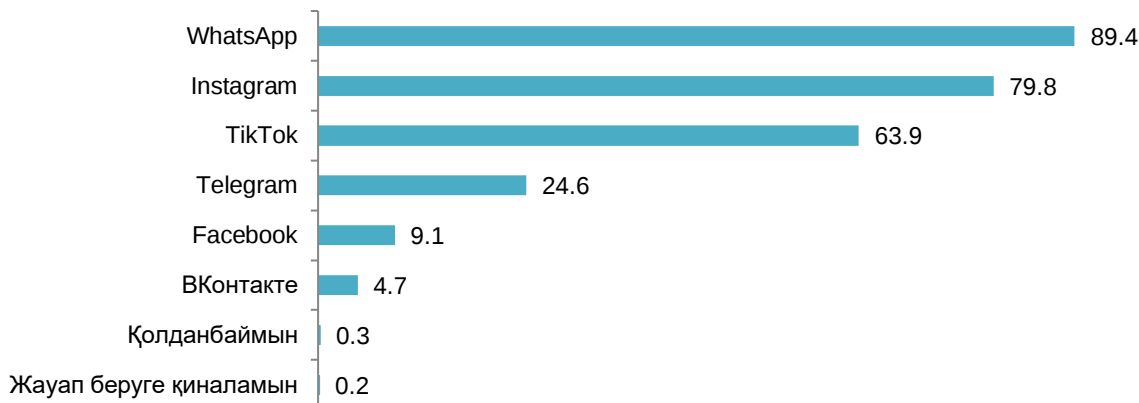
№32 диаграмма. «Бос уақыт өткізу үшін Сіз қандай видеоөнімдер (фильмдер/сериалдар) қарауды ұнатасыз? (бес жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, этникалық топтар бойынша, %-бен

Әлеуметтік желілер мен мессенджерлерді пайдалану

Барынша танымал әлеуметтік желілер мен мессенджерлер келесі жолмен берілген. WhatsApp – 89,4%, Instagram–79,8%, TikTok – 63,9%. Респонденттер Facebook (9,1%) пен ВКонтакте (4,7%) желілерін аз қолданады (№33 диаграмма).

№33 диаграмма. «Сіз қандай әлеуметтік желілер мен мессенджерлерді жиі қолданасыз? (үш жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

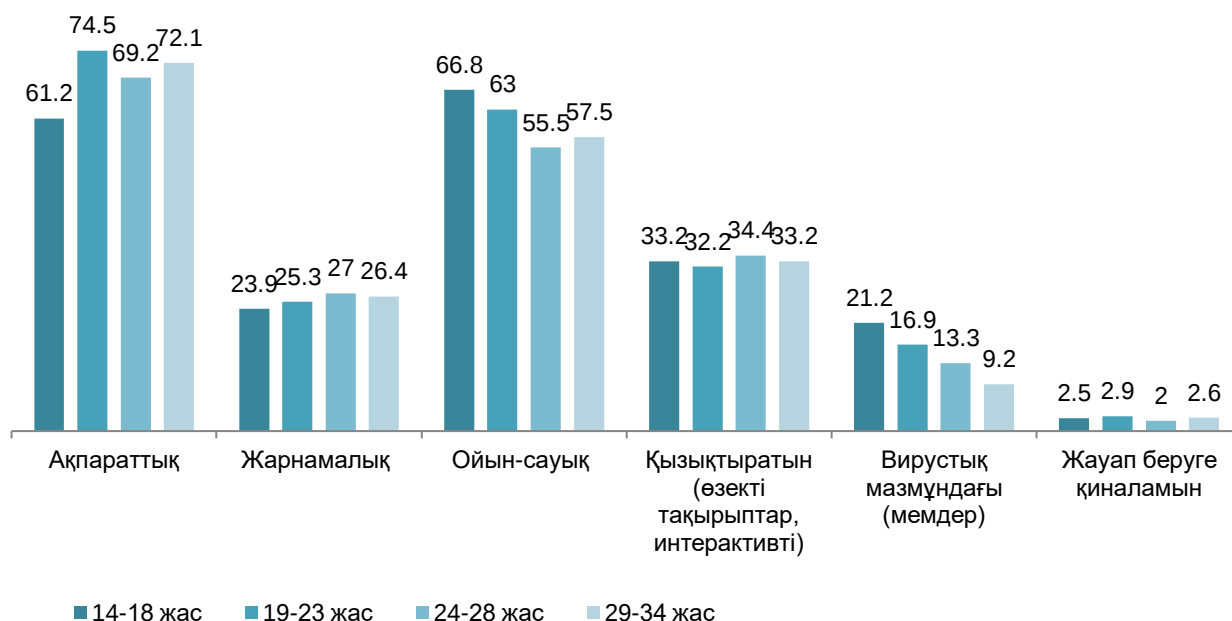
Бос уақытты өткізу сипатына қарасақ, Интернетте респонденттер ақпараттық контент (69,2%) пен көңіл көтеру контентін (60,6%) жиі қарайтыны анықталды. Тартатын (33,3%), жарнамалық (25,7%), вирустық (14,8%) контент сауалға қатысушыларға онша қызықты емес (№34 диаграмма).

№34 диаграмма. «Сіз Интернетте қандай контентті жиі қарайсыз? (үш жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Жас тұрғысынан респонденттердің ең жас тобы өзгелерден гөрі көңіл көтеру (66,8%) мен вирусты (21,2%) жиі көрсетті. 19-23 жас тобы респонденттері ақпараттық контентке көңіл бөледі (74,5%), 24-28 жас – жарнамалық (27,0%) пен өткір тақырыптарға тартатын контент (34,4%) (№35 диаграмма).

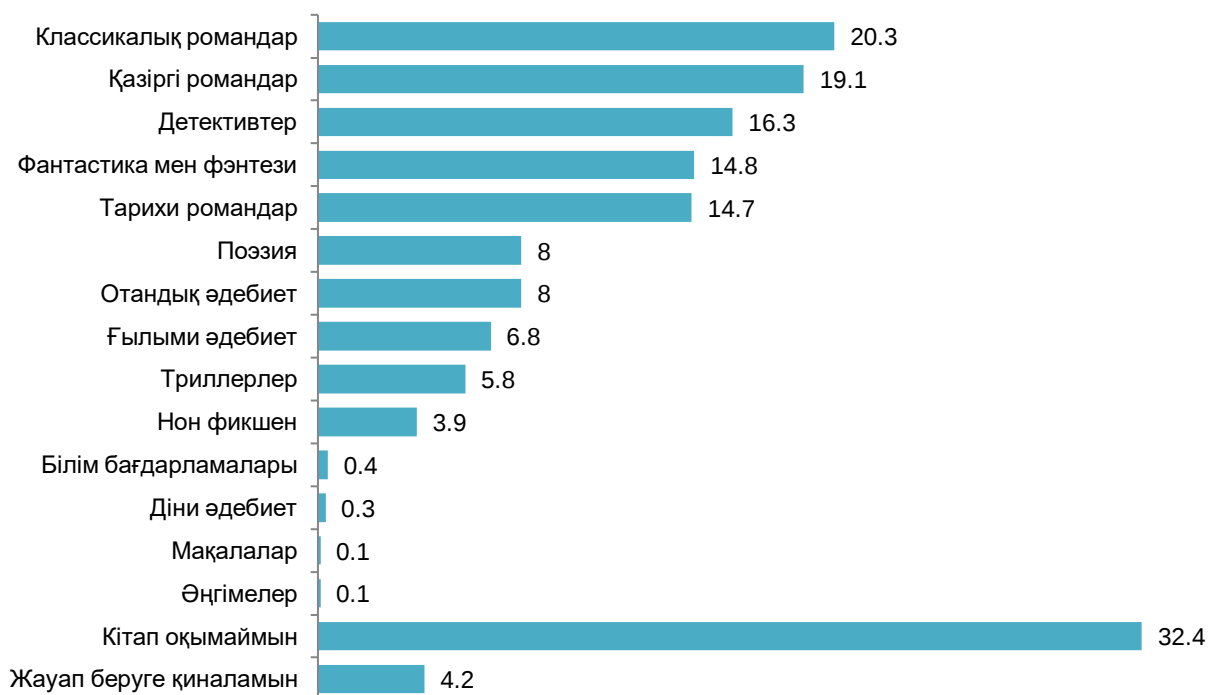
№35 диаграмма. «Сіз Интернетте қандай контентті жиі қарайсыз? (үш жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, жас топтары бойынша, %-бен

Кітап оқу

32,4% респонденттер кітап оқымайды. Кітап оқытындар арасында 20,3%-ы классикалық романдарға, 19,1%-ы қазіргі романдарға, 16,3%-ы детективке басымдық береді. Сол сияқты танымал жанрлар арасынан респонденттер фантастика мен фэнтези (14,8%) және тарихи романдарды (14,7%) атады (№36 диаграмма).

Диаграмма №36. «Сіз қандай жанр кітаптарын оқисыз? (үш жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Гендерлік тұрғыдан алғанда ерлердің 36,8%-ы кітап оқымайды. Әйелдер арасында классикалық (26,3%) және қазіргі романдар (25,8%) барынша танымал (№36 кесте).

№36 кесте. «Сіз қандай жанр кітаптарын оқисыз? (үш жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

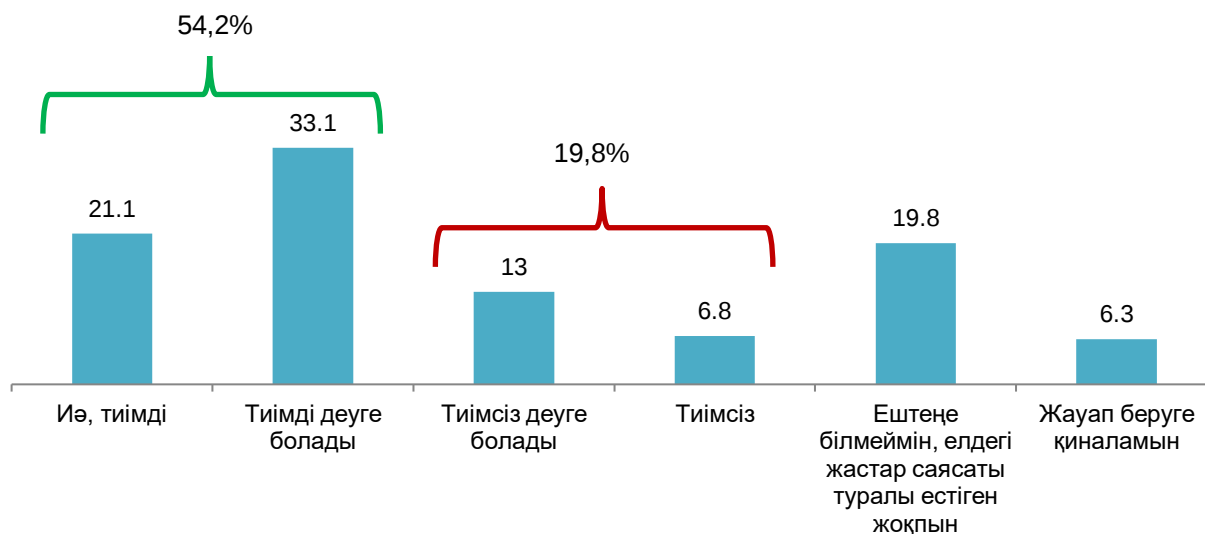
	Ерлер	Әйелдер
Кітап оқымаймын	36,8	27,7
Классикалық романдар	14,6	26,3
Қазіргі романдар	12,8	25,8
Детективтер	15,8	16,7
Фантастика мен фэнтези	13,5	16,1
Тарихи романдар	15,1	14,2
Триллерлер	5,3	6,3
Нон фикшен	4,6	3,2
Поэзия	6,0	10,0
Отандық әдебиет	8,6	7,4
Ғылыми әдебиет	6,8	6,7
Діни әдебиет	0,4	0,2
Мақалалар	0,1	0,1
Білім бағдарламалары	0,5	0,3
Өңгімелер	0,1	0,0
Жауап беруге қиналамын	4,8	3,5

7. АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ СЯСИ ШАРАЛАРҒА ҚАТЫСУ

Мемлекеттік саясатқа көзқарас

Мемлекеттік жастар саясатына баға берген респонденттердің жартысынан астамы оның тиімділігін көрсетті (54,2%, «тиімді болар» + «иә, тиімді»). Сонымен бірге теріс бағалағандар 19,8% («тиімсіз болар» + «тиімсіз»). Сауалға қатысқан жастардың осындай бөлігі мемлекеттік жастар саясатынан хабарсыз екенін жеткізді (№37 диаграмма).

№37 диаграмма. «Сіздің ойыңызша, мемлекеттік жастар саясаты (жастарды қолдау мен дамыту) біздің елде тиімді іске асырылуда ма? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Респонденттер пікірінше, мемлекеттік жастар саясатын іске асыруда бірінші кезекте жас отбасыларды тұрғын үймен қамтамасыз етуге назар аудару қажет (34,0%) (№38 диаграмма).

№38 диаграмма. «Сіздің ойыңызша, мемлекеттік жастар саясаты (жастарды қолдау мен дамыту) біздің елде тиімді іске асырылуда ма? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Жас тобына қатысты алғанда респонденттердің ең жас тобы үшін жұмысқа орналасу онша маңызды емес (27,6%), олар жоғары білім сапасы мен қолжетімділігін (21,4%) және жеңілдік, жалақы және стипендия көтерілуін өзгелерден гөрі жиі атады (16,1%).

Жас отбасыларды тұрғын үймен қамтамасыз етудің көкейкестілігі жас топтары көтерілуімен бірге артып отыр (14-18 жас – 25,4%, 19-23 жас – 35,1%, 24-28 жас – 36,9%, 29-34 жас – 38,2%) (№37 кесте).

№37 кесте. «Мемлекеттік жастар саясатын іске асыруда бірінші кезекте неге назар аудару қажет? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

	14-18 жас	19-23 жас	24-28 жас	29-34 жас
Жас отбасыларды тұрғын үймен қамтамасыз ету	25,4	35,1	36,9	38,2
Жұмысқа орналастыру	27,6	31,5	32,8	28,3
Медициналық қызмет қолжетімділігі	2,9	2,9	4,9	6,0
Жоғары білім сапасы мен қолжетімділігі	21,4	11,0	11,9	12,4
Жеңілдік, жалақы және шәкіртақының көтерілуі	16,1	14,1	7,9	8,9
Ешқандай көмек, қолдау күтпеймін	4,1	4,3	4,7	6,1
Жауап беруге қиналамын	2,5	1,2	0,9	0,2

Мемлекеттік бағдарламаларға қатысу

Сауалға қатысушылардың жастарды қолдаға бағытталған мемлекеттік жобалар туралы хабардар болуы туралы айтсақ, келесі жобалар барынша танымал болды:

- «Болашақ» халықаралық стипендиясы – 67,8% («бірдеңе естідім», «жақсы білемін, бірақ қатысқан жоқпын»);
- «Дипломмен ауылға!» – 67,3% («бірдеңе естідім», «жақсы білемін, бірақ қатысқан жоқпын»).

«Жасыл ел» мен білім беру мекемелері түлектеріне арналған «Жастар практикасы» жобаларын респонденттер сәл аздау көрсетті. Респонденттерде танымалдылығы төмен жобалар қатарындағылар: «Zhas project» – 54,8% «ештеңе білмеймін, естімедім» және Президенттік жастар кадрлық резерві – 54,3% «ештеңе білмеймін, естімедім» (№38 кесте).

№38 кесте. «Жастарды қолдауға бағытталған қандай мемлекеттік бағдарламалар мен жобаларды Сіз естідіңіз, білесіз немесе қатысушысы болдыңыз? (бір жолға бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Мемлекеттік бағдарламалар, Жастар жобалары	Бірдеңе естідім	Жақсы білемін, бірақ қатысқан жоқпын	Білемін, қатыстым және конкурстық іріктеуден өттім	Білемін, қатыстым, бірақ конкурстық іріктеуден өте алмадым	Ештеңе білмеймін, естіген жоқпын
Білім беру мекемелері түлектеріне арналған Білім Білім мекемелерінің түлектері үшін «Жастар практикасы»	37,1	20,3	2,9	1,0	38,8
«Дипломмен ауылға!»	39,3	28,0	2,1	1,3	29,4
«Жасыл ел» жобасы	35,3	26,5	2,9	0,8	34,6
«Болашақ» халықаралық стипендиясы	39,2	28,6	1,7	1,2	29,4
«Жаскәсіпкер» жобасы	31,1	19,4	1,5	1,5	46,6
«Серпін-2050»	31,1	19,3	1,2	1,0	47,4
Барлығы үшін тегін техникалық және кәсіби білім	31,8	18,8	2,4	0,8	46,3

Мемлекеттік бағдарламалар, Жастар жобалары	Бірдеңе естідім	Жақсы білемін, бірақ қатысқан жоқпын	Білемін, қатыстым және конкурстық іріктеуден өттім	Білемін, қатыстым, бірақ конкурстық іріктеуден өте алмадым	Ештеңе білмеймін, естіген жоқпын
«Zhas project» жастар корпусын дамыту жобасы	28,5	14,4	1,4	1,1	54,8
Президенттік жастар кадр резерві	27,0	16,5	1,2	1,1	54,3

Жастардың мемлекеттік бағдарламаларға қатысу өлшемі контекстінде барынша танымалдары: «Білім беру мекемелері түлектеріне арналған «Жастар практикасы» – 68,4% («қатыстым, толықтай қанағаттандым» + «қатыстым, қанағаттандым деуге болады»). «Дипломмен ауылға!» жобасы – 64,3% («қатыстым, толықтай қанағаттандым» + «қатыстым, қанағаттандым деуге болады»). «Жасыл ел» жобасы – 60,3% («қатыстым, толықтай қанағаттандым» + «қатыстым, қанағаттандым деуге болады») (№39 кесте).

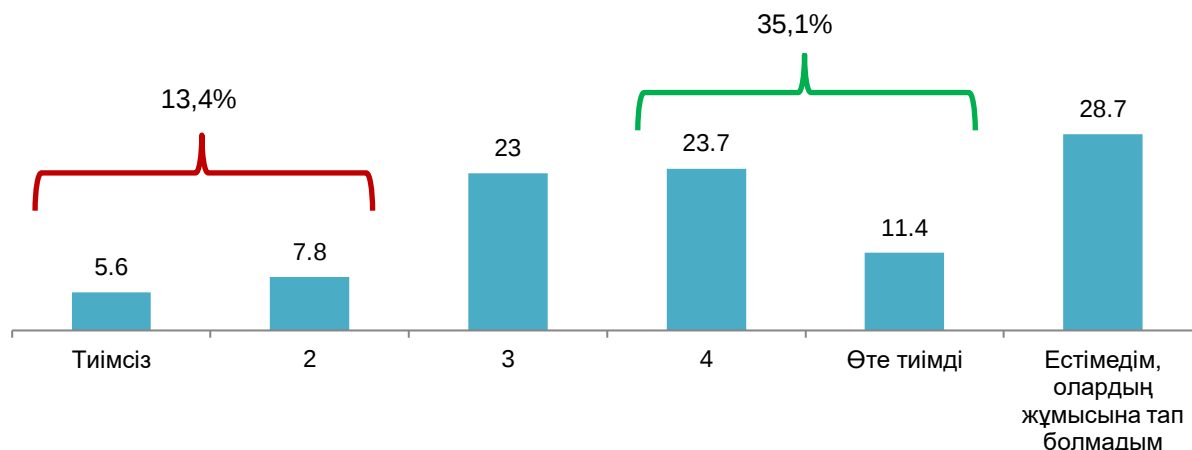
Респонденттер арасында мейлінше қанағаттанбаушылық Президенттік жастар кадрлық резерві жобасына білдірілді («қатыстым, қанағаттанбадым деуге болады» + «қатыстым, толықтай қанағаттанған жоқпын» жауаптарының жиынтығы).

№39 кесте. «Егер Сіз жастарды қолдауға арналған қандай болса да мемлекеттік бағдарламаға қатысқан болсаңыз, көрсетілген қызмет, берілген мүмкіндікке қаншалықты қанағаттандыңыз? (нұсқаларды оқыңыз, әр жолға бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Бағдарламалар	Қатыстым, толықтай қанағаттанамын	Қатыстым, қанағаттандым деуге болады	Қатыстым, қанағаттанған жоқпын деуге болады	Қатыстым, толықтай қанағаттанған жоқпын	Жауап беруден бас тарту
Білім мекемелерінің түлектері үшін «Жастар практикасы»	26,3	42,1	5,3	0,0	26,3
«Дипломмен ауылға!»	21,4	42,9	9,5	0,0	26,2
«Жасыл ел» жобасы	22,4	37,9	10,3	1,7	27,6
«Болашақ» халықаралық стипендиясы	2,9	41,2	14,7	8,8	32,4
«Жас кәсіпкер» жобасы	-	41,4	13,8	0,0	44,8
«Серпін-2050»	8,3	25,0	12,5	0,0	54,2
Барлығы үшін тегін техникалық және кәсіби білім	10,6	36,2	12,8	2,1	38,3
«Zhas project» жастар корпусын дамыту жобасы	7,1	28,6	14,3	7,1	42,9
Президенттік жастар кадр резерві	8,7	26,1	17,4	13,0	34,8

Жастар ресурстар орталығының тиімділігін бағалаған респонденттердің 35,1%-ы оны тиімді деп санайды («4» + «өте тиімді»). Тиімсіздігі туралы 13,4%-ы айтты. Сонымен бірге жастар ресурстарының тиімділігіне орташа бағаны «3» сауалға қатысушылардың 23,0%-ы қойды (№39 диаграмма).

№39 диаграмма. «Жастар ресурстық орталықтарының (ЖРО, «Жастар бастамаларын дамыту», «Астана жастары») тиімділігін 1 мен 5 аралық шкала бойынша бағалаңыз, 1 – тиімсіз, 5 – өте тиімді (бір жауап)», %-бен

Жастардың азаматтық белсенділігі

Жастардың қандай болса да түрлі ұйымдар немесе жобаларға қатысуына келсек, сауалға қатысушылардың көпшілігі ешқашан ондай ұйымдар жұмысына қатыспаған және қатысуды да жоспарлап отырған жоқ, бұл ретте респонденттердің басым көпшілігі діни ұйымдарға (78,5%), құқық қорғау ұйымдарына (76,4%), саяси партияларға (76,0%), қоғамдық кеңестерге (75,4%) қатысқысы келмейді.

Қандай деңгейде болса да жастар келесі ұйымдар жұмысына қатысуда. Олар: волонтерлік қозғалыстар (17,2%), жастар ұйымдары/жобалар (15,5%), гуманитарлық/қайырымдылық ұйымдары (13,8%). Сонымен бірге бұрын қатыспағандардың кейбір ұйымдар жұмысына, әсіресе гуманитарлық ұйымдар (23,8%) жұмысына қатысуды жоспарлап отырғанын айта кеткен жөн. Сол сияқты кәсіпкерлікті дамыту (22,3%), волонтерлік қозғалыстар (22,3%) мен экологиялық ұйымдар (21,8%) жұмыстары қызықты (№40 кесте).

№40 кесте. «Сізде соңғы 1-2 жылда келесі ұйымдар немесе жобалар жұмысына қатысу тәжірибесі болды ма? (әр жолға бір жауап)», %-бен

	Иә, белсенді қатысушымын	Иә, кей-кейде қатысамын	Жоқ, бірақ болашақта қатысуды жоспарлаудамын	Ешқашан қатысқан емеспін және қатысуды жоспарлап та отырған жоқпын
Жастар ұйымдары/жобалар	5,5	10,0	18,1	66,5
Саяси партиялар	1,4	6,9	15,8	76,0
Қоғамдық кеңестер	1,8	6,0	16,9	75,4
Құқық қорғау ұйымдары	1,4	4,3	18,0	76,4
Діни ұйымдар	1,8	4,4	15,4	78,5
Экологиялық ұйымдар	3,1	7,4	21,8	67,8
Гуманитарлық, қайырымдылық ұйымдары	3,0	10,8	23,8	62,5
Кәсіпкерлікті дамыту жобалары	2,2	6,1	22,3	69,5
Волонтерлік қозғалыс	4,4	12,8	22,3	60,5

Наразылық себептеріне жасалған талдау респонденттердің 19,7%-дан 28,4%-ға дейін бөлігі («иә, солай болар» + «иә») барлық көрсетілген себептер

бойынша наразылық шараларына қатысуға дайын екенін көрсетті. Өсіресе азық-түлік бағасының артуы (28,4%), коммуналдық қызмет тарифтерінің өсуі (26,4%), дәрі-дәрмек бағасының өсуі (25,6%) жастар наразылығының басты себептері (№41 кесте).

№41 кесте. «Егер Сіздің аймақта болған жағдайда Сіз төмендегі себептермен жаппай қарсылық шараларына жеке қатысуға дайынсыз ба? (әр жолға бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі», %-бен

	Иә	Иә, солай болар	Олай болмас	Жоқ	Ж/қ
Азық-түлік бағасының қымбаттауы	10,0	18,4	22,7	43,9	5,2
Дәрі-дәрмек бағасының қымбаттауы	8,6	17,0	24,0	45,4	5,1
Коммуналдық қызмет тарифтерінің өсуі	8,4	18,0	23,1	45,8	4,8
Отын бағасының өсуі (бензин, дизель, газ, көмір)	8,2	14,9	24,8	46,6	5,6
Еңбек даулары	6,9	13,6	23,6	49,7	6,2
Этникалық белгі бойынша құқықтың бұзылуы	6,7	13,0	22,8	51,1	6,5
Биліктің әрекетсіздігі, қала/ауыл мәселелерін шешу ынтасының болмауы	8,0	14,9	22,4	49,4	5,5
Коррупция	9,2	12,9	21,7	50,3	5,9
Әлеуметтік төлемдердің төмендеуі (жәрдемақы, зейнетақы, стипендия)	8,6	13,9	22,1	49,4	6,1
Мемлекеттік және құқық қорғау органдарының озбырлығы	8,1	13,1	23,3	48,6	7,0
Елдегі жағдайға, билік саясатына риза болмау	7,7	12,5	24,7	48,1	7,2
Экологияға қатысты маңызды мәселелер	8,6	14,0	22,9	46,5	8,1

Аймақтық тұрғыдан алғанда наразылық көңіл күй портреті төмендегідей: барлық аймақтар ішінде әрбір себеп бойынша жоғары наразылық көңіл-күйді Маңғыстау облысы респонденттері білдірді (82,7%-дан 93,8%-ға дейін). Бұл ретте Ұлытау облысында жастар бірталай себептер бойынша наразылыққа шығуға дайын емес («сыбайлас жемқорлық» ерекшеленіп 4,8% құрады). Абай облысын атап өтуге болады. Жалпы алғанда себептердің көпшілігі бойынша облыс респонденттерінде наразылықтарға қатысу ниеті болмаса да оларды азық-түлік бағасының артуы (47,1%), дәрі-дәрмек бағасының өсуі (47,1%) және коммуналдық қызмет тарифтерінің өсуі (37,8%) алаңдатып отыр.

Әр себеп бойынша орташа маңыздарды алғанда, азық-түлік бағасының өсуі наразылық көңіл-күйді өсіретін ең өткір мәселелердің бірі деп алуға болады (28,59%). Екінші ең шиеленісті мәселе – коммуналдық қызметтерге тарифтердің өсуі (26,47%). Келесі жиі айтылатын себеп – дәрі-дәрмек бағасының өсуі (26,21%).

Этникалық белгілері бойынша құқықтарға нұқсан келтіру (20,88%), еңбек жанжалдары (20,56%), елдегі жағдайға, билік саясатына наразылық (20,25%) себептері бойынша сауалға қатысушы жастардың жаппай наразылық шараларына қатысуға дайын болу деңгейлері төмен (№42-1; №42-2 кесте).

№42-1 кесте. «Егер Сіздің аймақта болған жағдайда Сіз төмендегі себептермен жаппай қарсылық шараларына жеке қатысуға дайынсыз ба? (әр жолға бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі», %-бен

	Биліктің әрекетсіздігі, қала/ауыл мәселелерін шешу ынтасының болмауы	Коррупция	Әлеуметтік төлемдердің төмендеуі (жәрдемақы, зейнетақы, стипендия)	Мемлекеттік және құқық қорғау органдарының озбырлығы	Елдегі жағдайға, билік саясатына риза болмау	Экологияға қатысты маңызды мәселелер
Абай	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	3,8
Ақмола	13,5	9,5	13,6	12,2	9,5	13,6
Ақтөбе	26,9	26,9	26,9	24,7	25,8	29,1
Алматы	7,4	2,7	4	2,7	2,1	1,4

Атырау	20,8	22,2	25	23,6	16,6	16,7
Батыс Қазақстан	23,1	27,7	27,7	21,5	16,9	16,9
Жамбыл	24,4	17,9	9,7	27,7	24,4	21,2
Жетісу	4,6	4,6	3	1,5	1,5	4,6
Қарағанды	28,7	19,5	17,6	19,4	20,4	30,6
Қостанай	10,4	11,7	13	13	14,3	16,9
Қызылорда	14,1	15,3	20	14,1	11,8	14,2
Маңғыстау	82,7	82,7	93,8	92,6	92,6	92,6
Павлодар	20,6	16,2	16,2	16,2	13,3	22,1
Солтүстік Қазақстан	38,3	36,2	34	40,4	34,1	31,9
Түркістан	22,4	25	26,3	21,5	22,4	21,9
Ұлытау	0	4,8	0	0	0	0
Шығыс Қазақстан	19,3	19,3	19,3	19,4	19,4	21
Астана	22,6	22,6	20,7	20,8	17,6	24,6
Алматы	27,7	27,3	28,2	21,8	24,3	25,2
Шымкент	23,3	27,8	27,1	19,6	15,8	25,6
Орта %	22,77	21,09	22,53	21,82	20,25	22,84

№42-2 кесте. «Егер Сіздің аймақта болған жағдайда Сіз төмендегі себептермен жаппай қарсылық шараларына жеке қатысуға дайынсыз ба? (әр жолға бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі», %-бен

	Азық-түлік бағасының қымбаттауы	Дәрі-дәрмек бағасының қымбаттауы	Коммуналдық қызмет тарифтерінің өсуі	Отын бағасының өсуі (бензин, дизель, газ, көмір)	Еңбек даулары	Этникалық белгі бойынша құқықтың бұзылуы
Абай	47,1	47,1	37,8	7,6	3,8	-
Ақмола	16,2	9,5	14,9	9,5	9,5	13,5
Ақтөбе	50,6	48,4	49,5	37,6	25,8	24,7
Алматы обл	9,5	6,1	10,2	6,8	2,7	3,4
Атырау	30,6	26,4	27,8	16,6	15,3	12,5
Батыс Қазақстан	21,5	21,5	20	20	27,7	15,4
Жамбыл	21,9	15,5	17,8	24,4	8,1	14,6
Жетісу	4,6	4,6	4,6	4,6	6,1	3,1
Қарағанды	25	14,8	24	20,4	16,7	22,2
Қостанай	11,7	11,7	11,7	11,7	7,8	9,1
Қызылорда	20	18,8	17,7	18,8	11,8	13
Маңғыстау	96,3	97,5	90,2	93,8	91,3	82,7
Павлодар	19,1	20,6	17,7	8,8	11,7	13,3
Солтүстік Қазақстан	23,4	19,1	23,4	29,8	34	40,4
Түркістан	32,5	31,2	29,4	27,6	22,8	19,3
Ұлытау	0	0	0	0	0	0
Шығыс Қазақстан	25,8	25,8	22,6	22,6	22,5	22,5
Астана	29,6	28,9	29,5	22,7	25,1	18,9
Алматы	32,3	25,6	29,4	24	26,9	26,9
Шымкент	25,5	24,8	24,8	25,6	21	20,3
Орта %	28,59	26,21	26,47	22,78	20,56	20,88

Елдегі жағдайға наразы болған жағдайда сауалға қатысушылар барынша тиімді құрал ретінде биліктің ресми органдарына жүгінуді (55,7%), ресми тіркелген партия, қозғалыс, қоғамдық ұйымдар жұмысына қатысуды (51,5%), үндеу мен петиция жазуды (43,2%) көрсетті. Респонденттердің 40,2%-ының тиімді құрал ретінде рұқсат етілген наразылық акцияларына, митингі мен шерулерге қатысуды көрсеткенін атап кеткен жөн.

Сонымен бірге барынша тиімсіз құрал ретінде санкцияланбаған наразылық акцияларына, митингі мен шерулерге қатысу (73,4%) және тіркелмеген немесе тыйым салынған партия, қозғалыс, қоғамдық ұйымдар жұмысына қатысу (72,4%) аталды (№43 кесте).

№43 кесте. «Адамдар елдегі қала мен ауылдағы жағдайға қатысты наразылықтарын түрліше білдіріп жатады. Қалай ойлайсыз, төменде берілгендердің қайсысы тиімді, ал қайсысы тиімсіз? (әр жолға бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

	Тиімді	Тиімсіз	Ж/Қ
Ресми тіркелген партия, қозғалыс, қоғамдық ұйымдар жұмысына қатысу	51,5	42,1	6,4
Тіркелмеген немесе тыйым салынған партия, қозғалыс, қоғамдық ұйымдар жұмысына қатысу	20,3	72,4	7,3
Биліктің ресми органдарына жүгіну	55,7	38,2	6,2
Рұқсат етілген наразылық акцияларына, митингі мен шерулерге қатысу	40,2	53,1	6,7
Санкцияланбаған наразылық акцияларына, митингі мен шерулерге қатысу	19,0	73,4	7,7
Өлеуметтік желілерде наразылық білдіру	39,9	52,7	7,4
Үндеу мен петиция жазу	43,2	49,3	7,6

Сауалға қатысушылардың 55,6%-ы рұқсат етілген наразылық білдіру құралы ретінде биліктің ресми органдарына жүгінуді көрсетті. Ресми тіркелген партия, қозғалыс, қоғамдық ұйымдар жұмысына қатысуды респонденттердің 55,4%-ы, үндеу мен петиция жазуды 48,6%-ы атады.

Сонымен бірге барынша жол беруге болмайтын наразылық білдіру құралы ретінде санкцияланбаған наразылық акцияларына, митингі мен шерулерге қатысу (69,4%) және тіркелмеген немесе тыйым салынған партия, қозғалыс, қоғамдық ұйымдар жұмысына қатысу (67,7%) аталды (№44 кесте).

№44 кесте. «Елдегі жағдайға қатысты наразылық білдірудің қай құралдарын жеке Сіздің ойыңызша қабылдауға болады немесе болмайды? (әр жолға бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

	Қабылдауға болады	Қабылдауға болмайды	ж/қ
Ресми тіркелген партия, қозғалыс, қоғамдық ұйымдар жұмысына қатысу	55,4	30,5	14,2
Тіркелмеген немесе тыйым салынған партия, қозғалыс, қоғамдық ұйымдар жұмысына қатысу	17,6	67,7	14,8
Биліктің ресми органдарына жүгіну	55,6	30,2	14,3
Рұқсат етілген наразылық акцияларына, митингі мен шерулерге қатысу	42,2	43,1	14,8
Санкцияланбаған наразылық акцияларына, митингі мен шерулерге қатысу	16,2	69,4	14,5
Өлеуметтік желілерде наразылық білдіру	43,7	41,6	14,7
Үндеу мен петиция жазу	48,6	36,4	15,1

Климаттың өзгеруіне қатынас

Жастардың климат өзгеруіне қатынасы контекстінде респонденттердің 31,1%-ы ауа-райының өзгеріп, ыстық бола түскенін сезініп отырғанын жеткізді. Бұл ретте 24,4%-ы жаңартылатын энергия көздері жүйесін кеңейту керек деп санайды. Алайда әрбір бесінші жас адам климаттың өзгеруіне сенбейді (23,4%) (№45 кесте).

№45 кесте. «Төменде көрсетілгендердің қайсысы климат өзгерісіне Сіздің қатынасыңызды сипаттайды? (үш жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

	Пайыздар
Климат өзгерісі сезіледі, ауа-райы ыстық бола түсті	31,1
Жаңартылатын энергия көздері жүйесін кеңейту керек	24,4
Мен климат өзгерісіне сенбеймін	23,4
Су азаюда	23,3
Пластиктен бас тарту маңызды	21,4
Отынның, қуат көздерінің экологиялық емес түрлерінен бас тарту маңызды	19,7
Климат өзгерісі сезіледі, ауа-райы салқындай түсті	15,5
Климат өзгерісінен көш-қон артуда	8,2
Ядролық энергетикаға АЭС көшу керек	7,7
Қоқыстан тазарту керек	0,1
Ештеңе өзгерген жоқ	0,1
Бар жерде су тасқыны	0,1
Климат өзгерді	0,1
Жауап беруге қиналамын	8,2

Этникалық тұрғыдан қазақтар климат өзгерісіне өз қатынастарын жиі білдіріп, жылынды сезінгендерін жеткізді (31,6%). Өзге этникалық топтардан сауал қатысушылары жаңартылатын энергия көздері жүйесін кеңейту керектігіне сенімді. Өз кезегінде орыстар климат өзгеруіне өзгелерден көбірек сенеді (33,8%) (№46 кесте).

№46 кесте. «Төменде көрсетілгендердің қайсысы климат өзгерісіне Сіздің қатынасыңызды сипаттайды? (үш жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, этникалық топтар бойынша, %-бен

	Қазақ	Орыс	Басқа этникалық топ
Мен климат өзгерісіне сенбеймін	22,0	33,8	18,0
Климат өзгерісі сезіледі, ауа-райы ыстық бола түсті	31,6	25,5	36,0
Климат өзгерісі сезіледі, ауа-райы салқындай түсті	16,2	10,1	18,0
Су азаюда	23,9	18,7	25,3
Отынның, қуат көздерінің экологиялық емес түрлерінен бас тарту маңызды	19,3	20,1	23,3
Пластиктен бас тарту маңызды	21,7	20,9	19,3
Климат өзгерісінен көш-қон артуда	8,1	7,9	8,7
Ядролық энергетикаға АЭС көшу керек	7,5	8,3	8,0
Жаңартылатын энергия көздері жүйесін кеңейту керек	23,7	21,9	36,7
Қоқыстан тазарту керек	0,1	-	-
Ештеңе өзгерген жоқ	0,1	-	0,7
Бар жерде су тасқыны	0,1	-	-
Климат өзгерді	-	0,4	-
Жауап беруге қиналамын	8,5	8,3	4,0

Креативті өнеркәсіптің дамуы

Қазіргі жастар үшін креативті өнеркәсіп – қалаулы жұмыс орындарының бірі. Технология дамуымен кәсіби даму үшін ақпараттық және сандық инновация арқылы шығармашылық танылу, ашылу мүмкіндігі жастарды едәуір деңгейде тартып отыр.

Креативті өнеркәсіпті дамытуға қатысты мемлекеттің саясатына келсек, респонденттердің 33,9%-ы билікке креативтік бағыт бойынша оқыту бағдарламалары мен курстарды қолдау туралы кеңес береді. Олардың ширек бөлігі дерлік арнайы мамандандырылған орталықтар құру және инфроқұрылымды (алаңдар, кворкингтер) дамыту қажеттігін айтады. Инвестициялар мен серіктестерді тартуды атағандар – 16,2%. Сонымен бірге 12,8%-ы мемлекеттің

қосымша қадамдарына қажеттілік жоқ, жастар өздерін дербес дамыту керек деп санайды. Сонымен қатар 8,2%-ы креативті стартаптарды қолдау қорын құруды ұсынады (№40 диаграмма).

№40 диаграмма. «Қазақстанда креативті өнеркәсіпті дамытуға көмектесу үшін мемлекет басты көңілді неге аудару қажет? (қаржылық, заңнамалық, ақпараттық) (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

Креативті өнеркәсіптің мейлінше перспективті бағыттары ішінде респонденттер жарнама мен маркетингі (37,8%), ақпараттық технологияны (33,5%), кино мен дубляжды (32,8%) атады.

Сауалға қатысушы жастардың ширек бөлігі дизайн мен сән саласын, 21,4%-ы қолөнер саласын (зергерлік бұйымдар, бижутерия, ұлттық сыйлық өнімдер) атады.

Сол сияқты креативті өнеркәсіп салалары ішінде сәулет өнері (19,9%), видеография мен фотография (19,2%), музыка (15,8%) аталынды (№47 кесте).

№47 кесте. «Креативті өнеркәсіптің қай саласын Сіз біздің елімізде перспективті деп санайсыз? (үш жауаптан көп емес)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

	Пайыздар
Жарнама мен маркетинг	37,8
Ақпараттық технология (бағдарламалық қамтамасыз ету, геймдевелопмент, жасанды интеллект)	33,5
Кино мен дубляж (фильмдер, мультфильмдер, сериалдар, шоу)	32,8
Дизайн, сән (продакт-дизайн, графикалық дизайн)	24,4
Қолөнер (зергерлік бұйымдар, бижутерия, ұлттық сыйлық өнімдер)	21,4
Сәулет өнері	19,9
Видеография мен фотография	19,2
Музыка (концерттік қызмет, музыкалық шығармаларды шығару)	15,8
Баспа (кітап өндірісі, әдеби өнімдер)	8,4
Музейлер галереялар мен кітапханалар	5,0
Театр (орындаушылық және сурет өнері)	4,7
Радио	3,7
Киім өндірісі, тігу	0,5
Туризм	0,3
Ұлттық сүт өнімдерін өндіру	0,2
Автомобиль бөлшектерін шығару	0,2
Қол кілемдер өндірісі	0,1
Ондай жоқ	0,1
Барлығы	0,1
Жауап беруге қиналамын	6,5

Креативті өнеркәсіпте жұмыс істеу үшін ең маңызды жоғары кәсіби деңгей мен заманауи технологияны білу керек (28,5%). Сол сияқты респонденттер

шығармашылық пен инновациялық (21,6%), коммуникабельдік пен командада жұмыс істеу дағдысы (16,7%), идеяны өткізу мен клиентті сендіру дағдысы (16,0%) қажет деп есептейді (№41 диаграмма).

№41 диаграмма. «Қалай ойлайсыз, креативті өнеркәсіпте табысты жұмыс істеу үшін ең маңызды не? (бір жауап)» сауалына жауаптардың бөлінуі, %-бен

ҚОРЫТЫНДЫЛАР

Осы зерттеуде жастарды жаппай сауалнамасы мен сарапшылық сұхбат әдісін қолдану арқылы өмірдің түрлі аспектілеріндегі Қазақстан жастары дамуының ағымдағы жағдайына талдау жасалды және мемлекеттік жастар саясатын іске асырудың тиімділігін арттыру бойынша нұсқау-ұсыныстар дайындалды. Зерттеу шеңберінде келесі аспектілер зерттелді:

Біріншіден, жас адамдардың физикалық, менталды және репродуктивті денсаулығы жағдайының аспектілері зерттелді.

Зерттеу нәтижелері бойынша сауалға қатысушы жастардың 80,0%-дан 84,7%-ға дейінгі бөлігі өздерінің жалпы физикалық, менталды және репродуктивті денсаулығы жағдайын айтарлықтай жоғары бағалады. Бұл ретте олардың 20,6%-ы спортпен айналыспайтындықтарына алаңдайды, 14,5%-ы отырықшы өмір салтына, сондай бір бөлігі тым еңбекқорлыққа алаңдайды.

Менталды денсаулықты бағалау үшін респонденттерге қандай болса да өмірлік жағдайлар оларды қаншалықты алаңдатып отырғанын анықтау ұсынылды. Жастар үшін Топ-3 проблемалар: материалдық жағдай (28,1%), өз өмірі және жақындар өмірі (27,3%), жұмысқа орналасу (18,7%). Бұл ретте соңғы мәселе әсіресе ауыл жастары үшін маңызды, сонымен бірге тұрғын үй болмауы мен қарыз бен кредит төлей алмауы сияқты мәселелер бар.

Өз денсаулығын қолдау үшін сауалға қатысушы жастар көбіне таза ауада уақыт өткізуді (75,5%), дәрігерге жүгінуді (67,1%), медициналық чек-аптар (65,5%), немесе үйде дербес емделуді (60,4%) қалайды. 72,7%-ы психотерапия қызметін пайдаланбайды.

Жастар денсаулық орталығына респонденттердің 7,7%-ы ғана жүгінген, ал респонденттердің 33,8%-ы болса ондай орталықтар туралы естімеген де.

Репродуктивті денсаулық туралы айтсақ, бұл тақырып бойынша респонденттер үшін мамандандырылған дәрігерлер (26,6%), интернет-жарияланым (17,9%), отбасылық талқылаулар (16,6%) барынша өзекті ақпарат көздері болып табылады. Жалпы алғанда репродуктивті денсаулыққа қыздар жиі қызығушылық танытады және сұрақтарымен гинекологке жүгінуді дұрыс деп санайды (34,2%). Одан басқа келесі үрдіс анықталды: респонденттер жасы үлкейген сайын олар сексуалды денсаулық мәселесін кәсіби мамандармен талқылауға басымдық береді. Өз кезегінде сауалға қатысушылардың ең жас тобы өкілдері бұл тақырыпты отбасында талқылауға көңіл бөледі.

Венерологиялық аурулардың таралуы туралы респонденттердің 53,5%-ы біледі, олардың ішінде ерлерден әйелдер көп. Бұл жерде 58,9% респонденттер мектептерде сексуалды білім бойынша сабақтар өткізу керек деп есептейді. Бұл анатомия мен физиология туралы хабардар болу деңгейін арттырып, қажет емес жүктілік деңгейін азайтуға көмектесер еді. 35,6%-ы басқаша ойлайды, бұндай сабақтарды өткізу ұят, бұл ерте жыныстық қатынасқа әкелуі мүмкін деп санайды. Жалпы алғанда, оқушылар арасында жыныстық сауаттылықты арттыру қажеттілігі туралы сауалға қатысушылар ішінде әйелдер ерлерден гөрі көбірек алаңдайды.

23,0% жастар жыныстық өмірді бастау үшін барынша жайлы жас 20 деп санайды. 3,8%-ы 13-16 жастан жыныстық өмірді болады деп санайтынын атап өткен жөн.

Спортпен айналысуға қатысты респонденттер бірнеше жиі кездесетін кедергілерді атады. Олар: еріншектік (36,2%), уақыттың жоқтығы (25,0%), ақшаның болмауы (24,9%), мотивация болмауы (24,4%). Бұл жерде уақыттың жоқтығы, ақшаның болмауы, мотивация болмауы сияқты кедергілер қала жастары үшін

барынша өзекті болса, өз кезегінде ауыл жастары спорттық инфрақұрылымның жоқтығын жиі айтады.

Вакцинация бойынша респонденттердің жартысынан сәл астам бөлігі оң пікір білдірді. 14,5%-ы вакцинация керек жоқ, одан пайдадан зиян көп деп жауап берді.

Осылайша, респонденттер өз денсаулығын айтарлықтай жоғары бағалауда. Дегенмен репродуктивті денсаулық бойынша сұрақтарға жауап беруде респонденттерде ыңғайсыздықтар сезілуде, өйткені тақырып қоғам үшін, әсіресе ерлер үшін әлі жабықтау. Сонымен бірге сауалға қатысушылардың басым бөлігінің мектептердегі жыныстық тәрбие сабақтары арқылы жағдайды өзгерту қажеттілігіне сенімді болуы оң ахуал болып табылады.

Екіншіден, зерттеу шеңберінде респонденттердің білім беру жүйесіне қанағаттану деңгейі мен ғылымға қатысы зерттелді.

Респонденттердің басым көпшілігі (76,2%) өздерінің алған немесе алып отырған білім сапасына қанағаттанатындықтарын жеткізді. 20,2% – қанағаттанбайтындықтарын жеткізді. Олардың арасында ғылыми дәреже алған респонденттер көп.

Мектепте білім беруге келсек, респонденттер ең алдымен мектеп мұғалімдерінің біліктілігін (58,5%), кітапханадағы жұмыс жайлылығын (56,4%), қазақ тіліндегі кітаптар мен оқулықтар қолжетімділігін (56,0%), мұғалімдердің этикасын (54,1%) жоғары бағалады. Ең төмен бағаны діни киімдерді кию, дәретханалар тазалығы, оқудан тыс сабақтар, интернет қолжетімділігі сияқты аспектілер алды.

Колледждердегі білім беру жүйесіне қатысты жоғары бағаны оқытушы біліктілігі (43,0%), кітапханадағы жұмыс жайлылығы (42,0%) алды. Респонденттер стипендия көлемі мен діни киімді киюді төмен бағалады.

Жоғары білімге қатысты сол алдағы деңгейдегідей респонденттер оң бағалағандар ішінде кітапханадағы жұмыс жайлылығы (46,3%), оқытушы біліктілігі (46,1%) және қазақ тіліндегі кітаптар мен оқулықтар қолжетімділігі (41,7%) аталды. Өз кезегінде респонденттердің төмен бағасы оқу үшін төлем құны, стипендия көлемі мемлекеттік білім гранттарының саны мен бөлінуі, білім жүйесіндегі сыбайлас жемқорлыққа қарсы шаралар сияқты аспектілерге қойылды.

Қосымша білімді дамыту контекстінде жастардың 34,6%-ы офлайн-курстарда ал 40,3%-ы онлайн-курстарда оқитынын атап өткен жөн.

Ғылыми әрекет жай жеке қызығушылықтан (40,7%) болады немесе жұмыспен оқу бойынша (28,4%) қызығушылық тудырады. Оқушылар мен студенттердің зерттеулер мен ғылыми жобаларға қызығушылықтарын арттыру үшін респонденттер келесі шараларды атады: жобалар мен өнертабыстар үшін марапаттар беру (41,5%), зерттеуге бөлінетін гранттарды көбейту (41,1%), оқу орындарының инновациялық жобаларына жастарды белсенді тарту (39,5%), оқушылардың инновациялық дайындамаларының конкурстарын өткізу (31,8%).

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, білім беру жүйесін бағалауда оқытушылар біліктілігі, кітапханалар жайлылығы мен қазақ тіліндегі материалдардың қолжетімділігі мейлінше проблемалары аз аспектілер болып табылады. Бұл ретте діни киімді кию, стипендия көлемі, оқу төлемі және гранттар саны сияқты мәселелер көрініп тұр.

Үшіншіден, жастардың әлеуметтік-экономикалық мәселелері, соның ішінде өз өмірлеріне қатынасы және материалдық жағдай аспектілері қаралды.

Жалпы алғанда респонденттердің басым көпшілігі өз өмірлеріне қанағаттанады (73,4%), сұралғандардың ширек бөлігі ғана өз өміріне

қанағаттанбайды. Аймақтық тұрғыдан алғанда өз өмірлеріне барынша көңілі толмайтын топ-3 облыс – Маңғыстау, Ақтөбе, Алматы облыстары.

Өз болашақтарына қатысты респонденттердің 72,8%-ы алаңсыз және өз болашақтарына сенімді. 19,2% респонденттер өз болашағына алаңдаулы және оған үреймен, қауіппен қарайды. Бұл ретте болашаққа қатысты оптимизм респонденттердің жасы үлғайған сайын төмендей береді.

Респонденттердің көпшілігі өз материалдық жағдайын орташа деп бағалады. 49,8%-ында азық-түлік пен киім алуға мүмкіндік болса да, жылжымайтын мүлік немесе автомобиль алуға ондай мүмкіндіктері жоқ. Сауалға қатысқан жастар өз қаржысын жиі азық-түлікке (77,0%), сонымен бірге киім мен аяқ киімге жұмсайды (66,7%).

Сауалға қатысқан жастардың 5,2%-ының материалдық жағдайы әбден төмен және олардың басым бөлігі ауылда тұрады. Жалпы алғанда ауыл жастарының 15,2%-ында азық-түлік алу мүмкіндігі бар, бірақ одан басқа олардың қаржысы жетпейді.

Қаржылық сауаттылыққа келсек, 40,9% респонденттерге өз кірістері мен шығыстарын үнемі жоспарлап отыру тән. 38,1%-ы бұны тек кейде істейді. Қаржылық жоспарлауға ұмтылу респонденттердің жасына қарай артып отырады және ересек жас топтарындағы респонденттерде жаңа қаржылық шығыстар туындайтынын ескерсек, бұл заңды да.

Қаржылық қиындықтар кезінде ең жас тобындағы (14-18 жас) респонденттердің 32,4%-ы ата-анадан көмек күтеді, ал одан үлкен жас тобындағылар бөліп төлеу, кредит алуға, сонымен бірге қосымша ақы алу үшін қосымша жұмыстар табуға ұмтылады.

Осылайша, өмірге қанағаттанатынына қарамастан кейбір респонденттер бәрібір өз болашағына алаңдайды. Сауалға қатысушылардың тек аз бөлігінде ғана өз баспанасы мен автомобиль алу мүмкіндігі болғанын ескерсек, осындай үрдіс түсінікті. Сонымен бірге сауалға қатысушылар арасында қаржылық сауаттылық деңгейі төмен болу проблемасы бар, олар өткір қаржы жетіспеушілік жағдайы туындаған кезде жалақыны арттыру мен қосымша жұмыс табуға ұмтылғаннан гөрі несие алу үшін банк қызметіне жүгінеді.

Төртіншіден, жастардың қызығушылықтары мен негізгі құндылық бағыт-бағдарлары қарастырылды.

Отбасы (80,1%) мен денсаулық (63,0%) бұрынғыдай басым бағыт болып қала береді. Үшінші орынды өмірді материалдық қамтамасыз ету алды (42,4%). Өткен жылғы зерттеулер қорытындысымен салыстырғанда материалдық қамтамасыз құндылығының едәуір өскенін атап кетуге болады (7,2% – 2023 жылы).

Көңіл көтеру мен рақат алу мүмкіндігі, достық пен білім ең жас тобы (14-18 жас) респонденттері үшін барынша маңызды. Жан тыныштығы мен махаббат жасқа қарай өсе түседі, бірақ 28 жастан кейін төмендейді. Басқаларға қарағанда ең үлкен жас тобындағы жастар үшін алдымен денсаулық маңызды. Сонымен қатар жаспен бірге өмірді материалдық қамтамасыз ету құндылығының өсу тренді анықталды.

Қала жастары көңіл көтеру мен рақат алу мүмкіндігіне, жұмыс болуы мен материалдық игілікке көбірек бағытталса, ауыл жастарына достық, жан тыныштығы, денсаулық пен білім маңыздырақ.

Сенім туралы айтсақ, жастардың көпшілігі ешкімнің пікіріне сенбейді (29,8%). Сенім субъектілері ішіндеі билік өкілдері (24,2%), ғалымдар (22,8%), белгілі қоғам қайраткерлері (20,8%) жиі аталды. Сол сияқты ең жас топ респонденттері өзге топтармен салыстырғанда спортшылар мен блогерлерге

көбірек сенім білдірді. Жалпы алғанда, респонденттер жасы үлкейген сайын олардың кімге болса да сенімдері азая түседі.

Тілдік орта дамуы контексінен алғанда орыс тілін респонденттер видео қарау үшін жиі қолданады (73,1%). Мемлекеттік тілді сауалға қатысқан жастар үй іші жақындарымен әңгімелесуде жиі қолданады (72,9%). Ағылшын тілінің қолданылуы төмен, респонденттердің 14,2%-ы оны өз оқуында қолданады.

Діни сенімдерге келсек, 78,3%-ы дінге сенушілер, олардың ішіндегі 43,6%-ы дінге сенеді, бірақ діни өмірге қатыспайды, 18,0%-ы кей-кейде ғана, мешіттер мен шіркеулерге барады, 16,7%-ы өз діндерінің шарттарын толық сақтайды. Бұл жерде діни сенімдердің қалыптасуына өзгеден гөрі отбасы жиі ықпалын тигізеді.

39,5% респонденттердің үшін атамекен – туған жерлері. 26,8%-ы жалпы елді отан деп санайды. Туған өлке ұғымын туған жермен байланыстыратындар ішінде этникалық қазақтар көп (40,1%). Орыс респонденттер өзгелерден гөрі облыс орталығын, өздері тұрып жатқан аудан, шағынаудан көшелерді туған жер ретінде жиі көрсетті. Өз кезегінде өзге этностық топтар үшін тұтас ел туған өлке болып саналады.

Ел болашағы туралы айтқанда респонденттердің 26,3%-ы ештеңе өзгермейді деп есептейді. Тағы бір ширек бөлігі Қазақстанды болашақта зайырлы заманауи мемлекет ретінде көреді. 22,4% сұралғандар Қазақстанды болашақ күшті де қауіпсіз мемлекет болады деп санайды. Бұл ретте ел болашағына қатысты мейлінше скептикалық көзқарасты 29-34 жас тобы респонденттері білдірді.

Сауалға қатысушылар бос уақытында ата-аналарына баруды (67,8%), әлеуметтік желілерді пайдалануды (66,2%), достарымен кездесуді (49,6%) немесе интернеттен видеоконтент қарауды ұнатады. Респонденттер музейлерге, театрға бару және қоғамдық ұйымдар жұмысына қатысуды аз белгіледі.

Осылайша, қазақстандық жастар құндылығы отбасылық қатынастар, жеке денсаулық пен материалдық жайлылық негізінде қалыптасады. Отбасы құндылығы бос уақыт өткізудің негізгі түрімен расталады, сауалға қатысушылардың көпшілігі өздерінің бос уақытында ата-аналарына баруға ұмтылады. Тілге келсек, жастар мемлекеттік тілді де, орыс тілін де тұрмыстық қатынаста қолданады, ағылшын тілі онша танымал емес.

Сол сияқты жастар ортасында зайырлық қағидаты басым. Сенушілердің 61,6%-ы канондарды кейде сақтайды немесе оларды мүлдем сақтамайды (тек мейрамдарда ғана мешіт/шіркеу және басқаларға барамын), «мен сенемін, бірақ діни өмірге қатыспаймын» жауаптары жиынтығы).

Бесіншіден, зерттеу шеңберінде жастардың отбасылық-некелік қатынастары мәселелері зерттелді. Некеге қатысты неке жасы, неке дәстүрлерін сақтау, болашақ өмірсерік бейнесі мен неке бұзылу сияқты аспектілері қарастырылды.

58,1% жастар неке үшін барынша қолайлы 22-29 жас деп санайды. Көпшілігі, әсіресе этникалық қазақ респонденттер некені ресми тіркеу қажет деп есептейді.

Респонденттердің 35,3%-ы некеден кейін жас отбасы өздері бөлек тұруы қажет деп санайды. 31,7%-ы жас жұбайлар отбасылық дәстүрге үйрену үшін некенің басында ғана ата-аналарымен тұру керек десе, 30,2%-ы қандай жағдай болса да жас жұбайлар күйеудің ата-анасымен тұру керек деген сенімде. Бұл рет ата-анамен бірге тұру қажеттігін қазақтар жиі көрсетті, орыс этникалық тобы керісінше, жас жұбайлар бөлек, өздері тұруы керек деп санайды.

Болашақ өмірсерік таңдауда респонденттер оның жасына (53,9%) және сыртқы бейнесіне (45,4%) жиі назар аударады. Жасы, ұлты, ата-анасының

әлеуметтік мәртебесіне, ру/тегіне әйелдерге қарағанда ерлер көбірек назар аударады. Өз кезегінде әйелдер үшін қаржылық жайлылық пен болашақ жарының мансабы маңыздырақ.

Болашақ өмірсеріктің адамгершілік, тәрбиелілік, қайырымдылық, қарапайымдылық, коммуникабельділік сияқты жеке қасиеттері, сонымен бірге өзара сүйіспеншілік, ақыл, жан дүниесі, моралдық құндылықтар, өмірге көзқарас, білімділік, ұқсас дүниетаным және басқа да ішкі қасиеттері мен бағыт-бағдары сұралған жастардың өте аз бөлігі үшін ғана маңызды (0,1%-дан 0,7%-ға дейін) екенін атап кеткен жөн.

Неке бұзылу үшін мейлінше ауыр себеп сатқындық (61,0%) болып табылады. 51,0% респонденттерді дене күшін көрсету себебі ажырасуға әкелуі мүмкін. Үшінші барынша маңызды себеп – ішімдік немесе есірткіге тәуелділік.

Сатқындық, мінездердің сәйкес келмеуі, балалы болу мүмкіндігінің болмауы мен ата-аналарына құрметтің болмауын әйелдерге қарағанда ерлер жиі көрсетті. Өз кезегінде әйелдер физикалық және психологиялық күш қолдану, жұбайының ішімдік немесе есірткіге тәуелді болуын және құмар ойындарға тәуелділігін жиі атады.

Отбасылық-некелік қатынастарға қарасақ, респонденттер некені ресми тіркеу қажеттігін, некеге отырғаннан кейін жұбайының ата-аналарымен тұрудың дәстүрлілігін біліп отырғандығы байқалады. Сонымен бірге өмірлік серік таңдауда жеке қасиеттері мен құндылықтарға назар аз аударылады.

Алтыншыдан, жастар арасында тұтыну мәдениеті аспектілерін зерттеу бірнеше басты бағыттардан тұрды: видеоплатформаларды пайдалану, әлеуметтік желілердегі белсенділік, фильмдер мен сериалдарды қарау, оқуға қызығушылық.

Респонденттердің көпшілігі (58,8%) фильмдер/сериалдар қараған кезде ақысыз платформаларды, соның ішінде HDrezka, KinoGo, KinoBar, Netflix, Seasonvar, the-cinema.online және басқаларды пайдаланғанды жөн көреді. Ақылы қазақстандық және шетелдік платформалар сауалға қатысушылар арасында онша танымал емес. Барынша танымал топ-3 видеоөнімдер: қазақстандық (57,7%), ресейлік (45,1%) және голливудтық (41,9%) фильмдер, сериалдар мен шоу.

Барынша танымал мессенджер WhatsApp (89,4%), екінші орында – Instagram (79,8%), үшінші орында – TikTok (63,9%). Интернетте респонденттер көбіне ақпараттық контент (69,2%) пен көңіл көтеру контентін (60,6%) жиі қарайды.

Сауал нәтижелері бойынша 32,4% респонденттер кітап оқымайды. Кітап оқитындар арасында мейлінше танымал классикалық (20,3%) және қазіргі романдар (19,1%). Оқитындар арасында ерлерге қарағанда әйелдер көп.

Тұтыну мәдениетіне қатысты жастардың жария, ақылыдан гәрі тегін платформаларды пайдалануға басымдық беретіні байқалады. Бұл ретте жастардың отандық видеоөнімдерді айтарлықтай жиі қарайтынын айта кеткен жөн. Сонымен бірге кітап оқу ақпарат тұтынудың, әсіресе ерлер арасында кең танымал түрі еместігіне көңіл аударған жөн.

Жетіншіден, жастардың азаматтық және саяси шараларға қатынас деңгейлері, сонымен бірге жастардың мемлекеттік бағдарламаларға қатысу деңгейі қаралды. Сол сияқты жастардың климат өзгерісі мен креативті индустрия дамуына қатынас-көзқарасы қарастырылды.

Мемлекеттік жастар саясатына қатысты респонденттердің жартысынан астамы оның тиімділігін көрсетті. Бұл тұрғыдан, мемлекеттік жастар саясатын іске асыруда респонденттер бірінші кезектегі маңызды шаралар ретінде жас отбасыларды тұрғын үймен және жұмыспен қамтамасыз етуді атады.

Мемлекеттік бағдарламалар арасында «Дипломмен ауылға!», Болашақ» халықаралық стипендиясы жобалары барынша танымал болды. Респонденттерде

танымалдылығы төмен жобалар қатарындағылар: «Zhas project» және Президенттік жастар кадрлық резерві болды. Қандай болса да бағдарламаларға қатысқан аз ғана респонденттер ішінде көпшілігі берілген мүмкіндіктер мен көрсетілген қызметке қанағаттанадықтарын жеткізді.

Жастар ресурстар орталығының тиімділігін респонденттердің тек 35,1%-ы көрсетті.

Жастардың азаматтық белсенділігіне келсек, сауалға қатысушылардың көпшілігі ешқашан ондай ұйымдар жұмысына қатыспаған және қатысуды да жоспарлап отырған жоқ. Қандай деңгейде болса да жастар волонтерлік қозғалыстар (17,2%), жастар ұйымдары/жобалар (15,5%), гуманитарлық/қайырымдылық ұйымдары (13,8%) жұмысына қатысып отыр.

Наразылық себептеріне жасалған талдау негізінде респонденттердің 19,7%-дан 28,4%-ға дейін бөлігі түрлі себептер бойынша наразылық шараларына қатысуға дайын екенін атап өткен жөн. Әсіресе азық-түлік бағасының өсуі (28,5%), коммуналдық қызмет тарифтерінің өсуі (26,4%), дәрі-дәрмек бағасының өсуі (26,2%) жастардың наразылық шараларына қатысуының басты себептері бола алады. Барынша жоғары наразылық көңіл-күйді Маңғыстау облысы респонденттері білдірді. Мейлінше төмен наразылық көңіл-күй Абай облысында байқалды.

Биліктің ресми органдарына жүгіну (55,7%), ресми тіркелген партия, қозғалыс, қоғамдық ұйымдар жұмысына қатысу (51,5%), үндеу мен петиция жазу (43,2%) елдегі жағдайға наразы болған жағдайда оны білдірудің барынша тиімді құралы ретінде аталды. Сол сияқты респонденттердің 40,2%-ы тиімді құрал ретінде рұқсат етілген наразылық акцияларына, митингі мен шерулерге қатысуды көрсетті. Елдегі жағдайға наразы болған жағдайда оны білдіруге болатын құрал ретінде сауалға қатысушылардың 55,6%-ы биліктің ресми органдарына жүгінуді, 55,4%-ы ресми тіркелген партия, қозғалыс, қоғамдық ұйымдар жұмысына қатысуды көрсетіп отыр. Респонденттердің 42,2%-ы тиімді құрал ретінде рұқсат етілген наразылық акцияларына, митингі мен шерулерге қатысуға болады деп көрсеткен.

Климат өзгеруіне қатысты сауалға қатысушылардың 31,1%-ы ауа-райының өзгергенін, ыстық бола түскенін сезініп отырғанын жеткізді. Бұл ретте 24,4%-ы жаңартылатын энергия көздері жүйесін кеңейту керек деп санайды. Респонденттердің 23,4%-ы климаттың өзгеруіне сенбейді.

Креативті өнеркәсіпті дамытуға қатысты респонденттердің 33,9%-ы билікке креативтік бағыт бойынша оқыту бағдарламалары мен курстарды қолдау туралы кеңес береді. 24,3%-ы арнайы мамандандырылған орталықтар құру және инфроқұрылымды (алаңдар, кворкингтер) дамыту қажеттігін айтады. Жарнама мен маркетинг (37,8%), ақпараттық технология (33,5%), кино мен дубляж (32,8%) креативті өнеркәсіптің мейлінше перспективті бағыттары болып табылады.

Респонденттер пікірі бойынша жастар саясаты айтарлықтай тиімді. Жас отбасыларды тұрғын үймен және жұмыспен қамтамасыз ету мемлекеттік саясаттың ең өзекті мәселесі болып табылады. Респонденттер бағдарламаларға қатыспайды деуге болады, ал қатысқандар жалпы берілген бағдарлама мүмкіндіктеріне қанағаттанады. Сонымен бірге жастар ресурстар орталығының төмен тиімділігі аталды.

Сауалға қатысушы жастардың азаматтық белсенділігі төмен. Жастар тек волонтерлік қозғалыстар, жастар жобалары мен гуманитарлық жобалар жұмысына қатысуға дайын. Жоғары наразылық көңіл-күй Маңғыстау облысында бар. Жылынуға байланысты климат өзгерісін респонденттер түсініп отыр. Креативті өнеркәсіпке келгенде респонденттер креативті мамандықтар бойынша оқыту бағдарламалары мен курстарға қызығушылық танытуда және

осы салада инфроқұрылымды кеңейтуді ұсынып отыр. Жастарды, әсіресе, маркетинг, ІТ мен киноөндіріс қызықтырады.

ҰСЫНЫМДАР

Қазақстандық жастардың жағдайын жақсарту мен дамыту мақсатында және осы зерттеулер нәтижесі бойынша келесі мүмкіндіктерді қарастыру ұсынылады:

– **«Z» және «Альфа» ұрпақтарының бейнелерін қалыптастыру.** Жастардың ұрпақтық ерекшеліктерін зерттеу әр елде тұрақты қалыптасқан тәжірибе болып табылады. Жалпы алғанда жастар саясаты мен стратегиялық жоспарлаудың мазмұнын анықтай отырып, олар унитарлық мәнде болады. Сонымен бірге, елде «Z» және «Альфа» ұрпақтарын, тиісінше 1996-2012 жылдар және 2012-2024 жылдар кезеңінде дүниеге келген жас ұрпаққа қатысты жан-жақты, толық және нақты зерттеулер жоқ. Бұл жастармен жұмыста релевантты амалдар мен құралдарды әзірлеуде қиындық келтіреді.

– **жастарға арналған «Мәдениет картасы» арнайы жобасын даярлау.** Жоба 14-34 жастағы жастарды (оқушылар, орта арнаулы оқу орындары, ЖОО мен ТиПО студенттері, магистранттар мен докторанттар, мамандар, жас ата-аналар, жұмыссыздар, уақытша орналаспаған жастар) мәдени нысандар мен шараларға баруға, отандық әдебиеттерді сатып алуға, республикалық бюджеттен мақсатты қаржыландыру, ал жеке жағдайларда облыстық бюджет есебінен қалыптасатын, белгіленген лимиті бар арнайы карта шеңберінде отандық стримингтік қызметке жазылуды рәсімдеуге ынталандыратын болады.

– **аймақтарда стартаптар мен инновациялық компаниялар базасында бағдарламалар мен курстар ұйымдастыру.** Мысалы, Алматы қаласында жаңа кеңсе ашқан Yandex Qazaqstan оқыту жобалары мен Яндекс бағдарламалық мектебін дамытуда. Бірақ бағдарламалар өзге аймақ жастары арасына тарала қойған жоқ және ірі таныстырылымдар дәл сол Алматыда өтіп жатады, өйткені ондай шараларды өткізу үшін адамдар көп жиналған жерде қауіпсіздік талаптарына жауап беретін арнайы алаңдар қажет. Осыған байланысты тұрақты алаңдарды барлық аймақ орталықтарында ұйымдастыру қажет.

– **мемлекеттің психологиялық және психотерапиялық қызмет көрсететін қазақстандық онлайн-сервистермен ынтымақтасуы.** Осындай сервис қатарында «Sezim» и «Tanym PRO» бар. Ынтымақтастық шеңберінде қызығушылық білдірген жастарға бұл сервистер тегін онлайн-терапия қызметін көрсете алуы үшін оларды қаржыландыру нұсқаларын талқылау қажет. Онлайн-терапияның мүмкіндіктері туралы жастар арасында ақпараттық науқанды қамтамасыз ету.

– **ауыл жастары үшін «Спорт жастары» арнайы бағдарламасын дайындау.** Бағдарлама шеңберінде ауылдық жерлерде спорт инфрақұрылымын салу, жаңартуды қарастыру.

– өндірістік және өнеркәсіп орындарында (студенттік жатақханалар үлгісінде) **жұмыс істейтін жастар үшін уақытша баспана беру мақсатында (ГЧП) мемлекеттік төтенше көмек механизмін құру және іске қосу.**

– аймақ жастарының өзекті мәселелері бойынша нақты шешім ұсынумен **барлық деңгейдегі мәслихаттар отырыстарында жастар мәселесін тоқсан сайын қарау жүйесін енгізу.**

– репродуктивті, менталды денсаулық, сонымен қатар лудомания, есірткі немесе басқа да тәуелді болу мәселелері бойынша **МДО мен МРО-мен бірлескен ақпаратты-түсіндіру жұмыстарын жүргізу.**

– **МДО мен МРО-ын әлеуметтік желілерде кеңінен таныту бойынша ақпараттық науқан ұйымдастыру,** кең аудиториясымен белгілі блогерлер мен флюенсерлерді тарту.

III. САРАПШЫЛЫҚ САУАЛ НӘТИЖЕЛЕРІ

Жастар арасындағы оң өзгерістерді қолдау мен көтермелеуге бағытталған жастар саясаты мемлекет үшін маңызды басымдық болып табылады. Ол жастардың әлеуметтік қалыптасуы мен қоғамдық өмірге белсенді араласу кезеңінің ерекше жағдайымен негізделеді. Жастар саясатының мақсаты жас ұрпақтың саяси, құқықтық, экономикалық және ұйымдастырушылық дамуы үшін қажетті жағдайлар жасау болып табылады. Бұл жастарға өз-өзін іске асыруға, азаматтық белсенділікті арттыру мен тұрақты әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастыруға мүмкіндік беру мен жағдай жасаудан тұрады.

2023 жылы Қазақстанда маңызды құрылымдық өзгерістер болды: жастар жасы 35 жылға дейін өсті. Нәтижесінде елдегі әрбір үшінші адам – жас адам. Өткен жылы 2023-2029 жылдарға арналған Мемлекеттік жастар саясатының тұжырымдамасы қабылданды. Бұл тұжырымдама бірнеше өзекті бағыттарды қамтиды: азаматтық және шешім қабылдаққа қатысу; әлеует пен кәсіпкерлікті іске асыру; білім мен мәдениет, заманауи құндылықтар мен патриоттық тәрбие; ақпараттық кеңістік; салауатты өмір салты.

Шешім қабылдау деңгейінде Президент жанында жастар саясаты бойынша Кеңес (бұдан әрі – Кеңес) жұмыс істейді. Кеңес жастарға қатысты кешенді мемлекеттік саясатты қалыптастыру және іске асырумен, басымдықтарды анықтау бойынша нұсқаулықтар дайындаумен айналысады. Кеңестің басты міндетіне жастар ортасының ағымдағы жағдайы туралы Президентке ақпарат беру, мемлекеттік жастар саясатының тиімділігіне сараптама-талдау жасау және жастарға қатысты саясат бойынша басқа да көкейкесті мәселелерді талқылау жатады. Биліктің түрлі деңгейлері мен қоғамдық құрылымдар арасындағы үйлесімділікті қамтамасыз ете отырып, бұл орган Қазақстандағы жастар саясаты дамуының стратегиялық бағыттарын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады.

Мемлекеттік саясат жүйесіндегі Кеңестің маңызды орны мен рөлін ескерілді және сапалы да нақты бағытталған нұсқау-ұсынымдар дайындау мақсатында сарапшылық сауалға Кеңес мүшелері де қатысты.

1. Мемлекеттік жастар саясаты шараларының тиімділігін бағалау

Тұтастай алғанда жастар саясатының іске асырылуы «қанағаттанарлық» деп бағаланды. Сарапшылар нақты да сонымен бірге жүйелі шараларды даярлаудағы мемлекеттің оң ұмтылысын атады. Бұл ретте олар жастар бағдарламаларының жалпы мемлекеттік стратегияға бейімделуі мен олардың ұзақ мерзімді өзгерістерге бағытталуы қажеттігін көрсетті. Олардың пікірінше, ағымдағы бастамалар мен жобалар жастар саясатының тұрақты түрде дамуына негіз болады. Сонымен бірге сарапшылар оны одан әрі жақсарту мен оптимизацияны қажет ететін салалар бар екенін көрсетті.

«Мемлекеттік жастар саясатын іске асыру бойынша шаралар ел аймақтары үшін үлгі болады, дегенмен жастарда шаралар жүйелілігі мен кеңірек ақпараттық қамтуға қатысты қажеттілік бары байқалады. Жастар реакциядан гөрі проактивті шараларды көбірек көргісі келеді. Сол сияқты Президент тапсырмасына сәйкес жастармен жұмысты күту де қалды, басымдықта жастар үшін мүмкіндік туғызу болуы қажет» (**Ж.Ақтаев, «Esbol Qory» ҚҚ төрағасы**).

«Жалпы алғанда дұрыс бағыт, дұрыс вектор берілді деп ойлаймын, бірақ тек сандық жағынан. Өрдайым сапалық шаралар көп бола алар еді және болуы керек» (**А. Абыкен, «Green Case Group» компаниясы топтарының негізін қалаушы**).

«Білім саласы сарапшысы ретінде мектеп оқушылары мен студент жастарға қатысты мемлекет жүргізіп отырған саясат айтарлықтай тиімді болды деп айта аламын» (**А. Унайбеков, тәуелсіз сарапшы**).

Сарапшылар жастар саясаты ауқымды мемлекеттік стратегиялар мен бағдарламаларға үйлесе отырып, түрлі салаларды қамту керек деп санайды, оның ішінде әлеуметтік және экономикалық мәселелер де бар. Қазіргі кезде жастар саясаты бөлек сала ретінде қарастырылады, бұл қате көзқарас деп есептеледі. Бұл жастар саясатының әлеуметтік және экономикалық дамудың өзекті аспектілеріне ықпалын шектейді. Мысалы, жастар арасындағы әлеуметтік және мәдени капиталдың қалыптасуында шешуші рөл атқаратын мәдениет мекемелерінде ықпал ету мүмкіндігі шектеулі.

Сарапшылар пікірі бойынша, барынша жан-жақты және кешенді көзқарасты қамтамасыз ету мақсатында стратегияны қайта қарау қажет, ол елдің әлеуметтік және экономикалық дамуына жастар саясатының қатысуы мен ықпалының нәтижелілігін арттыруға мүмкіндік берер еді.

«Оннан алты жарым болар. Неге осылай есептедім? Өйткені жалпы алғанда жақсы жұмыс істеуде, бірақ жастар саясаты көлденең жан-жақты саясат болуы керек, яғни барлық саланы – экономикалық, әлеуметтік сұрақтарды қоса қамту керек, ал бізде оны бөлек сала ретінде қарастырады» (**Ә. Құсманов, «Экономикалық зерттеулер институты» АҚ басқарма төрағасының орынбасары**).

Сарапшылық сауал барысында жастар саясатын іске асыруда сапалық жақсартуды қажет ететін бірнеше мәселелер белгіленді.

Біріншіден, оны жастар арасында тарату үшін барынша ашық бағдарламалар мен каналдардың болуы қажеттілігі. Құралдардың жеткілікті болуына қарамастан жастар саясаты бағдарламаларының жастарға жетпей қалуы жиі кездеседі, бұл олардың тиімділігін төмендетеді. Қолжетімді мүмкіндіктер туралы хабардар болмағандықтан жастардың осы бағдарламаларға қатысуы шектеліп, олардың жеке және кәсіби даму әлеуеті азаяды.

Екіншіден, бағдарламалар әдетте белгілі бір мақсатты аудиторияларға бағытталған, бұл өсу мен тәжірибе бөлуге кедергі болып жатады. Бұл әсіресе, үкіметтік емес секторда (ҮЕҰ) байқалады, қызметкерлердің орташа жасы өседі де жас мамандарды тартуда қиындықтар болып жатады. Бағдарламалардың жастардың белгіленген топтарына шектеулі болуы үкіметтік емес секторда болашақ көшбасшылар мен кәсіби мамандардың дамуына кедергі болуы мүмкін, бұл өз кезегінде ұзақ мерзімді перспективада осы ұйымдардың тиімділігі мен тұрақтылығына қауіп төндіруі ықтимал.

Сарапшылар жастардың мейлінше кең топтарын қамтитын және олардың түрлі әлеуметтік және кәсіби салаларға тартылуына ықпал ететін инклюзивті де қолжетімді бағдарламаларды дайындау қажеттігін атады. Ақпараттың қолжетімділігінің артуы мен қатысуға кедергілердің болмауы жас таланттардың үздіксіз келуіне және белгілі бір кәсіби саланың екпінді дамуына көмектеседі.

Осылайша, жастар саясаты тиімділігін арттыру үшін ақпараттың таралу каналдарын жақсартуға, бағдарламалардың мейлінше кең аудиторияға қолжетімді болуына және түрлі секторларда, оның ішінде үкіметтік емес секторда да тұрақты өсу мен үздіксіз даму үшін жағдайлар жасауға назар аудару қажет.

«...барынша ашық бағдарламалардың немесе жастар үшін оларды тарататын каналдар болғаны жақсы болар еді. Мүмкін, каналдар көп болғандықтан, жастар бар бағдарламаларды білмейді. Оның үстіне, мақсатты аудиториялар бағдарламалары шектеулі және бұл кейде өсу мен даму үздіксіздігіне кедергі болып жатады, оны біз үкіметтік емес сектордан байқап отырмыз. Жас ұлғаюы мен кәсіби кадрды табу мүмкіндігінің болмауы» **(Т. Миронюк, «Ұлттық волонтерлік желі» ЗТБ атқарушы директоры).**

Жастар саясатын тиімді іске асыру мен сапалы дамыту контексінде сарапшылар бірнеше көкейкесті бағыттарды атады.

Біріншіден, тәрбиелік компонент. Тәрбие әлеуметтік жүйе ретінде білім беру мекемелерінде қалпына келе бастаса да, отбасылық деңгейде рөлі төмендеуде. Гаджеттер ықпалы артуда, бұл өз кезегінде жас ұрпақпен сенімді қарым-қатынас жасауды қиындатып жіберді. Интернет виртуалды табыну мен басқа да құндылықтардың қалыптасуына жағдай жасауда және бұл тәрбие процесін күрделендіре түседі.

Екіншіден, жастардың еңбекке орналасуы. Жұмыс істемейтін жастар пайызы төмендер емес. Ауылдық жерде жұмыс орындарының аздығы сезілуде, ал бар жұмыс әдетте төмен ақылы болып келеді, бұл жастар арасында тәуелділік көңіл-күй қалыптасуына ықпал етуде. Сарапшылар жастар үшін еңбек жағдайын жақсарту мен еңбекпен қамту бағытында шаралар дайындау қажеттігін көрсетті.

Үшіншіден, ұйымдаспаған жастар мәселесі. Қоғамдық пайдалы жұмыс және шаралар әдетте оқу орындарында жүргендерді немесе қоғамдық ұйымдағыларды жиі қамтиды. Нәтижесін мыңдаған жас адамдар мемлекеттік қолдаудан тыс қалады, ақпараттық вакуумда болады. Сарапшылар осы санаттағы жастарды әлеуметтік және оқыту бағдарламаларына тарту мен қосуға бағытталған стратегияны жоспарлау қажет деп санайды.

Осылайша, сарапшылар жастар саясатының тиімділігін арттыру үшін тәрбиелік компонентке көбірек көңіл бөлу, жастардың жұмысқа орналасу шарттарын жақсарту керек және ұйымдастырылмаған жастармен жұмыс бойынша шаралар дайындау қажет деген қорытындыға келеді. Бұл барлық жастар үшін даму мен қолдауды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

«...Дегенмен, менің ойымша, шешуді қажет ететін бірнеше мәселелер бар. Бірінші кезекте, бұл тәрбиелік компонент мәселесі. Ол бүгін тек оқу орындарында қайта орын ала бастады, алайда отбасылық деңгейде өз позициясынан айрыла бастады. Гаджеттермен тәрбиелеу, өскелең ұрпақпен тіл таба алмау, интернет-кеңістіктің ықпалы, жалған кумирлер жасау және көптеген басқа мәселелер.

Еңбекке орналастыру міндеті маңызды. Жұмыс істемейтін жастар пайызы айтарлықтай төмендеген жоқ, ауылда жұмыстың болмауы, жалақысы төмен жұмыс, масылдық көңіл-күй» **(Э. Масагутова, ҚР МАМ ЭҚДК «Қоғамдық келісім» РММ директоры).**

Жастар секторын тиімді басқару – енгізіліп жатқан бағдарламалар мен жобалар нәтижелілігінің басты шарттарының бірі. Дегенмен, сарапшылар стандартты, цифрланған метриканы қолдану жағдайдың жалпы ахуалын түсіну үшін әр уақытта бірдей нәтижелі бола бермейді деген пікірде. Олардың ойынша, тек сандық көрсеткіштерді пайдалану нақты картинаны бұрмалауға әкелуі мүмкін. Сандар әдетте көрсеткіштерді орталандырады, бұл өз кезегінде маңызды бөлшектер мен нюанстарды жасыруы ықтимал. Жастар саясаты тиімділігін барынша дәл және терең түсіну үшін сандық деректерді ғана емес, жастардың қанағаттануы, көңіл-күйі сияқты сапалық аспектілер де ескерілуі тиіс.

Сарапшылар қанағаттану индексі және басқа да сапалық метрикаларды пайдалануды ұсынып отыр, оларды диалогтік алаңдар және локалды сауалдар арқылы алуға болады. Осындай әдістер жас адамдардың өздерінің пікірін, өткізіп жатқан шаралар мен бағдарламаларға олардың қатынасын, қабылдауын ескеруге мүмкіндік береді. Бұл жастардың нақты мәселелері мен қажеттіліктерін анықтауға, сонымен қатар ағымдағы бастамалар олардың талабы мен күткен көңілдеріне жауап беретінін бағалауға көмектеседі.

Сонымен қатар сарапшылар жастармен тікелей қарым-қатынас жасайтын платформаларды құру маңызды екенін айтады. Диалогтік алаңдар мен тұрақты жүргізілетін сауалдар туындаған мәселеге жедел көңіл аудару мен кері байланыс үшін тиімді құрал бола алады. Осындай көзқарастар жүзеге асырылып жатқан бағдарламаларды жақсартуға, өзгерістер енгізуге мүмкіндік беріп, барынша икемді де бейімделген басқаруды қалыптастырады.

«Істің жалпы жағдайын түсіну үшін стандартты, цифрланған метрика әр уақытта бірдей тиімді емес шығар. Сандар әдетте көрсеткіштерді қисынсыз орталандырады, бұл өз кезегінде қабылдау үшін кескінді бұрмалауы мүмкін. Қоғамның, жастардың көңіл-күйі жастар саясатының тиімділігі туралы хабар береді деп ойлаймын. Сол сияқты диалогтік алаңдар және локалды сауалдар арқылы алуға болатын қанағаттанудың түрлі индекстері де пайдалы болуы мүмкін» **(А. Абыкен, «Green Case Group» компаниясы топтарының негізін қалаушы).**

Осылайша, сарапшылар жастар секторын тиімді басқару үшін стандартты, цифрланған метриканы локалды сауалдар мен қанағаттану индексі сияқты сапалық әдістермен толықтыру қажет деген пікірде. Бұл жағдай туралы мейлінше толық көрініс алуға және енгізіліп жатқан бағдарламалар мен жобалардың нәтижелілігін арттыруға мүмкіндік береді.

Мысалға, сарапшылық сауал барысында жастардың денсаулығын қорғау саласында нәтижелілік пен ықпал етуді кешенді бағалау үшін сандық та, сапалық та көрсеткіштерді біріктіру ойы айтылды. Салауатты өмір салтын ұстанатын жастардың саны сияқты сандық деректерін есепке алу қажеттілігі маңызды аспект болып табылады. Бұған тәуелді мінез-құлық индикаторы, профилактикалық қараулар мен жаппай спортқа, фитнеске қатысуы кіреді. Бұл деректер әлеуметтік мәселелер профилактикасы мен қоғамдық денсаулық сақтаудың маңызды аспектісі болып табылатын жастардың физикалық денсаулығы мен жасампаз жай-күйін бағалауға мүмкіндік береді.

Қанағаттану деңгейі мен олардың менталды денсаулық жағдайы сияқты сапалық көрсеткіштерге бөлек аспект арналады. Бұл деректер жастардың психологиялық және эмоционалдық жайлылығын көрсетеді, ол жастардың қоғам өміріне қатысуы мен қоғамдық бейімделуі үшін маңызды.

«Салауатты өмір салтын ұстанатын жастар саны (тәуелді мінез-құлық индикаторымен, профилактикалық қараулар мен жаппай спортқа, фитнеске қатысуымен), өз баспанасы бар жастар саны, табысы 800\$-дан асатын жұмысқа орналастырылған жастар саны, қанағаттану деңгейі мен менталды денсаулық және т.б. сияқты сандық және сапалық көрсеткіштер түйіндемесі қажет» **(Ж.Ақмаев, «Esbol Qory» ҚҚ төрағасы).**

Жастар денсаулығы көрсеткіштерден басқа жастардың қоғамдық және саяси өмірге қатысуы, білім алу мен денсаулық сақтаудың қолжетімділігі, жұмыссыздық деңгейі, сол сияқты жастар шығармашылығы мен кәсіпкерлігі үшін инфроқұрылым дамуы мемлекеттік жастар саясаты тиімділігін бағалаудың негізгі критерийлері болып табылады. Бұл көрсеткіштер жастар өмір сүретін ортаның кең әлеуметтік-экономикалық спектрін көрсетеді және олардың дамуы мен өздерін көрсетуі үшін жайлы орта құрудың маңыздылығын білдіреді.

Өзге сарапшылар білім алудың, жұмыссыздықтың, қылмыстың, нашақорлық пен лудоманияның деңгейі, жастар арасында суицидтің саны, сонымен бірге некеге отыру мен ажырасу коэффициенті сияқты барынша спецификалық аспектілерге көңіл бөледі. Бұл көрсеткіштер жастардың әлеуметтік тұрақтылығы мен психологиялық жайлылығын, сонымен қатар олардың қоғамға әлеуметтік бейімделуі мен кірігуін көрсетеді.

Түрлі көрсеткіштердің болуы мен талдаулар жастар саясатының тиімділігін бағалауға кешенді түрде қараудың маңыздылығын көрсетіп тұр. Деректердің түрлі категорияларының кірігуі бағдарламалар мен жобалардың жастар өміріне ықпал-әсерін барынша толық бағалауға, сондай-ақ қоғамдағы сын-қатерлер мен өзгерістерге барабар жауап беруге мүмкіндік береді. Осындай көзқарас ағымдағы бастамаларды күшейтіп қана қоймай, сонымен қатар өз өмірлерінің түрлі аспектілерінде жастарды қолдау мен дамытуға бағытталған болашақ стратегияларды әзірлеуге ықпал етеді.

Яғни, жастар саясатының тиімділігі кешенді көзқарас қабылдау мен жастар өмірінің түрлі аспектілерін ескерумен байланысты. Сан түрлі көрсеткіштердің кірігуі қол жеткен жетістіктерді мейлінше дәл бағалауға және мемлекеттік пен қоғамдық құрылымдар тарапынан қосымша күш пен көңіл бөлуді қажет ететін салаларды жинақтауға мүмкіндік береді. Сол сияқты сарапшылардың барлығы дерлік жастар саясатының тиімділігін бағалауға еппен келу қажеттілігін атады. Ол әр қоғам ерекшелігі мен өз өмірлерінің түрлі салаларындағы жастар сұраныстарын есепке алады.

«Қазақстанда жастар саясатын іске асыру тиімділігі бірнеше шешуші көрсеткіштер бойынша бағалануы керек деп санаймын. Олар: жастардың қоғамдық және саяси өмірге қатысу деңгейі, білім алу мен денсаулық сақтаудың қолжетімділігі, жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі, жастар шығармашылығы мен кәсіпкерлігі үшін инфроқұрылым дамуы және әлеуметтік қолдау деңгейі» **(А. Унайбеков, тәуелсіз сарапшы).**

«Білім деңгейі, жұмыссыздық пен қылмыс деңгейі, нашақорлық пен лудоманияның деңгейі, жастар арасында суицидтің саны, сонымен бірге некеге отыру мен ажырасу коэффициенті» **(Е. Берікбаев, Әл-Фараби ат.ҚазҰУ-дың аға оқытушысы).**

Сарапшылық сауал барысында сонымен бірге жастық страт бойынша көрсеткіштерді бөлу мен ведомствоаралық көзқарастың маңыздылығы аталған болатын. Сарапшылар пікірінше, жастар саясатын жан-жақты бағалау үшін келесі аспектілерді ескеру қажет:

- Шаралармен және демалыс өткізумен қамту, бұл қоғамның мәдени өміріне жастардың белсене қатысуын көрсетеді.
- Жұмыссыздық пен қылмыс деңгейі, бұл әлеуметтік тұрақтылық пен жастардың экономикалық және құқықтық жүйеге кірігуінің белгісі.
- Ауылда жұмыспен қамту деңгейі, бұл ауыл аймақтары спецификасын есептеу және осы аймақтарда тұрып жатқан жастарды қолдау үшін маңызды.
- Шығармашылық және қоғамдық жұмысқа тартылғандық, бұл қоғамдық және мәдени бастамаларды дамытудағы жастар белсенділігін көрсетеді.
- Физикалық және психикалық денсаулық көрсеткіштері, қоғамдық денсаулық сақтау мен жастар жайлылығының маңызды аспектісі.

Сонымен бірге жастар саясаты жобалары мен бағдарламалары бенефициарларын бағалаудың және аймақтардан кері байланыс нәтижелерін жинау қажеттілігі аталды. Бұл елдің түрлі аймақтарында жастардың сұраныс спецификасы ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді және қалалық және ауылдық аудандар арасындағы ресурстар дамуы мен қолжетімділігі арасындағы айтарлықтай айырмашылықтар болуы контексті тұрғысынан ерекше маңызды.

Сарапшылар үшін тағы бір маңызды аспект – өзгеріп отыратын уақыт пен сұраныс. Қоғамдық басымдықтардың немесе технологиялық мүмкіндіктердің өзгерістерінен көптеген бағдарламалар тиімсіз немесе ескірген болып қалуы мүмкін. Сондықтан да жастар саясатын жаңа сұраныстар мен жағдайларға сәйкес үнемі жаңартып, бейімдеп отыру қажет.

Қорытындысында жастар саясаты тиімділігін бағалауда алуан түрлі экономикалық және мәдени аспектілерден тұратын кешенді ұстанымды ескеру қажет екендігі туралы жалпы сарапшылық түсіну бар екендігін айта кеткен жөн. Бұл жастардың, жалпы қоғамның тұрақты дамуына ықпал ететін мақсатты да барынша бейімделген бағдарламалар дайындауға көмектеседі.

«Көрсеткіштер бірнеше болуы керек, олар ведомствоаралық және жастық страттарға бөлінген болуы керек: шаралармен қамту және демалыс, жұмыссыздық пен қылмыс деңгейі, ауылда жұмыспен қамту деңгейі, шығармашылық және қоғамдық жұмысқа тартылғандық, физикалық және психикалық денсаулық көрсеткіштері және басқалар» **(Э. Масагүтова, ҚР МАМ ЭҚДК «Қоғамдық келісім» РММ директоры).**

«Бенефициарларды бағалау, аймақтардан кері байланыс, өйткені бәрібір аймақтан аймаққа қажетті бағыттар бойынша айтарлықтай өзгерістер бар, осыған назар аудару қажет. Сол сияқты уақыт сұранысын ескеру қажет, көптеген бағдарламалар ескіріп қалды немесе оларды ыңғайлы емес іске асыру механизмі бар» **(Т. Миронюк, «Ұлттық волонтерлік желі» ЗТБ атқарушы директоры).**

Мемлекеттік жастар саясаты тиімділігін бағалауда жастарды қолдаумен байланысты қолданыстағы бағдарламаларға жеке тоқталу қажет. Мысалы, білім саласында «Болашақ» халықаралық стипендиясы, білім беру гранттары мен кредиттер және техникалық пен кәсіби білім беруді дамыту бастамалары сияқты бағдарламалар іске асырылуда. Бұл шаралар білім беру сапасын арттыруға және жастарға қажетті білім мен дағдыларды алу үшін кең мүмкіндіктер беруге бағытталған.

Жұмыспен қамтылу деңгейін арттыру үшін «Жастар практикасы» мен «Жастар кадрлық резерві» бағдарламалары енгізілуде. «Бизнестің жол картасы – 2020» бағдарламасы шеңберінде жастардың кәсіпкерлік бастамаларына қолдау көрсетілді.

Жастардың тұрғын үй мәселесін шешу үшін «7-20-25» бағдарламасы және жас отбасыларға кредиттер, сол сияқты баспана саласында жеңілдіктер ұсынылуда. Бұл шаралар жастардың әлеуметтік тұрақтылығы мен әл-ауқатының маңызды факторы болып табылатын қолжетімді баспанамен қамтамасыз етуге бағытталған.

Сонымен бірге жастар белсенділігін арттыруға бағытталған түрлі әлеуметтік және мәдени бағдарламалар ұйымдастырылуда. Жастар ұйымдары мен волонтерлік қозғалыстарға қолдау көрсетілуде, бұл әлеуметтік ынтымақтастық пен азаматтық белсенділікті дамытуға ықпалын тигізеді.

Оң нәтижелерге қарамастан, жастар саясатын іске асыруда шешілмеген мәселелер қалып отыр. Нақты айтқанда, ауылдық жерде жастардың білім алуы мен жұмыспен қамтылуы мүмкіндіктерін қамтамасыз ету үшін, тұрғын үй жағдайларын жақсарту мен жастар арасында әлеуметтік теңсіздікті болдырмау үшін қосымша күш-әрекет қажет.

Сарапшылар мемлекеттік саясатты бейімдеп және жастардың барлық топтары үшін тең жағдайларды қамтамасыз ету үшін жүргізілетін шаралардың тиімділігіне үнемі жүргізілетін мониторинг пен талдаудың маңыздылығын атады. Жастар саясатын одан әрі жетілдіре түсу үшін түрлі әлеуметтік топтар мен түрлі аймақтардың спецификалық сұраныстарын ескеретін мақсатты бағытталған және кешенді шаралар қажет.

«Жалпы алғанда, Қазақстанда мемлекеттік жастар саясатын іске асыру оң нәтижелер беріп отыр деп айтуға болады. Дегенмен бұл бағытта әлі шешімін таппаған мәселелер бар. Мысалы, ауылдық жердегі жастардың білім алуы мен жұмыспен қамтылуы, баспанамен қамту мәселесі, жастар арасында әлеуметтік теңсіздік мәселесі өзекті бола түсуде.

Жастарды дамыту бағытында қабылданған шаралардың адекваттылығына келсек, кейбір аймақтарда және кейбір әлеуметтік топтар арасында қосымша қолдау қажет болуы мүмкін. Үнемі мониторинг пен талдау жүргізу, мемлекеттік саясат жастардың барлық топтарына бірдей тиімділікпен ықпал етуі үшін қажет болса түзетулер енгізіп отыру маңызды» **(Е. Бақытжан, Өскемен қаласы әкімдігінің «Жастар ресурстар орталығы» КММ директоры).**

Қазақстандағы мемлекеттік жастар саясаты шеңберінде жүргізіліп отырған үлкен жұмысқа қарамастан, оның толық тиімділігіне қол жеткізу және шаралар жастардың және ағымдағы сұраныстарға жауап беруі үшін қолдау шараларын бейімдеу мен дамытуды жалғастыра беру қажет.

Тиімді жастар саясатының тағы бір маңызды аспектісі – жастарды әлеуметтік-саяси өмірге тарту. Сарапшылар жастар қоғамдық өмірдің барлық аспектілеріне бейімделуі, кірігуі керек деп есептейді. Бұл – сапалы білімге қолжетімділік, жұмыс орындарын құру, әлеуметтік жағдайдың жақсаруы, қажетті әлеуметтік қызметтің көрсетілуі. Жастардың экономикалық іс-шараларға қатысуына, олардың еңбек қызметі үрдісіне тартылуына ерекше көңіл бөлінді. Бұл олардың еңбекпен қамтылу деңгейін арттыруға және елдің тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуын қамтамасыз ету үшін қажет.

«Біздің елімізде Мәдениет және ақпарат министрлігінде жастар саясатын дамытумен айналысатын Комитет бар. Ол бір ауқымды құрылым шеңберінде қызмет етеді. ...менің ойымша, жастар қоғам өмірінің барлық аспектілерінде қарастырылуы керек. Мысалы, егер біз білім беру немесе контент саласы, тұрғын үй немесе әлеуметтік мәселе туралы айтсақ, жастар да сол контентте қарастырылуы керек. ...жастарға бірінші кезекте осы үлкен экожүйенің үлкен бір бөлшегі ретінде қарау қажет. Бірінші кезекте олар үшін не істелді, олар үшін қанша жұмыс орындары құрылды? Олардың жағдайы қалай? Қандай әлеуметтік қызметтермен олар қамтылған? Олар қоғамға не бере алады? Біз не беріп жатырмыз? Бірінші орында «Неге?» сұрағы тұруы керек.

«Ал қазір жастарда өздері бөлектеніп қалғаны сияқты сезімдер туындайды. Сондықтан да, менің ойымша, жастардың мемлекет құрылымындағы, мемлекеттік басқару құрылымындағы орнын әлі анықтау қажет» **(М.Жұмабай, «Тіл-Қазына» ғылыми-практикалық орталығының директоры).**

Осылайша, сарапшылар пікірінше, мемлекеттік саясатты және тиісті басқару механизмдерін қалыптастыруда жас адамдардың пікірі мен қызығушылықтарын ескеру өте маңызды. Және осы контексте өзекті мәселелер мен сұраныстарды анықтау үшін жастардың ағымдағы хал-ахуалына қатысты сандық және сапалық зерттеулер жүргізіп отыру қажет. Яғни, қазіргі жастар саясатын іске асыру құралдары ғылыми негізделген болуы тиіс. Бұл көзқарас пен тәсіл жастардың қоғамдық бейімделуі мен тұрақты түрде өмір сүру деңгейіне қатысты шараларды сапалық жағынан күшейтуге мүмкіндік береді.

2. Қазіргі жастардың құндылық бағыт-бағдары мен басымдықтары

Жастардың материалдық байлыққа ұмтылуы мәселесі, сол сияқты жетілмегендік, тәуелді болушылық пен конформизмнің болуы секілді сұрақтар қазір қоғамда белсенді талқылануда. Сондай-ақ, экономикалық және әлеуметтік жағдайлардың жастардың құндылық бағыт-бағдарына ықпалы сол талқылаулардың өзекті аспектілерінің бірі болып отыр. Нарықтық қағидаттар мен бәсекелестікке негізделген қазіргі экономикалық орта жастар арасында материалдық жайлылыққа жетуге деген қызығушылықты арттыруы мүмкін. Бұл қызығушылық табиғи болып табылады және әлеуметтік жинақылық пен өмір сапасын жақсартуға ұмтылысты көрсетеді.

Екінші жақтан, қазіргі жастарды сипаттаушы құбылыстар ретінде жетілмегендік, тәуелді болушылық пен конформизмнің болуы мәселесі де талқылануда. Ересек өмірге ену мен жауапкершілікті кейінге қалдыру болып түсіндірілетін жетілмегендік (инфантилдік) әлеуметтік-экономикалық және мәдени өзгерістер ықпалымен әлеуметтік ересектік жасының жылжуы нәтижесі болар. Өз кезегінде, тәуелді болушылық жастардың едәуір бөлігінде, әсіресе ауылдық жерлерде мүмкіндіктер мен ресурстар жеткіліксіздігінің нәтижесі болуы ықтимал. Конформизм әлеуметтік бейімделу және қоғамдық нормалар мен құндылықтарды қабылдау ниетімен негізделуі мүмкін.

Инфантильдік, тәуелділік пен шектен тыс конформизм сияқты кейбір сипаттамалар қазақстандық жастар арасында болуы мүмкін, бірақ бұл барлығына бірдей тән емес. Инфантильдік ұзақ уақыт ата-ана көлеңкесінде болу немесе жауапкершіліктен жалтару түрінде болады. Ата-анаға немесе мемлекетке тәуелді болушылық ұзақ уақыт оқудан, жұмыс табу қиындығы мен тұрғын үй мәселесінен туындауы мүмкін. Белгілі нормалар мен стандарттарға сай болу қысымынан болатын шектен тыс конформизм жастарға өз пікірін білдіруге кедергі болуы ықтимал.

Сарапшылық сауал барысында инфантильдік, тәуелділік пен конформизмге қатысты біртұтас көзқарас қалыптасқан жоқ. Бір сарапшылар материалдық байлыққа ұмтылу қалыпты да дұрыс құбылыс, ол жалы қабылданған моралдық-этикалық нормаларға қайшы келмейді деп есептейді. Олар осындай ұмтылыстар жеке тұлғаның, жалпы қоғамның дамуы үшін табиғи мотиватор болатындығын атайды. Дегенмен осы сарапшылар материалдық байлық адал еңбекпен табылуы керек ойды қабылдаудың бұрмаланғанын да атайды, оның нәтижесінде жастар мемлекеттен толық материалдық қамтамасыз етуді күтіп, тәуелді болушылық көңіл-күйіне ұшырауы мүмкін.

Басқа сарапшылар фискалдық саясаттың өзгеруімен байланысты жастар арасында тәуелді болу көңіл-күйінің өсуіне назар аударып отыр. Олар мемлекеттік қолдауға тәуелді болу мен материалдық жайлылыққа дербес жету мотивациясының төмендеуі сияқты ықтимал теріс салдары туралы ескертеді.

«Инфантильдік, тәуелділік пен шектен тыс конформизм – қазақстандық жастардың негізгі сипаттары деп айта алмаймын. Расында, жастардың көпшілігінде белгілі бір дәрежеде ашық түрде материалдық жайлылыққа ұмтылу бар. Бірақ, менің ойымша, бұл жалпы алғанда әбден дұрыс, салауатты ұмтылыс, ол норма шегінен шықпайды және моралдық-этикалық нормаларға қайшы келмейді» **(А. Абыкен, «Green Case Group» компаниясы топтарының негізін қалаушы).**

«Материалдық байлыққа ұмтылу барлық саналы адамдарға тән және бұл мемлекет пен қоғам дамуының маңызды факторы. Дегенмен материалдық игіліктерді тынымсыз және этикалық еңбекпен табу қажеттілігі туралы ұғым социумда бұрмаланған. Сол сияқты тәуелді болу үрдісі де жастарда басым, өйткені толық материалдық қамтамасыз етеді деген есеппен мемлекетке үлкен үміт артып отыр. Фискалдық саясаттың өзгеруімен байланысты жастар арасында осындай көңіл-күйінің өсуі күтілуде» **(Ж.Ақмаев, «Esbol Qory» ҚҚ төрағасы).**

Сарапшылар пікіріне жасалған талдау қазақстандық жастар арасындағы инфантильдік, тәуелділік пен конформизм сауалдарына қатысты бірыңғай және нақты жауаптардың жоқтығын көрсетті. Кейбірі материалдық байлыққа ұмтылуды қалыптылығын мойындайды, бірақ оған жету жолдарын қабылдаудағы бұрмалаушылыққа алаңдаушылық білдіруде. Басқалары мемлекеттен көмек күтумен байланысты тәуелді болушылықтың тәуекелдеріне назар аударады. Бұл дискурс Қазақстандағы жастардың құндылық бағыттары мен мінез ерекшеліктерін қалыптастыратын факторларды терең де кешенді зерттеудің қажеттілігін көрсетіп тұр.

Қазіргі қоғамдағы өмір қарқыны жылдамдады, бұл жеке даму мен денсаулық сақтауға, жайлы өмір сүру шарттарын қамтамасыз етуге үнемі ұмтылуды талап етуде. Бұл контексте жастардың материалдық байлыққа ұмтылуы түсінікті және негізді. Дегенмен жастар арасында тараған тиісті тәжірибе мен кәсіби біліктілік болмаса да тез мансаптық өсуге болады деген түсінік – адасушылық.

Жастар арасындағы саналылық пен парагматизм деңгейі өсуде, бұл барынша негізделген және саналы өмір жолын таңдауға көмектеседі. Бірақ бұл байқаулар негізінен орта жастағы қала жастарына қатысты болуы ықтимал екенін атап кеткен жөн, өйткені ауыл жастарын зерттеу қосымша назар мен талдауды қажет етеді.

«Өзіндік даму, денсаулықты ұстау мен жайлы өмір сұраныстарын қанағаттандыру үшін қаржы қажет. Сондықтан жастардың материалдық байлыққа ұмтылу тенденциясы әбден түсінікті. Бірақ аяқ астынан баю, тәжірибе мен кәсіби біліксіз жоғары лауазымдар алу мүмкіндігін қабылдау жастар арасында кең тараған адасушылық болып табылады. Солай болса да жас азаматтардың саналылық деңгейі өсіп келе жатқанын және прагматизм сияқты сипаттардың алдыңғы қатарға шыға бастағанын атап өткім келеді»
(Ә. Масағұтова, ҚР МАМ ЭҚДК «Қоғамдық келісім» РММ директоры).

Сонымен бірге сарапшылар қазіргі жастардың өмір сүру сапасын жақсартуға ұмтылып отырғанын және әлеуметтік желілер беріп отырған мүмкіндіктерді белсене пайдаланып отырғанымен келіседі. Дегенмен олар қалыпты амбициялар мен ақпараттың интернет арқылы қолжетімділігі сияқты сыртқы мотивацияға тәуелді болудың арасын ажырату қажеттігін айтады.

«...қазіргі жастар жақсы тұрғысы келеді. Олар өз құнын біледі, әлеуметтік желілер ықпал етеді, сондықтан олардың бәрі жақсы өмірге ұмтылады»
(Ә. Құсманов, «Экономикалық зерттеулер институты» АҚ басқарма төрағасының орынбасары).

Сарапшылар қазіргі жастардың материалдық байлыққа ұмтылуын түрлі көзқарас тұрғысынан қарауға болады деген пікірде. Біріншіден, әлеуметтік желілер ықпалы едәуір рөл атқарады, өйткені жастар өзгелердің өмірін көреді, салыстырады және бұл олардың материалдық құндылықтарға ұмтылысын күшейтеді. Екіншіден, заманауи жаһанданудың экономикалық шарттары экономикалық тұрақтылық пен материалдық қамтылуды өмір сапасының маңызды көрсеткішіне айналдырды. Үшіншіден, қазіргі қоғамдағы бәсекелестік пен жетістікке ұмтылу жас адамдарды өз әлеуетін іске асыруға, материалдық жайлылыққа ұмтылуға бастайды.

Осылайша, жастарды қолдау бағдарламалары мен жобаларын бейімдеу өзгеріп отырған әлеуметтік-экономикалық жағдайларды, тұру орындарына қарай жастар сұраныстарындағы ерекшеліктерді және әлеуметтік-мәдени контексті ескеруі керек. Кейбір сарапшылар қазіргі жастар салыстырмалы жайлылықта отырып, табиғи түрде материалдық табыстарға бағытталатынын атады. Олардың мотивациясы тұрақтылық және ұзақ мерзімді перспективамен емес, жиі жедел комфорт пен ресурстар алумен байланысты. Қала жастарымен салыстырғанда ауыл жастарында айқын көрінетін материалдық табысқа ұмтылыс төмен. Бұл байқау түрлі аймақтағы жастар сұраныстары мен мотивациясын түсіну және дәл бағалау үшін зерттеулер мен өлшемдер жүргізудің маңыздылығын көрсетеді.

Сонымен қатар сарапшылар ұрпақтар арасында өзара әрекет пен түсіністіктің жетіспеушілігін атады, бұл жастар бағытын айқындауға айтарлықтай әсер етеді. Сондай-ақ, мемлекеттік жобалардың көпшілігі, әсіресе әлеуметтік салада тек жастарға бағытталған, бұл жастардың одан да күрделі, маңызды әлеуметтік жобалардан тыс қалуына әкелуі мүмкін.

«Жастар қазір қандай болса да бір жеткілікті жағдайда тұрып жатқандықтан, олардың мотивациясы табысқа құрылатыны түсінікті және заңды. Бұл арада тұрақтылыққа емес, ал нақты жайлылық пен ресурс алуға. Бұл көп жағдайда ауыл жастарында байқалмайды. Деректерге сүйену үшін осындай өлшемдер жасау қызық болар еді. Оның үстіне аға ұрпақпен өзара әрекеттің жоқтығы, бұл да жастар бағытын айқындауға күшті әсер етеді. Түсіндіре кетейін, барлық жобалар тек жастарға бағытталған. Әсіресе әлеуметтік салада. Мысалы, тіпті марапаттау да. Осыдан жастар одан да күрделі, маңызды әлеуметтік жобаларға қатыспайды. Жай айтқанда, олар ондай жобалар туралы хабарсыз. Осылайша, бұл жастардың ғана мәселесі емес, сабақтастық пен біздің көңіл аудару, күш салуымыздың мәселесі» **(Т. Миронюк, «Ұлттық волонтерлік желі» ЗТБ атқарушы директоры).**

Жастар сұраныстары мен мотивацияларының түрлі әлеуметтік-мәдени контекстегі сан алуандығын ескеру мен объективті бағалау жастар саясатын дамыту мен қолдаудың тиімді стратегиясын әзірлеу үшін қажет. Тек жастардың түрлі топтары спецификасын ескеру мен кіріктірілген тәсіл-амал ғана жалпы қоғамның тең де тұрақты дамуына жетуге мүмкіндік береді.

Бұл ретте сарапшылар елдегі жастардың психологиялық жайлылығы ахуалына қатысты алаңдаушылық білдірді және жүйелі түрде зерттеулер жүргізу қажет екенін атады. Жастарды алаңдатып отырған мектеп жүйесіндегі өзгерістер, отбасы мен балалар арасындағы күш қолдану мәселесі, қорлау мінез-құлқы мен тәртібі сияқты тақырыптарды қарастырудың маңыздылығы аталды. Бұл әлеуметтік мәселелер тұтас қоғамға қатысты.

«Мен бұны біздің елде жүйелі зерттеулер жүргізілмеуімен байланыстырамын. Жастарды не толғандырады? Біз нені өзгертуіміз керек? Неліктен отбасыларда күш қолдану көп? Олар неге осы әрекеттерге барады? Бұның барлығы жүйелі зерттеуді қажет етеді. Бұл әлеуметтік проблема болып есептеледі, сондықтан бұл біздің мәселеміз» **(М. Жұмабай, «Тіл-Қазына» ұлттық ғылыми-практикалық орталығының директоры).**

Жастардың және жалпы қоғамның әлеуметтік және психологиялық жайлылығын тиімді қолдау үшін әлеуметтік және білім беру саласында өзгерістердің керектігі аталды. Оған қоса сарапшылар білім беру мен психология саласындағы ағартушылық және зерттеушілік жобалардың ағымдағы жағдайына қатысты алаңдаушылық білдірді. Олардың ойынша, бұл бағыттағы жүйелі жұмыс белсенді жүріп жатқан жоқ немесе тиімділіктің жоғары деңгейіне жетпей отыр. Мектеп психологтері жұмысын жақсарту мен олардың құзіретін дамытуды кіргізіп, түсінікті де бірыңғай жүйе құру маңызды.

Сарапшылар ата-аналар мен мектептер арасында үйлесімді өзара қатынас қажет екендігін атады, өйткені қазір бұл екі шешуші құрылым едәуір дәрежеде бөлек жұмыс істеуде. Бұл балалар қиын жерде тиісті көмек пен қолдаусыз күрделі жағдайда қалатын проблемаларға әкеледі.

Көмек пен кеңес беру орталықтары дамығаны және барлық мұқтаж жандар үшін қолжетімді болғаны маңызды. Сарапшылар пікірі бойынша, қазіргі кезде жастарды қолдау үшін маңызды шарттардың бірі – білікті психологиялық көмектің қолжетімді болуы. Көрсетілетін қызметтің сапасы мен сенімділігін қамтамасыз ету үшін олар психологтерді оқыту мен сертификаттаудың маңыздылығын атады және кейбір серификаттанбаған мамандар таратып жүрген жалған ақпараттан сақ болуға шақырды.

Сол сияқты жастарға тегін және ашық қолдау көрсететін көптеген сенім телефондарын құру қажет. Бұл мекемелер тек ыстық желілер болып қана қоймай, жастар өз проблемаларын қауіпсіз де қолдаушы ортада ашық талқылай алатын нағыз сенім үйлеріне айналу керектігі көрсетіледі. Психологиялық стресс пен жеткізу мәдениетінің төмендігінен өз проблемалары жөнінде жастар ата-аналарымен әр кез ашық әңгімелесе алмайтындығына байланысты алаңдаушылық білдірілді, бұл өз кезегінде олардың нақты сұраныстары мен проблемаларын төмен бағалауға әкеледі.

Сонымен бірге сарапшылар тиімді де қолдаушы жүйе құруда мемлекет шешуші рөл атқаруы керек деп есептейді, ол қазіргі қоғам жағдайында жастарды қажет көмекпен, қорғаумен қамтамасыз ете алады.

Мазасыздық, депрессия мен үрейлену сияқты менталды мінез-құлқы бар жастар мемлекет пен қоғам тарапынан ерекше көңіл бөлу мен қолдауды қажет етеді. Бұл мәселелер олардың өмір сүру сапасына, оқу мен кәсіби қызметіне, сондай-ақ әлеуметтік кірігуіне ауыр ықпалын тигізуі ықтимал. Сарапшылар осындай ахуалдардың ескерілуі, бағалануы әдетте жиі назардан тыс қалатынын көрсетті, бұл ұзақ мерзімді салдар туындауына, жастардың жалпы физикалық және психикалық денсаулығының төмендеуіне әкеледі.

Менталды проблемасы бар жастардың көбеюін сарапшылар бірнеше факторлармен негізделуі ықтимал екенін айтып отыр. Олардың ішінде әлеуметтік қысым, экономикалық тұрақсыздық, технологиялық прогресс, құндылықтар өзгеруі және сапалы психологиялық көмектің шектеулі болуы маңызды орын алады. Мәдени, экономикалық және технологиялық өзгерістер жастар арасындағы қауіптену мен стресс деңгейіне айтарлықтай ықпал етуі ықтимал.

Жастардың үлкен бөлігі рухани қысымның негізі қайнар көзі ретінде шешу үшін әлеуметтік проблема мен өз мүмкіндіктерінің салыстыруға келмейтінін сезінеді. Қаржылық шектеусіз сапалы үй үшін қажетті қаржы жинақтауға қабілетсіздік, бағамен салыстырғанда жалақының төмендігі, сол сияқты орта таптың жедел қысқаруы жастарда менталдық мәселелердің, тәуелді болушылықтың, маргинализацияның пайда болуының негізгі факторлары болып табылады.

«Кезінде қаржылық шектеусіз сапалы баспанаға қаржы жинақтаудың мүмкін болмауы, бағамен тең жалақының болмауы, орта таптың жедел қарқынмен қысқаруы – бұлар жастарды менталдық проблемаларға, тәуелді мінезге және маргинализацияға итеретін негізгі факторлар» **(Ж. Ақтаев, «Esbol Qory» ҚҚ төрағасы).**

Әлеуметтік желілердің де орны айрықша, олар өзгелерде бәрі жақсы тек менің ғана жолым болмайды деген ұғым пайда болуына әкеледі. Бұл қоғам тарапынан қысым мен абыржушылық тудыруы ықтимал. Жалақының төмен болуы, жұмысқа орналасу қиындықтары сияқты әлеуметтік-экономикалық аспектілер, сонымен бірге отбасындағы жеке қатынастар да жастардың психологиялық жайлылығына едәуір ықпалын тигізуі мүмкін.

«Бұл, әсіресе соңғы кезде, тез өзгеріп отырған ортаға байланысты деп ойлаймын. Тіпті болашақты болжау мүмкіндігінің болмауы. Оған қосымша, бұрынғы ұрпаққа қарағанда қазір өмір сүру деңгейі қымбаттады. Күрделі экономикалық деңгейге қарамастан, әрдайым. Тұрақсыздық, пандемия, соңғы жылдар катаклизмдері жастардың менталдық ахуалына ғана әсер етіп отырған жоқ. Бұл анық» **(Т. Миронюк, «Ұлттық волонтерлік желі» ЗТБ атқарушы директоры).**

Жастар арасындағы менталдық денсаулық мәселелері сонымен бірге нақты мақсаттың болмауымен, бос жүріспен де байланысты болуы мүмкін. Адам түрлі міндеттермен, оқумен, немесе жұмыспен белсене айналысып, қойылған мақсатқа жол тартқан кезде оның миы осы міндеттерге бағытталады да, менталдық мәселелердің туындау мүмкіндігін төмендетеді. Жастарды белсенді қызметке тарту үшін қолайлы жағдайлар жасау – жастар саясатының басты міндеттерінің бірі болуы тиіс. Жұмыс істейтін немесе оқитын жастар да зерігу мен теріс ойлардың алдын алу үшін жұмыстан немесе оқудан кейін өз ақыл-ойына қосымша ермек табатындай мүмкіндіктер болуы керек. Идеология, жастар және ішкі саясатпен айналысатын мамандар бұл үшін тиімді шешімдер даярлауы қажет.

«Бұл, ең алдымен, бос жүріс, іс жоқтықпен байланысты болуы ықтимал. Маған солай көрінеді. Үнемі қандай болса да міндеттермен айналысып, қандай болса да өз жолымен жүрген, мақсатқа ұмтылған адам оқуда немесе жұмыс істейді. Адамның бір нәрсемен айналысуы, қызығушылығы артқан сайын оның миы да сонымен айналасады, ал осы менталдық мәселелер керісінше азая түседі. Жастардың немен айналысуын ойлау – жастар саясаты міндеттерінің бірі болуы керек. Тіпті біреу жұмыс істесе, бірдеңемен айналысса да, кешке жұмыстан келсе де, ол өз миына ермек табуы керек. Идеологиямен, жастар саясатымен, ішкі саясатпен айналысатындар бұның шешімін табуы тиіс»
(Н. Зайкенов, жеке кәсіпкер).

Көрсетілген проблемалар тек біздің елде ғана емес, түрлі қоғам адамдарына тән. Сарапшылар жалпы даму мен белсенді жаһандану арқасында қазіргі қоғам барынша ақпараттанған және адами психиканың көптеген аспектілерін дұрыс болжап, нақты атауға қабілетті бола түскенін атады. Ішкі проблемаларды тани және мойындай білу оларды шешу жолындағы алғашқы қадам екенін сарапшылар атап өтті.

Қазақстандық жастар түрлі сипаттамаларға ие деуге болады. Материалдық байлыққа ұмтылыс, инфантилизм мен конформизм кейбір жас адамдарды сипаттаса да, ол жалпы алғанда барлық жастарға сипаттама бола алмайды. Әр жас адамның даралық ерекшелігі мен қоғам дамуына қосқан үлесін ескеру маңызды, ол адамның жеке тұлғалық ерекшелігін анықтайды.

«Қазіргі жастардың материалдық байлыққа ұмтылысы туралы қоғамдық дискурста айтылған пікірді түрлі тұрғыдан қарауға болады. Материалдық байлыққа ұмтылыс – Қазақстанда ғана емес, барлық әлемде байқалып отырған құбылыс. Жастардың материалдық байлыққа ұмтылысының артуы бірнеше себептерге байланысты болуы мүмкін» **(Е. Бақытжан, Өскемен қаласы әкімдігінің «Жастар ресурстар орталығы» КММ директоры).**

Сонымен бірге қазақстандық жастардың көпшілігі біліммен белсене айналысуда, инновацияға ұмтылуда, кәсіпкерлікке қызығушылық танытуда және қоғам дамуына өз үлестерін қосуда. Олар қоғамдық қозғалыстарға, волонтерлік жобаларға белсене қатысады және жоғары әлеуметтік жауапкершілік танытады.

Сарапшылық сауал барысында жастар дамуының материалдық және рухани аспектілері арасында баланс қажеттілігі аталды. Мамандар еңбек пен қаржылық тәуелсіздік сияқты материалдық құндылықтар жастар үшін тұрақтылық пен өз-өзін іске асыру негізі ретінде олар өмірінде маңызды орын алатынын атады. Дегенмен олар сонымен бірге қазіргі жастардың ұлттық бірегейлік пен адамгершілік нормалары, мәдени құндылықтар сияқты өз дамуының рухани құндылықтарына жиі көңіл бөле бермейтіндігіне алаңдаулы. Жастардың

материалдық сұраныстарын қамтамасыз етумен бірге олардың рухани дамуына да ықпал ету, қолдау көрсету маңызды, бұл тұрақты тұлға мен азаматтық қоғамның қалыптасуы үшін аса маңызды болып саналады.

«Қазіргі кезде жастар дамуы оның адам, азамат ретіндегі дамуының рухани аспектілерін ескермейді ғой» **(М. Жұмабай, «Тіл-Қазына» ұлттық ғылыми-практикалық орталығының директоры).**

Сарапшылар рухани даму компонентін жастарға арналған білім беру және әлеуметтік бағдарламаларға кіріктіру деген ортақ пікірде. Мәдени бірегейлікті қолдау мен бекіту жастарға өз түп-тамырларын жақсы түсінуге көмектеседі, жалпы қоғамның үйлесімді дамуына ықпал етеді. Жастар арасындағы материалдық және рухани құндылықтар мәселесі өзекті болып қалуда және мемлекет пен қоғам және білім беру мекемелері тарапынан кешенді көзқарас пен көңіл бөлуді қажет етеді.

3. Азаматтық және саяси белсенділік

Жастардың қоғамдық өмірге қатысуы мен азаматтық ұстанымдарын білдіруге ұмтылысы қазіргі қоғам қалыптасуында маңызды орын алады. Тез өзгеріп отырған әлеуметтік және экономикалық шындықтармен кездескен жастар қоғамдық және саяси үрдістерге белсене қосылуда, бұл демократиялық құндылықтардың дамуы мен әлеуметтік ынтымақтың нығаюына септігін тигізеді. Жастардың қатысы түрлі формада көрінеді, қоғамдық қозғалыстар мен саяси науқандарға белсене қатысудан бастап, әлеуметтік маңызға ие бастамалар мен жобаларды іске асыруға дейін. Олар тек нақты әлеуметтік мәселенің шешілуіне ықпал етіп қоймайды, сонымен қатар саналы азаматтық тәртіпті қалыптастырады, диалог мәдениетін және түрлі пікірге құрмет мәдениетін бекітеді.

Азаматтық активизм даму контексінде жастарда сыни ойлау қабілетінің дамуы, ақпаратты талдау қабілеті, дәлелдеме келтіру мен ақпараттанған шешім қабылдау маңызды аспекті болып табылады. Бұл дағдылар қоғам өміріне тиімді қатысу және тұрақты құндылық бағыттарын қалыптастыру үшін қажет.

Азаматтық ұстаным көрінісі жастардың жеке өсуін нығайтып қана қоймайды, сонымен бірге жалпы қоғамның тұрақты дамуына қолайлы жағдайлар жасауға көмектеседі. Жастар болашақ үшін жауапты және әділ, инклюзивті және тұрақты қоғам құруға ұмтылады, бұл оларды қазіргі әлемдегі өзгерістердің шешуші агенттері қылады.

Жастардың қоғамдық өмірге қатысуына және олардың азаматтық ұстанымдарын білдіруіне қолдау көрсету қоғамдық және саяси институттардың стратегиялық міндеттері. Бұл демократиялық азаматтық қоғам қалыптасуына және тез өзгеріп отырған әлем мен жаһандану жағдайында социумның тұрақты дамуына ықпалын тигізеді.

Сарапшылар жастардың қоғамдық өмірге қатысуы өсуіне және азаматтық ұстанымдарын білдіруге ұмтылысына жоғары баға берді. Бұл тенденциялар әлеуметтік және саяси акцияларға белсене қатысу деңгейінде де, қоғамдық бастамалар құру мен пікір білдіру үшін әлеуметтік желілерді пайдаланудан да көрінеді. Оң аспектілердің бірі жастардың саяси және әлеуметтік мәселелерге қызығушылық танытуы, бұл олардың пікірсайыстар мен білім жобаларына қатысы арқылы білінеді. Бұл азаматтық жетілгендіктің жоғары деңгейін және жастардың қоғамдық процестерге ықпал етуге даярлығын көрсетеді. Сарапшылар пікірінше, жастардың қоғамдық өмірге кең де белсене қатысуы олардың әлеуметтік және саяси процестерге ықпал етуге дайын екенін білдіретін позитивті құбылыс болып табылады.

«Қоғамдық өмірге қатысушы жастардың саны арту тенденциясы байқалады деп ойлаймын. Жастардың азаматтық ұстанымдарын білдіруге ұмтылысы қолдауға лайық және бұл жақсы көрсеткіш» **(А. Абыкен, «Green Case Group» компаниясы топтарының негізін қалаушы).**

«Қазақстандық жастарды айтарлықтай ашық және қоғамдық өмірге белсенді деп сипаттауға болады. Жастардың акцияларға, пікірсайыстар мен білім жобаларына қатысу арқылы саяси және әлеуметтік мәселелерге қызығушылық білдіруін біз көріп отырмыз. Қоғамның жас өкілдерінің азаматтық ұстанымдарын білдіруге ұмтылысы қоғамдық бастамалар құру мен пікір білдіру үшін әлеуметтік желілерді белсене пайдаланудан да көрінеді» **(А. Унайбеков, тәуелсіз сарапшы).**

Осылайша, жастардың қоғамдық өмірге қатысуы мен азаматтық ұстанымдарын білдіруге ұмтылысы олардың қоғамдық пікірді қалыптастыруға белсене қатысуын ғана емес, сонымен қатар демократиялық құндылықтар дамуы мен қоғамдағы әлеуметтік ынтымақтастықты бекітуге ықпалын да растайды.

Сонымен қатар сарапшылардың бір бөлігі жастардың едәуір бөлігінің қоғамдық өмірге бейжайлық пен конформизм көрсетіп отырғанын атады. Бұл ахуал әлеуметтік-экономикалық жағдайлармен және базалық сұраныстарды қанағаттандыру қажеттілігімен түсіндіріледі. Олардың пікірінше, жастар қатысуының төмен деңгейі қауымдастықтағы өмірді жақсартуға және қоғамдық процестерге нақты ықпал ете алатын әлеуметтік және локалды жобаларға көңілдің жеткіліксіз болуынан туындайды. Оның орнына акцент жаппай форматтарға аударылды, оның жастар арасында азаматтық белсенділік пен жауапкершілікті дамытуға ықпалы үнемі сезіле бермейді.

Жастардың қоғамдық өмірге қатысуына қатысты осындай қарама-қарсы көзқарастардың болуы түрлі екі топтың барлығын көрсетеді. Көптеген жастар белсенділік көрсетіп, әлеуметтік мәселелерге қызығушылық танытып отырғанымен, түрлі әлеуметтік-экономикалық және ұйымдастырушылық себептермен қоғамдық өмірге қатысу деңгейі төмен болып отырған жастардың екінші тобы да бар.

«Жастардың басым көпшілігінде әлеуметтік-экономикалық факторлардан немқұрайлылық пен конформизм бар, өйткені олардың көпшілігі одан да басым базалық сұраныстарын жабу жолында жүр» **(Ж. Ақтаев, «Esbol Qory» ҚҚ төрағасы).**

«Жаппай тұрпаттағы шаралар, бұқаралық ақпарат құралдары локалды және әлеуметтік мәселелерден гөрі оларды көбірек береді. Сондықтан да қатысу деңгейі төмен» **(Т. Миронюк, «Ұлттық волонтерлік желі» ЗТБ атқарушы директоры).**

Түрлі қоғамдық және волонтерлік бастамаларға қосылу арқасында жастар белсенділігінің жалпы деңгейі артқанын кейбір сарапшылар атап көрсетті және бұл назар аударарлық жай. Сонымен бірге олар республикалық жастар ұйымдарының қысқаруына қатысты алаңдаушылық білдірді. Бұл жастар қозғалысын белсенді қолдауды шектеген мемлекет тарапынан болатын қолдаудың жеткіліксіздігінен немесе жастардың өздерінің басымдықтары өзгергенінен хабар береді.

«Волонтерлік есебінен белсенділіктің жалпы фоны артты, дегенмен республикалық жастар ұйымдарының саны айтарлықтай қысқарғаны туралы дерек алаңдатады. Яғни, мемлекет тарапынан қолдау жеткіліксіз, ол жастар қозғалысының белгілі бір бағыттарына қызығушылығын жоғалтты немесе бір

ұйым шеңберінде қоғамдық қызметпен шектелмеуге ұмтылған жастардың өздерінде басымдықтар ауысты» **(Э. Масағұтова, ҚР МАМ ЭҚДК «Қоғамдық келісім» РММ директоры).**

Сарапшылар пікірінше, жастар өздерін формалданған құрылым, ұйымдармен шектегісі келмей, қоғамдық өмірге қатысудың мейлінше ыңғайлы, формалды емес түрлері арқылы белсенді болуға ұмтылуы мүмкін. Бұл бір қозғалыс немесе ұйымға байланбай, түрлі бастамалар мен жобаларға қатысу болуы ықтимал. Жастардың қоғамдық белсенділігі өзгеруіне түрлі көзқарас мемлекеттік қолдаудың маңыздылығын, сонымен бірге жастардың қоғамдық өмірге қатысуын ұйымдастыруға көзқарастың оңтайлы, икемді болуы қажеттілігін де көрсетіп тұр.

Жастар арасында азаматтық ұстанымның байқалуы да азаматтық қоғам мен демократиялық институттардың дамуына ықпал етуші фактор ретінде жоғары бағаланады. Жастардың қоғамдық өмірге белсене қатысуы қоғам алдындағы жауапкершілік сыни ойлау қабілеті қалыптасуына көмектеседі. Дегенмен жастардың деструктивті саяси және діни қозғалыстарға тартылуымен байланысты туындауы мүмкін тәуекелдерді де ескерген дұрыс. Өмірлік тәжірибе мен білім жетіспеуінен жас адамдар идеологиялық насихат пен манипуляция алдында осалдық танытуы мүмкін. Сондықтан да жастарға сыни ойлау мен саналы таңдау қабілетін дамытатын оқыту бағдарламаларын ұсыну қажет.

«Бұл сала көңіл бөлуді қажет етеді, өйткені «ерікті жастар ұйымдары» шетелдік көздерден қаржыландырылады. Жалпы алғанда, азаматтық ұстанымның байқалуын мен құптаймын, тек өмірлік тәжірибе мен білім жетіспеуі салдарынан жастардың деструктивті саяси және діни қозғалыстарға тартылу тәуекелі бар» **(Е. Берікбаев, Әл-Фараби ат.ҚазҰУ-дың аға оқытушысы).**

Жастар бастамасын қолдаудың тиімді саясатын дамыту жастардың қоғамдық өмірге белсене қатысуы үшін жағдайлар жасауды, сонымен қатар оларды экстремистік идеология мен манипуляция ықпалынан қорғауды күшейтуді қажет етеді. Жастардың саяси белсенділігінің қазіргі қоғам үшін үлкен маңызы бар. Ол жас азаматтардың саяси процестерді қалыптастыруға белсене қатысуына ықпал етеді және олардың қоғамдық өмірдегі ықпалы мен орнын арттырады. Саяси айтыстарға, сайлау мен қоғамдық қозғалыстарға қатысқан жастар өз мүддесі мен көзқарасын білдіріп қана қоймайды, сонымен қатар саяси дискурсқа жаңа идеялар мен перспективалар береді.

Бұл белсенді қадам жастарда сыни ойлау мен азаматтық қасиеттердің қалыптасуына ықпалын тигізеді. Саяси процестерге қосылу олардан ақпаратты талдай білуді, дәлелдеме келтіруге білу мен ымыраға келе білуді талап етеді және бұл олардың тұлғалық, кәсіби дамуына жол бастайды. Сонымен бірге жастардағы белсенді азаматтық позиция қоғамдық істерге жауапкершілікпен қарауды, қоғам болашағын қалыптастыруға қатысудың маңыздылығын түсіне білуді үйретеді.

Жастардың саяси белсенділігі деңгейінің артуы да демократиялық институттардың нығаюына және саяси процестердің ашықтығының артуына әкеледі. Жастар елдің саяси өміріне көбірек қатысқан сайын саяси жүйенің өкілділігі де арта түседі, яғни мейлінше барлық азаматтардың мүддесіне жауап береді. Жастар арасында саяси белсенділікті ынталандыру демократиялық құндылықтарды дамыту, азаматтық қоғамды нығайту және жалпы қоғамның тұрақты әлеуметтік-саяси дамуы үшін қажет.

Сарапшылар Қазақстанда жастар арасында саяси белсенділіктің едәуір артқанын атап отыр. Соның ішінде жастардың, әсіресе жас мамандар мен

студенттердің саяси процестерге қатысу белсенділігінің артуы оң тренд ретінде бағаланды. Бұл фактор қоғамдағы үн мен пікір алуандығының артуына ықпал етсе, ол өз кезегінде мейлінше репрезентативті саяси жүйе құрылуына ықпалын тигізбек.

«Қазақстанның жас азаматтарының саяси белсенділік деңгейінің арту тенденциясы бар деп ойлаймын. Мүмкін, өз дауысының қажеттілігін, жастар арасында өз ұстанымын көрсетудің маңыздылығын іштей сезіну жалпы алғанда азаматтық қоғамның дамуынан хабар береді» **(А. Абыкен, «Green Case Group» компаниясы топтарының негізін қалаушы).**

«Қазақстанның жас азаматтарының саяси белсенділігі жалпы қоғам мен демократия дамуы үшін маңызды. Жастардың, әсіресе жас мамандар мен студенттердің саяси процестерге қатысуға қызығушылығы артқаны байқалады. Бұл – қоғамдағы үн мен пікір алуандығының артуына және мейлінше репрезентативті саяси жүйе құрылуына ықпалын тигізетін оң тренд» **(А. Унайбеков, тәуелсіз сарапшы).**

Жастар арасында саяси белсенділікке қызығушылықтың артуы өз дауысының маңыздылығын іштей сезіну мен қоғамдық істерде өз ұстанымын көрсетудің қажеттілігінен деп түсіндіруге болатын шығар. Бұл тенденциялар елдегі азаматтық қоғамның біртіндеп дамып келе жатырғандығының белгісі, елде қоғамдық маңызды шешімдер қабылдау мен саяси ареналар қалыптасуында жастар барынша белсенді орын алуда. Өз дауысының маңыздылығын іштей сезіну мен жастардың қоғамдық істерде өз ұстанымын көрсетуге ұмтылуы – елде азаматтық қоғамның біртіндеп дамып келе жатырғандығының көрсеткіші. Осылайша, Қазақстанның жас азаматтары арасында саяси белсенділіктің артуы елде азаматтық қоғамның нығаюы мен демократиялық процестердің тереңдеуіне ықпал ететін позитивті құбылыс болып табылады.

Сарапшылық сауал барысында Қазақстан жастары арасындағы саяси белсенділіктің оң динамикасы аталды. Соның ішінде, ҚР Парламентінің соңғы сайлауы және басқа да маңызды оқиғалар жастардың консультативтік-кеңестік органдарға қатысуына назарды күшейткен болар. Мысалы, жастар саясаты бойынша кеңеске мемлекеттік орган өкілдері орнына жастардың кіргізілуі жастардың қоғамдық-саяси саладағы орнын нығайтуға бағытталған елеулі қадам болып табылады.

«Жастардың саяси белсенділігі жыл сайын артып келеді. Бұл әсіресе ҚР Парламентіне соңғы сайлау барысында байқалды. Сол сияқты жастардың консультативтік-кеңестік органдарға қатысуына назар күшейтілді. Мысалы, жастар саясаты бойынша кеңестерге мемлекеттік органдар өкілдері емес, жастар көбірек тартыла бастады. Президенттің Ұлттық Құрылтайда және Қазақстан халқы Ассамблеясының XXXIII Сессиясында сөйлеген сөздерінде жастарға көңіл бөлінді. Сессияда Президент этномәдени бірлестіктер мен ҚХА-ның қоғамдық құрылымдарында орынбасарларды жастардан тағайындау туралы нақты нұсқау берді, бұл жастарды қоғамдық жұмысқа ғана емес, маңызды саяси бағыттар мен дискуссияларға тарту болатын» **(Э. Масағұтова, ҚР МАМ ЭҚДК «Қоғамдық келісім» РММ директоры).**

Жастардың саяси процестерге ықпал етуге ұмтылысының артуы сарапшылар пікірі бойынша бірнеше шешуші факторлармен негізделеді. Біріншіден, жастар арасында, оның ішінде кәмелетке толмағандар арасында да белсенділіктің едәуір артқаны байқалады, бұл олардың қоғамдық шешімдерге ықпал ету ниетімен байланысты. Екіншіден, ақпарат таралуы мен қоғамдық пікір

қалыптастыруда әлеуметтік медиа мен мессенджерлер үлкен орын алады, бұл да жастардың саяси ортаға тартылуына айтарлықтай ықпалын тигізеді.

Талдау саяси құрылымдардың өзгеріп отырған өмір шындықтарына бейімделуі мен жастардың қоғамдық-саяси процестерге қатысуына мүмкіндіктер беру қажет екендігін көрсетеді. Бұл демократиялық практиканың тереңдеуі мен азаматтық қоғам дамуына ықпал етеді.

«Әлеуметтік медиа мен әлеуметтік мессенджерлерде мәдениет даму үстінде. Қолжетімділік, қамту аймағының кеңдігі. Бұл саяси ортаға қатысудың үлкен серпіні. Менің ойымша, партиялардың жастар «қанаты» осы трендті жалғастырып әкетуі тиіс. Жастар парламенті, дебаттар, заң жобаларын жазуға үйрету. Жеңіл жолмен жүрмеу, мысалы, тек волонтерлікке кету (бұл жаман жол емес, тек бұл жүрілген, тапталған жолмен жүру жеңіл) емес, саяси сауатты, көзі ашық жастарды өсіру. Ал бұл басқа құралдар» **(Т. Миронюк, «Ұлттық волонтерлік желі» ЗТБ атқарушы директоры).**

Осылайша, бүгінде жастардың саяси процестерге қатысуға деген қызығушылығы едәуір өсті деп тұжырымдауға болады. Бұл тренд олардың қоғамдық шешімдерге ықпал етуге ұмтылысы мен кеңесші органдар мен білім жобаларына қатысу арқылы ел болашағын қалыптастыруға қатысу ынтасын білдіреді. Бұл ретте жастардың саяси белсенділікке дайындығына қатысты алаңдаушылық білдіріліп, осы салада мейлінше терең білім мен кәсіби дайындықтың қажеттілігі аталды.

Қазақстан жастарының азаматтық белсенділігін одан әрі дамыту үшін саяси дағдыларға үйрету механизмдерін жалғастыру, олардың елдің саяси өміріне қатысуы үшін жайлы жағдайлар жасау және қоғамдық пікір мен ұлт болашағын қалыптастырудағы жастардың белсенді орнын белгілеу маңызды. Жастардың саяси мінез-тәртібіне ықпал ететін экономикалық жағдай мен әлеуметтік-мәдени факторлардың сан алуандығы жағдайында олардың азаматтық білім алуы мен қоғамдық және мемлекеттік институттар тарапынан қолдау алуына баса назар аудару қажет.

Сарапшылардың маңызды байқауы бойынша, Қазақстандағы жастардың саяси белсенділігі бірнеше шешуші бағытта дамып келеді. Ең алдымен, жастар арасында саяси ақпараттану деңгейі мен білім деңгейінің өскендігі байқалады. Әлеуметтік желілер мен интернеттің кеңінен таралуы жас адамдарға қажетті ақпарат алуға және өз пікірін білдіруге мүмкіндік береді. Университеттер мен мектептерде саяси сауаттылықты арттыруға бағытталған шаралар өтеді.

«Қазақстанда жастардың саяси белсенділігі артып келеді, олар елдің саяси өміріне белсене қатысуда. Бірақ осы белсенділікті одан әрі арттыру үшін саяси білім, қолдау мен кедергілерді алу керек. Жастардың саяси процестерге қатысуы елдің демократиялық дамуы мен тұрақты қоғам қалыптастыруға жәрдемдеседі» **(Е. Бақытжан, Өскемен қаласы әкімдігінің «Жастар ресурстар орталығы» КММ директоры).**

Жастардың жастық шегін 35 жасқа дейін көтеру де олардың қоғамдағы орны мен ықпалына жаңаша көзқарасты қажет етеді. Сарапшылар пікірінше, жастар саясатын дамытуға қатысты тұжырымдама мен заңнамалық актілердің болуына қарамастан жастарды елдің қоғамдық өміріне белсенді түрде кіріктіру қажет.

Жастар сұраныстары мен мәселелерінің кең спектрін қамтитын жүйелі механизмдерді құрумен бірге жастардың шешім қабылдау процестеріне белсене қатысуын қамтамасыз ету маңызды. Сарапшылар жастар саясатын дамытудың

ұзақ мерзімді және тұрақты стратегиясын құруға шақырады. Бұл жастардың ағымдағы өмір сүру жағдайларын жақсартуға ықпал етумен бірге олардың болашақ Қазақстанды қалыптастыруға белсене қатысуының негізін дайындайды. Сонымен бірге жастар саясатына жауапты мемлекеттік құрылымдар жұмысында ашықтық пен тазалықты қамтамасыз ету маңызды екені аталды. Бұл ресурстарды тиімді пайдалануға және мемлекеттік органдар, жастар ұйымдары және жалпы қауымдастық арасында өзара пайдалы қатынас орнатуға жәрдемдеседі.

4. Жастармен идеологиялық жұмыс

Қазіргі ақпараттық кеңістік жағдайында жастармен идеологиялық жұмыс – күрделі де көпаспектілі процесс, ол жастардың сандық және медиаресурстармен сан түрлі өзара қатынасын терең түсінуді қажет етеді. Қазіргі жастар әлеуметтік желілермен, сандық платформалармен және медиа арналармен белсенді өзара қатынаста және бұл олардың идеологиялық бағыт-бағдарының қалыптасуы үшін жаңа мүмкіндіктер ашады.

Идеологиялық жұмысты құру процесі дегеніміз құндылықтар мен сенімдерді беру ғана емес, сонымен бірге олардың көзқарасымен, пікірлерімен тығыз қатынаста болу. Ақпараттық кеңістіктің сан алуандығы олардың білімін толықтырады, дегенмен сонымен қатар тұлғалық бірегейлік пен құндылық бағдарды қалыптастыруда тәуекел де болып табылады. Ақпараттық кеңістіктің сан түрлі екендігін ескере отырып, тиімді идеологиялық жұмыс жастардың түрлі топтарына тән әлеуметтік және мәдени контекстерді де есте ұстағаны жөн. Бұл тұрақты да конструктивті идеологиялық шептерді қалыптастыруға жәрдемдесетін оқыту мен коммуникация стратегиясын құрудан тұрады.

Жастармен идеологиялық жұмыстың негізгі аспектілері оқыту бағдарламаларына кірігуден, сыни ойлауды дамытудан және түрлі көздерден түсіп жатқан ақпаратты талдай білуден тұрады. Бұл оң бірегейлік қалыптасуына және тұрақты құндылық бағыттарын дамытуға көмектеседі.

Жастармен кері байланыс орнатуды құру контексі мен сапалы идеологиялық жұмыс қалыптастыруда сарапшылар біржақты жүргізу орнына дәлдік құралдарды пайдалануды ұсынады. Бұл диалог құру, олардың пікірі мен мүддесін ескере отырып, жастарды талқылау мен бастамалар дайындауға тарту. Бұндай тәсіл түрлі ұрпақ арасындағы өзара түсіністікті нығайтумен қатар идеологиялық жұмыстың тиімділігін арттырады.

Коммуникациялық стратегияларды жастар басымдықтарына қарай бейімдеу олардың қоғамдық өмірге барынша тереңдеп енуіне және тұрақты құндылықтар бағдарының қалыптасуына ықпал етеді. Сонымен, ақпараттық кеңістікте жастармен коммуникацияның жайлы формаларын есепке алу азаматтық белсенділікті дамыту мен конструктивті қоғамдық өзгерістерге бағытталған табысты идеологиялық жұмыстың шешуші аспектісі болып табылады.

«Жастармен байланысты олар өздерін барынша жайлы сезінетін форматты құру керек деп ойлаймын. Ақпараттық кеңістікте бір жақты жүргізусіз, тікелей үндеусіз дәл жұмыс жүргізілуі керек» **(А. Абыкен, «Green Case Group» компаниясы топтарының негізін қалаушы).**

Сонымен бірге сарапшылар пікірінше бірлік нарративасын (өңгімелерін) белсенді ілгерілету керек және барша азаматтарды біріктіретін азаматтық ұлтшылдық (национализм) сияқты факторларды атап отыру керек. Бұл амал

қоғамдағы әлеуметтік үйлесім мен ынтымақты нығайтуға жәрдемдеседі. Тәуелділік, экологиялық проблемалар мен әлеуметтік әділетсіздік сияқты өткір әлеуметтік мәселелерді, бірлесе шешу төңірегінде азаматтардың шоғырлануы өте маңызды болып табылады. Осындай күш-жігер жұмсау ұжымдық әрекет пен қоғамның тұрақты дамуын қамтамасыз ету мен азаматтардың өмір сапасын жақсартуға бағытталған тұрақты шешімдер іздеуге негіз болады.

«Бірлік нарративасын ілгерілету керек және жалпыға ортақ факторларды (азаматтық ұлтшылдық) үнемі атап отыру керек және оларды тәуелділік, экологиялық проблемалар мен әлеуметтік әділетсіздік және т.б. өткір әлеуметтік мәселелерді, бірлесе шешу төңірегінде шоғырландыру қажет» (**Ж. Ақмаев, «Esbol Qory» ҚҚ төрағасы**).

Азаматтық белсенділікті дамыту мен қоғамдық процестерге конструктивті әсер ету үшін бірліктің айқын нарративтері мен қоғамдық мақсаттар идеологиялық базаны айтарлықтай сапалы күшейте алады.

Коммуникацияның түрлі арналарын пайдалану жастардың идеологиялық тұжырымдамалармен, құндылықтармен өзара әрекетін тереңдете түсуге жәрдемдеседі және бұл оларды барынша дәл түсіну мен қабылдауға ықпалын тигізеді. Бұл тәсіл сол сияқты жастарда сыни ойлау мен белсенді азаматтық қатысуды қалыптастыруға ықпал етеді. Әлеуметтік желілер, оқыту бағдарламалары, мәдени оқиғалар мен медиа платформалар кең аудиторияға жетуді ғана емес, сонымен бірге жастардың түрлі топтарының сұраныстары мен қызығушылықтарына сәйкес контентті бейімдеуге де мүмкіндік береді.

«Жастармен жүргізілетін идеологиялық жұмысты әлеуметтік желілер, оқыту бағдарламалары, мәдени оқиғалар мен медиа платформалар сияқты коммуникацияның түрлі арналарын пайдалану арқылы іске асыруға болады. Олардың тиімді қосылуы мен қатысуын қамтамасыз ету үшін жастардың түрлі топтарының сұраныстары мен қызығушылықтарына сәйкес контентті бейімдеу мен ескеру маңызды» (**А.Унайбеков, тәуелсіз сарапшы**).

Коммуникациялық арналардың әртүрлі болуы мен контентті бейімдеу жастармен идеологиялық жұмыс жүргізу талпыныстарының басты элементтері болып табылады, бұл олардың қоғамдық және саяси процестерге белсене тартылуы мен қосылуына ықпал етеді. Сонымен бірге бірыңғай идеологиялық құжаттың болмауы идеологиялық тұжырымдаманы ілгерілету бойынша жалпы стратегияны қалыптастыруға кедергі болып отыр. Мысалы, жарнама, сериалдар, фильмдер және жаппай өндірісті жалпы идеологиялық стратегияның элементтері ретінде пайдалануға болады.

«Бірінші – оны жазу керек, бізде тап жастар идеологиясы бойынша бірыңғай құжат, негізінде тұжырымдама жоқ. Тұжырымдама бар, бірақ ол идеологиялық компонентсіз. Екінші – тарату және үлкен ауқымды алу үшін жарнама, сериалдар, фильмдер және жаппай өндіріс арқылы беру» (**Т. Миронюк, «Ұлттық волонтерлік желі» ЗТБ атқарушы директоры**).

Идеологиялық жұмыс тартымды және қазіргі жастар мүдделеріне сай болуы тиіс. Көрерменді қызықтырып, қажет идея мен ойлау моделдерін байқатпай

енгізетін сериалдар мен фильмдер идеология жеткізудің тиімді құралы бола алады. Батыста ойын-сауық контенті арқылы идеологиялық тұжырымдамаларды енгізумен тұтас институттар айналысып отыр және осындай тәсілді Қазақстанда да қолданған дұрыс.

«Идеология тартымды түрде жеткізілуі керек, менің ойымша, ол фильмдер мен сериалдар болуы тиіс. Қазір не тартымды, ақпарат жеткізудің қай құралы қызықты сол жерде беру керек. Негізінде, Батыста тұтас институттар айналысады, қалай енгізеді, фильмдер, сериалдар. Өйткені адам қарайды да белгілі бір жауаптар алады, анықталған ойлау жүйесін көреді, қазір Батыста оны фильмдерге таңып қояды, ал бізде ол қалай...» **(Н. Зайкенов, жеке кәсіпкер).**

Сарапшылар соңғы жылдары идеология мәселелері өзекті бола түскенін айтуда. Олар қоғамдағы біріктіруші құндылықтардың маңыздылығын атады, олар нақты анықталған және жастар арасында талқыланған болуы қажет. Олардың пікірінше, жастар күрделі саяси мәтіндерді әр кез түсіне бермейді, сондықтан олармен өз тілінде, жастар тілінде сөйлесу керек, ғылыми және жалпыадамзаттық құндылықтарды олармен қарапайым да түсінікті тілде талқылау қажет.

«Жалпы идеология туралы айтқанда ой-пікір көбейе түседі. Бірақ қазір бізді біріктіретін бір нәрсе бар, ол – құндылық. Жастар саяси мәтіндерді онша түсіне бермейді. Осы құндылықтар туралы олармен өз тілінде сөйлесу керек» **(М. Жұмабай, «Тіл-Қазына» ұлттық ғылыми-практикалық орталығының директоры).**

Жалпы алғанда сарапшылар идеологиялық жолдаулар мемлекеттік патриотизмге шақыратын ресми мемлекеттік үндеу түрінде емес, табиғи және үйлесімді қабылданатындай елеусіз, жұмсақ кіріктірілуі керек деген ойда. Қазіргі жастар алдыңғы ұрпақтардан ерекшеленеді, сондықтан да идеологиялық жұмыстың бұрынғы дәстүрлі әдістері тиімсіз болып қалуы мүмкін. Қалаған нәтижелерге жету үшін жаңа, барынша дана және нәзік стратегия қажет.

5. Жоғары білімді жаңарту

Жастардың әлеуметтік оңтайлы болуы мен адами капиталын қалыптастыруда жоғары білім шешуші рөл атқарады. Ол интеллектуалды даму мен мамандандырылған білім алумен бірге тұлғалық және кәсіби өсудің қуатты құралы болып табылады. Жоғары білім түрлі әлеуметтік топтардан шыққан студенттерге өз әлеуетін іске асыруға және мансаптық табысқа жетуге мүмкіндік бере отырып, әлеуметтік ілгерілеуге жол ашады.

Жоғары білімнің экономикалық мән-маңызын асыра бағалау қиын, өйткені ол экономиканың инновациялық дамуы үшін қажет жоғары білікті кадрлар даярлайды. Елдің әлемдік аренадағы бәсекеге қабілеттілігін нығайтып, экономикалық өсімге ынталандыратын түлектер түрлі салалар дамуына айтарлықтай үлес қосуда.

Сонымен бірге жоғары білім жастардың саяси процестер мен қоғамдық өмірге белсене қатысуына ықпал ете отырып, оларда азаматтық позиция қалыптастырады. Оқу мекемелері жетекшілік қасиеттердің, азаматтық жауапкершілік пен мәдени әртүрліліктің платформасы болуда, бұл қоғамдық тұрақтылық пен әлеуметтік ынтымақтың нығая түсуіне оң ықпалын тигізеді. Жоғары білім жеке тұлғаның жеке және кәсіби өсуінің іргетасы болумен бірге

қоғамның тұрақты дамуы мен гүлденуіне ықпал ете отырып, жалпы қоғам дамуында маңызды рөл атқарады.

Сарапшылық сауал барысында білім беру мекемелерінің тиімділігін бағалаудың ағымдағы жүйесі түлектерді дайындауға әсер ететін маңызды жеке тұлғалық және мектептен тыс аспектілерді ескермей отырғандығы аталды. Осы бағалау жүйесін өзгерту білім сапасын барынша объективті түсінуді құру үшін маңызды деп саналады.

Жоғары білім саласы бойынша жүргізілген талдау оқу бағдарламаларында практикалық дағдыларды дамыту, сандық сауаттылық пен кәсіпкерлік ойлауды күшейту қажеттігін көрсетті. Қазіргі еңбек нарығында бұл аспектілер барынша сұранысқа ие болуда және түлектердің кәсіби мансап мүмкіндіктері мен қазіргі сұраныстарға табысты бейімделуі үшін оқу жүйесіне жүйелі енгізуді қажет етеді.

«Қазақстанда білім жүйесі жетілуде, бірақ қазіргі еңбек нарығы талаптарына толық сай келуі үшін одан әрі жақсартуды қажет етеді. Түлектер динамикалық және бәсекелес еңбек нарығына дайын болу үшін практикалық дағдыларды дамыту, сандық сауаттылық пен кәсіпкерлік ойлауға назар аудару қажет» **(А. Унайбеков, тәуелсіз сарапшы).**

Сарапшылар сол сияқты Қазақстандағы жоғары білімнің бірнеше маңызды аспектілеріне қатысты алаңдаушылық білдірді. Олар еңбек нарығы анализі мен зерттеулердің болмауынан ағымдағы білім бағдарламаларының экономиканың нақты қажеттіліктеріне сәйкестік деңгейі төмендеу деп көрсетті. Сол сияқты оқытушылар құрамы сапасына қатысты да сын айтылды. Шетелде оқып жатқан студенттерден өзгеріс күтіп отырмай, жергілікті жерлерде кадр дайындауды жақсартуға акцент жасалынды. Жергілікті еңбек нарығы мен әлеуметтік-мәдени орта туралы жеткілікті түсінігі жоқ шетелде оқыған студенттердің оралуына қатысты сарапшылар реалды емес күту мен үміт тәуекелдері туралы ескерту жасап отыр.

«Бізде еңбек нарығы анализі мен зерттеулер болмай тұр. Жақсы оқытушылық құрам да жоқ. Жастарды шет елдерге оқуға жібере отырып, неге екені белгісіз, біз олар қайтып келгеннен кейін өзгеріс болады деп ойлаймыз. Бірақ бұл утопия. Олар осындағы нарық пен қатынасты білмейді, ортаны өзгертіп, кадрларды жергілікті жерде өсіру орнына біз біздің ел ЖОО-лары бойынша компонентті қамтамасыз етпейміз» **(Т. Миронюк, «Ұлттық волонтерлік желі» ЗТБ атқарушы директоры).**

Еңбек нарығының қазіргі сұраныс-қажеттіліктері білім жүйесі алдына үлкен талаптар қойып отыр. Сарапшылар пікірінше, өзгеріп отырған жағдайға кәсіби дағдыларды тез бейімдеу қажеттілігі оқыту бағдарламалары алдына маңызды талаптар қойды. Қазіргі контексте физикалық ойлауды дамыту мен тез оқу қабілеттілігіне ерекше көңіл бөлінуде, бұл еңбек нарығының бүгінгі талаптарына табысты бейімделу үшін қажет.

«Еңбек нарығы өзгеруде, қазір екі-үш жыл оқитын мамандықтарға жыл ішінде оқып алуға болады, тіпті университетте төрт жыл оқитындарды да, яғни, барынша икемді болу қажет» **(Ә. Құсманов, «Экономикалық зерттеулер институты» АҚ басқарма төрағасының орынбасары).**

Сол уақытта, бүгінде жоғары білім жүйесі Балон процесі шеңберінде үш деңгейлік білім беру жүйесі мен несиелік жүйені енгізу арқылы халықаралық

стандарттарға бағытталуда. Нарық талаптарына сай келетін жаңа бағдарламалар мен мамандықтар ашылуда, олардың ішінде IT саласы, инженерия, жаңартылатын қуат көздері мен биотехнология бар.

Жас мамандардың жұмысқа орналасу деңгейі білім сапасының шешуші көрсеткіші болып табылады. Алайда түлектер мамандықтарының еңбек нарығының нақты талаптарына сай болмауы мәселесі бар. Бұл мәселені шешу үшін жұмыс берушілермен тығыз байланыс орнату керек және білім беру бағдарламаларын жаңартып отыру қажет.

Икемді (soft skills) дағдыларды дамыту да маңызды аспект болып табылады. Сыни ойлау, шығармашылық, коммуникация, командада жұмыс істеу дағдылары барынша сұранысқа ие бола түсуде. Бұл дағдыларды дамыту үшін университеттерде қосымша курстар, семинарлар мен тренингтер өткізу ұсынылуда.

Қорыта келгенде Қазақстанда білім жүйесін еңбек нарығы талаптарына сәйкес жаңартуда едәуір табыстарға қол жеткізілді деп айтуға болады. Алайда білім бағдарламаларын үнемі жаңартып отыру, нарық өзгерісіне бейімделу, жұмыс берушілермен тығыз байланыс орнату, студенттерде техникалық та, икемді де дағдыларды дамыту сияқты мәселелер шешімін күтуде. Тек кешенді де жүйелі шаралар ғана қазіргі еңбек нарығы талаптарына толықтай сай келетін білім беру жүйесін құруға мүмкіндік береді.

«...Біздің қазақстандық балалардың барлығы бірдей халықаралық деңгейде таныла бермейді. Барлығы Қазақстанда мектепте оқыды, ЖОО аяқтады. Мен де солардың бірімін. Менде қазақстандық білім. Білім алу қолжетімділігі бәріне бірдей болуы керек, қалалықтарға да, ауылдық жер жастарына да. Білім алу барлығына тең болу керек. Ол қалада бола ма, облыс орталығында бола ма. Біз білімнің тең меңгерілуіне көңіл аударуымыз қажет. Біздің елде білім культі пайда болуы тиіс. Қазақстандық балалар халықаралық жастар рейтингінде түрлі, өте күрделі салалар бойынша үздік ондықтар қатарына кіреді. Бұл балалар шетеле білім алғаннан кейін Қазақстанға қайтып келуі үшін жағдай жасалуы керек деп санаймын. Біз өзіміздің ең білімді жастарымыздың өзге елдерге кетпеуі жолында жұмыс жасауымыз қажет»
(М. Жұмабай, «Тіл-Қазына» ұлттық ғылыми-практикалық орталығының директоры).

Қазақстандағы жоғары білім жағайына қатысты берген бағаларында сарапшылар әр түрлі көзқарасты білдірген. Олар заманауи трендтерге бейімделу мен білім беру жүйесін жақсарту үшін реформа жүргізу қажеттігін көрсетті. Барлық азаматтар үшін, тұрып жатқан жерлеріне қарамастан, ол қала ма немесе облыс орталығы ма бәрібір, білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету маңызды аспект болып саналады. Сарапшылар Қазақстанда жоғары сапалы білім берудің бар екендігін атады, бұл қазақстандық студенттердің түрлі халықаралық рейтингілердегі табыстарымен дәлелденіп отыр.

Ұлттық даму контекстінде шетелде оқып жатырған жастардың елге қайтқаны да маңызды. Сарапшылар бұл үшін тиісті жағдайлар жасалу керектігін атады. Бұл ретте қазақстандық білім төмен бағаланбауы үшін халықаралық біліммен бірге отандық білімнің де мойындалуы маңызды. Сонымен қатар сарапшылар студенттердің басым көпшілігі білімді ел ішінде алып жатырғанын және отандық білім деңгейіне қатысты сынның объективтілігін сыни бағалау қажеттілігін көрсетті. Сарапшылар білім Қазақстанның болашағы үшін жоғары құнды актив болып табылатынын және оны жақсарту мен дамыту бағытында жұмысты жалғастыру керек деп түйін жасады.

ҚОРЫТЫНДЫЛАР

1. Мемлекеттік жастар саясаты шаралары тиімділігін бағалау

Мемлекеттік жастар саясатын тиімді бағалау үшін жұмыссыздық деңгейі, мәдени өмірге қатысу, білім мен кәсіби ресурстарға қолжетімділік сияқты экономикалық және әлеуметтік-мәдени көрсеткіштермен бірге айрықша аймақтық ерекшеліктерге бейімделуді де ескеру қажет. Өзектілігі мен тиімділігін қамтамасыз ету мақсатында жастарды саясатты дайындау мен бағалауға тарту да маңызды.

Осындай кешенді көзқарас жалпы қоғамның тұрақты дамуына ықпал ете отырып, жастарға елдің әлеуметтік-экономикалық өміріне кірігуге жәрдемдеседі.

2. Қазіргі жастардың құндылық бағыт-бағдары мен басымдықтары

Жастардың құндылықар кеңістігін бағалауда сарапшылар пікірі әр түрлі және олар бірнеше шешуші аспектілерге назар аударып отыр. Біреулері жастардың материалдық жайлылыққа ұмтылысының табиғилығын мойындайды, бірақ оған қалай қол жеткізуге болатындығы туралы бұрмаланған түсінікке қатысты алаңдаушылықтарын жеткізді. Басқа сарапшылар мемлекеттік көмекті күтуден туындайтын тәуелді болушылықты атады. Осының бәрі жастардың құндылық бағыттары мен мінез ерекшеліктерін қалыптастыратын факторларға терең де кешенді талдау қажет екендігін көрсетеді.

3. Азаматтық және саяси белсенділік

Бүгінде жастардың қоғамдық өмірге қатысуы мен олардың азаматтық ұстанымдарын білдіруге ұмтылысының едәуір артқандығы аталды. Бұл тенденциялар жас адамдардың қоғамдық пікір қалыптастыруға белсене қатысуын білдірумен бірге қоғамдағы әлеуметтік ынтымақтың нығаюы мен демократиялық құндылықтардың дамуына ықпал етеді,

Позитивті аспектілердің бірі – жастардың әлеуметтік және саяси мәселелерге қызығушылық танытуы, бұл олардың дебаттарға, білім жобалары мен қоғамдық акцияларға белсене қатысуы арқылы көрінеді. Бұл жастардың азаматтық сауаттылығының жоғары екендігінен және олардың қоғамдық процеске ықпал етуге дайын екендігінен хабар береді. Бірлескен бастамалар ұйымдастыру мен талқылаулар үшін жастар әлеуметтік желілерді де пайдаланады, бұл да олардың әлеуметтік мәселелерді шешуге қатысуға дайын екендігін білдіреді.

Қоғамдық өмірге жастардың белсене қатысуы олардағы жоғары азаматтық белсенділік деңгейі пен жауапкершілікті көрсетеді. Бұл белсенді азаматтық ұстаным қалыптастырумен бірге қоғамдық ынтымақтың дамуы мен демократиялық институттардың нығаюына ықпал етеді.

4. Жастармен идеологиялық жұмыс

Сапалы идеологиялық жұмысты құру мәселесінде сарапшылар коммуникация стратегиясын жастардың басымдықтарына қарай бейімдеу қажеттігін атады. Біржақты амал-тәсілдер орнына органикалық және мақсатты бағытталған амалдарды алу бірлескен бастама мен диалог үшін платформалар құру арқылы жастармен тиімді өзара байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Сонымен бірге осындай көзқарас ұрпақтар арасындағы мейлінше терең өзара түсіністік пен тұрақты құндылық бағыттарын қалыптастыруға көмектесе алады.

Бірлік нарративаларына назар аудару және барлық азаматтарды экологиялық проблемалар мен әлеуметтік әділдік сияқты әлеуметтік мәселелерді бірлесіп шешуге жұмылдыру қоғамдағы ынтымақтастық пен әлеуметтік үйлесімділікті нығайтуда маңызды орын алады. Бұл күш-жігер қоғамдық өзгерістерді қалыптастыру мен өмір сапасын жақсартуға бағытталған және идеологиялық жұмысты өзекті етумен бірге қоғамның тұрақты дамуы үшін аса маңызды етеді.

Жастарға ыңғайлы форматқа негізделген заманауи коммуникациялық стратегияны пайдалану және бірлік формуласына акцент беру азаматтық

белсенділіктің дамуы мен қазіргі қоғамдағы қоғамдық процестерге конструктивті ықпал ету іргетасын құруға ықпал етеді.

5. Жоғары білімді жаңарту

Жоғары білімнің отандық жүйесін жетілдіруге қатысты сарапшылар практикалық дағдыларды дамыту, сандық сауаттылық пен кәсіпкерлік ойлауды күшейту қажеттігін көрсетті. Қазіргі еңбек нарығында бұл біліктіліктер барынша сұранысқа ие болуда және түлектердің кәсіби мансап мүмкіндіктері мен қазіргі сұраныстарға табысты бейімделуі үшін оқу жүйесіне жүйелі енгізуді қажет етеді. Жалпы алғанда қазіргі талаптар мен еңбек нарығы сұраныстарын ескере отырып, оқу бағдарламаларын жүйелі түрде жаңартып отыру қажеттілігі аталды. Бұл түлектер дайындау мен білім сапасын арттырумен бірге олардың қазіргі қоғам мен экономикаға табысты кірігуін қамтамасыз етеді.

ҰСЫНЫМДАР

Мемлекеттік жастар саясатын жетілдіру үшін сарапшылар ағымдағы механизмдерді жақсартуға бағытталған бірнеше ұсынымдар берді.

Сондай-ақ, қажет:

1. Ашықтығы мен қолжетімділігін нығайту мақсатында жастарды қолдауға бағытталған ағымдағы шаралар мен құралдарға аудит өткізу. Бұл ресурстарды тиімді жұмсау мен максималды әлеуметтік ықпал етуге жетуге көмектеседі.

2. Жастардың кәсіпкерлік идеялары мен жобаларын ынталандыруға жағдай жасай отырып, жастар арасында кәсіпкерлік белсенділікке қолдау көрсету.

3. Жастарға үшін психологиялық көмек механизмдерін кеңейту. Бұған психологиялық көмек орталақтарын құру, психологиялық сауаттылық бойынша оқыту бағдарламаларын өткізу, және білікті мамандардың қолжетімділігі кіреді.

4. Жастардың мәдени және әлеуметтік капиталын нығайтуға бағытталған жұмсақ күш компонентін енгізу. Бұған кездесу мен тәжірибе алмасу үшін жастар орталықтарын, клубтар мен алаңдарды құру кіреді.

5. Жастар кездесуі үшін ашық кеңістіктер қолжетімділігін қамтамасыз ету, бұл жерлерде олар өз жобаларын белсене талқылайды, өзара әрекет пен өз жобаларын дамытуға мүмкіндік алады.

6. Мемлекеттік органдар мен жастар арасындағы өзара байланыс пен қатынасты бекіту мен байланыстағы кедергілерді азайту мақсатында жастармен жұмыс істейтін шенеуніктер үшін дресс-кодты жеңілдету.

7. Ұрпақтар сабақтастығына арналған және ұрпақтар арасында білім мен тәжірибе бөлісуді қамтамасыз ететін жобаларға назар аудару.

8. Олардың елдегі және әлемдегі оқиғалармен өзара байланысын ескере отырып, жастар арасындағы тенденцияларға терең талдау жүргізу. Зерттеуге түрлі аймақтар, жас топтары және басқа да демографиялық, әлеуметтік-мәдени сипаттамалар бойынша талдау деректері кіруі керек.

9. Жастар саясатын іске асыру мен жастарды қолдауға арналған шараларды тиімді үйлестіру үшіе ведомствоаралық өзара іс-әрекетті ынталандыру. Бұл кешенді көзқарас пен амалды және жастар жастар дамуы мен жайлылығына әсер ететін барлық аспектілерді қамтамасыз етуге көмектеседі.

10. Жастардың қоғамдық процестерге кірігуі мен қоғамдық саясаттың қалыптасуына қатысуы қоғам дамуының бөлінбес бір бөлшегі болып табылады. Олардың белсене қатысуы қоғамдық стратегиялар мен бастамалардың мейлінше табысты ісек асуына ықпалын тигізеді.

Қазақстан Республикасы
Мәдениет және ақпарат министрлігі

«МОЛОДЕЖЬ КАЗАХСТАНА»

АНАЛИТИЧЕСКИЙ ДОКЛАД ПО РЕЗУЛЬТАТАМ
СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

Астана, 2024

Социологическое исследование «Молодежь Казахстана»: Научно-исследовательский центр «Молодежь», Астана, 2024. - 104 стр.

Аналитический доклад основан на результатах социологического исследования «Молодежь Казахстана», проведенного методами массового республиканского и экспертного опросов по заказу Министерства культуры и информации Республики Казахстан.

© Научно-исследовательский центр «Молодежь», 2024

СОДЕРЖАНИЕ

I. ПРОГРАММА СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ	109
II. РЕЗУЛЬТАТЫ МАССОВОГО ОПРОСА МОЛОДЕЖИ	114
<i>Социально-демографические характеристики респондентов</i>	<i>114</i>
1. ЗДОРОВЬЕ МОЛОДЕЖИ	114
<i>Состояние здоровья молодежи</i>	<i>114</i>
<i>Репродуктивное здоровье и половое воспитание</i>	<i>118</i>
<i>Отношение к спорту</i>	<i>123</i>
<i>Отношение к вакцинации</i>	<i>124</i>
2. ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В ЖИЗНИ МОЛОДЕЖИ	126
<i>Удовлетворенность системой образования</i>	<i>126</i>
<i>Школы</i>	<i>127</i>
<i>Колледжи</i>	<i>128</i>
<i>Вузы</i>	<i>128</i>
<i>Дополнительное образование</i>	<i>129</i>
<i>Научная деятельность</i>	<i>130</i>
3. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ МОЛОДЕЖИ	132
<i>Социальное самочувствие молодежи</i>	<i>132</i>
<i>Материальное состояние молодежи и финансовая грамотность</i>	<i>134</i>
4. ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТИРЫ И ИНТЕРЕСЫ МОЛОДЕЖИ	138
<i>Ценностные ориентиры молодежи</i>	<i>138</i>
<i>Языковая среда</i>	<i>141</i>
<i>Религиозные убеждения</i>	<i>143</i>
<i>Ассоциации с Родиной и образ будущего страны</i>	<i>144</i>
<i>Досуг и интересы молодежи</i>	<i>147</i>
5. ТЕНДЕНЦИИ СЕМЕЙНО-БРАЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ	148
<i>Брачный возраст и соблюдение брачных традиций</i>	<i>148</i>
<i>Качества будущего партнера для семейной жизни</i>	<i>151</i>
<i>Причины расторжения брака</i>	<i>153</i>
6. КУЛЬТУРА ПОТРЕБЛЕНИЯ МОЛОДЕЖИ	155
<i>Использование видеоплатформ</i>	<i>155</i>
<i>Использование социальных сетей и мессенджеров</i>	<i>157</i>
<i>Чтение книг</i>	<i>159</i>
7. ГРАЖДАНСКОЕ И ПОЛИТИЧЕСКОЕ УЧАСТИЕ	160
<i>Отношение к государственной политике</i>	<i>160</i>

<i>Участие в государственных программах</i>	161
<i>Гражданская активность молодежи</i>	163
<i>Отношение к изменению климата</i>	167
<i>Развитие креативных индустрий</i>	168
ВЫВОДЫ	170
РЕКОМЕНДАЦИИ	177
III. РЕЗУЛЬТАТЫ ЭКСПЕРТНОГО ОПРОСА	179
1. <i>Оценка эффективности мер государственной молодежной политики</i>	179
2. <i>Ценностные ориентиры и предпочтения современной молодежи</i>	186
3. <i>Гражданская и политическая активность</i>	192
4. <i>Идеологическая работа с молодежью</i>	198
5. <i>Модернизация высшего образования</i>	201
ВЫВОДЫ	204
РЕКОМЕНДАЦИИ	206

I. ПРОГРАММА СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

Казахстан – это молодая нация, средний возраст которой в 2023 году составил 32 года. В Послании народу Казахстана в сентябре 2023 года Глава государства К. К. Токаев отметил необходимость превратить текущие демографические тенденции в конкурентные преимущества.

В 2023 году возраст молодежи был повышен до 35 лет, в результате численность молодежи составила свыше 5,7 млн человек. Сегодня каждый третий гражданин страны – это молодой человек. Таким образом, молодежь является одной из главных движущих сил национального развития.

Вместе с тем в современных условиях масштабной глобализации и развития информационно-коммуникационных технологий, а также под влиянием социально-экономических изменений в мире происходит серьезное переосмысление ценностных ориентаций. В этом контексте важное значение приобретает процесс самоопределения индивида на уровне личности и гражданина, особенно в молодежной среде. Исследование ценностей, интересов и запросов молодых казахстанцев является значимым инструментом повышения качества реализации государственной молодежной политики.

Замер общественного мнения «Молодежь Казахстана» фокусируется на ценностных ориентациях молодежи и направлен на изучение комплекса вопросов в области развития молодежи – образование, здоровье, гражданская активность, социально-экономическое положение и другие.

Актуальность исследования обуславливается необходимостью постоянного анализа основных тенденций, проблем и особенностей молодежи для совершенствования обратной связи между молодежью, обществом и государством. Всестороннее изучение мнения и оценок молодых людей, а также экспертов в области молодежной политики касательно социальных институтов, организаций и государственных программ представляет собой особую ценность для анализа эффективности предпринимаемых мер государственной молодежной политики.

Методологическая часть программы

Замер общественного мнения «Молодежь Казахстана» проводится на ежегодной основе с целью изучения текущего состояния развития молодежи Казахстана в разрезе различных аспектов жизни и выработки рекомендаций по повышению эффективности реализации государственной молодежной политики.

Задачи:

- изучить ценностные ориентации и интересы молодых казахстанцев;
- рассмотреть основные тенденции семейно-брачных отношений в молодежной среде;
- изучить культуру потребления молодежи и выявить наиболее оптимальные пути влияния на молодежь;
- исследовать уровень гражданского и политического участия молодежи, их настроения;
- определить уровень участия молодежи в государственных программах и молодежных проектах;
- изучить отношение молодежи к развитию креативной индустрии;
- обозначить степень удовлетворенности социально-экономическим положением и качеством образования;
- рассмотреть отношение молодежи к физическому, ментальному и репродуктивному здоровью;

- выработать рекомендации по повышению эффективности реализации государственной молодежной политики.

Предмет исследования – оценка и восприятие молодежью Казахстана основных аспектов своей жизни, включающие: здоровье и досуг, образование и наука, социально-экономическое положение, ценностные ориентации и интересы, общественно-политические процессы.

Методическая часть исследования

В исследовании применены количественный и качественные методы сбора и анализа информации – массовый опрос с применением анкеты посредством личного интервью с респондентом, а также метод экспертного интервью.

В качестве основного метода сбора информации использован массовый опрос молодежи, в возрасте от 14 до 35 лет, «face-to-face». Данный метод позволит получить наиболее объективную информацию о ситуации в молодежной среде.

Массовый опрос предполагает участие в исследовании большого числа респондентов, отобранных на основе выборки, и отражающих в своей совокупности структуру социальной группы. На основании результатов проведенного массового опроса с той или иной степенью точности строится прогноз о массовом поведении. Основное предназначение массовых опросов – получение информации о мнениях людей, их мотивах и оценках социальных явлений, о феноменах и состояниях общественного, группового и индивидуального сознания.

Экспертное интервью – разновидность опроса, в ходе которого респондентами являются высококвалифицированные специалисты в определенной области деятельности. Метод подразумевает компетентное участие специалистов в анализе и решении рассматриваемой проблемы.

В практике социологических исследований экспертный опрос используется: для прогноза развития того или иного явления; для оценки степени достоверности массового опроса; для сбора предварительной информации о проблеме исследования (зондаж); в ситуациях, когда массовый опрос простых респондентов невозможен или неэффективен.

Объем выборочной совокупности составит 2000 респондентов. Территория проведения социологического исследования охватывает все регионы Республики Казахстан – города республиканского значения Астана, Алматы и Шымкент, 17 областных центров, а также сельские населенные пункты (таблица А). В исследовании использована стратифицированная многоступенчатая выборка с квотированием. Вначале, исходя из численности населения по областям и городам, определены объемы выборки по регионам страны. Далее по каждому региону высчитаны объемы городской и сельской выборки, а также объемы выборки в гендерном разрезе.

*Таблица А. Расчет выборочной совокупности по проекту, человек**

Область	Всего	Город	Село	Мужчины	Женщины
Республика Казахстан	2000	1247	753	1018	982
Абай	53	33	20	27	26
Акмолинская	74	42	32	38	36
Актюбинская	93	69	24	48	45
Алматинская	148	23	125	76	72
Атырауская	72	39	33	37	35
Западно-Казахстанская	65	36	29	33	32
Жамбылская	123	52	71	63	60

Жетісу	65	29	36	33	32
Карагандинская	108	88	20	55	53
Костанайская	77	47	30	40	37
Кызылординская	85	39	46	44	41
Мангистауская	81	36	45	41	40
Павлодарская	68	48	20	35	33
Северо-Казахстанская	47	23	24	25	22
Туркестанская	228	55	173	120	108
Ұлытау	21	17	4	11	10
Восточно-Казахстанская	62	41	21	32	30
г. Астана	159	159	0	80	79
г. Алматы	238	238	0	114	124
г. Шымкент	133	133	0	66	67

В настоящем исследовании отбор единиц наблюдения проведен в несколько этапов:

1. Отбор по областям – исходя из численности населения по областям и городам республиканского значения от 14 до 35 лет, согласно выборке по городам. Астана, Алматы и Шымкент и 17 областям страны.

2. Отбор по принципу город-село – в каждой области соотношение объемов городской и сельской выборки. Опросом будут охвачены все областные центры, города и сельские населенные пункты.

3. Отбор точек опроса – в городских и сельских населенных пунктах будет производится простой случайный отбор микрорайонов и улиц из картографического списка данного поселения.

4. Отбор домохозяйства – следуя по маршруту от стартовой точки по правилу «левой руки» будет отбираться домохозяйство с 5-кратным шагом отбора в городе и 3-х кратным шагом отбора в селе с ограничением активных интервью на одно домохозяйство в количестве 1 респондента, подошедшего по квотам. Стартовая точка выбирается произвольно.

5. Отбор респондентов согласно квоте – в каждом отдельно взятом домохозяйстве респонденты отбираются по двум признакам – пол и возраст. Респондент на момент опроса не должен быть младше 14 и старше 35 лет, а также репрезентативная представленность по полу (количество опрашиваемых мужчин и женщин рассчитано согласно данным Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам по каждой области, городу и селу).

Выборка репрезентативна, т.е. по выделенным параметрам состав респондентов приближается к соответствующим пропорциям в генеральной совокупности. При этом отклонение средних характеристик выборочной совокупности от средних характеристик генеральной совокупности не превышает $\pm 2,19\%$.

Выборочная совокупность экспертных интервью составила 10 экспертов согласно заданным параметрам: квалификация, сфера деятельности (связанная с молодежью в тех сферах, которые должны быть изучены – здравоохранение, образование и досуг, занятость и трудоустройство, государственная молодежная политика и т.д.).

Структура инструментария

Для сбора первичной информации использована анкета – тиражированный документ, который содержит набор вопросов, сформулированных и связанных между собой по определенным правилам. Опрос респондентов проведен на 2-х

языках: казахском и русском, в зависимости от выбора респондента. Сбор информации полевого этапа исследования реализован специально подготовленными интервьюерами под руководством региональных супервайзеров.

Экспертные интервью проведены по заранее подготовленному сценарию (гайду), разработанному в соответствии с задачами исследования.

Структуру инструментария исследования составляет ряд вопросов, разделенных на логические блоки в соответствии с программными целями и задачами исследования.

При проведении интервью проведена аудиозапись для облегчения последующей расшифровки (транскрибирования) и анализа данных. По итогам проведена расшифровка аудиозаписей и составлен транскрипт.

Методика обработки информации

По итогам полевого этапа исследования проведены контроль работы интервьюеров (100% проверка корректности заполнения анкет и 30% контроль поля по телефону), а также кодировка, ввод и обработка данных.

Ввод, обработка первичных данных, а также вывод одномерных, двумерных таблиц, корреляционный и кластерный анализы выполнены с помощью лицензионной, русифицированной компьютерной программы SPSS.

Методы анализа информации

Основными методами анализа первичной социологической информации будут выступать:

- 1) одномерный анализ данных;
- 2) двумерный анализ данных;
- 3) корреляционный анализ.

Этапы организации социологического исследования:

1 этап. Подготовка социологического опроса.

Разработка программы, включающей в себя:

- определение проблемной ситуации;
- обзор литературы по избранной теме;
- постановка целей и задач;
- операционализация понятий;
- выдвижение гипотез;
- проектирование выборочной совокупности.

Разработка инструментария (анкеты) для сбора эмпирической информации:

- перевод анкеты;
- пилотирование инструментария.

2 этап. Сбор эмпирического материала.

Организация опроса:

- подбор, подготовка, инструктаж интервьюеров;
- распределение участков опроса;
- отбор единиц опроса;
- рассылка анкет и инструкций по проведению опроса и заполнению анкет;
- проведение интервью.

3 этап. Обработка и интерпретация социологических данных.

- изготовление макета в программе для анализа и обработки статистических данных (SPSS);
- кодировка анкет (кодирование открытых ответов респондентов);
- ввод анкетных данных;
- контроль поля;
- обработка и выведение линейных отчетов и отчетов по социально-демографическим параметрам;
- применение других видов статистического анализа.

4 этап. Анализ полученных данных.

Проведение первичного анализа:

- фиксирование зависимостей, выявленных в результате опроса;
- выведение таблиц;
- построение диаграмм.

Вторичный анализ данных:

- сравнительный анализ;
- привлечение дополнительной информации;
- выдвижение новых предположений и рекомендаций;
- подготовка финального отчета исследования.

II. РЕЗУЛЬТАТЫ МАССОВОГО ОПРОСА МОЛОДЕЖИ

Социально-демографические характеристики респондентов

В *гендерном разрезе* в опросе приняли участие 51,3% респондентов мужского пола и 48,7% женского пола. В *возрастном диапазоне* участвовали 25,8% респондентов от 14 до 18 лет, 21,0% – от 19 до 23 лет, 22,3% – от 24 до 28 лет, 31,1% – от 29 до 34 лет включительно. Большинство респондентов представлены казахами/казашками – 78,6%, русскими – 13,9%, другие этнические группы – 7,5%.

Уровень образования: 13,7% опрошенной молодежи закончили только 9 классов школы, 12,8% получили полное среднее образование. Профессионально-техническое, специальное образование получили 27,2% респондентов. На период опроса 12,7% являлись студентами вузов, 31,4% – окончили вуз и получили высшее образование. Диплом о научной степени магистра, кандидата, доктора наук получили 2,3% опрошенных.

Социальный статус: Среди опрошенной молодежи 42,2% живут в зарегистрированном браке, 2,9% – живут в незарегистрированном браке. Чуть больше половины респондентов холосты/не замужем, 0,7% – в разводе.

Учитывая *общий доход* домохозяйства опрошенных молодых людей, 7,7% отметили, что живут меньше, чем на 100 000 тенге в месяц. 100 000-250 000 тенге в месяц получали 29,4% респондентов, 250 000-400 000 тенге – 36,2%. 15,2% отметили, что их доход составляет от 400 000 до 550 000 тенге в месяц, от 550 000 до 700 000 тенге получали 6,4% респондентов. Наиболее доходная группа (более 700 000 тенге) составила 4,4%. Среди работающих, большинство участников опроса (9,8%) на момент опроса трудились в области науки, культуры, охраны здоровья, образования, дошкольного воспитания и в сфере услуг (9,4%). 28,8% респондентов не работали.

1. ЗДОРОВЬЕ МОЛОДЕЖИ

Состояние здоровья молодежи

Здоровье – одна из основных сфер жизнедеятельности человека, требующих особого внимания. Преимущественно важным это является для молодого поколения казахстанцев, часть которого очевидно недостаточно серьезно относится к собственному здоровью. В частности, в вопросах правильного питания, физической активности и выстраивания личного отношения к вредным и полезным привычкам. Кроме того, понимание необходимости собственной ответственности за здоровье открывает возможности для получения медицинской помощи. Однако, по разным причинам, немногие обращаются.

В данном разделе рассмотрены основные вопросы, касающиеся здоровья молодежи, в том числе, общее состояние физического и ментального здоровья, репродуктивное здоровье, осведомленность о Молодежных центрах здоровья (МЦЗ) и отношение к спорту.

Прежде всего респондентам предлагалось оценить собственное здоровье по трем категориям: общее, физическое и репродуктивное. Для анализа оценок учитывались суммы отрицательных «1» и «2» и суммы положительных оценок «4» и «5». В целом молодые люди оценили свое здоровье достаточно высоко по всем категориям, в особенности физическое здоровье (84,7%) (Таблица №1).

Таблица №1. Распределение ответов на вопрос «Оцените состояние своего здоровья по шкале от 1 до 5 баллов, где 1 – очень плохое здоровье, 5 – отличное здоровье», в %

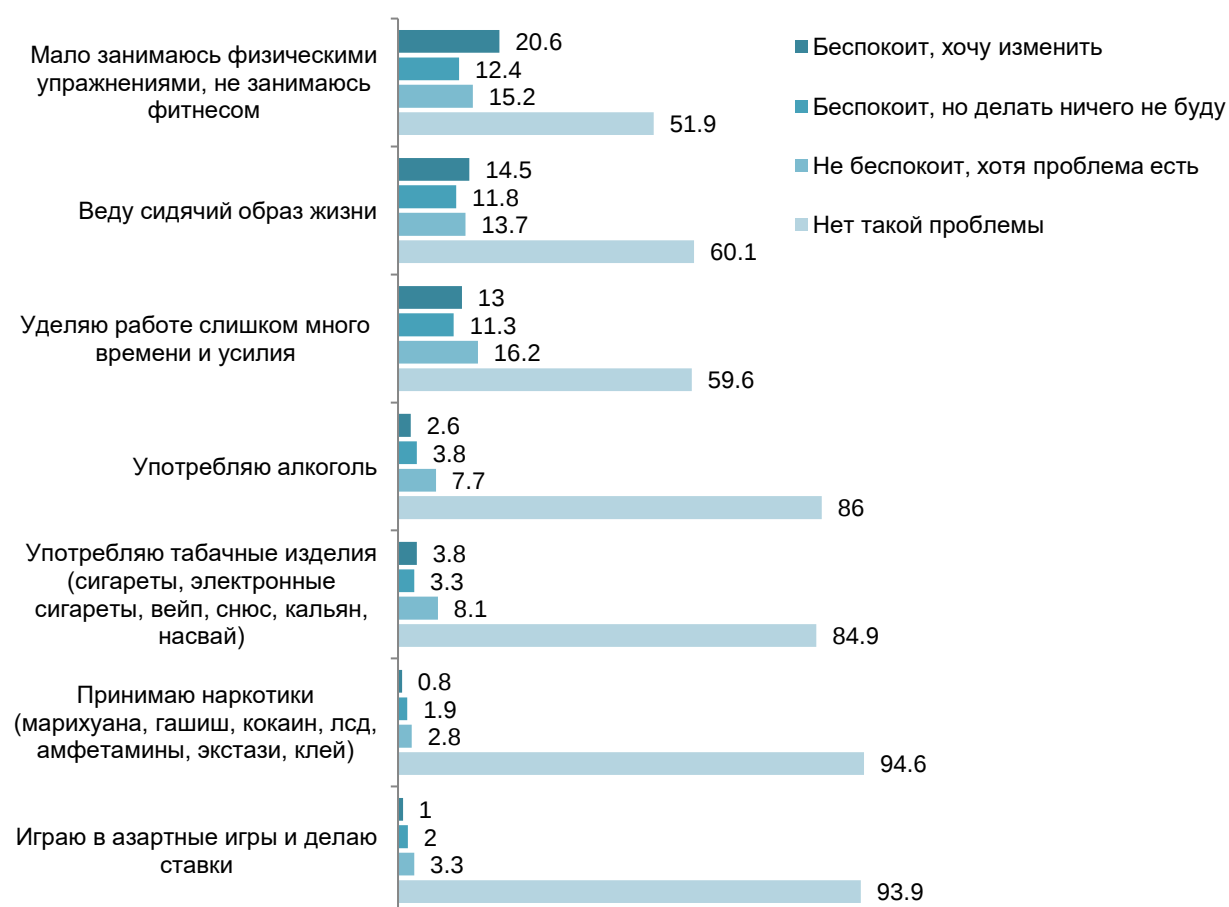
	1	2	1+2	3	4	5	4+5	3/0
Общее физическое здоровье	0,4	2,5	2,9	11,8	34,5	50,2	84,7	0,8
Ментальное здоровье	0,6	2,9	3,5	12,2	31,7	49,2	80,9	3,6
Репродуктивное здоровье	0,5	2,6	3,1	11,5	29,5	50,5	80	5,6

При оценке проблем, связанных со здоровьем (Диаграмма №1), 20,6% респондентов, мало занимающихся спортом, беспокоятся и хотели бы изменить ситуацию. При этом 12,4% ничего не собираются делать с этой проблемой, 15,2% вообще не беспокоит эта проблема, хоть они и понимают ее присутствие в жизни.

Среди тех, кто ведет сидячий образ жизни, 14,5% хотели бы изменить такой образ жизни, 11,8% ничего не собираются с этим делать и 13,7% не беспокоятся об этом. 16,2% не беспокоятся о том, что уделяют работе слишком много времени, 14,5% хотели бы изменить это, 11,3% отметили, что ничего не будут менять.

Что касается вредных привычек и зависимостей, большинство респондентов отметили, что не имеют каких-либо проблем с употреблением алкоголя, табачных изделий, наркотиков и участием в азартных играх (от 84,9% до 94,6% не имеют таких проблем).

Диаграмма №1. Распределение ответов на вопрос «Оцените ваши проблемы, связанные со здоровьем по степени беспокойства (один ответ в каждой строке)», в %

Касательно ментального здоровья, причинами психологических проблем могут стать различные жизненные ситуации, вызывающие тревожность у молодежи. Среди топ-3 ситуаций, тревожащих молодежь в настоящий момент –

беспокойство за собственное материальное положение (28,1%), за свою жизнь и за жизнь своих близких (27,3%), проблемы с трудоустройством (18,7%). Также 16,6% опрошенных беспокоит высокий уровень коррупции в стране, 15,9% переживают о нестабильной внутренней и мировой политической обстановке. От 14,1% до 14,7% больше всего переживают о потере работы, проблемах в учебе, отсутствии жилья или плохих жилищных условиях, о собственной нереализованности в жизни.

В целом опрошенная молодежь озвучивала различные причины, которые их тревожат – от собственного до будущего своих детей. Лишь 11,2% ничего не тревожит в их жизни (Таблица №2).

Таблица №2. Распределение ответов на вопрос: «Выберите из списка топ-3 ситуации, которые тревожат Вас в настоящий момент больше всего (не более трех ответов)», в %

	Проценты
Остаться без материальных средств к существованию	28,1
Беспокойство за свою жизнь и жизнь своих близких	27,3
Проблема с трудоустройством	18,7
Высокий уровень коррупции в стране	16,6
Нестабильная политическая обстановка в стране, мире	15,9
Не реализовать себя в жизни	14,7
Отсутствие жилья, плохие жилищные условия	14,3
Проблемы, связанные с учебой	14,2
Потерять работу	14,1
Меня ничего не тревожит	11,2
Невозможность выплатить долги, кредиты	9,4
Отсутствие взаимопонимания с близкими людьми	8,9
Невозможность получить хорошее образование	7,4
Остаться без друзей, одиночество	6,8
Ограничения, контроль со стороны государства	5,5
Не суметь создать семью	4,5
Не встретить любимого человека	3,4
Инфляция, высокие цены	0,3
Здоровье	0,2
Межнациональные отношения	0,1
Языковая проблема	0,1
Дороговизна продуктов	0,1
Поступить на грант, высокая оплата обучения	0,1
Будущее детей	0,1
Затрудняюсь ответить	3,3

В корреляции по типу населенного пункта респонденты из сельской местности чаще, чем городские респонденты, тревожатся из-за проблем с трудоустройством (23,0%, город – 16,0%), потери работы (15,6%, город – 13,1%), отсутствия жилья или плохих жилищных условий (15,5%, город – 13,5%), невозможности выплатить долги и кредиты (12,5%, город – 7,4%). При этом городские респонденты чаще тревожатся по поводу материальных средств, за свою жизнь и жизнь своих близких (29,5% и 28,5% соответственно) (Таблица №3).

Таблица №3. Распределение ответов на вопрос: «Выберите из списка топ-3 ситуации, которые тревожат Вас в настоящий момент больше всего (не более трех ответов)», по типу населенного пункта, в %

	Город	Село
Остаться без материальных средств к существованию	29,5	25,8
Беспокойство за свою жизнь и жизнь своих близких	28,5	25,2
Проблема с трудоустройством	16,0	23,0
Высокий уровень коррупции в стране	16,1	17,3
Нестабильная политическая обстановка в стране, мире	15,7	16,3
Потерять работу	13,1	15,6

Отсутствие жилья, плохие жилищные условия	13,5	15,5
Не реализовать себя в жизни	15,7	13,0
Невозможность выплатить долги, кредиты	7,4	12,5
Проблемы, связанные с учебой	16,0	11,2
Отсутствие взаимопонимания с близкими людьми	8,4	9,7
Меня ничего не тревожит	12,2	9,7
Остаться без друзей одиночество	6,5	7,1
Невозможность получить хорошее образование	7,9	6,6
Ограничения, контроль со стороны государства	5,4	5,6
Не суметь создать семью	5,0	3,6
Не встретить любимого человека	3,6	3,1
Здоровье	0,2	0,3
Поступить на грант, высокая оплата обучения	0,1	0,1
Будущее детей	-	0,1
Межнациональные отношения	0,2	-
Инфляция, высокие цены	0,4	-
Языковая проблема	0,1	-
Дороговизна продуктов	0,1	-
Затрудняюсь ответить	3,4	3,0

Для поддержания своего физического и ментального здоровья, опрошенная молодежь регулярно или время от времени проходят медицинское обследование (65,5%), обращаются к врачу при появлении первых симптомов болезни (67,1%) либо самостоятельно начинают лечение в домашних условиях (60,4%).

Кроме того, 59,5% регулярно, либо время от времени, внимательны к своему питанию, 63,7% стараются соблюдать режим сна и бодрствования, 75,5% стараются проводить время на свежем воздухе. Стоит отметить, что 72,7% респондентов никогда не посещали сеансы психотерапии. Никогда не обращались к народным целителям 69,6% опрошенных (Диаграмма №2).

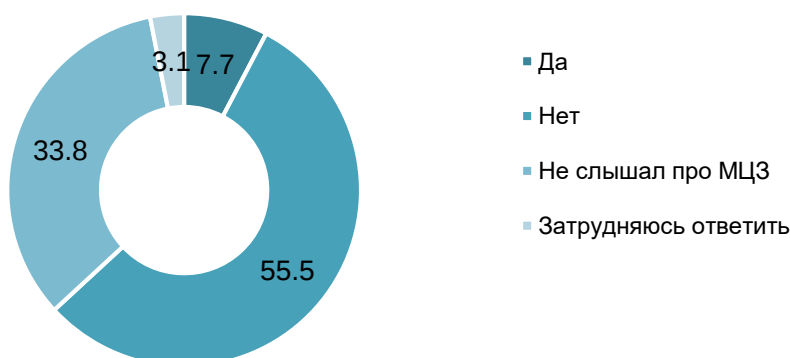
Диаграмма №2. Распределение ответов на вопрос «Что из перечисленного Вы предпринимаете для решения своих проблем? (один ответ в каждой строке)», в %

В Казахстане действуют Молодежные центры здоровья (МЦЗ), предоставляющие медицинские и консультационные услуги для молодежи. Согласно результатам исследования Представительства Детского фонда ООН (ЮНИСЕФ) в Республике Казахстан «Оценка потенциала Молодежных центров здоровья и потребностей подростков и молодежи в Казахстане», МЦЗ недостаточно эффективен, прежде всего, по причине низкой информированности населения¹.

Результаты опроса показывают, что для получения консультации или лечения лишь 7,7% респондентов обращались в МЦЗ. При этом больше половины опрошенных не обращались, 33,8% даже не слышали о существовании МЦЗ (Диаграмма №3).

Диаграмма №3. Распределение ответов на вопрос: «Обращались ли Вы в молодежные центры здоровья (МЦЗ) для получения консультации или лечения? (один ответ)», в %

Репродуктивное здоровье и половое воспитание

Проблемы, связанные с репродуктивным здоровьем, такие как начало половой активности в раннем возрасте, нежелательная беременность и недостаточная осведомленность о сексуальных вопросах, остаются важными аспектами развития молодежи. Учитывая менталитет, тема полового воспитания все еще достаточно табуирована. Государство понимает необходимость контроля в этой сфере и постепенно инициирует программы по охране репродуктивного здоровья молодежи. Одним из примеров является проект «Sauluq.life – Жастардың денсаулығын сақтау»². Он создан с целью полового воспитания молодежи и профилактики нежелательной беременности, аборт и распространения инфекций, передающихся половым путем.

Что касается авторитетных источников информации о репродуктивном и сексуальном здоровье, то для 26,6% опрошенных молодых людей таким источником является разговор с личным гинекологом, урологом, репродуктологом. 17,9% респондентов предпочитают получать информацию из интернет-публикаций и статей, 16,6% – через семейные обсуждения.

Практически равная доля обращается к своим ровесникам (15,4%) и семейному врачу (15,3%). Обсуждения в социальных сетях являются источником для 14,4% респондентов, печатные материалы в медучреждениях – для 11,3%.

Реже всего респонденты предпочитают обращаться по вопросам о сексуальном здоровье к родителям (0,1%) (Диаграмма №4).

¹ «Оценка потенциала Молодежных центров здоровья и потребностей подростков и молодежи в Казахстане» - Представительство Детского фонда ООН (ЮНИСЕФ) в Республике Казахстан. Астана, 2024 г. // <https://www.unicef.org/kazakhstan/media/11846/file/%D0%9E%D1%82%D1%87%D0%B5%D1%82%20%D0%BF%D0%BE%20%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%B3%D0%B0%D0%BC%20%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D1%88%D0%BD%D0%B5%D0%B9%20%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B8.pdf>

² Официальный веб-сайт проекта «Sauluq.life – Жастардың денсаулығын сақтау» // <https://sauluq.kz/ru>

Диаграмма №4. Распределение ответов на вопрос «Укажите самые авторитетные для Вас источники информации о репродуктивном и сексуальном здоровье? (не более трех ответов)», в %

В *гендерном разрезе* респонденты женского пола чаще мужского интересуются информацией о репродуктивном и сексуальном здоровье. Женщины предпочитают обращаться к своему гинекологу (34,2%, мужчины – 19,4%). В свою очередь, респонденты мужского пола зачастую не получают информацию о репродуктивном здоровье (24,4%, женщины – 14,9%) (Таблица №4).

Таблица №4. Распределение ответов на вопрос «Укажите самые авторитетные для Вас источники информации о репродуктивном и сексуальном здоровье? (не более трех ответов)», по полу, в %

	Мужской	Женский
Разговор с моим семейным врачом	15,6	15,0
Разговор с моим гинекологом, урологом, репродуктологом	19,4	34,2
Печатные материалы в медучреждениях	9,9	12,6
Семейные обсуждения	15,4	17,9
Школьные уроки и обсуждения	6,2	6,2
Интернет-публикации, статьи	16,8	19,1
Имам, священник	1,7	2,4
Документальные фильмы	5,5	3,8
Обсуждения в социальных сетях	14,6	14,1
Горячая линия	3,0	3,2
Ровесники, друзья	14,4	16,4
Я не получаю такую информацию	24,4	14,9
Стесняюсь обсуждать или спрашивать	9,3	9,3
Мама	-	0,7
Родители	0,1	-
Затрудняюсь ответить	6,2	5,3

В *возрастном разрезе* заметно следующее: чем старше респонденты, тем проще им обсуждать вопросы сексуального здоровья с профессионалами (24-28 лет – 31% и 29-34 года – 31,7%). При этом более молодым участникам опроса 14-18 лет свойственнее стесняться обсуждать эту тему (13,6%), но более комфортно они себя чувствуют в рамках семейного обсуждения (19%) или среди ровесников и друзей (17,9%). Респонденты 19-23 лет предпочитают обращаться к интернет-публикациям, статьям и обсуждениям в социальных сетях (16,9%) (Таблица №5).

Таблица №5. Распределение ответов на вопрос «Укажите самые авторитетные для Вас источники информации о репродуктивном и сексуальном здоровье? (не более трех ответов)», по возрастным группам, в %

	14-18 лет	19-23 года	24-28 лет	29-34 года
Разговор с моим семейным врачом	13,6	14,3	17,1	16,1
Разговор с моим гинекологом, урологом, репродуктологом	16,9	26,3	31,0	31,7
Печатные материалы в медучреждениях	12,4	9,1	11,7	11,4
Семейные обсуждения	19,0	16,2	14,8	16,1
Школьные уроки и обсуждения	10,3	7,4	4,0	3,5
Интернет-публикации, статьи	13,6	22,7	19,3	17,2
Имам, священник	2,9	1,7	2,0	1,4
Документальные фильмы	4,5	5,7	4,5	4,2
Обсуждения в социальных сетях	12,0	16,9	16,0	13,4
Горячая линия	2,7	3,1	2,2	4,0
Ровесники, друзья	17,9	19,6	13,0	12,2
Я не получаю такую информацию	21,4	16,7	20,7	19,8
Стесняюсь обсуждать или спрашивать	13,6	9,8	5,8	7,9
Мама	0,6	0,2	0,2	0,3
Родители	0,2	-	-	-
Затрудняюсь ответить	7,4	4,3	4,7	6,3

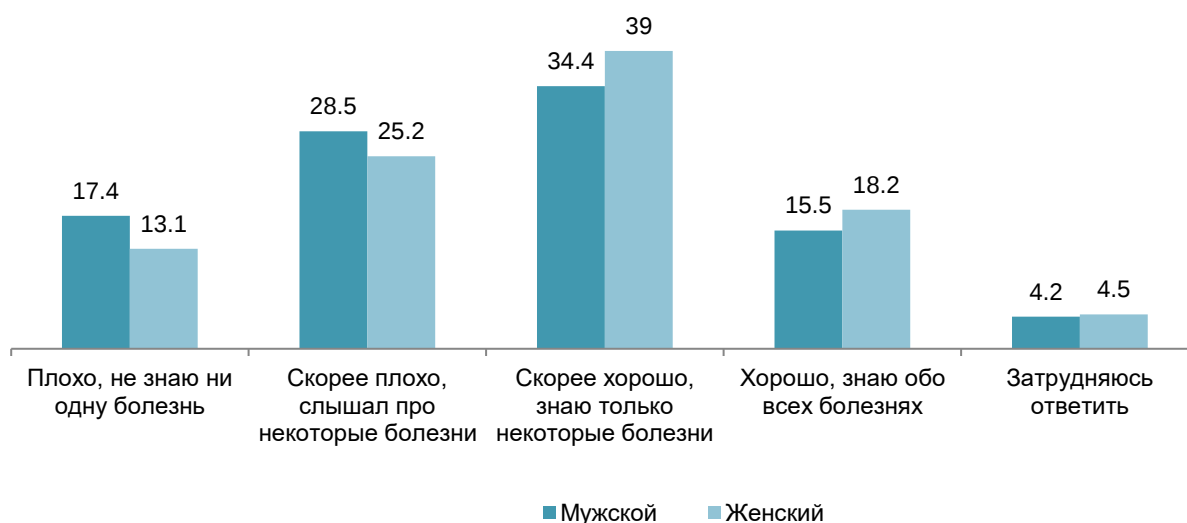
Не имеют конкретных знаний о распространении венерических заболеваний 42,3% респондентов. Осведомлены об этом 53,5% респондентов (Диаграмма №5).

Диаграмма №5. Распределение ответов на вопрос «Каковы Ваши знания о распространенных венерических заболеваниях? (один ответ)», в %

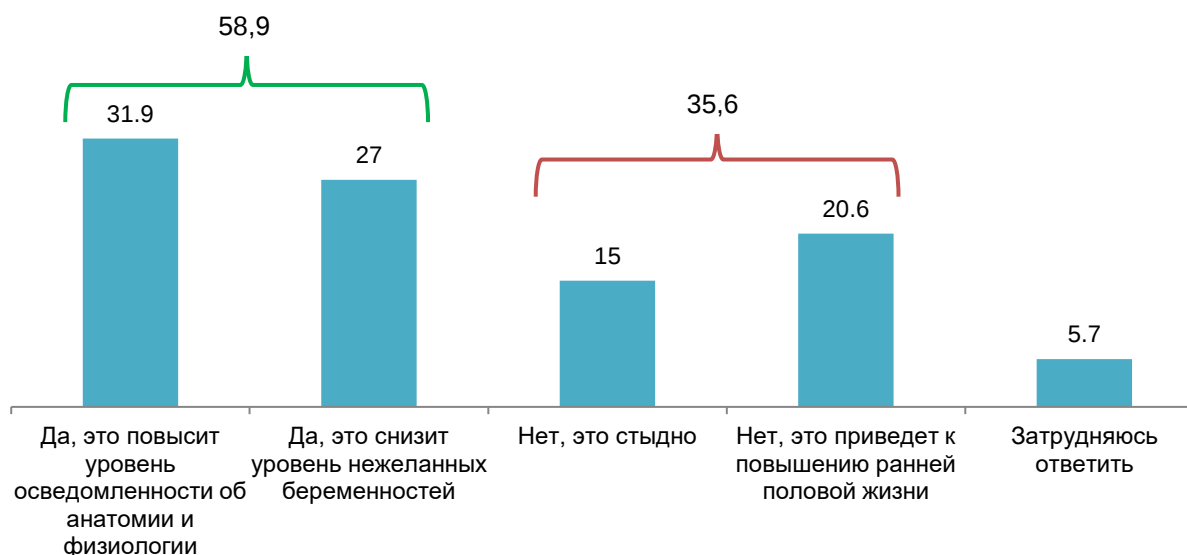
При рассмотрении корреляции *по гендеру* заметно, что женщины больше мужчин осведомлены о распространенных венерических заболеваниях. Так, 18,2% женщин отметили, что хорошо знают обо всех болезнях, мужчины – 15,5%. Вариант ответа «скорее хорошо, знаю только некоторые болезни» отметили 39% респондентов женского пола, против мужского – 34,4% (Диаграмма №6).

Диаграмма №6. Распределение ответов на вопрос «Каковы Ваши знания о распространенных венерических заболеваниях? (один ответ)», по полу, в %

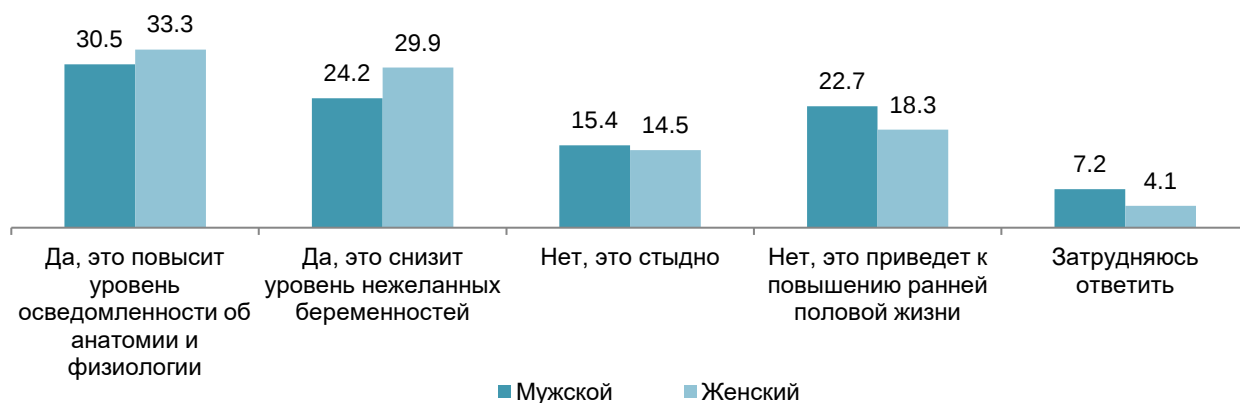
Более половины опрошенной молодежи (58,9%) считают, что необходимо проводить уроки по сексуальному/половому просвещению в школах в целях осведомленности подростков об анатомии и физиологии, а также снижения уровня нежелательных беременностей. 35,6% респондентов против таких уроков – часть из них считают, что это стыдно (15,0%), остальные (20,6%) отметили, что это может привести к повышению ранней половой жизни (Диаграмма №7).

Диаграмма №7. Распределение ответов на вопрос «Как Вы считаете, должен ли быть урок по сексуальному / половому просвещению в школах? (один ответ)», в %

В разрезе по гендеру женщины-респонденты чаще, чем мужчины, отмечали необходимость введения уроков по сексуальному просвещению. В особенности заметно, что женщины больше обращают внимание на проблему нежелательной беременности (29,9%, мужчины – 24,2%) (Диаграмма №8).

Диаграмма №8. Распределение ответов на вопрос «Как Вы считаете, должен ли быть урок по сексуальному / половому просвещению в школах? (один ответ)», по полу, в %

Касательно возраста вступления в половую жизнь большинство респондентов (23%) считают наиболее благоприятным возрастом 20 лет. Чуть меньший процент опрошенных ответили, что лучше всего вступать в половую жизнь в 18 лет (20,8%).

Стоит отметить, что для 3,8% приемлемым является начало половой жизни в 13-16 лет. 5,8% опрошенных молодых людей ответили, что начинать сексуальную жизнь лучше в браке (Таблица №6).

Таблица №6. Распределение ответов на вопрос «Как Вы считаете, в каком возрасте следует вступать в половую жизнь?», в %

Возраст	Проценты
13	0,2
14	0,2
15	0,4
16	3,0
17	1,4
18	20,8
19	4,0
20	23,0
21	6,6
22	5,0
23	4,9
24	2,5
25	7,7
26	1,0
27	0,7
28	0,5
30	0,8
34	0,1
Отказ от ответа	8,2
Затрудняюсь ответить	3,3
В браке	5,8
В зрелом возрасте	0,3
Каждый решает сам	0,1

Отношение к спорту

Необходимость продвижения здорового образа жизни и активных спортивных занятий, а также развитие спортивной инфраструктуры в каждом регионе, остается актуальной проблемой. Спорт и регулярная физическая активность оказывают значительное влияние на здоровье и психологическое состояние человека, становясь важной частью досуга для молодежи.

Что касается этих барьеров, согласно результатам опроса, по мнению 36,2% опрошенных молодых людей, основным препятствием для занятия спортом является лень. Четверть респондентов отметили недостаток времени. Чуть меньшая доля считает, что зачастую молодежи не хватает денег для занятия спортом (24,9%), отсутствие мотивации отметили 24,4%. Для 19,4% препятствием является усталость, для 19,0% – отсутствие объектов для тренировок неподалеку. По 10,7% опрошенных отметили такие причины, как плохая инфраструктура и плохое состояние здоровья. 10,2% считает, что молодежь не занимается спортом из-за отсутствия секций и тренеров. По мнению 16,4% фактически нет каких-либо особых причин, которые мешают молодежи заниматься спортом (Диаграмма №9).

Диаграмма №9. Распределение ответов на вопрос «Как Вы считаете, что мешает молодежи заниматься спортом? (не более трех ответов)», в %

В разрезе по типу населенного пункта для городских респондентов наиболее частыми препятствиями, кроме лени, является отсутствие денег (27,1%, село – 21,3%), недостаток времени (25,9%, село – 23,4%), усталость (21,9%, село – 15,4%) и отсутствие мотивации (17,8%, село – 14,2%).

При этом сельские респонденты, чаще городских, отмечали отсутствие объектов для тренировок неподалеку (25,2%, город – 15,1%) и отсутствие спортивных секций и тренеров (14,6%, город – 7,4%) (Диаграмма №10).

Диаграмма №10. Распределение ответов на вопрос «Как Вы считаете, что мешает молодежи заниматься спортом? (не более трех ответов)», по типу населенного пункта, в %

Отношение к вакцинации

Вакцинация остается одним из актуальных предметов общественного дискурса. Нехватка достоверной информации ухудшает ситуацию, вызывая больше опасений у населения и снижая доверие. При этом вакцинация – это один из наиболее эффективных инструментов защиты организма человека, предотвращения заболеваний и их распространения. Правительством утвержден перечень заболеваний, требующих получения профилактических прививок³.

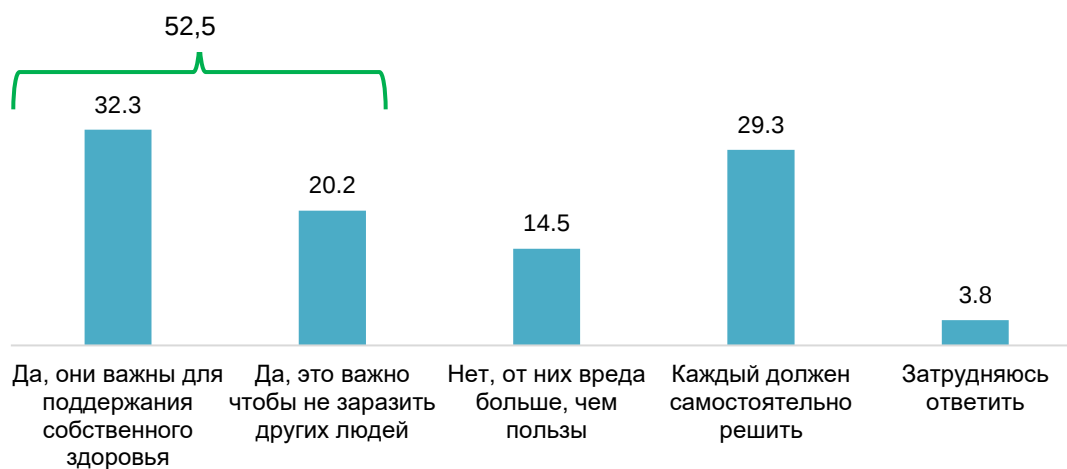
В ходе опроса респонденты выразили свое мнение касательно рекомендуемых и обязательных вакцин. 52,5% участников опроса считают, что важно принимать рекомендуемые и обязательные вакцины для поддержания собственного здоровья или для предотвращения распространения заболевания.

14,5% считают, что от вакцин больше вреда, чем пользы. 29,3% респондентов отметили, что каждый человек должен самостоятельно решить принимать вакцины или нет (Диаграмма №11).

³ Постановление Правительства Республики Казахстан от 20 февраля 2024 года № 102 <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P20000000612>

О внесении изменений в постановление Правительства Республики Казахстан от 24 сентября 2020 года № 612 «Об утверждении перечня заболеваний, против которых проводятся обязательные профилактические прививки в рамках гарантированного объема медицинской помощи, правил, сроков их проведения и групп населения, подлежащих профилактическим прививкам» // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31880902

Диаграмма №11. Распределение ответов на вопрос: «Как думаете, нужно ли принимать рекомендуемые и обязательные вакцины? (один ответ)», в %

В разрезе по этническим группам отмечается, что представители казахской и других этнических групп чаще, чем русские отмечали важность вакцин для поддержания собственного здоровья (казахи – 34,6%, другие – 30,7%, русские – 19,8%). В свою очередь, респонденты этнические русские чаще остальных отмечали, что принимать вакцину или нет – это самостоятельное решение каждого человека (русские – 46,4%, другие – 40,0%, казахи – 25,2%) (Диаграмма №12).

Диаграмма №12. Распределение ответов на вопрос: «Как думаете, нужно ли принимать рекомендуемые и обязательные вакцины? (один ответ)», по этническим группам, в %

2. ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В ЖИЗНИ МОЛОДЕЖИ

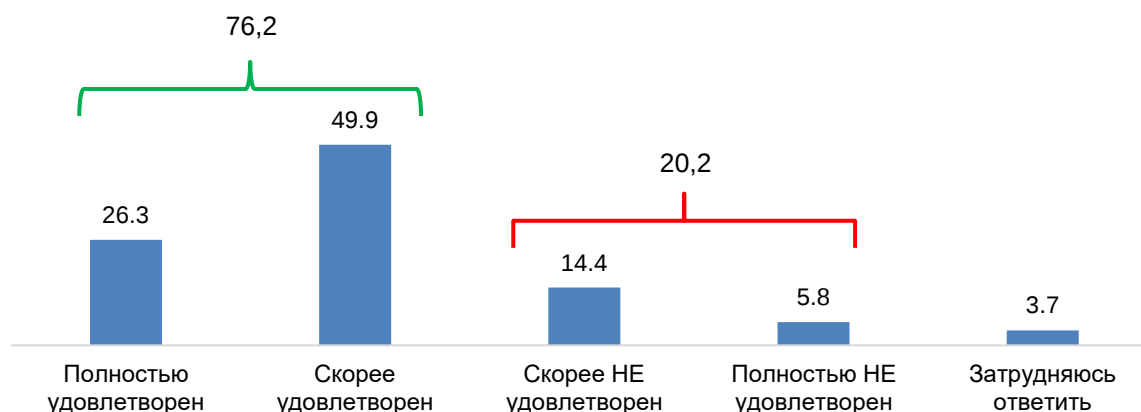
Удовлетворенность системой образования

Образование играет фундаментальную роль в развитии личности человека, способствуя формированию не только интеллектуальных, но и социальных и профессиональных навыков. Оно является ключевым инструментом в развитии общества и индивидуальных способностей каждого человека.

В Казахстане в последние годы предпринимаются определенные шаги для улучшения качества системы образования на всех уровнях. Увеличивается финансирование сферы образования, подписываются меморандумы с зарубежными университетами, строятся новые школы, повышается профессиональный статус педагога и обновляются школьные программы.

Оценивая получаемое или полученное образование, большинство респондентов (76,2%) ответили, что удовлетворены его качеством («скорее удовлетворен» + «полностью удовлетворен»). Не удовлетворены – 20,2% опрошенной молодежи («скорее не удовлетворен» + «полностью не удовлетворен») (Диаграмма №13).

Диаграмма №13. Распределение ответов на вопрос: «Удовлетворены ли Вы качеством полученного или получаемого Вами образования? (один ответ)», в %

При рассмотрении данного вопроса *по уровням образования*, практически все респонденты удовлетворены своим образованием (от 81,8% до 71,7% «полностью удовлетворен» + «скорее удовлетворен»). Наиболее удовлетворены – закончившие только 9 классов средней школы (81,8%).

28,2% респондентов, имеющих научную степень чаще, чем другие, отмечали неудовлетворенность полученным образованием (Таблица №7).

Таблица №7. Распределение ответов на вопрос «Удовлетворены ли Вы качеством полученного или получаемого Вами образования? (один ответ)», по уровням образования, в %

	Незаконченное среднее 9 классов школы	Среднее 11 классов школы	Профессионально-техническое, среднее специальное колледж, училище	Незаконченное высшее только учусь в вузе	Высшее окончил вуз	Высшее и научная степень магистр, кандидат, доктор, PhD
Полностью удовлетворен	31,8	22,4	20,4	29,6	28,2	39,1
Скорее удовлетворен	50,0	51,4	51,8	50,6	48,6	32,6
Сумма положительных оценок	81,8	73,8	72,2	80,2	76,8	71,7
Скорее НЕ удовлетворен	9,9	17,3	16,4	11,9	13,9	23,9
Полностью НЕ удовлетворен	5,1	5,9	6,6	5,5	5,4	4,3
Сумма отрицательных оценок	15	23,2	23	17,4	19,3	28,2
Затрудняюсь ответить	3,3	3,1	4,8	2,4	4,0	-

Школы

При анализе различных аспектов среднего образования, выявлено, что выше всего респонденты оценили квалификацию школьных учителей (58,5%). Также достаточно высоко были оценены такие аспекты, как комфортность работы в библиотеке (56,4%), доступность книг и учебников на казахском языке (56,0%), этическое поведение учителей (54,1%).

Наименее низкие оценки респонденты поставили аспекту ношения религиозной одежды (30,5%), а также туалетам внутри здания, чистоте, наличию мыла и бумаги (26,6%), внеучебным занятиям (24,6%) и доступу к интернету в школах (21,5%) (Таблица №8).

Таблица №8. Распределение ответов на вопрос «Оцените различные аспекты казахстанского образования по шкале от 1 до 5 баллов, где 1 – очень плохо, 5 – отлично (один ответ по каждой строке)», в %

	1	2	1+2	3	4	5	4+5	Н/П, отказ	3/0
Школы									
Система оценивания в школах (СОР, СОЧ)	7,1	12,5	19,6	32,9	27,0	13,7	40,7	0,4	6,7
Качество школьных учебников	5,5	13,7	19,2	28,7	31,6	15,6	47,2	0,3	4,8
Доступность книг и учебников на казахском языке	2,9	8,2	11,1	24,7	33,2	22,8	56	0,3	8,1
Материально-техническая оснащенность кабинетов	4,6	9,5	14,1	31,8	33,1	16,0	49,1	0,6	4,7
Доступ к интернету в школах	10,4	11,1	21,5	30,6	28,0	14,3	42,3	0,4	5,3
Квалификация школьных учителей	2,3	7,6	9,9	27,3	35,1	23,4	58,5	0,4	4,0
Этическое поведение учителей	3,3	9,0	12,3	27,9	32,5	21,6	54,1	0,6	5,2
Санитарное состояние школ	4,3	10,2	14,5	31,2	32,4	17,0	49,4	0,5	4,5
Туалеты внутри здания, чистота, наличие мыла и бумаги	11,7	14,9	26,6	31,9	24,7	11,4	36,1	0,3	5,2
Комфортность работы в библиотеке	3,2	9,2	12,4	24,7	35,5	20,9	56,4	0,4	6,2
Внеучебные занятия (выезды, полевые эксперименты)	12,3	12,3	24,6	28,5	27,2	11,8	39	0,4	7,6

Наличие и доступность приборов, реагентов, материалов на уроках химии, биологии и физики	8,8	13,2	22	30,4	26,5	13,0	39,5	0,5	7,8
Ношение религиозной одежды (хиджаб и т.д.)	18,3	12,2	30,5	20,2	16,4	13,1	29,5	0,5	19,5

Колледжи

Характеризуя образовательную систему в колледжах, высокие оценки чаще всего респонденты ставили квалификации преподавателей (43,0%) и комфортности работы в библиотеке (42,0%).

Самые низкие оценки чаще получали аспекты, касающиеся размера стипендии (19,9%) и ношения религиозной одежды (17,6%) (Таблица №9).

Таблица №9. Распределение ответов на вопрос «Оцените различные аспекты казахстанского образования по шкале от 1 до 5 баллов, где 1 – очень плохо, 5 – отлично (один ответ по каждой строке)», в %

	1	2	1+2	3	4	5	4+5	Н/П, отказ	3/0
Колледжи									
Квалификация преподавателей	1,7	6,7	8,4	21,7	26,6	16,4	43	2,4	24,6
Размер стипендии	10,0	9,9	19,9	25,4	20,9	9,0	29,9	2,4	22,5
Материально-техническая оснащенность кабинетов	3,4	7,1	10,5	27,3	24,9	12,3	37,2	2,4	22,8
Доступ к интернету в колледжах	6,4	8,7	15,1	22,7	24,6	11,0	35,6	2,4	24,4
Туалеты внутри здания, чистота, наличие мыла и бумаги	6,4	9,6	16	26,4	22,7	8,6	31,3	2,4	24,1
Комфортность работы в библиотеке	2,9	6,4	9,3	21,8	28,0	14,0	42	2,4	24,7
Внеучебные занятия (выезды, полевые эксперименты)	6,0	9,2	15,2	22,1	23,3	10,2	33,5	2,4	26,9
Наличие и доступность приборов, реагентов, материалов на уроках химии, биологии и физики	4,9	7,3	12,2	25,8	24,0	9,5	33,5	2,4	26,2
Доступность книг и учебников на казахском языке	3,7	7,1	10,8	21,8	26,2	12,7	38,9	2,4	26,2
Организация досуга внеучебного периода	7,0	7,8	14,8	22,9	23,6	9,9	33,5	2,4	26,6
Ношение религиозной одежды (хиджаб и т.д.)	9,8	7,8	17,6	16,3	19,4	12,0	31,4	2,8	32,2

Вузы

Касательно высшего образования респонденты чаще всего давали высокие оценки комфортности работы в библиотеке (46,3%), квалификации преподавателей (46,1%), доступности книг и учебников на казахском языке (41,7%).

Низкие оценки респонденты поставили аспекту стоимости оплаты за обучение (32,4%), а также размеру стипендии (22,2%), количеству и распределению государственных образовательных грантов (21,0%), антикоррупционным мерам в системе образования (20,7%) (Таблица №10).

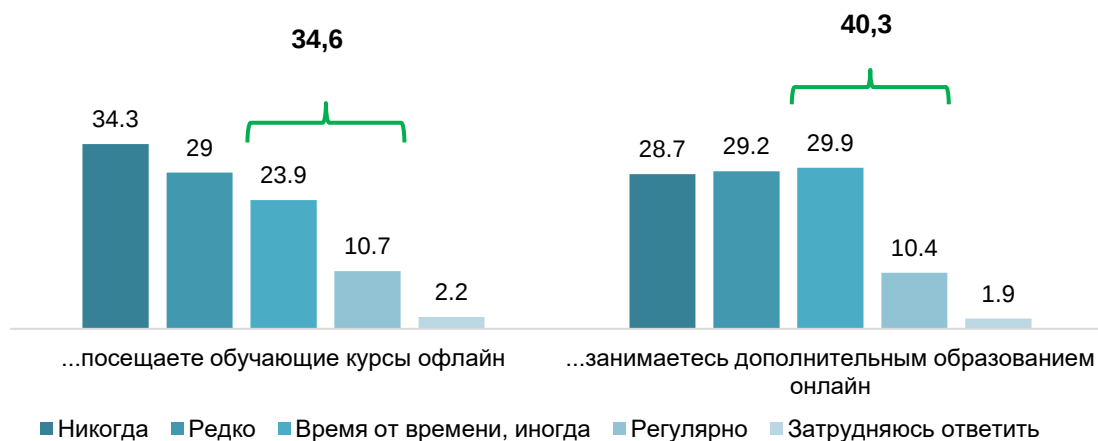
Таблица №10. Распределение ответов на вопрос «Оцените различные аспекты казахстанского образования по шкале от 1 до 5 баллов, где 1 – очень плохо, 5 – отлично (один ответ по каждой строке)», в %

	1	2	1+2	3	4	5	4+5	Н/П, отказ	3/0
Вузы									
Единое национальное тестирование (ент)	6,9	8,5	15,4	23,3	23,5	14,9	38,4	1,8	21,3
Количество и распределение государственных образовательных грантов	10,6	10,4	21	22,4	22,1	11,7	33,8	1,8	21,1
Антикоррупционные меры в системе образования	9,7	11,0	20,7	23,5	19,1	11,5	30,6	1,8	23,6
Квалификация преподавателей	1,8	6,3	8,1	21,5	28,2	17,9	46,1	1,8	22,6
Размер стипендии студентов	11,5	10,7	22,2	22,5	20,6	12,3	32,9	1,8	20,6
Стоимость оплаты за обучение	20,1	12,3	32,4	19,3	16,8	9,1	25,9	1,8	20,8
Туалеты, чистота, наличие мыла и бумаги	5,7	8,8	14,5	25,6	23,0	11,2	34,2	1,8	24,0
Комфортность работы в библиотеке	2,4	7,0	9,4	18,9	25,8	20,5	46,3	1,8	23,7
Внеучебные занятия (выезды, полевые эксперименты)	4,8	8,0	12,8	23,6	23,6	12,4	36	1,8	26,0
Наличие и доступность приборов, реагентов, материалов на занятиях химии, биологии и физики	2,7	7,8	10,5	23,7	25,4	12,5	37,9	1,8	26,2
Доступность книг и учебников на казахском языке	3,2	6,2	9,4	21,3	26,4	15,3	41,7	1,8	25,9
Организация студенческой жизни	5,1	8,8	13,9	21,1	24,5	14,2	38,7	1,8	24,7
Ношение религиозной одежды (хиджаб и т.д.)	10,2	6,4	16,6	16,8	16,9	16,1	33	1,8	32,0

Дополнительное образование

Что касается дополнительного образования, результаты опроса показали, что 34,6% опрошенной молодежи посещают обучающие курсы офлайн. Онлайн-курсы чуть более востребованы – их посещают 40,3% респондентов (Диаграмма №14).

Диаграмма №14. Распределение ответов на вопрос: «Как часто Вы в свободное время...? (один ответ по каждой строке)», в %

В разрезе *гендера*, опрошенные женщины чаще, чем мужчины посещают офлайн-курсы (38,1%, мужчины – 31,3%) и занимаются дополнительным образованием онлайн (44,8%, мужчины – 36,1%) (Таблица №11).

Таблица №11. Распределение ответов на вопрос: «Как часто Вы в свободное время...? (один ответ по каждой строке)», по полу, в %

...посещаете обучающие курсы офлайн		
	Мужской	Женский
Никогда	37,9	30,4
Редко	28,6	29,5
Время от времени, иногда	21,9	26,0
Регулярно	9,4	12,1
Затрудняюсь ответить	2,2	2,1
...занимаетесь дополнительным образованием онлайн		
	Мужской	Женский
Никогда	34,0	23,1
Редко	28,1	30,3
Время от времени, иногда	27,2	32,8
Регулярно	8,9	12,0
Затрудняюсь ответить	1,9	1,8

Научная деятельность

Для развития интереса к исследованиям и научным проектам у учащихся средних школ и студентов, практически равные доли респондентов считают, что в учебном заведении необходимо предоставлять награды за достижения в реализуемых проектах и изобретениях (41,5%). Также 41,1% опрошенных отметили, что необходимо увеличить количество индивидуальных грантов на исследовательские работы учащихся/студентов.

Эффективными мерами, по мнению опрошенной молодежи, являются более активное вовлечение учащихся/студентов в проектную деятельность школ, кафедр и научных центров (39,5%) и проведение конкурсов инновационных разработок учащихся/студентов (31,8%) (Таблица №12).

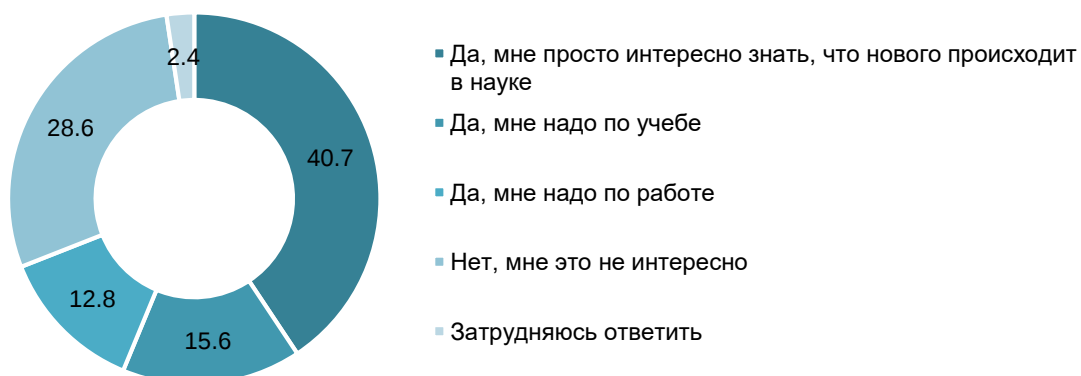
Таблица №12. Распределение ответов на вопрос «Как Вы считаете, что необходимо сделать в учебном заведении, чтобы развивать у учащихся средних школ/студентов интерес к исследованиям, научным проектам? (не более трех ответов)», в %

	Проценты
Предоставлять награды за достижения в реализуемых проектах и изобретениях	41,5
Увеличить количество индивидуальных грантов на исследовательские работы учащихся/студентов	41,1
Активнее вовлекать учащихся/студентов в проектную деятельность школ, кафедр и научных центров	39,5
Проводить конкурсы инновационных разработок учащихся/студентов	31,8
Вести дипломное проектирование с ориентацией на конкретную организацию	17,4
Увеличить в учебном плане долю часов для самостоятельной работы учащихся /студентов	16,0
Увеличивать число учебных часов на специальные курсы по организации научных исследований учащихся/студентов	13,2
Затрудняюсь ответить	4,0

Большинство участников опроса интересуются тем, что происходит в мире науки и технологий по причине личного любопытства (40,7%). По необходимости

(учеба и работа) интерес проявляют 28,4%. 28,6% респондентов отметили, что им не интересна наука и технологии (Диаграмма №15).

Диаграмма №15. Распределение ответов на вопрос: «Интересуетесь ли Вы тем, что происходит в мире науки и технологий? (один ответ)», в %

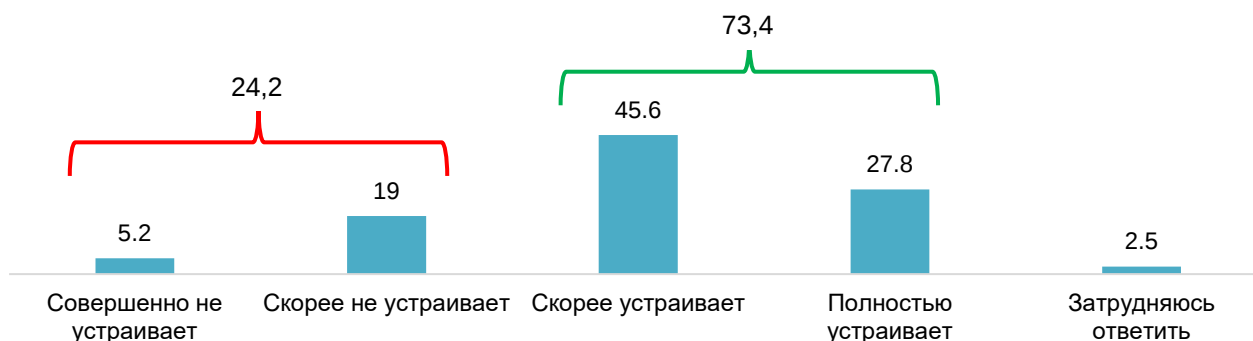
3. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ МОЛОДЕЖИ

Социальное самочувствие молодежи

Социально-экономическое благополучие важный аспект жизни молодежи, который формируется еще в подростковом возрасте на основе личных характеристик, привычек и образа жизни. Современный человек находится в атмосфере высокой конкуренции, в которой важны не только знания и профессиональные навыки, но и высокий уровень способностей в коммуникации, адаптивности, креативности, критическое мышление и прочие soft skills.

Согласно результатам опроса, подавляющее большинство устраивает их жизнь (73,4% «скорее устраивает» + «полностью устраивает»). При этом четверть респондентов недовольны своей жизнью (24,2% «скорее не устраивает» + «совершенно не устраивает») (Диаграмма №16).

Диаграмма №16. Распределение ответов на вопрос: «Устраивает ли Вас в целом жизнь, которую Вы сейчас ведете? (один ответ)», в %

В региональном разрезе наиболее неудовлетворенные своей жизнью респонденты проживают в Мангистауской (54,3%), Актюбинской (42,0%), Алматинской (39,9%), Жамбылской (34,9%) областях и г. Астана (33,9%).

Наиболее довольные жизнью – респонденты из областей Ұлытау (100%), Абай (98,1%) и Кызылординской области (91,8%) (Таблица №13).

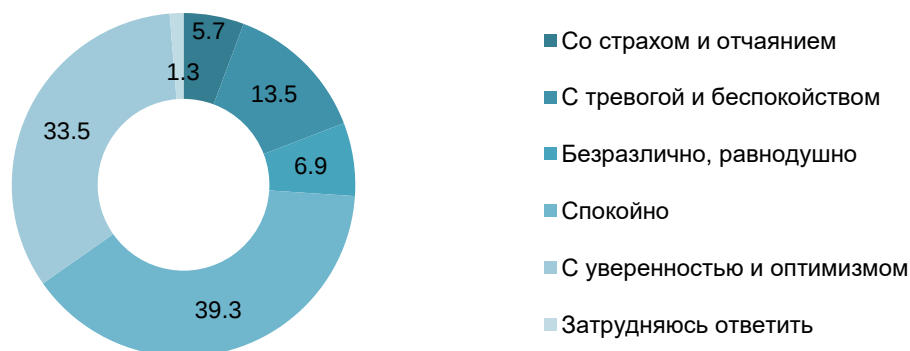
Таблица №13. Распределение ответов на вопрос: «Устраивает ли Вас в целом жизнь, которую Вы сейчас ведете? (один ответ)», по регионам, в %

	Совершенно не устраивает	Скорее не устраивает		Скорее устраивает	Полностью устраивает		3/0
Абай	-	-	-	28,3	69,8	98,1	1,9
Акмолинская	2,7	25,7	28,4	45,9	24,3	70,2	1,4
Актюбинская	18,3	23,7	42	37,6	18,3	55,9	2,2
Алматинская	6,8	33,1	39,9	34,5	21,6	56,1	4,1
Атырауская	1,4	9,7	11,1	48,6	38,9	87,5	1,4
Западно-Казахстанская	-	26,2	26,2	56,9	15,4	72,3	1,5
Жамбылская	7,3	27,6	34,9	26,8	38,2	65	-
Жетісу	0,0	13,8	13,8	55,4	24,6	80	6,2
Карагандинская	3,7	14,8	18,5	48,1	33,3	81,4	-
Костанайская	3,9	9,1	13	61,0	26,0	87	-
Кызылординская	1,2	7,1	8,3	44,7	47,1	91,8	-
Мангистауская	17,3	37,0	54,3	25,9	18,5	44,4	1,2
Павлодарская	2,9	23,5	26,4	55,9	14,7	70,6	2,9
Северо-Казахстанская	2,1	8,5	10,6	70,2	17,0	87,2	2,1
Туркестанская	2,6	12,7	15,3	44,7	36,4	81,1	3,5
Ұлытау	-	-	0	28,6	71,4	100	-
Восточно-Казахстанская	6,5	9,7	16,2	72,6	11,3	83,9	-
Астана	3,1	30,8	33,9	50,3	11,3	61,6	4,4
Алматы	10,1	18,9	29	45,8	21,4	67,2	3,8
Шымкент	0,8	11,3	12,1	48,1	35,3	83,4	4,5

39,3% респондентов спокойны в отношении своего будущего. 33,5% в свою очередь уверены в своем будущем и смотрят на него с оптимизмом.

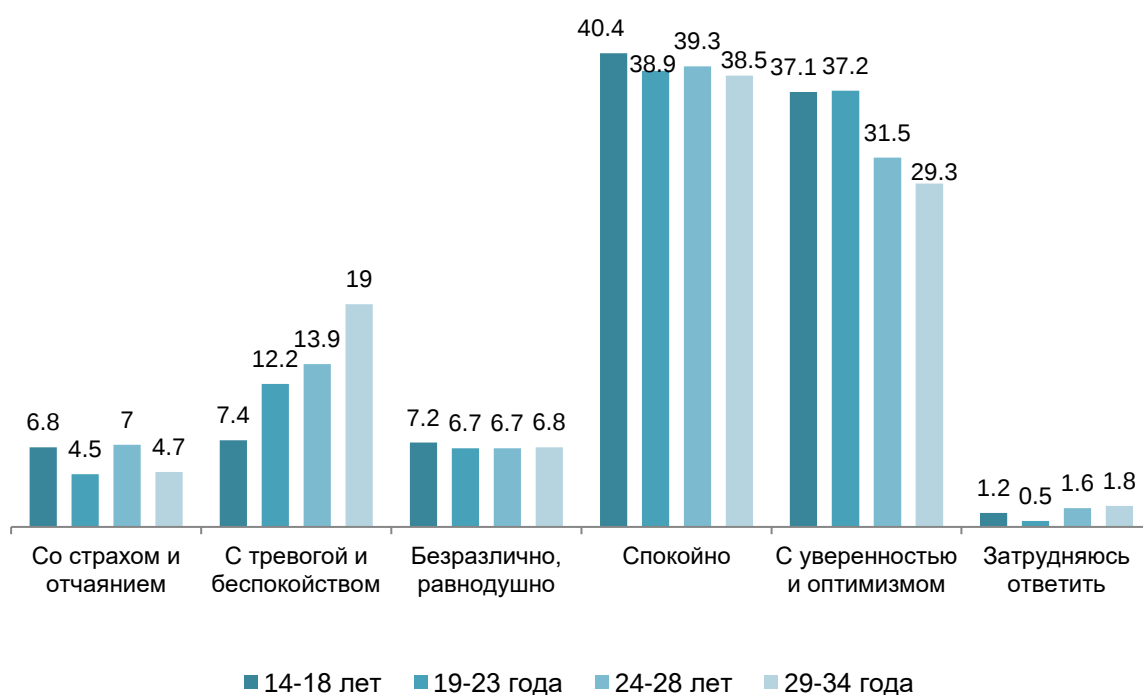
Беспокоятся о своем будущем, думают о нем со страхом, отчаянием и тревогой 19,2%. 6,9% опрошенных равнодушны к своему будущему. 1,3% затруднились ответить (Диаграмма №17).

Диаграмма №17. Распределение ответов на вопрос: «С каким чувством Вы смотрите в будущее? (один ответ)», в %

Сравнивая самую молодую и самую старшую возрастные группы, можно сделать вывод о том, что с возрастом люди становятся более склонны к тревожности и беспокойству относительно своего будущего. В возрастной группе 14-18 лет лишь 7,4% респондентов выражают тревогу о своем будущем. В группе 29-34 лет этот процент увеличивается до 19% (Диаграмма №18).

Диаграмма №18. Распределение ответов на вопрос: «С каким чувством Вы смотрите в будущее? (один ответ)», по возрастным группам, в %

Материальное состояние молодежи и финансовая грамотность

Финансовая грамотность играет ключевую роль в современном мире, где цифровые технологии переплелись с финансовыми решениями. Воспитание финансовой грамотности с раннего возраста не только помогает людям лучше управлять своими финансами, но и формирует осознанное отношение к личным доходам, расходам и инвестициям.

Молодое поколение, осознавая важность финансовой грамотности, приобретает необходимые знания и навыки для принятия обоснованных финансовых решений. Это способствует их личному развитию и укреплению финансовой независимости в будущем. Умение правильно распоряжаться деньгами становится критически важным.

В рамках исследования была изучена материальная обеспеченность респондентов. Собственное материальное благосостояние 5,2% оценивают, как крайне низкое – денег не хватает даже на продукты. 14,0% ограничиваются только покупкой продуктов. Наибольшая доля респондентов (49,8%) может потратиться еще и на одежду, но покупать бытовую технику для них затруднительно. Покупать вещи длительного пользования могут позволить себе 27,5% опрошенной молодежи. Только 3,2% респондентов имеет возможность потратиться на квартиру, машину и прочие дорогостоящие покупки (Таблица №14).

Таблица №14. Распределение ответов на вопрос: «Как бы Вы оценили собственное материальное благосостояние? (один ответ)», в %

	Проценты
Едва сводим концы с концами, денег не хватает даже на продукты	5,2
На продукты денег хватает, но покупка одежды вызывает затруднения	14,0
Денег хватает на продукты и на одежду, но покупка вещей длительного пользования (телевизор, холодильник) является затруднительной	49,8
Можем без труда приобретать вещи длительного пользования, но затруднительно приобретать действительно дорогие вещи (жилье, машину)	27,5
Можем позволить себе достаточно дорогостоящие вещи - квартиру, машину, дачу и многое другое	3,2
Отказ от ответа	0,5

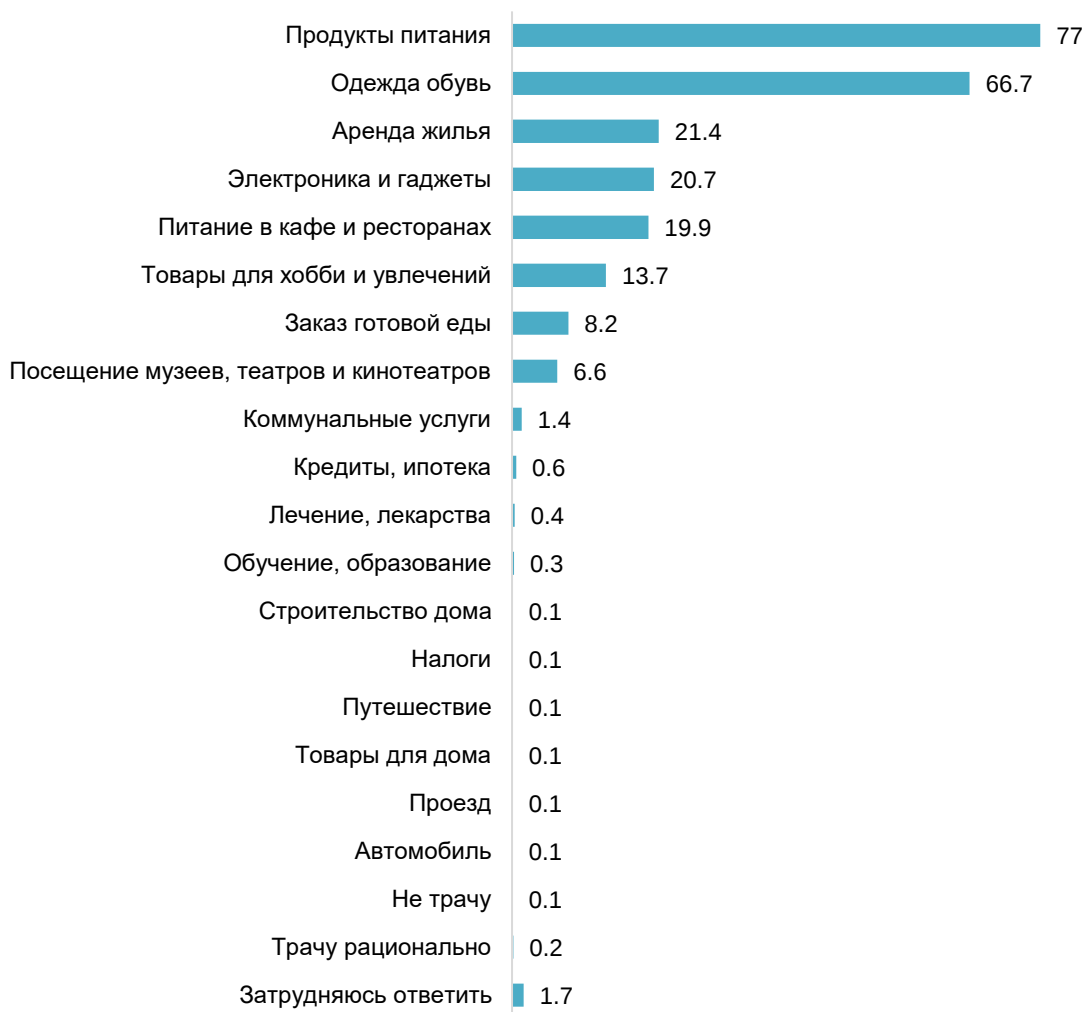
В корреляции по типу населенного пункта среди сельских респондентов 7,0% находятся в затруднительном положении, едва сводя концы с концами (город – 4,1%). Что касается покупки первостепенных товаров, чуть большая доля сельских жителей упомянула наличие проблем в этом (15,2%, город – 13,1%) (Таблица №15).

Таблица №15. Распределение ответов на вопрос: «Как бы Вы оценили собственное материальное благосостояние? (один ответ)», по типу населенного пункта, в %

	Город	Село
Едва сводим концы с концами, денег не хватает даже на продукты	4,1	7,0
На продукты денег хватает, но покупка одежды вызывает затруднения	13,1	15,2
Денег хватает на продукты и на одежду, но покупка вещей длительного пользования (телевизор, холодильник) является затруднительной	52,3	45,7
Можем без труда приобретать вещи длительного пользования, но затруднительно приобретать действительно дорогие вещи (жилье, машину)	26,2	29,5
Можем позволить себе достаточно дорогостоящие вещи - квартиру, машину, дачу и многое другое	4,0	1,9
Отказ от ответа	0,3	0,6

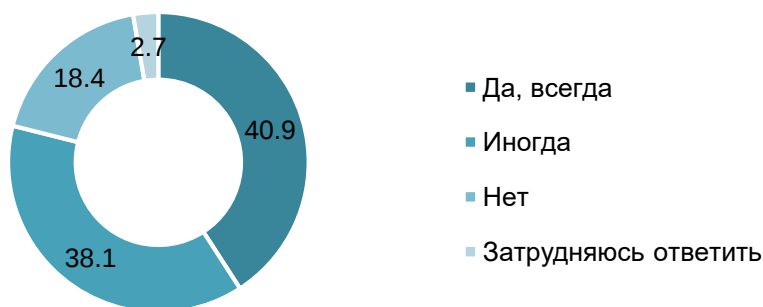
Большая часть бюджета опрошенных молодых людей растрачивается на продукты питания (77%). Следующая наиболее популярная категория – одежда и обувь, 66,7% больше всего расходуют деньги на эти товары. Тратят деньги на аренду жилья 21,4% опрошенной молодежи, 20,7% – на электронику и гаджеты. Для 19,9% важной статьёй расхода является питание в кафе и ресторанах, 13,7% респондентов тратят на товары для хобби и увлечений (Диаграмма №19).

Диаграмма №19. Распределение ответов на вопрос: «На какие категории товаров Вы больше всего расходуете деньги? (не более трех ответов)», в %

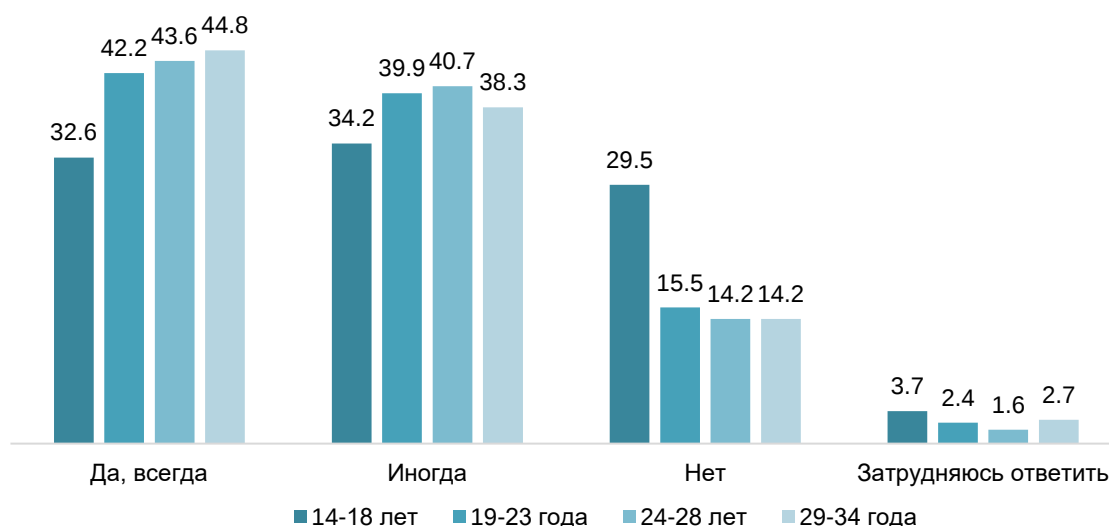
Свои финансы привыкли всегда планировать 40,9% опрошенных молодых людей. Иногда планируют 38,1%. В свою очередь 18,4% предпочитают не планировать свои расходы (Диаграмма №20).

Диаграмма №20. Распределение ответов на вопрос: «Вы задумываетесь о планировании своих финансов на долгосрочную перспективу? (один ответ)», в %

В разрезе по возрастным группам была выявлена следующая закономерность: чем старше респонденты, тем чаще они задумываются о планировании своих финансов на долгосрочную перспективу. В свою очередь, 29,5% опрошенных 14-18 лет вообще не задумываются об этом (Диаграмма №21).

Диаграмма №21. Распределение ответов на вопрос: «Вы задумываетесь о планировании своих финансов на долгосрочную перспективу? (один ответ)», по возрастным группам, в %

При возникновении финансовых трудностей или неожиданных расходов четверть респондентов стараются быстро найти решение, найти подработку или аванс. 20,7% опрошенных молодых людей оформляют кредит или рассрочку в банке, обращаются за помощью к знакомым 20,3% респондентов. 16,8% опрошенных впадают в панику и ждут помощи от родителей. Лишь 10,9% имеют финансовый запас на случай неожиданных ситуаций (Таблица №16).

Таблица №16. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы реагируете на финансовые трудности или неожиданные расходы? (один ответ)», в %

	Проценты
Стараюсь быстро найти решение, найти подработку или аванс	25,5
Оформляю кредит или рассрочку в банке	20,7
Обращаюсь к знакомым одолжить деньги	20,3
Впадаю в панику и не знаю, что делать, жду что мне помогут родители	16,8
Имею финансовый запас на случай неожиданных ситуаций	10,9
Затрудняюсь ответить	6,0

В разрезе *возраста* респонденты 14-18 лет при финансовых трудностях чаще всего впадают в панику и ждут помощи от родителей (32,4%). Участники опроса 19-23 лет стараются быстро найти решение посредством подработки или аванса (28,9%).

Респондентам 24-28 лет и 29-34 лет кроме быстрого поиска подработки для решения финансовых проблем (26,5% и 26,6% соответственно) также свойственно прибегать к оформлению банковских кредитов и рассрочек (25,2% и 28,8% соответственно) (Таблица №17).

Таблица №17. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы реагируете на финансовые трудности или неожиданные расходы? (один ответ)», по возрастным группам, в %

	14-18 лет	19-23 года	24-28 лет	29-34 года
Впадаю в панику и не знаю, что делать, жду что мне помогут родители	32,4	16,9	10,1	8,4
Оформляю кредит или рассрочку в банке	9,9	16,9	25,2	28,8
Обращаюсь к знакомым одолжить деньги	15,5	24,8	21,8	20,1
Стараюсь быстро найти решение, найти подработку или аванс	20,4	28,9	26,5	26,6
Имею финансовый запас на случай неожиданных ситуаций	8,7	8,8	13,3	12,4
Затрудняюсь ответить	13,0	3,6	3,1	3,7

4. ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТИРЫ И ИНТЕРЕСЫ МОЛОДЕЖИ

Ценностные ориентиры молодежи

Ценностные ориентации играют ключевую роль в формировании общего образа государства и определении его развития. Особенно важно учитывать ценности молодежи, так как они составляют наиболее активную и динамичную часть общества. Ценности молодежи часто отражают текущие социокультурные тренды, их взгляды на справедливость, свободу, равенство, экологическую ответственность и толерантность. Эти аспекты не только определяют их поведение и выборы, но и влияют на социальную и политическую атмосферу в стране. Понимание ценностных ориентаций молодежи позволяет государству адаптировать свою политику и стратегии развития к текущим вызовам и потребностям общества.

Казахстанская молодежь представлена различными поколениями, каждое из которых пережило свои уникальные трансформации и влияния. Y-поколение (миллениалы), родившиеся примерно между началом 1980-х и серединой 1990-х годов, выросли в период значительных изменений, включая распад СССР, переход к рыночной экономике и развитие новых технологий, таких как Интернет. Z-поколение (постмиллениалы или Gen Z), родившиеся с середины 1990-х до начала 2000-х годов, в свою очередь, стали свидетелями глобализации, быстрого распространения интернета и социальных сетей, что значительно изменило их социокультурную и информационную среду.

Эти различия в историческом и социокультурном контексте привели к формированию различных ценностных ориентиров, мировоззрений и поведенческих моделей среди молодежи Казахстана. Вместе с тем с учетом географического положения, исторических событий, влияния крупных держав, многовекторности политики государства, ценностные ориентации молодежи являются достаточно нейтральными, без радикальных уклонов.

Исследование показало, что, в сравнении с результатами прошлых лет, существенных изменений не наблюдается. Доминирующими ценностями для казахстанской молодежи все еще являются семья (80,1%) и здоровье (63,0%). Несмотря на то, что дружба по результатам опроса 2024 года снизила свои позиции с третьего на четвертое место, доля выбравших эту ценность респондентов выросла с 32,3% (2023 г.) до 34,9%. Третье место наиболее важных ценностей для молодежи, по результатам опроса 2024 года, заняла материально обеспеченная жизнь – 42,4%, что значительно больше доли опрошенных 2023 года, выбравших данный вариант (7,2% в 2023 году).

В целом по сравнению с 2023 годом выросли доли респондентов практически по всем пунктам, кроме творчества (3,5%, меньше на 1,6 п.п.). В особенности рост заметен по таким ценностям, как любовь (21,6%, больше на 11,7 п.п.), знание и образование (25,2%, больше на 19,5 п.п.), самореализация и самоуважение (21,6%, больше на 16,8%), возможность получать удовольствие и развлекаться (14,3%, больше на 9,8 п.п.), интересная работа и профессия (22,1%, больше на 19,2 п.п.) (Таблица №18).

Таблица №18. Распределение ответов на вопрос: «Что для Вас имеет наибольшую ценность в жизни? (не более пяти ответов)», в %

Варианты ответов	2021 год	2022 год	2023 год	2024 год
Семья	82,3	83,3	72,6	80,1
Дружба	23,1	40,7	32,3	34,9
Здоровье	45,6	64,2	26,9	63,0
Вера, религия	16,2	18,1	18,7	20,4
Душевный покой	8,8	15,3	17,5	22,2

Любовь	12	22,8	9,9	21,6
Помощь людям	3,3	10,3	7,5	11,8
Материально обеспеченная жизнь	20,7	39,3	7,2	42,4
Карьера, высокое положение в обществе	5,2	11	7,2	11,9
Общественное признание, известность, репутация	1,4	3,1	3,4	
Знание, образование	11,1	19,5	5,7	25,2
Творчество	1,5	3,3	5,1	3,5
Самореализация, самоуважение	7,8	17,7	4,8	21,6
Возможность получать удовольствие, развлекаться	5,1	11,5	4,5	14,3
Наличие власти	2,8	5,1	4	7,0
Интересная работа, профессия	9,1	19,6	2,9	22,1

В разрезе *возраста* возможность получать удовольствие, развлекаться наиболее ценно для респондентов 14-18 лет (18,1%, «19-23» – 16,7%, «24-28» – 10,3%, «29-34» – 12,4%). То же касается и дружбы, которую ценят больше всего самая молодая группа опрошенных (46,4%, «19-23» – 31,5%, «24-28» – 31,2%, «29-34» – 30,1%), а также образование (35,7%, «19-23» – 22,9%, «24-28» – 21,1%, «29-34» – 20,8%).

Такие ценности, как душевный покой и любовь, становятся постепенно важнее с возрастом, но их доля уменьшается после 28 лет.

Наиболее старшая группа ценит больше, чем другие здоровье (69,2%, «14-18» – 59,8%, «19-23» – 60,6%, «24-28» – 60,2%). Важность ценности материально обеспеченной жизни также повышается с возрастом (от 34,2% до 46,7%) (Таблица №19).

Таблица №19. Распределение ответов на вопрос: «Что для Вас имеет наибольшую ценность в жизни? (не более пяти ответов)», по возрастным группам, в %

	14-18 лет	19-23 года	24-28 лет	29-34 года
Вера, религия	21,4	22,0	18,4	20,0
Семья	80,4	78,8	79,3	81,3
Возможность получать удовольствие, развлекаться	18,1	16,7	10,3	12,4
Наличие власти	6,0	6,4	8,3	7,1
Дружба	46,4	31,5	31,2	30,1
Душевный покой	18,6	21,7	26,5	22,4
Здоровье	59,8	60,6	60,2	69,2
Знание, образование	35,7	22,9	21,1	20,8
Интересная работа, профессия	18,8	24,8	23,8	21,6
Любовь	20,2	21,2	25,6	20,0
Материально обеспеченная жизнь	34,2	44,6	43,8	46,7
Общественное признание, известность, репутация, карьера, высокое	13,4	13,6	11,2	9,8
Помощь людям	12,0	10,5	10,8	13,2
Самореализация, самоуважение	21,0	22,2	20,9	22,1
Творчество	4,9	3,6	3,6	2,3
Затрудняюсь ответить	-	-	0,7	-

По типу населенного пункта городским участникам опроса важнее, чем сельским, получать удовольствие и развлекаться (16,8%, село – 10,3%), иметь интересную работу (23,7%, село – 19,5%), проявлять и получать любовь (23,0%, село – 19,3%), финансово обеспечить свою жизнь 46,4%, село – 36,0%). В свою очередь, опрошенная сельская молодежь ценит больше, чем городская, дружбу (37,0%, город – 33,5%), душевный покой (23,1%, город – 21,6%), здоровье (64,1%, город – 62,3%), знание и образование (26,0%, город – 24,6%) (Таблица №20).

Таблица №20. Распределение ответов на вопрос: «Что для Вас имеет наибольшую ценность в жизни? (не более пяти ответов)», по возрастным группам, в %

	Город	Село
Вера, религия	21,2	19,1
Семья	80,1	80,1
Возможность получать удовольствие, развлекаться	16,8	10,3
Наличие власти	7,2	6,6
Дружба	33,5	37,0
Душевный покой	21,6	23,1
Здоровье	62,3	64,1
Знание, образование	24,6	26,0
Интересная работа, профессия	23,7	19,5
Любовь	23,0	19,3
Материально обеспеченная жизнь	46,4	36,0
Общественное признание, известность, репутация, карьера, высокое	12,0	11,6
Помощь людям	11,3	12,7
Самореализация, самоуважение	21,8	21,2
Творчество	3,3	3,9
Затрудняюсь ответить	0,1	0,3

Большинство опрошенных молодых людей не доверяют ничьему мнению (29,8%). Около четверти респондентов доверяют мнению представителей власти. В то же время 22,8% оказывают доверие ученым, 20,8% – известным общественным деятелям. Также молодежь выразила доверие лидерам политических партий (14,2%), врачам (13,7%), блогерам/вайнерам/тиктокерам (10,0%) (Диаграмма №22).

Диаграмма №22. Распределение ответов на вопрос: «Чьему мнению Вы доверяете? (не более трех ответов)», в %

В разрезе *возрастных групп* примечательно, что самая молодая группа респондентов больше, чем другие группы, доверяет спортсменам (10,7%, «19-23» – 6,2%, «24-28» – 6,7%, «29-34» – 5,8%), блогерам, вайнерам и тиктокерам (15,3%, «19-23» – 8,6%, «24-28» – 7,9%, «29-34» – 8,1%). Также необходимо отметить, что врачам больше доверяют опрошенные 14-18 лет (15,7%) и 19-23 лет (16,9%) – в то время как среди респондентов 24-28 лет и 29-34 лет врачам оказывают доверие лишь 10,6% и 11,9% соответственно.

В целом, чем старше респонденты – тем меньше они доверяют кому-либо – 34,9% опрошенных 29-34 лет не доверяют никому (Таблица №21).

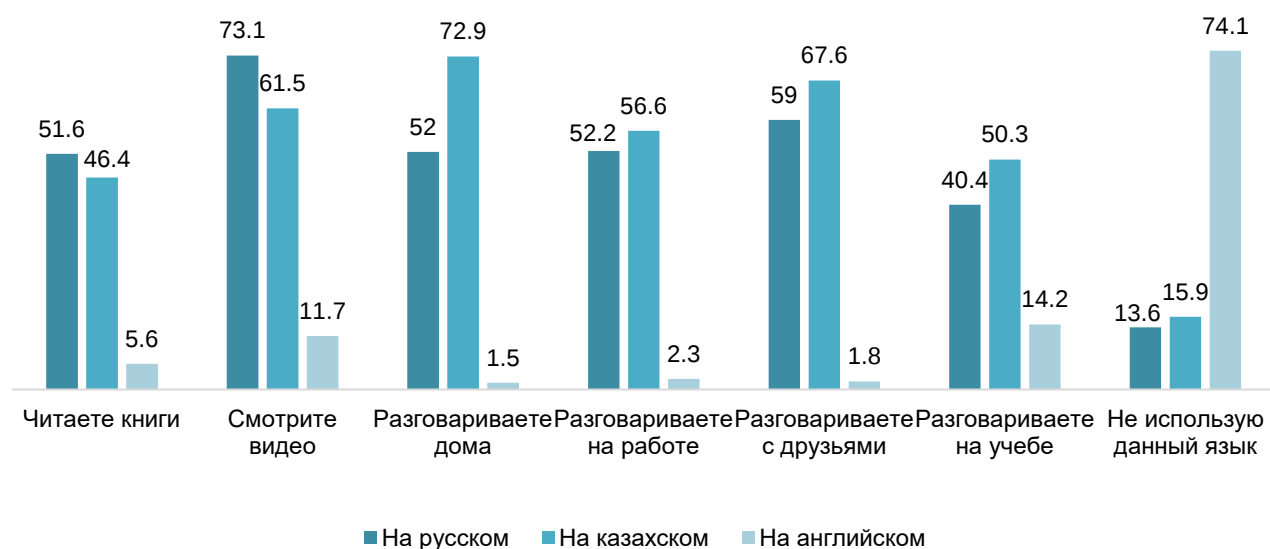
Таблица №21. Распределение ответов на вопрос: «Чьему мнению Вы доверяете? (не более трех ответов)», по возрастным группам, в %

	14-18 лет	19-23 года	24-28 лет	29-34 года
Представители власти	21,7	25,5	24,5	25,0
Лидеры политических партий	13,4	14,6	15,3	13,8
Ученые	26,0	23,2	24,7	18,5
Бизнесмены	8,5	9,3	7,9	7,7
Врачи	15,7	16,9	10,6	11,9
Известные общественные деятели	22,5	18,4	22,0	20,1
Религиозные деятели, священнослужители	8,0	9,3	10,1	8,4
Спортсмены	10,7	6,2	6,7	5,8
Блогеры, вайнеры, тиктокеры	15,3	8,6	7,9	8,1
Музыканты	2,7	2,6	2,0	1,9
Таких людей нет	24,3	29,8	29,0	34,9
Мама	0,6	0,7	0,4	-
Сестра	0,2	0,2	-	-
Друзья	1,2	-	0,2	0,2
Родители	5,6	1,9	0,7	0,2
Папа	-	-	0,2	0,2
Учитель	0,2	-	-	-
Супруг	-	-	0,4	-
Семья	1,2	1,2	0,9	0,5
Самому себе	0,2	-	0,4	0,5
Дедушка	0,2	-	-	-
Затрудняюсь ответить	4,3	4,5	3,8	4,8

Языковая среда

В контексте развития языковой среде следует отметить, что русский язык чаще всего используется респондентами для просмотра видео (73,1%). В свою очередь, казахским языком опрошенная молодежь предпочитает пользоваться в беседе с домочадцами (72,9%). Английский язык наименее популярный язык – 74,1% не используют его, однако стоит отметить, что 14,2% разговаривают на английском в рамках своей учебы (Диаграмма №23).

Диаграмма №23. Распределение ответов на вопрос: «На каком языке Вы ...? (любое количество ответов по каждой строке)», в %

В разрезе по возрастным группам на государственном языке читают книги и разговаривают на учебе чаще всего опрошенные 14-18 лет (53,6% и 69,3% соответственно). Смотрят видео, разговаривают дома, на работе, с друзьями чуть чаще, чем другие, респонденты 29-34 лет (63,9%, 74,1%, 66,5%, 69,1% соответственно). Реже всего пользуются казахским языком респонденты 19-23 лет (17,7%)

Опрошенные 14-18 лет чаще, чем другие респонденты, отмечали, что на русском языке они читают книги (58,8%), разговаривают с друзьями (62,5%) и на учебе (60,0%). В свою очередь, на работе используют русский язык 29-34-летние респонденты (61,0%). Реже всего используют язык респонденты 24-28 лет (15,5%) и 29-34 лет (15,3%).

Английский язык более популярен у молодых групп респондентов – 14-18-летние читают книги на английском (8,0%), разговаривают на учебе (30,5%), 19-23-летние – смотрят видео (15,3%). Реже всего используют язык респонденты 24-28 лет (80,9%) и 29-34 лет (84,1%) (Таблица №22).

Таблица №22. Распределение ответов на вопрос: «На каком языке Вы ...? (любое количество ответов по каждой строке)», по возрастным группам, в %

На казахском				
	14-18 лет	19-23 года	24-28 лет	29-34 года
Читаете книги	53,6	43,9	44,0	43,8
Смотрите видео	60,8	58,5	61,6	63,9
Разговариваете дома	72,6	70,4	73,9	74,1
Разговариваете на работе	38,4	56,8	63,4	66,5
Разговариваете с друзьями	67,0	66,3	67,4	69,1
Разговариваете на учебе	69,3	53,0	39,6	40,4
Не использую данный язык	14,0	17,7	16,0	16,3
На русском				
	14-18 лет	19-23 года	24-28 лет	29-34 года
Читаете книги	58,8	56,3	44,5	47,5
Смотрите видео	75,7	75,2	70,1	71,5
Разговариваете дома	53,0	52,0	49,2	53,0
Разговариваете на работе	32,6	57,5	57,3	61,0
Разговариваете с друзьями	62,5	60,6	54,2	58,3
Разговариваете на учебе	60,0	41,8	30,3	30,3

Не использую данный язык	10,1	13,1	15,5	15,3
На английском				
	14-18 лет	19-23 года	24-28 лет	29-34 года
Читаете книги	8,0	5,7	3,8	4,7
Смотрите видео	13,2	15,3	10,8	8,7
Разговариваете дома	1,4	1,9	1,1	1,4
Разговариваете на работе	1,2	2,1	4,7	1,6
Разговариваете с друзьями	2,9	2,6	1,1	1,0
Разговариваете на учебе	30,5	16,2	5,2	5,8
Не использую данный язык	59,0	70,6	80,9	84,1

Религиозные убеждения

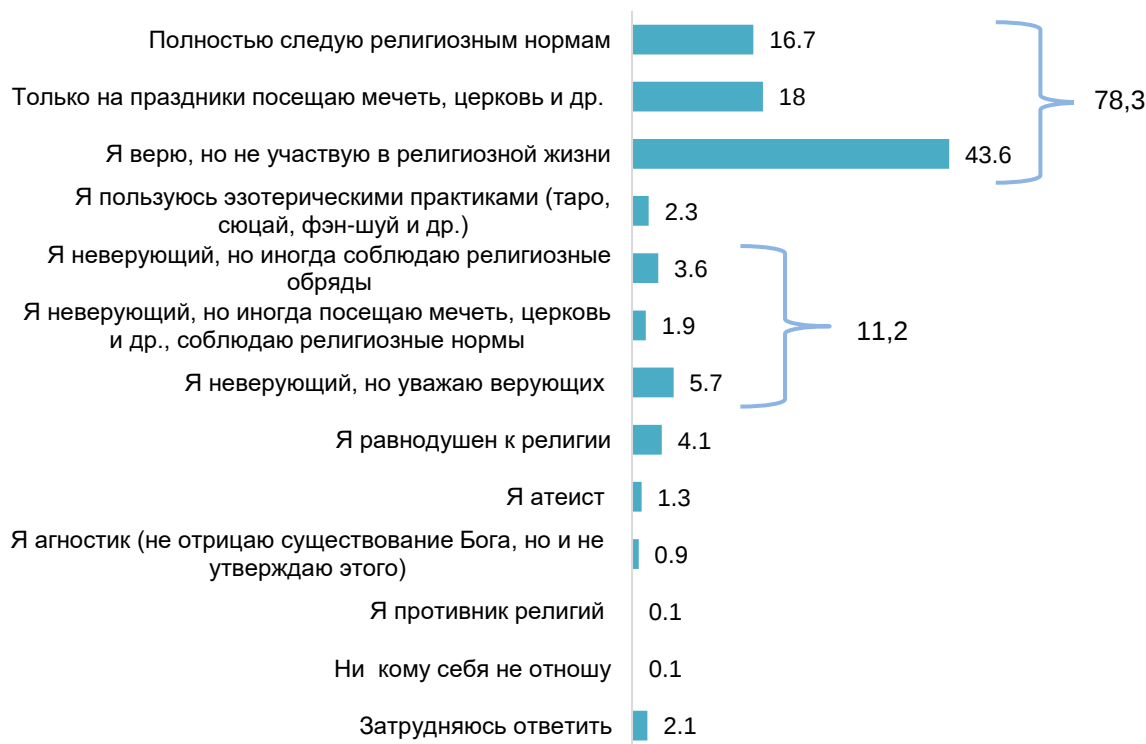
Сегодня наблюдается увеличение внимания к религиозным вопросам в обществе, включая молодежь. Религия играет значительную роль в формировании мировоззрения, ценностных ориентиров и самосознания индивидуума. Это особенно важно в контексте современных вызовов, таких как проблемы экстремизма и радикализма.

В Казахстане 78,3% респондентов – верующие, среди которых 43,6% верят, но в религиозной жизни не участвуют, 18,0% верят от случая к случаю, посещая мечеть, церковь и т.д., 16,7% полностью следуют канонам своей религии.

11,2% респондента считают себя неверующими, при этом 5,7% из них, несмотря на отсутствие веры, уважают чувства других верующих, 3,6% все-таки изредка соблюдают религиозные обряды, 1,9% иногда посещают мечеть, церковь и соблюдают религиозные нормы, несмотря на отсутствие веры.

4,1% равнодушны к религии, 1,3% считают себя атеистами, 0,9% ответили, что они агностики. Пользуются эзотерическими практиками, в том числе таро, сючай, фэн-шуй и т.д. 2,3% респондентов. По 0,1% опрошенной молодежи либо противятся религии, либо не относят себя к какой-либо группе (Диаграмма №24).

Диаграмма №24. Распределение ответов на вопрос: «Скажите, пожалуйста, Вы считаете себя верующим человеком? (один ответ)», в %

Родители и родственники (32,1%) оказали наибольшее влияние на формирование религиозных убеждений у респондентов. Гораздо меньшее влияние по сравнению с семьей имели специальная литература, Интернет, окружение, беседы с богослужителями (от 4,0% до 4,8%). Также определенное влияние на религиозные взгляды оказали жизненные события и ситуации (от 4,0% до 4,8%).

На религиозность 21,5% опрошенной молодежи ничего не повлияло, 17,4% ответили, что так сложилось с рождения. 6,6% еще не определились со своими религиозными убеждениями (Диаграмма №25).

Диаграмма №25. Распределение ответов на вопрос: «Скажите, пожалуйста, кто или что в большей степени повлияло на Ваши религиозные убеждения, на Ваш выбор – быть верующим или неверующим? (один ответ)», в %

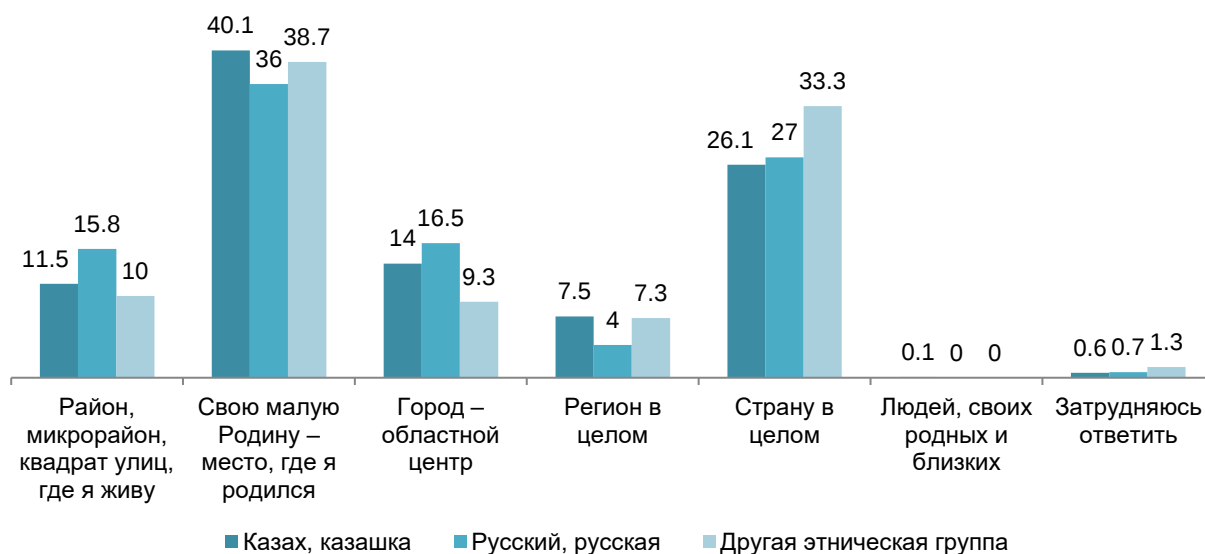

Ассоциации с Родиной и образ будущего страны

Для большинства респондентов (39,5%) родной край в первую очередь – это место рождения. 26,8% родиной считают страну в целом. Город является родным краем для 14,0%, района/микрорайон/квадрат улиц, где живут респонденты – для 12,0%. Регион ассоциируется с родным краем у 0,1% респондентов (Диаграмма №26).

Диаграмма №26. Распределение ответов на вопрос: «Что Вы ассоциируете с родным краем в первую очередь? (один ответ)», в %

В разрезе *этноса* опрошенные казахи больше, чем представители других национальностей, ассоциируют родной край с местом рождения (40,1%) и регионом в целом (7,5%). Русские респонденты чаще, чем другие, отмечали областной центр (16,5%), район, микрорайон, квадрат улиц проживания (15,8%). В свою очередь другие этнические группы больше, чем остальные, упоминали страну в целом (33,3%) (Диаграмма №27).

Диаграмма №27. Распределение ответов на вопрос: «Что Вы ассоциируете с родным краем в первую очередь? (один ответ)», по этническим группам, в %

По типу населенного пункта городские респонденты чаще, чем сельские, ассоциируют с родным краем областной центр (17,7%, село – 8,1%). При этом сельские респонденты отмечали свою малую Родину (46,8%, город – 34,8%) (Таблица №23).

Таблица №23. Распределение ответов на вопрос: «Что Вы ассоциируете с родным краем в первую очередь? (один ответ)», по типам населенного пункта, в %

	Город	Село
Район, микрорайон, квадрат улиц, где я живу	12,2	11,8
Свою малую Родину – место, где я родился	34,8	46,8
Город – областной центр	17,7	8,1
Регион в целом	6,9	7,2
Страну в целом	27,7	25,3
Людей, своих родных и близких	0,1	-
Затрудняюсь ответить	0,7	0,8

Касательно будущего Казахстана, чуть больше четверти респондентов считают, что ничего не изменится. Четверть опрошенных видят Казахстан в будущем как современное светское государство. Сильным и безопасным государством видят Казахстан 22,4% опрошенных. 17,3% считают, что наше государство будет зависимо от политики соседних государств, 15,8% отметили зависимость от природных ресурсов.

Равноправным участником международной политики видят страну в будущем 14,5% респондентов. Технологическим государством видят Казахстан 13,2%, центром культурного притяжения – 12,6%. От 0,1% до 7,4% выбирали также следующие варианты: смена правительства (0,1%), улучшение в экономике (0,1%), туристическое место (0,1%), коррупция (0,2%), религиозное государство (3,9%), региональная держава (5,1%), станет хуже (7,4%) (Таблица №24).

Таблица №24. Распределение ответов на вопрос: «Каким Вы видите образ будущего нашей страны? (не более трех ответов)», в %

	Проценты
Ничего не изменится	26,3
Современное светское государство	25,2
Сильное безопасное государство	22,4
Зависимость от политики соседних стран	17,3
Зависимость от природных ресурсов	15,8
Равноправный участник международной политики	14,5
Технологическое государство	13,2
Центр культурного притяжения, к примеру, Korean pop	12,6
Станет хуже	7,4
Региональная держава	5,1
Религиозное государство	3,9
Коррупция	0,2
Туристическое место	0,1
Улучшение в экономике	0,1
Смена правительства	0,1
Затрудняюсь ответить	2,5

В *возрастной призме* респонденты 29-34 лет наиболее скептически в отношении образа будущего Казахстана, чем остальные респонденты – 30,3% («14-18» – 22,5%, «19-23» – 24,6%, «24-28» – 26,7%). Кроме того, примечательно, что опрошенные 24-28 лет видят страну в зависимости от политики соседних государств – 19,1% (больше, чем другие группы от 1,4 до 3,2 п.п.)

Самая молодая группа респондентов выделяется тем, что чаще, чем другие респонденты, видит Казахстан современным светским (27,0%), технологическим (14,6%), сильным, безопасным (25,8%) государством и центром культурного притяжения (14,6%). Опрошенные 19-23 лет в целом солидарны с самой молодой группой, в особенности по пункту сильного и безопасного образа будущего Казахстана (25,8%) (Таблица №25).

Таблица №25. Распределение ответов на вопрос: «Каким Вы видите образ будущего нашей страны? (не более трех ответов)», по возрастным группам, в %

	14-18 лет	19-23 года	24-28 лет	29-34 года
Станет хуже	6,0	7,6	8,1	7,9
Ничего не изменится	22,5	24,6	26,7	30,3
Зависимость от природных ресурсов	16,5	17,4	16,9	13,4
Зависимость от политики соседних стран	15,9	16,2	19,1	17,7
Равноправный участник международной политики	14,2	15,5	15,1	13,7
Современное светское государство	27,0	22,0	26,1	25,1
Религиозное государство	3,3	3,3	3,8	4,8

Центр культурного притяжения, к примеру, Korean pop	14,6	13,6	12,1	10,5
Технологическое государство	14,6	13,1	12,4	12,7
Региональная держава	5,6	5,5	5,4	4,2
Сильное безопасное государство	25,8	25,8	20,4	18,5
Туристическое место	-	-	-	0,2
Улучшение в экономике	-	-	0,2	-
Коррупция	-	-	0,4	0,2
Смена правительства	-	-	-	0,2
Затрудняюсь ответить	2,7	2,4	2,2	2,6

Касательно воинской обязанности, то 19,9% отметили, что служили в армии. При этом малая часть из них отслужили по необходимости для работы, 13,3% – так как считали это необходимым, 3,5% – не видели в этом смысла, хоть и прошли обязательную военную службу. 38,1% респондентов отметили нежелание проходить воинскую службу.

Досуг и интересы молодежи

В свое свободное время участники опроса, в первую очередь, навещают родителей (67,8%), во-вторых, пользуются социальными сетями (66,2%), в-третьих, встречаются с друзьями (49,6%), в-четвертых, смотрят фильмы, сериалы в Интернете (42,2%). Наименее популярными способами досуга для молодежи является посещение музеев (69,9%, «никогда» + «редко» здесь и далее), театров (69,2%), участие в деятельности общественных организаций (61,2%) (Таблица №26).

Таблица №26. Распределение ответов на вопрос: «Как часто Вы в свободное время...?» (один ответ по каждой строке)», в %

	Никогда	Редко	Время от времени, иногда	Регулярно	3/0
...читаете книги	19,3	31,4	34,1	14,1	1,2
...посещаете театры	36,8	32,4	22,9	6,5	1,5
...посещаете музеи	36,3	33,6	22,7	5,9	1,6
...ходите в кино	10,9	26,2	42,3	19,8	1,0
...участвуете в деятельности общественных организаций	35,5	25,7	23,4	12,8	2,7
...навещаете родителей	2,0	8,6	20,2	67,8	1,6
...встречаетесь с друзьями	2,1	12,6	34,8	49,6	1,0
...смотрите фильмы, сериалы в интернете	3,5	15,2	38,4	42,2	,8
...пользуетесь социальными сетями	1,9	9,4	21,5	66,2	1,1
...проводите время за видео играми (компьютер, приставка)	34,7	24,2	24,1	14,9	2,2
...занимаюсь фитнесом и физическими упражнениями	24,0	27,9	28,5	18,0	1,8
...посещаю спортивные секции	34,5	22,8	23,7	17,3	1,9

5. ТЕНДЕНЦИИ СЕМЕЙНО-БРАЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ

Брак и семья играют значительную роль в формировании ценностей общества. Стабильность института брака оказывает влияние на общественное благополучие и устойчивость государства. В свою очередь, государственная поддержка молодым семьям и укрепление института брака являются важными аспектами социальной политики многих стран. В этом разделе будут рассмотрены основные тенденции семейно-брачных отношений среди молодежи.

Брачный возраст и соблюдение брачных традиций

Касательно оптимального возраста для брака только 0,3% опрошенных считают, что желательно вступать в брак до совершеннолетия, а именно в 15 или в 16 лет. Большая часть респондентов 58,1% считают подходящими для брака 22-29 лет, 31,2% – 18-21 год. 7,4% респондентов советуют выходить замуж/жениться в период от 30 до 35 лет. 0,2% считают нужным вступить в брак в 40 лет (Таблица №27).

Таблица №27. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы считаете, в каком возрасте стоит выходить замуж / жениться? (один ответ)», в %

	Проценты
15	0,1
16	0,2
18	7,3
19	2,5
20	15,2
21	6,2
22	6,4
23	11,8
24	6,3
25	24,5
26	3,1
27	3,1
28	2,4
29	0,5
30	6,2
31	0,1
32	0,2
33	0,1
34	0,1
35	0,7
40	0,2
Затрудняюсь ответить	3,6

Официальная регистрация брака в органах ЗАГС необходима по мнению 78,0% респондентов. В свою очередь, 15,0% считают, что брак не требует официальной регистрации. Для 4,7% респондентов достаточным является проведение религиозного свадебного обряда, например, «неке қию», никах, венчание в церкви и др. 0,1% считают, что подобный выбор должен совершать человек самостоятельно (Таблица №28).

Таблица №28. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы считаете, обязательно ли регистрировать брак официально или молодые люди, решившие создать семью, могут обойтись без официальной регистрации брака? (один ответ)», в %

	Проценты
Брак нужно обязательно регистрировать в органах ЗАГС	78,0
Нет, брак официально регистрировать не обязательно	15,0
Достаточно провести религиозный обряд («неке қию», никаях, венчание в церкви и др.)	4,7
Каждый сам выбирает, знает	0,1
Затрудняюсь ответить	2,4

В разрезе этноса казахи чаще остальных отмечали необходимость официальной регистрации брака (80,9%, русские – 65,1%, другие – 70,7%). В свою очередь, 30,2% русских уверены, что необходимости в этом нет (казахи – 11,6%, другие – 21,3%) (Таблица №29).

Таблица №29. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы считаете, обязательно ли регистрировать брак официально или молодые люди, решившие создать семью, могут обойтись без официальной регистрации брака? (один ответ)», по этническим группам, в %

	Казах, казашка	Русский, русская	Другая этническая группа
Брак нужно обязательно регистрировать в органах ЗАГС	80,9	65,1	70,7
Нет, брак официально регистрировать не обязательно	11,6	30,2	21,3
Достаточно провести религиозный обряд (неке қию, никаях, венчание)	5,2	1,1	5,3
Каждый сам выбирает, знает	0,1	-	-
Затрудняюсь ответить	2,1	3,6	2,7

Что касается жизни после вступления в брак, 30,2% респондентов уверены, что молодожены должны проживать с родителями мужа. 31,7% ответили, что молодожены должны проживать с родителями лишь в начале брака с целью вхождения в семейные традиции. 35,3% считают, что новоиспеченной семье необходимо жить самостоятельно. Также от 0,1% до 0,5% респондентов давали следующие ответы: «пока не приобретут свое жилье», «необязательно», «по состоянию», «по желанию». 1,9% респондентов затруднились ответить на данный вопрос (Диаграмма №28).

Диаграмма №28. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы считаете, должны ли молодожены проживать с родителями мужа? (один ответ)», в %

В разрезе *этноса* необходимость проживания с родителями чаще отмечали казахи (34,9% – «да, должны», 34,2% – «да, но недолго для передачи семейных традиций»). 70,1% представителей русской этнической группы считают, что молодожены должны жить самостоятельно (казахи – 27,9%, другие – 48,0%) (Диаграмма №29).

Диаграмма №29. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы считаете, должны ли молодожены проживать с родителями мужа? (один ответ)», по этническим группам, в %

По типу населенного пункта городская молодежь придерживается мнения, что молодожены должны быть самостоятельными (39,7%, село – 28,3%). В то же время, 34,5% участников опроса из сельской местности считают, что молодоженам нужно жить с родителями лишь временно (город – 29,9%) (Диаграмма №30).

Диаграмма №30. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы считаете, должны ли молодожены проживать с родителями мужа? (один ответ)», по типам населенного пункта, в %

Согласно результатам опроса, у 57,1% респондентов нет детей. Среди остальной доли (42,0%) – 12,6% опрошенных имели одного ребенка, 14,7% – двоих детей. 9,2% являлись родителями троих детей. 5,5% опрошенных молодых людей являлись многодетными родителями. 10,5% респондентов не планировали иметь детей, 5,9% хотели бы одного ребенка. 24,8% отметили, что планируют двоих детей, 21,9% – планировали троих детей. Четверо или более детей были в планах у 22,3% респондентов.

Качества будущего партнера для семейной жизни

При выборе будущего спутника жизни респонденты чаще всего обращают внимание на национальность партнера, которая важна для 39,4% респондентов. 22,3% отметили финансовое благополучие, для 21,7% важен род (ру, клан) будущего супруга/супруги. На карьеру обращают внимание 17,0% респондентов, социальный статус родителей потенциального партнера важен для 14,9%. Практически такая же доля ценит религиозность. При этом для 6,9% напротив важна светскость потенциального мужа/жены. Лишь 1,9% опрошенных обращают внимание на характер.

Отдельные качества характера, такие как человечность, воспитание, доброта, харизма, скромность, коммуникабельность, а также взаимная любовь, ум, душа, моральные ценности, взгляды на жизнь, образованность, схожее мировоззрение и прочие внутренние качества и ориентиры потенциального спутника жизни важны лишь для наименьшей доли опрошенной молодежи (от 0,1% до 0,7%) (Таблица №30).

Таблица №30. Распределение ответов на вопрос: «На что Вы обращаете внимание при выборе будущей жены/будущего мужа? (не более трех ответов)», в %

	Проценты
Возраст	53,9
Внешние данные	45,4
Национальность	39,4
Финансовое благополучие	22,3
Род (ру, клан)	21,7
Карьера	17,0
Социальный статус родителей	14,9
Религиозность	14,8
Светскость	6,9
Характер	1,9
Взаимная любовь	0,7
Человечность	0,6
Ум	0,4
Душа	0,3
Внутренние качества	0,3
Воспитание	0,3
Моральные ценности	0,2
Доброта	0,2
Взгляды на жизнь	0,2
Уверенность, что хочет создать семью	0,1
Перспективность	0,1
Все	0,1
Уже выбрал жену	0,1
Понимание	0,1
Отношение	0,1
Харизма	0,1
Образованность	0,1

Вредные привычки	0,1
Схожее мировоззрение	0,1
Скромность	0,1
Коммуникабельность	0,1
Здоровье	0,1
Ни на что	0,2
Затрудняюсь ответить	4,4

В разрезе *гендера* мужчины чаще, чем женщины, обращают внимание на возраст (56,2%, женщины – 51,3%), внешние данные (47,7%, женщины – 43,0%), национальность (40,7%, женщины – 38,0%), социальный статус родителей (17,1%, женщины – 12,6%), род/ру (24,6%, женщины – 18,7%) своей будущей супруги. В свою очередь для опрошенных женщин в образе партнера важнее финансовое благополучие (30,6%, мужчины – 14,4%) и карьера (22,9%, мужчины – 11,3%) (Таблица №31).

Таблица №31. Распределение ответов на вопрос: «На что Вы обращаете внимание при выборе будущей жены/будущего мужа? (не более трех ответов)», по полу, в %

	Мужской	Женский
Возраст	56,2	51,3
Социальный статус родителей	17,1	12,6
Внешние данные	47,7	43,0
Национальность	40,7	38,0
Карьера	11,3	22,9
Финансовое благополучие	14,4	30,6
Род ру, клан	24,6	18,7
Религиозность	14,6	14,9
Светскость	6,5	7,2
Человечность	0,5	0,6
Уверенность, что хочет создать семью	0,1	-
Характер	2,0	1,6
Душа	0,4	0,2
Моральные ценности	0,2	0,2
Перспективность	-	0,1
Внутренние качества	0,4	0,2
Все	-	0,1
Взаимная любовь	0,6	0,8
Уже выбрал жену	0,2	-
Понимание	0,2	-
Доброта	0,3	0,1
Ум	0,7	-
Отношение	-	0,1
Воспитание	0,2	0,3
Взгляды на жизнь	-	0,3
Харизма	-	0,2
Образованность	0,2	0,0
Вредные привычки	-	0,1
Схожее мировоззрение	0,1	-
Скромность	0,1	-
Коммуникабельность	-	0,1
Здоровье	0,1	-
Ни на что	0,2	0,2
Затрудняюсь ответить	4,0	4,7

Причины расторжения брака

Наиболее серьезной причиной для расторжения брака является измена (61,0%). Половина опрошенных готовы развестись из-за физического насилия. Алкогольная или наркотическая зависимость является весомой причиной для 48,0% опрошенных.

Незначительно варьируется доля тех, для кого злоупотребление азартными играми (33,5%), несовместимость характеров (32,9%), психологическое насилие (31,1%) и отсутствие любви и привязанности (30,0%) являются достаточно приемлемыми причинами для развода. 16,8% опрошенной молодежи отметили нетрадиционную сексуальную ориентацию, 16,1% – невозможность иметь детей.

Различия в жизненных планах и целях приводят к разводу по мнению 14,5%, неуважение к родителям супруга – 11,8%, различия в религиозных убеждениях – 10,9%.

Реже всего опрошенная молодежь указывала на такие причины как неудовлетворительная сексуальная жизнь (6,7%), различия в культурных традициях (6,0%), расстояние и географическое разделение (3,4%). Для 0,4% опрошенных приемлемыми являются все перечисленные причины (Таблица №32).

Таблица №32. Распределение ответов на вопрос: «Какие из нижеперечисленных причин могут быть приемлемыми для Вас к расторжению брака? (не более пяти ответов)», в %

	Проценты
Измена супруга	61,0
Физическое насилие	51,0
Алкогольная или наркотическая зависимость одного из супругов	48,0
Злоупотребление азартными играми	33,5
Несовместимость характеров	32,9
Психологическое насилие	31,1
Отсутствие любви и привязанности	30,0
Нетрадиционная сексуальная ориентация	16,8
Невозможность иметь детей	16,1
Различия в жизненных планах и целях	14,5
Неуважение к родителям супруга	11,8
Различия в религиозных убеждениях	10,9
Неудовлетворительная сексуальная жизнь	6,7
Различия в культурных традициях	6,0
Расстояние и географическое разделение	3,4
Не приемлю развод	0,1
Все перечисленное	0,4
Затрудняюсь ответить	2,5

В разрезе *гендера* для мужчин чаще, чем для женщин, приемлемы такие причины для развода как измена (62,8%, женщины – 59,1%), несовместимость характеров (36,0%, женщины – 29,7%), невозможность иметь детей (18,9%, женщины – 13,0%), неуважение к родителям (13,5%, женщины – 10,1%).

Для женщин значительны такие причины, как физическое насилие (62,1%, мужчины – 40,4%), алкогольная или наркотическая зависимость супруга (51,5%, мужчины – 44,6%), психологическое насилие (37,7%, мужчины – 24,8%), злоупотребление азартными играми (37,1%, мужчины – 30,1%) (Таблица №33).

Таблица №33. Распределение ответов на вопрос: «Какие из нижеперечисленных причин могут быть приемлемыми для Вас к расторжению брака? (не более пяти ответов)», в %

	Мужской	Женский
Несовместимость характеров	36,0	29,7
Измена супруга	62,8	59,1
Физическое насилие	40,4	62,1
Психологическое насилие	24,8	37,7
Различия в религиозных убеждениях	11,0	10,7
Различия в культурных традициях	6,3	5,6
Отсутствие любви и привязанности	30,2	29,7
Различия в жизненных планах и целях	15,0	14,0
Неудовлетворительная сексуальная жизнь	6,9	6,4
Расстояние и географическое разделение	3,5	3,3
Невозможность иметь детей	18,9	13,0
Алкогольная или наркотическая зависимость одного из супругов	44,6	51,5
Злоупотребление азартными играми	30,1	37,1
Нетрадиционная сексуальная ориентация	16,2	17,4
Неуважение к родителям супруга	13,5	10,1
Не приемлю развод	0,2	0,0
Все перечисленное	0,4	0,4
Затрудняюсь ответить	2,3	2,6

6. КУЛЬТУРА ПОТРЕБЛЕНИЯ МОЛОДЕЖИ

Современная цифровая эпоха значительно изменила способы потребления контента. Социальные сети, мессенджеры и видеоплатформы стали неотъемлемой частью повседневной жизни большинства молодых людей.

Использование видеоплатформ

В свободное время 58,8% респондентов при просмотре фильмов/сериалов предпочитают пользоваться бесплатными платформами, в том числе, HDrezka, KinoGo, KinoBar, Zetflix, Seasonvar, the-cinema.online и др. Платные казахстанские и зарубежные платформы не столь популярны среди участников опроса (Таблица №34).

Таблица №34. Распределение ответов на вопрос: «На каких платформах Вы смотрите фильмы/сериалы? (один ответ)», в %

	Проценты
Бесплатные платформы (HDrezka, KinoGo, KinoBar, Zetflix, Seasonvar, the-cinema.online и др.)	58,8
Платные казахстанские платформы (Bee TV, Kazakhtelecom TV+, Qazaqsha и др.)	14,1
Платные западные платформы (Netflix, Prime Video, HBO max, Apple TV+, Disney+, Megogo и др.)	10,3
Платные российские платформы (КиноПоиск, Amediateka, ivi, Start, Premier, More.tv, Okko, Viju, 1tv.ru и др.)	9,7
YouTube	2,0
Интернет браузеры	0,3
Все	0,2
Национальные каналы	0,2
Киносотик	0,1
Кинотеатр	0,1
Телеграмм	0,1
Спутниковое ТВ	0,1
Не смотрю	1,8
Затрудняюсь ответить	2,7

В разрезе *возрастных групп* казахстанские платформы как Bee TV, Kazakhtelecom TV+, Qazaqsha более популярны среди респондентов 24-28 лет (16,0%). Западные платформы чаще, чем остальные группы, отмечали респонденты 19-23 лет (14,6%). Платные российские платформы чуть чаще других используют опрошенные 14-18 лет (10,3%) (Таблица №35).

Таблица №35. Распределение ответов на вопрос: «На каких платформах Вы смотрите фильмы / сериалы? (один ответ)», по возрастным группам, в %

	14-18 лет	19-23 года	24-28 лет	29-34 года
Платные казахстанские платформы (Bee TV, Kazakhtelecom TV+, Qazaqsha и др.)	13,4	13,1	16,0	13,8
Платные российские платформы (КиноПоиск, Amediateka, ivi, Start, Premier, Moretv, Okko)	10,3	9,1	9,9	9,3
Платные западные платформы (Netflix, Prime Video, HBO max, Apple TV+, Disney+, Megogo и др.)	9,3	14,6	10,1	8,2
Бесплатные платформы (HDrezka, KinoGo, KinoBar, Zetflix, Seasonvar, the-cinemaonline и др.)	59,4	56,8	58,2	59,9
Интернет браузеры	0,2	0,2	0,4	0,2
YouTube	1,6	1,2	1,6	3,1

Киносотик	-	-	-	0,2
Все	-	0,2	0,2	0,2
Национальные каналы	0,2	-	0,2	0,3
Кинотеатр	-	0,2	-	0,2
Телеграмм	0,2	-	-	0,2
Спутниковое тв	0,2	-	-	-
Не смотрю	2,3	1,7	1,3	1,8
Затрудняюсь ответить	2,9	2,9	2,0	2,7

В топ-3 наиболее популярных видеопродуктов вошли казахстанские (57,7%), российские (45,1%), голливудские фильмы, сериалы и шоу (41,9%). Кроме того, популярны турецкие (24,3%), европейские (23,8%) и южнокорейские (20,4%) видеопродукты (Диаграмма №31).

Диаграмма №31. Распределение ответов на вопрос: «Какие Вы предпочитаете видео-продукты (фильмы, сериалы) для проведения досуга? (не более пяти ответов)», в %

В разрезе этнических групп казахи чаще, чем представители других групп, отмечали, что для проведения досуга предпочитают казахстанские (63,1%), южнокорейские (22,5%), индийские (7,5%) фильмы и сериалы. В свою очередь, русские больше остальных предпочитают голливудские (54,3%), российские (73,4%), европейские (33,5%) фильмы и сериалы.

Японские аниме, фильмы (19,3%), турецкие (32,7%), китайские (8,7%) фильмы и сериалы чаще упоминались респондентами из других этнических групп (Диаграмма №32).

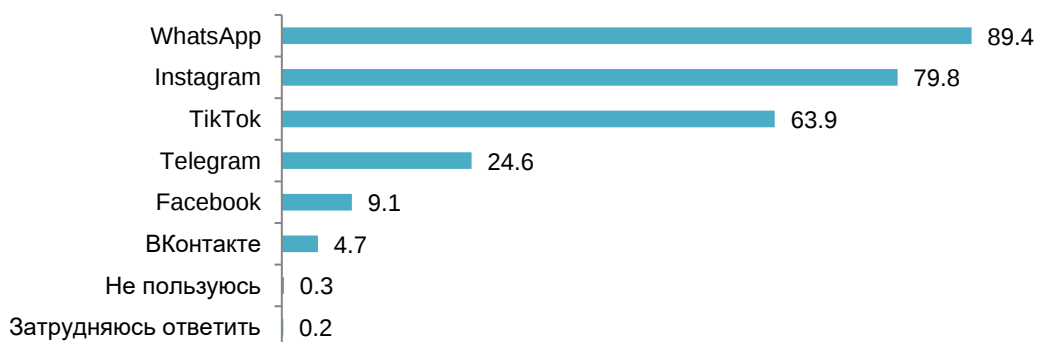
Диаграмма №32. Распределение ответов на вопрос: «Какие Вы предпочитаете видео-продукты (фильмы, сериалы) для проведения досуга? (не более пяти ответов)», по этническим группам, в %

Использование социальных сетей и мессенджеров

Рейтинг наиболее популярных социальных сетей и мессенджеров представлен следующим образом. WhatsApp – 89,4%, Instagram – 79,8%, TikTok – 63,9%. Реже всего респонденты используют Facebook (9,1%) и ВКонтакте (4,7%) (Диаграмма №33).

Диаграмма №33. Распределение ответов на вопрос: «Какими соц. сетями и мессенджерами вы пользуетесь чаще всего? (не более трех ответов)», в %

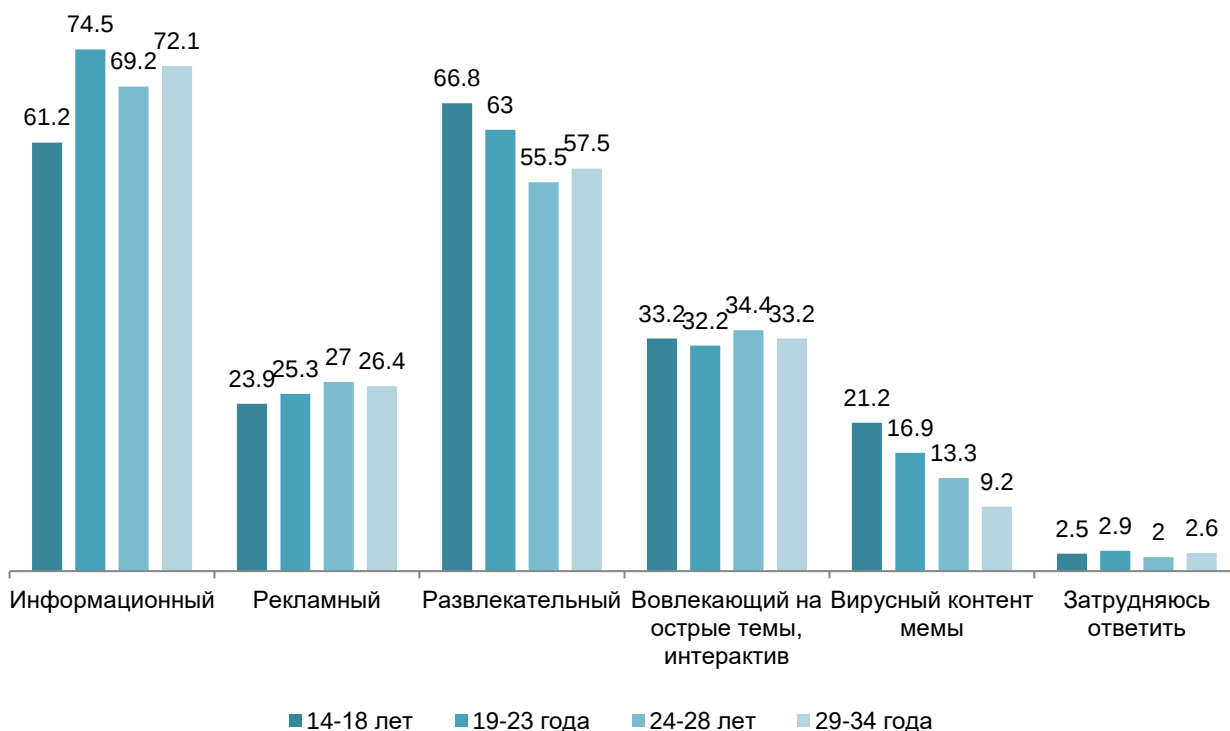
Касательно характера проведения досуга было выявлено, что в Интернете чаще всего респонденты смотрят информационный контент (69,2%) и развлекательный контент (60,6%). Вовлекающий (33,3%), рекламный (25,7%), вирусный (14,8%) контент не столь интересен участникам опроса (Диаграмма №34).

Диаграмма №34. Распределение ответов на вопрос: «Какой контент Вы чаще всего смотрите в Интернете? (не более трех ответов)», в %

В разрезе *возраста* самая молодая группа респондентов чаще, чем другие упоминала развлекательный (66,8%) и вирусный (21,2%) контент. Респонденты в возрасте 19-23 лет интересуются информационным контентом (74,5%), 24-28 лет – рекламный (27,0%) и вовлекающий на острые темы (34,4%) контент (Диаграмма №35).

Диаграмма №35. Распределение ответов на вопрос: «Какой контент Вы чаще всего смотрите в интернете? (не более трех ответов)», по возрастным группам, в %

Чтение книг

32,4% респондентов не читают книги. Среди любителей чтения 20,3% предпочитают классические романы, 19,1% – современные романы, 16,3% – детективы. Также среди популярных жанров респонденты отмечали фантастику и фэнтези (14,8%) и исторические романы (14,7%) (Диаграмма №36).

Диаграмма №36. Распределение ответов на вопрос: «Книги каких жанров Вы предпочитаете? (не более трех ответов)», в %

В разрезе *гендера* 36,8% мужчин не читают книги. Среди женщин наиболее популярны классические (26,3%) и современные романы (25,8%) (Таблица №36).

Таблица №36. Распределение ответов на вопрос: «Книги каких жанров Вы предпочитаете? (не более трех ответов)», в %

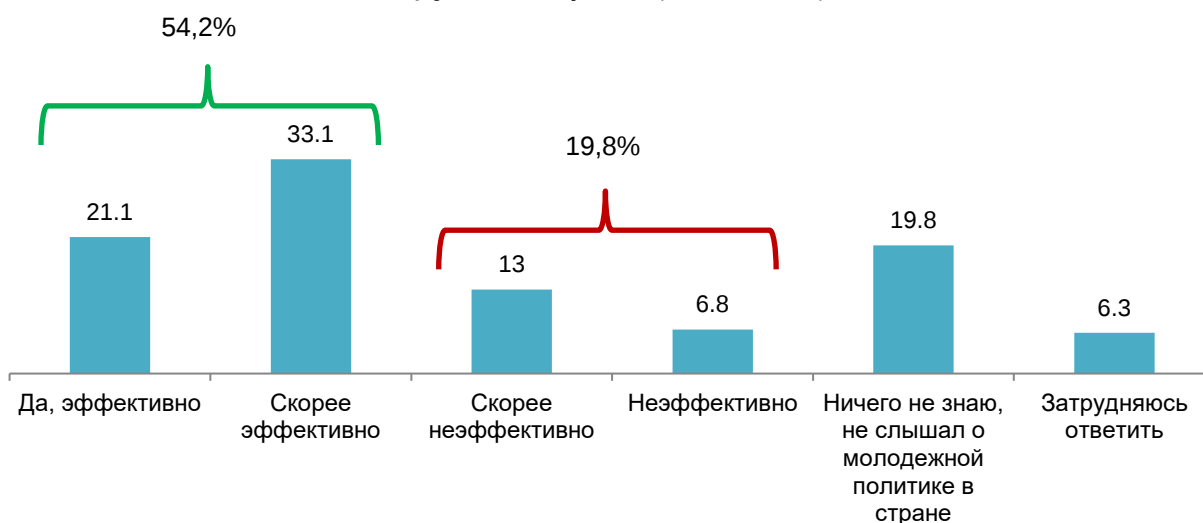
	Мужской	Женский
Не читаю книги	36,8	27,7
Классические романы	14,6	26,3
Современные романы	12,8	25,8
Детективы	15,8	16,7
Фантастика и фэнтези	13,5	16,1
Исторические романы	15,1	14,2
Триллеры	5,3	6,3
Нон фикшен	4,6	3,2
Поэзия	6,0	10,0
Отечественная литература	8,6	7,4
Научная литература	6,8	6,7
Религия	0,4	0,2
Статьи	0,1	0,1
Образовательная программа	0,5	0,3
Рассказы	0,1	0,0
Затрудняюсь ответить	4,8	3,5

7. ГРАЖДАНСКОЕ И ПОЛИТИЧЕСКОЕ УЧАСТИЕ

Отношение к государственной политике

Оценивая государственную молодежную политику, более половины опрошенных отметили ее эффективность (54,2%, «скорее эффективно» + «да, эффективно»). Вместе с тем обратное мнение выразили 19,8% («скорее неэффективно» + «неэффективно»). Такая же доля опрошенной молодежи не имеет представления о государственной молодежной политике (Диаграмма №37).

Диаграмма №37. Распределение ответов на вопрос: «По Вашему мнению, эффективно ли реализуется государственная молодежная политика (поддержка и развитие молодежи) у нас в стране? (один ответ)», в %

По мнению респондентов, в реализации государственной молодежной политики, в первую очередь, необходимо обратить внимание на обеспечение молодых семей жильем (34,0%) (Диаграмма №38).

Диаграмма №38. Распределение ответов на вопрос: «На что необходимо обратить внимание в реализации государственной молодежной политики в первую очередь? (один ответ)», в %

В разрезе *возраста* для самой молодой группы респондентов менее важен вопрос трудоустройства (27,6%), при этом они чаще других респондентов

отмечали повышение доступа и качества высшего образования (21,4%) и повышение стипендий, зарплат и льгот (16,1%).

Актуальность вопроса обеспечения молодых семей жильем повышается с увеличением возраста респондентов (14-18 лет – 25,4%, 19-23 года – 35,1%, 24-28 лет – 36,9%, 29-34 года – 38,2%) (Таблица №37).

Таблица №37. Распределение ответов на вопрос: «На что необходимо обратить внимание в реализации государственной молодежной политики в первую очередь? (один ответ)», по возрастным группам, в %

	14-18 лет	19-23 года	24-28 лет	29-34 года
Обеспечение молодых семей жильем	25,4	35,1	36,9	38,2
Трудоустройство	27,6	31,5	32,8	28,3
Доступность медицинских услуг	2,9	2,9	4,9	6,0
Повышение доступа и качества высшего образования	21,4	11,0	11,9	12,4
Повышение стипендий, зарплат, льгот	16,1	14,1	7,9	8,9
Не ожидаю никакой поддержки	4,1	4,3	4,7	6,1
Затрудняюсь ответить	2,5	1,2	0,9	0,2

Участие в государственных программах

Касательно осведомленности молодых людей о государственных проектах по поддержке молодежи наиболее узнаваемыми стали проекты:

- Международная стипендия «Болашак» – 67,8% («что-то слышал(-а)», «хорошо знаю, но не учувствовал(-а)»;
- «С дипломом – в село!» – 67,3% («что-то слышал(-а)», «хорошо знаю, но не учувствовал(-а)»).

Чуть реже опрошенные называли проекты «Жасыл ел» и «Молодежная практика» для выпускников организаций образования. Среди наименее известных респондентам проектов – «Zhas project» – 54,8% «ничего не знаю, не слышал (-а)» и президентский молодежный кадровый резерв – 54,3% «ничего не знаю, не слышал (-а)» (Таблица №38).

Таблица №38. Распределение ответов на вопрос: «О каких государственных программах и проектах по поддержке молодежи Вы слышали, знаете или являлись участником? (один ответ по каждой строке)», в %

Государственные программы, Молодежные проекты	Что-то слышал (-а)	Хорошо знаю, но не участвовал (-а)	Знаю, участвовал и прошел конкурсный отбор (-а)	Знаю, участвовал (-а), но не прошел конкурсный отбор	Ничего не знаю, не слышал (-а)
«Молодежная практика» для выпускников организаций образования	37,1	20,3	2,9	1,0	38,8
Проект «С дипломом – в село!»	39,3	28,0	2,1	1,3	29,4
Проект «Жасыл ел»	35,3	26,5	2,9	0,8	34,6
Международная стипендия «Болашак»	39,2	28,6	1,7	1,2	29,4
Проект «Жас кәсіпкер»	31,1	19,4	1,5	1,5	46,6
«Серпін-2050»	31,1	19,3	1,2	1,0	47,4
Бесплатное техническое и профессиональное образование для всех	31,8	18,8	2,4	0,8	46,3
Проект развития молодежного корпуса «Zhas project»	28,5	14,4	1,4	1,1	54,8
Президентский молодежный кадровый резерв	27,0	16,5	1,2	1,1	54,3

В контексте измерения участия молодежи в государственных программах наиболее популярными являются «Молодежная практика» для выпускников организаций образования – 68,4% («принимал участие, полностью удовлетворен» + «принимал участие, скорее удовлетворен»). Проект «С дипломом – в село!» – 64,3% («принимал участие, полностью удовлетворен» + «принимал участие, скорее удовлетворен»). Проект «Жасыл ел» – 60,3% («принимал участие, полностью удовлетворен» + «принимал участие, скорее удовлетворен») (Таблица №39).

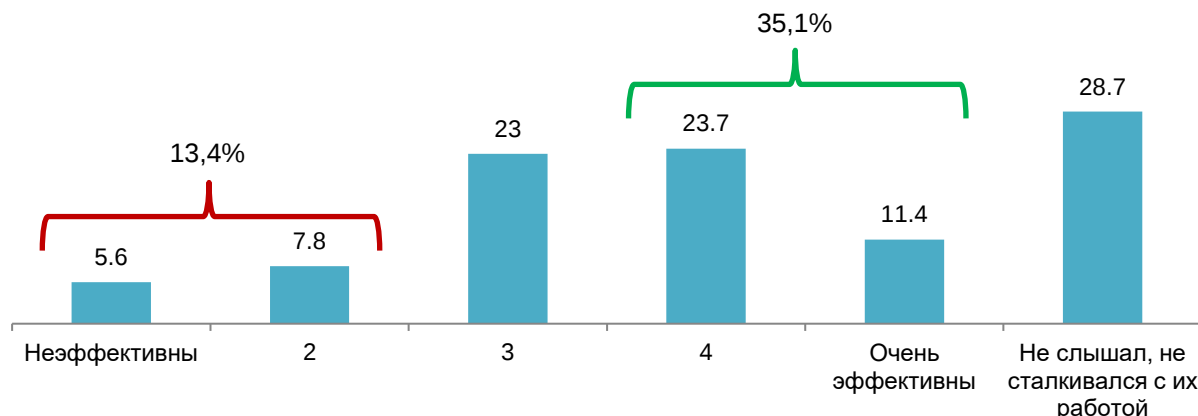
Наиболее не удовлетворены респонденты Президентским молодежным кадровым резервом (сумма ответов: «принимал участие, скорее не удовлетворен» + «принимал участие, полностью не удовлетворен»).

Таблица №39. Распределение ответов на вопрос: «Если Вы принимали участие в каких-либо государственных программах по поддержке молодежи, насколько Вы удовлетворены оказанными услугами/предоставленными возможностями? (зачитайте варианты. один ответ в каждой строке)», в %

Программы	Принимал участие, полностью удовлетворен	Принимал участие, скорее удовлетворен	Принимал участие, скорее не удовлетворен	Принимал участие, полностью не удовлетворен	Отказ от ответа
«Молодежная практика» для выпускников организаций образования	26,3	42,1	5,3	0,0	26,3
Проект «С дипломом – в село!»	21,4	42,9	9,5	0,0	26,2
Проект «Жасыл ел»	22,4	37,9	10,3	1,7	27,6
Международная стипендия «Болашак»	2,9	41,2	14,7	8,8	32,4
Проект «Жас кәсіпкер»	-	41,4	13,8	0,0	44,8
«Серпін-2050»	8,3	25,0	12,5	0,0	54,2
Бесплатное техническое и профессиональное образование для всех	10,6	36,2	12,8	2,1	38,3
Проект развития молодежного корпуса «Zhas project»	7,1	28,6	14,3	7,1	42,9
Президентский молодежный кадровый резерв	8,7	26,1	17,4	13,0	34,8

Оценивая эффективность молодежных ресурсных центров, 35,1% считают их эффективными («4» + «очень эффективно»). О неэффективности высказались 13,4% респондентов. В то же время среднюю оценку «3» эффективности молодежных ресурсных центров поставили 23,0% опрошенных (Диаграмма №39).

Диаграмма №39. Распределение ответов на вопрос: «Оцените эффективность молодежных ресурсных центров (МРЦ, ЖРО, «Центр развития молодежных инициатив», «Центр обслуживания молодежи», «Астана жастары») по шкале от 1 до 5 баллов, где 1 – неэффективны, 5 – очень эффективны (один ответ)», в %

Гражданская активность молодежи

Что касается участия молодежи в работе различных организаций или проектов большинство опрошенных никогда не участвовали и не планируют участвовать в каком-либо из них, при этом наибольшая доля респондентов не желает принимать участие в религиозных организациях (78,5%), правозащитных организациях (76,4%), политических партиях (76,0%), общественных советах (75,4%).

В той или иной степени, принимают участие чаще всего в следующих организациях – волонтерские движения (17,2%), молодежные организации/проекты (15,5%), гуманитарные/благотворительные организации (13,8%). Вместе с тем ранее не участвовавшие все же планируют принять участие в деятельности некоторых организаций, в особенности в гуманитарных (23,8%). Также интересны проекты по развитию предпринимательства (22,3%), волонтерских движениях (22,3%) и экологических организациях (21,8%) (Таблица №40).

Таблица №40. Распределение ответов на вопрос: «Был ли у Вас за последние 1-2 года опыт участия в работе следующих организаций или проектов? (один ответ по каждой строке)», в %

	Да, являюсь активным участником	Да, принимаю участие время от времени	Нет, но планирую в будущем принимать участие	Никогда не участвовал (-а) и не планирую
Молодежные организации/проекты	5,5	10,0	18,1	66,5
Политические партии	1,4	6,9	15,8	76,0
Общественные советы	1,8	6,0	16,9	75,4
Правозащитные организации	1,4	4,3	18,0	76,4
Религиозные организации	1,8	4,4	15,4	78,5
Экологические организации	3,1	7,4	21,8	67,8
Гуманитарные, благотворительные организации	3,0	10,8	23,8	62,5
Проекты по развитию предпринимательства	2,2	6,1	22,3	69,5
Волонтерское движение	4,4	12,8	22,3	60,5

Анализ причин протестности продемонстрировал, что от 19,7% до 28,4% («скорее да» + «да») респондентов готовы принять участие в выступлениях по всем перечисленным причинам. В особенности повышение цен на продукты (28,4%), повышение тарифов на коммунальные услуги (26,4%), повышение цен на лекарства (25,6%) (Таблица №41).

Таблица №41. Распределение ответов на вопрос: «Готовы ли Вы лично присоединиться к массовым выступлениям по следующим причинам, если они будут иметь место в Вашем регионе? (один ответ по каждой строке)», в %

	Да	Скорее да	Скорее нет	Нет	3/о
Повышение цен на продукты	10,0	18,4	22,7	43,9	5,2
Повышение цен на лекарства	8,6	17,0	24,0	45,4	5,1
Повышение тарифов на коммунальные услуги	8,4	18,0	23,1	45,8	4,8
Повышение цен на топливо (бензин, дизель, газ, уголь)	8,2	14,9	24,8	46,6	5,6
Трудовые конфликты	6,9	13,6	23,6	49,7	6,2
Ущемление прав по этническому признаку	6,7	13,0	22,8	51,1	6,5
Бездействие властей, нежелание решать проблемы города/села	8,0	14,9	22,4	49,4	5,5
Коррупция	9,2	12,9	21,7	50,3	5,9
Снижение социальных выплат (пособий, пенсий, стипендий)	8,6	13,9	22,1	49,4	6,1
Произвол представителей государственных и правоохранительных органов	8,1	13,1	23,3	48,6	7,0
Недовольство положением дел в стране, политикой властей	7,7	12,5	24,7	48,1	7,2
Серьезные проблемы с экологией	8,6	14,0	22,9	46,5	8,1

В региональном разрезе картина протестного настроения выглядит следующим образом: среди всех регионов наиболее протестное настроение по каждой из причин выразили респонденты из Мангистауской области (от 82,7% до 93,8%). При этом в области Ылытау молодежь не готова выходить на протесты по большинству причин (исключения составила «коррупция» 4,8%). Стоит отметить область Абай, респонденты из которой в целом не выражают серьезных намерений участвовать в протестах по большинству из причин, однако их беспокоят вопросы повышения цен на продукты (47,1%), повышение цен на лекарства (47,1%) и повышение тарифов на коммунальные услуги (37,8%).

При рассмотрении средних значений по каждой из причин, можно выделить повышение цен на продукты как одну из более острых причин для протестных выступлений (28,59%). Второй наиболее напряженной проблемой является повышение тарифов на коммунальные услуги (26,47%). Следующей наиболее часто упоминаемой причиной является повышение цен на лекарства (26,21%).

Меньше всего опрошенная молодежь готова присоединиться к массовым выступлениям по причине ущемления прав по этническому признаку (20,88%), трудовых конфликтов (20,56%), недовольства положением дел в стране, политикой властей (20,25%) (Таблица №42-1; №42-2).

Таблица №42-1. Распределение ответов на вопрос: «Готовы ли Вы лично присоединиться к массовым выступлениям по следующим причинам, если они будут иметь место в Вашем регионе? (один ответ по каждой строке)», в %

	Бездействие властей, нежелание решать проблемы города/села	Коррупция	Снижение социальных выплат (пособий, пенсий, стипендий)	Произвол представителей государственных и правоохранительных органов	Недовольство положением дел в стране, политикой властей	Серьезные проблемы с экологией
Абай	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	3,8
Акмолинская	13,5	9,5	13,6	12,2	9,5	13,6
Актюбинская	26,9	26,9	26,9	24,7	25,8	29,1
Алматинская	7,4	2,7	4	2,7	2,1	1,4
Атырауская	20,8	22,2	25	23,6	16,6	16,7
Западно-Казахстанская	23,1	27,7	27,7	21,5	16,9	16,9
Жамбылская	24,4	17,9	9,7	27,7	24,4	21,2
Жетісу	4,6	4,6	3	1,5	1,5	4,6
Карагандинская	28,7	19,5	17,6	19,4	20,4	30,6
Костанайская	10,4	11,7	13	13	14,3	16,9
Кызылординская	14,1	15,3	20	14,1	11,8	14,2
Мангистауская	82,7	82,7	93,8	92,6	92,6	92,6
Павлодарская	20,6	16,2	16,2	16,2	13,3	22,1
Северо-Казахстанская	38,3	36,2	34	40,4	34,1	31,9
Туркестанская	22,4	25	26,3	21,5	22,4	21,9
Ұлытау	0	4,8	0	0	0	0
Восточно-Казахстанская	19,3	19,3	19,3	19,4	19,4	21
Астана	22,6	22,6	20,7	20,8	17,6	24,6
Алматы	27,7	27,3	28,2	21,8	24,3	25,2
Шымкент	23,3	27,8	27,1	19,6	15,8	25,6
Средние %	22,77	21,09	22,53	21,82	20,25	22,84

Таблица №42-2. Распределение ответов на вопрос: «Готовы ли Вы лично присоединиться к массовым выступлениям по следующим причинам, если они будут иметь место в Вашем регионе? (один ответ по каждой строке)», в %

	Повышение цен на продукты	Повышение цен на лекарства	Повышение тарифов на коммунальные услуги	Повышение цен на топливо (бензин, дизель, газ, уголь)	Трудовые конфликты	Ущемление прав по этническому признаку
Абай	47,1	47,1	37,8	7,6	3,8	-
Акмолинская	16,2	9,5	14,9	9,5	9,5	13,5
Актюбинская	50,6	48,4	49,5	37,6	25,8	24,7
Алматинская	9,5	6,1	10,2	6,8	2,7	3,4
Атырауская	30,6	26,4	27,8	16,6	15,3	12,5
Западно-Казахстанская	21,5	21,5	20	20	27,7	15,4
Жамбылская	21,9	15,5	17,8	24,4	8,1	14,6
Жетісу	4,6	4,6	4,6	4,6	6,1	3,1
Карагандинская	25	14,8	24	20,4	16,7	22,2
Костанайская	11,7	11,7	11,7	11,7	7,8	9,1
Кызылординская	20	18,8	17,7	18,8	11,8	13
Мангистауская	96,3	97,5	90,2	93,8	91,3	82,7
Павлодарская	19,1	20,6	17,7	8,8	11,7	13,3
Северо-Казахстанская	23,4	19,1	23,4	29,8	34	40,4
Туркестанская	32,5	31,2	29,4	27,6	22,8	19,3
Ұлытау	0	0	0	0	0	0
Восточно-Казахстанская	25,8	25,8	22,6	22,6	22,5	22,5
Астана	29,6	28,9	29,5	22,7	25,1	18,9
Алматы	32,3	25,6	29,4	24	26,9	26,9
Шымкент	25,5	24,8	24,8	25,6	21	20,3
Средние %	28,59	26,21	26,47	22,78	20,56	20,88

При выражении недовольства ситуацией в стране наиболее эффективными инструментами опрошенные считают обращение в официальные органы власти (55,7%), участие в работе официально зарегистрированных партий, движений, общественных организаций (51,5%), написание обращений и петиций (43,2%). Стоит отметить, что 40,2% считают эффективным участие в разрешенных акциях протеста, митингах, пикетах, демонстрациях.

В то же время наименее эффективные инструменты – участие в несанкционированных акциях протеста, митингах, пикетах, демонстрациях (73,4%) и участие в работе незарегистрированных или запрещенных партий, движений, общественных организаций (72,4%) (Таблица №43).

Таблица №43. Распределение ответов на вопрос: «Люди по-разному выражают недовольство ситуацией в стране, городе/селе. Как Вы считаете, что из нижеперечисленного эффективно, а что неэффективно? (один ответ в каждой строке)», в %

	Эффективно	Неэффективно	3/0
Участие в работе официально зарегистрированных партий, движений, общественных организаций	51,5	42,1	6,4
Участие в работе незарегистрированных или запрещенных партий, движений, общественных организаций	20,3	72,4	7,3
Обращение в официальные органы власти	55,7	38,2	6,2
Участие в разрешенных акциях протеста, митингах, пикетах, демонстрациях	40,2	53,1	6,7
Участие в несанкционированных акциях протеста, митингах, пикетах, демонстрациях	19,0	73,4	7,7
Выражение недовольства в социальных сетях	39,9	52,7	7,4
Написание обращений и петиций	43,2	49,3	7,6

Наиболее допустимым выражением недовольства ситуацией в стране 55,6% молодежи считают обращение в официальные органы власти. Участие в работе официально зарегистрированных партий, движений, общественных организаций отметили 55,4% респондентов, написание обращений и петиций – 48,6%.

Вместе с тем наиболее недопустимыми выражениями недовольства названы участие в несанкционированных акциях протеста, митингах, пикетах, демонстрациях (69,4%) и участие в работе незарегистрированных или запрещенных партий, движений, общественных организаций (67,7%) (Таблица №44).

Таблица №44. Распределение ответов на вопрос: «Какие способы выражения недовольства ситуацией в стране допустимы или недопустимы для Вас лично? (один ответ в каждой строке)», в %

	Допустимо	Недопустимо	3/0
Участие в работе официально зарегистрированных партий, движений, общественных организаций	55,4	30,5	14,2
Участие в работе незарегистрированных или запрещенных партий, движений, общественных организаций	17,6	67,7	14,8
Обращение в официальные органы власти	55,6	30,2	14,3
Участие в разрешенных акциях протеста, митингах, пикетах, демонстрациях	42,2	43,1	14,8
Участие в несанкционированных акциях протеста, митингах, пикетах, демонстрациях	16,2	69,4	14,5
Выражение недовольства в социальных сетях	43,7	41,6	14,7

Написание обращений и петиций	48,6	36,4	15,1
-------------------------------	------	------	------

Отношение к изменению климата

В контексте отношений молодежи к изменению климата следует отметить, что 31,1% респондентов чувствуют изменение климата и то, что становится жарче. При этом 24,4% считают, что необходимо расширять систему возобновляемых источников энергии. Однако почти каждый пятый молодой человек не верит в изменение климата (23,4%) (Таблица №45).

Таблица №45. Распределение ответов на вопрос: «Что из нижеперечисленного характеризует Ваше отношение к изменению климата? (не более трех ответов)», в %

	Проценты
Изменение климата чувствуется, становится жарче	31,1
Необходимо расширять систему возобновляемых источников энергии	24,4
Я не верю в изменение климата	23,4
Воды становится меньше	23,3
Важно отказаться от пластика	21,4
Важно отказаться от неэкологичных видов энергии, топлива	19,7
Изменение климата чувствуется, становится холоднее	15,5
Растет миграция из-за изменения климата	8,2
Необходимо перейти к ядерной энергетике АЭС	7,7
Очищать от мусора	0,1
Ничего не изменилось	0,1
Везде идет наводнение	0,1
Изменился климат	0,1
Затрудняюсь ответить	8,2

В этническом разрезе казахи чаще выражали свое отношение к изменению климата тем, что они чувствуют потепление (31,6%). Участники опроса из других этнических групп больше всего уверены, что необходимо расширять систему возобновляемых источников энергии. В свою очередь, русские больше всех не верят в изменение климата (33,8%) (Таблица №46).

Таблица №46. Распределение ответов на вопрос: «Что из нижеперечисленного характеризует Ваше отношение к изменению климата? (не более трех ответов)», по этническим группам, в %

	Казах, казашка	Русский, русская	Другая этническая группа
Я не верю в изменение климата	22,0	33,8	18,0
Изменение климата чувствуется, становится жарче	31,6	25,5	36,0
Изменение климата чувствуется, становится холоднее	16,2	10,1	18,0
Воды становится меньше	23,9	18,7	25,3
Важно отказаться от неэкологичных видов энергии, топлива	19,3	20,1	23,3
Важно отказаться от пластика	21,7	20,9	19,3
Растет миграция из-за изменения климата	8,1	7,9	8,7
Необходимо перейти к ядерной энергетике АЭС	7,5	8,3	8,0
Необходимо расширять систему возобновляемых источников энергии,	23,7	21,9	36,7
Очищать от мусора	0,1	-	-
Ничего не изменилось	0,1	-	0,7
Везде идет наводнение	0,1	-	-
Изменился климат	-	0,4	-
Затрудняюсь ответить	8,5	8,3	4,0

Развитие креативных индустрий

Креативные индустрии становятся одной из наиболее желаемых мест работы для современной молодежи. С развитием технологий возможности творческого проявления посредством информационных и цифровых инноваций в значительной степени привлекают молодежь для профессионального развития.

Касательно политики государства в развитии креативных индустрий 33,9% респондентов советуют властям поддерживать образовательные программы и курсы по креативным направлениям. Практически четверть респондентов считают необходимым создание специализированных центров и развитие инфраструктуры (площадки, коворкинги). Привлечение инвестиций и партнеров отметили 16,2%. Вместе с тем 12,8% считают, что нет необходимости в дополнительных действиях государства, молодежь должна развивать себя самостоятельно. Кроме того, 8,2% предлагают создать фонд по поддержке креативных стартапов (Диаграмма №40).

Диаграмма №40. Распределение ответов на вопрос: «На что необходимо уделить больше внимания государству, чтобы помочь в развитии креативных индустрий в Казахстане (финансово, законодательно, информационно)? (один ответ)», в %

Среди наиболее перспективных направлений креативных индустрий респонденты отметили рекламу и маркетинг (37,8%), информационные технологии (33,5%), кино и дубляж (32,8%).

Практически четверть опрошенных молодых людей отметили сферу дизайна и моды, 21,4% – сферу ремесел (ювелирные изделия, бижутерия, национальная сувенирная продукция).

Также довольно часто среди креативных индустрий назывались архитектура (19,9%), видеография и фотография (19,2%), музыка (15,8%) (Таблица №47).

Таблица №47. Распределение ответов на вопрос: «Какие сферы креативных индустрий Вы считаете перспективными в нашей стране? (не более трех ответов)», в %

	Проценты
Реклама и маркетинг	37,8
Информационные технологии (программное обеспечение, геймдевелопмент, искусственный интеллект)	33,5
Кино и дубляж (фильмы, мультфильмы, сериалы, шоу)	32,8
Дизайн, мода (продакт-дизайн, графический дизайн)	24,4
Ремесла (ювелирные изделия, бижутерия, национальная сувенирная продукция)	21,4
Архитектура	19,9
Видеография и фотография	19,2
Музыка (концертная деятельность, создание и издание музыкальных произведений)	15,8

Издательство (литературное производство и производство книг)	8,4
Музеи, галереи и библиотеки	5,0
Театр (исполнительское и изобразительное искусство)	4,7
Радио	3,7
Производство, пошив одежды	0,5
Туризм	0,3
Производство национальной молочной продукции	0,2
Выпуск автомобильных запчастей	0,2
Производство ковров ручной работы	0,1
Таких нет	0,1
Все	0,1
Затрудняюсь ответить	6,5

Для работы в креативных индустриях самым важным является высокий уровень профессионализма и знание современных технологий (28,5%). Также респонденты считают важным творческий подход, инновационность (21,6%), коммуникабельность и умение работать в команде (16,7%), умение продавать идеи и убеждать клиентов (16,0% (Диаграмма №41).

Диаграмма №41. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы считаете, что самое важное для успешной работы в креативных индустриях? (один ответ)», в %

ВЫВОДЫ

В настоящем исследовании с использованием методов массового опроса молодежи и экспертного интервью был проведен анализ текущего состояния развития молодежи Казахстана в разрезе различных аспектов жизни и выработаны рекомендации по повышению эффективности реализации государственной молодежной политики. В рамках исследования были изучены следующие аспекты:

Во-первых, были изучены аспекты состояния физического, ментального и репродуктивного здоровья молодых людей.

По результатам исследования от 80,0% до 84,7% опрошенных молодых людей оценили свое общее физическое, ментальное и репродуктивное здоровье достаточно высоко. При этом 20,6% респондентов беспокоятся о том, что не занимаются спортом, 14,5% – о сидячем образе жизни, такая же доля – о чрезмерном трудоголизме.

Для оценки ментального здоровья респондентам предлагалось оценить, насколько их тревожат те или иные жизненные ситуации. Топ-3 тревожных для молодежи проблем: материальное положение (28,1%), собственная жизнь и жизнь близких (27,3%), трудоустройство (18,7%). При этом последняя проблема наиболее тревожна для сельских респондентов, а также такие проблемы, как отсутствие жилья и невозможность оплатить долги и кредиты.

Чтобы поддержать свое здоровье опрошенная молодежь чаще всего предпочитает проводить время на свежем воздухе (75,5%), обращаться к врачу (67,1%), проходить медицинские чек-апы (65,5%), или самостоятельно лечиться дома (60,4%). При этом 72,7% не пользуются услугами психотерапии.

В молодежные центры здоровья обращались лишь 7,7% респондентов, 33,8% даже не осведомлены о существовании подобных центров.

Что касается репродуктивного здоровья, наиболее актуальными источниками информации об этой теме для респондентов являются профильные врачи (26,6%), интернет-публикации (17,9%), семейные обсуждения (16,6%). В целом девушки интересуются репродуктивным здоровьем чаще и предпочитают обращаться с вопросами к гинекологу (34,2%). Кроме того, выявлена следующая тенденция: чем старше респонденты, тем проще для них обсуждать вопросы сексуального здоровья с профессионалами. В свою очередь, наиболее молодые участники опроса предпочитают обсуждать эту тему с семьей.

Знаниями о распространении венерических заболеваниях владеют 53,5%, среди них больше женщин, чем мужчин. При этом 58,9% респондентов считают, что в школах необходимо проводить уроки по сексуальному просвещению, что поможет повысить осведомленность об анатомии и физиологии, а также снизит уровень нежелательных беременностей. 35,6% считают иначе – что проводить такие уроки стыдно либо это может привести к повышению ранней половой жизни. В целом опрошенные женщины чаще мужчин переживают о необходимости повышения полового просвещения среди школьников.

Наиболее благоприятный возраст для вступления в половую жизнь, по мнению 23,0% молодежи, 20 лет. Стоит отметить, что для 3,8% приемлемым является начало половой жизни в 13-16 лет.

Касательно занятия спортом, респонденты отметили несколько наиболее частых барьеров: лень (36,2%), недостаток времени (25,0%), отсутствие денег (24,9%), отсутствие мотивации (24,4%). При этом такие барьеры как недостаток внимания, отсутствие мотивации, отсутствие денег наиболее актуальны для

городских респондентов, в то время как сельские респонденты сетуют на отсутствие спортивной инфраструктуры.

В отношении вакцинации, чуть больше половины респондентов выразили положительное мнение. 14,5% отметили, что вакцины не нужны, так как от них больше вреда чем пользы.

Таким образом, оценка респондентами собственного здоровья достаточно высока. Тем не менее, что касается репродуктивного здоровья, ощущается растерянность респондентов при ответе на вопросы, так как тема все еще является сенситивной для общества, в особенности для мужчин. В то же время положительным моментом является то, что большая часть опрошенных уверены в необходимости изменения ситуации через уроки полового воспитания в школах.

Во-вторых, в рамках исследования была изучена степень удовлетворенности респондентами системой образования и отношение к науке.

Подавляющее большинство респондентов (76,2%) удовлетворены качеством образования, которое они получили или получают. 20,2% – не удовлетворены. Среди последних больше всего недовольны респонденты, получившие научную степень.

Что касается школьного образования, выше всего респонденты оценили квалификацию учителей (58,5%), комфорт библиотек (56,4%), доступность учебников на казахском языке (56,0%), этика учителей (54,1%). Наименьшие оценки получили такие аспекты как ношение религиозной одежды, чистота и оснащенность туалетов, внеучебные занятия, доступ к интернету.

Касательно образования в колледжах, то наивысшие оценки чаще всего отмечались по аспектам квалификации преподавателей (43,0%), комфортности библиотеки (42,0%). Отрицательно респонденты оценили размер стипендии и аспект ношения религиозной одежды.

В отношении высшего образования, также, как и при оценке предыдущих уровней, чаще всего среди положительно оцененных отмечались комфорт библиотек (46,3%), квалификация преподавателей (46,1%), доступность учебников на государственном языке (41,7%). В свою очередь, чаще всего отрицательные оценки респондентов получали такие аспекты как оплата за обучение, размер стипендии, количество и распределение грантов и антикоррупционные меры в системе образования.

В контексте развития дополнительного образования следует отметить, что 34,6% молодежи учатся на офлайн-курсах и 40,3% на онлайн-курсах.

Научная деятельность вызывает интерес либо просто из личного интереса (40,7%), либо по работе и по учебе (28,4%). Для развития интереса к исследованиям и науке у обучающихся респондентами были отмечены следующие меры: предоставление наград за проекты и изобретения (41,5%), увеличение количества грантов на исследования (41,1%), активное вовлечение учащихся в проектную деятельность учебного заведения (39,5%), проведение конкурсов инновационных разработок учащихся (31,8%).

Результаты исследования демонстрируют, что при оценке системы образования наименее проблемными аспектами является квалификация преподавателей, комфортность библиотек и доступность материалов на казахском языке. При этом выделяются такие вопросы как ношение религиозной одежды, размер стипендии, оплата за обучение и количество грантов.

В-третьих, были рассмотрены вопросы социально-экономического положения молодежи, в том числе отношение к своей жизни и аспекты материального положения.

В целом большинство респондентов (73,4%) удовлетворены своей жизнью, не удовлетворены лишь четверть из всех опрошенных. При этом в региональном разрезе топ-3 наиболее недовольных своей жизнью области: Мангистауская, Актюбинская и Алматинская области.

В отношении своего будущего 72,8% спокойны или уверены в нем, 19,2% отметили, что испытывают страх, отчаяние, тревогу и беспокойство. При этом оптимизм касательно будущего понижается с повышением возраста респондентов.

Свое материальное благосостояние большинство респондентов оценили, как среднее. 49,8% имеют возможность купить продукты и одежду, но не могут вложиться в недвижимость или в автомобиль. Чаще всего опрошенная молодежь тратит свои деньги на продукты (77,0%), а также на одежду и обувь (66,7%).

5,2% опрошенной молодежи имеют крайне низкое материальное положение, при этом большая часть из них проживает в селе. В целом 15,2% сельских жителей имеют возможность покупки продуктов, но на большее им не хватает.

Что касается финансовой грамотности, 40,9% респондентов свойственно постоянно планировать свои доходы и расходы. 38,1% делают это лишь иногда. Стремление к финансовому планированию появляется у респондентов с возрастом, что закономерно, с учетом возникновения новых финансовых затрат у более старших респондентов.

При финансовых трудностях 32,4% респондентов из самой молодой возрастной группы (14-18 лет) ждут помощи от родителей, в то время как более старшие группы прибегают к рассрочкам, кредитам, а также ищут подработку для дополнительного заработка.

Тем самым, несмотря на удовлетворенность жизнью, некоторые респонденты все-таки беспокоятся о своем будущем. Такая тенденция логична учитывая, что лишь малая часть опрошенных имела возможность приобрести собственное жилье и автомобиль. При этом существует проблематика недостаточной финансовой грамотности среди опрошенных, которые скорее прибегнут к банковским услугам по кредитованию, чем к повышению заработка и поиску дополнительной работы в случае острой финансовой необходимости.

В-четвертых, были изучены основные ценностные ориентиры и интересы молодежи.

Доминирующими ценностями остаются семья (80,1%) и здоровье (63,0%). На третьем месте расположилась ценность материально обеспеченной жизни (42,4%). Стоит отметить значительный рост ценности материального благосостояния по сравнению с результатами прошлогоднего исследования (7,2% в 2023 году).

Удовольствие, развлечения, дружба и образование наиболее важны для респондентов из самой молодой возрастной группы (14-18 лет). Душевный покой и любовь становятся важнее с возрастом, но их ценность снижается после 28 лет. Для самой старшей возрастной группы молодежи больше, чем для других, важно здоровье. Также выявился тренд повышения важности ценности материально обеспеченной жизни вместе с возрастом.

Городские респонденты больше нацелены на развлечения, работу и материальные блага, в то время как сельским респондентам важнее дружба, душевный покой, здоровье и образование.

Что касается доверия, чаще всего респонденты не выражают доверия никому (29,8%). Среди субъектов доверия чаще всего доверяют представителям власти (24,2%), ученым (22,8%) и известным общественным деятелям (20,8%). При этом наиболее молодая группа чаще, чем другие доверяют спортсменам и блогерам. В целом, чем старше респонденты, тем меньше они оказывают доверие кому-либо.

В отношении языковых предпочтений русский язык чаще всего используется для просмотра видео (73,1%). Государственный язык опрошенная молодежь больше использует при разговорах с домочадцами (72,9%). Наименее популярный язык – английский – используют чаще всего на учебе 14,2% респондентов.

Касательно религиозных убеждений среди 78,3% верующих, 43,6% верят без участия в религиозной жизни, 18,0% – верят, от случая к случаю, посещая мечеть, церковь, 16,7% полностью соблюдают все каноны своей религии. При этом на становление религиозных убеждений респондентов чаще всего влияла семья (32,1%).

Для 39,5% респондентов родным краем является место рождения, 26,8% считают родиной страну в целом. Среди тех, кто ассоциируют родной край с местом рождения больше респондентов этнические казахи (40,1%). Русские чаще других отмечали, что родной край для них областной центр, район или квадрат улиц проживания. В свою очередь, для других этнических групп родным краем больше, чем для других является страна в целом.

Касательно будущего страны, 26,3% не прогнозируют каких-либо изменений. Четверть респондентов ожидают, что в будущем Казахстан останется современным светским государством, 22,4% видят Казахстан как сильное и безопасное государство. При этом наиболее скептически в отношении будущего страны респонденты 29-34 лет.

В свободное время опрошенная молодежь старается навестить родителей (67,8%), попользоваться социальными сетями (66,2%), встречаются с друзьями (49,6%) или смотрят видеоконтент в интернете (42,2%). Реже всего респонденты стремятся посещать музеи, театры и участвовать в деятельности общественных организаций.

Таким образом, ценности казахстанской молодежи формируются на основные семейных отношениях, личном здоровье и материальном благополучии. Ценность семьи подтверждается основным видом досуга опрошенных – большинство стараются навестить родителей в свое свободное время. Что касается языка, молодежь использует и государственный, и русский язык в бытовом обиходе, английский язык не столь популярен. Также в молодежной среде преобладает принцип светскости – 61,6% верующих следуют канонам от случая к случаю либо не соблюдают их вообще (сумма ответов на вопрос: «только на праздники посещаю мечеть, церковь и др.», «Я верю, но не участвую в религиозной жизни»).

В-пятых, в рамках исследования были изучены вопросы семейно-брачных отношений молодежи. В отношении брака были рассмотрены такие аспекты как возраст, соблюдение брачных традиций, качества будущего спутника жизни и причины для развода.

58,1% молодежи считают, что период с 22 до 29 лет наиболее благоприятный для вступления в брак. Большинство считают необходимым регистрировать брак официально, в особенности так считают респонденты этнические казахи.

После вступления в брак 35,3% считают, что молодожены должны жить самостоятельно. 31,7% респондентов отметили, что жизнь с родителями

необходима лишь временно для передачи традиций. 30,2% опрошенных считают, что молодожены в любом случае и всегда должны жить с родителями мужа. При этом необходимость проживания с родителями чаще всего отмечают казахи, в то время как русские, наоборот, выступают за самостоятельность молодой семьи.

При выборе будущего спутника жизни опрошенные чаще всего обращают внимание на возраст (53,9%) и внешние данные (45,4%). На возраст, внешние данные, национальность, социальный статус родителей, род/ру обращают внимание чаще мужчины, чем женщины. В то время для женщин важнее, чем для мужчин, такие аспекты, как финансовое благополучие и карьера будущего супруга.

Стоит отметить, что человечность, воспитание, доброта, харизма, скромность, коммуникабельность, а также взаимная любовь, ум, душа, моральные ценности, взгляды на жизнь, образованность, схожее мировоззрение и прочие внутренние качества и ориентиры потенциального спутника жизни важны лишь для наименьшей доли опрошенной молодежи (от 0,1% до 0,7%).

Наиболее серьезной причиной для расторжения брака является измена (61,0%). Физическое насилие может побудить развестись 51,0% респондентов. Третьей наиболее серьезной причиной является алкогольная или наркотическая зависимость.

Измена, несовместимость характера, невозможность иметь детей, неуважение к родителям чаще отмечались мужчинами, чем женщинами. В свою очередь, женщины чаще мужчин выбирали такие причины, как физическое и психологическое насилие, алкогольная или наркотическая зависимость супруга, а также зависимость от азартных игр.

Касательно семейно-брачных отношений заметно, что респонденты видят необходимость в официальной регистрации брака, подкрепляя традиционность желанием жить с родителями супруга после вступления в брак. В то же время при выборе спутника жизни редко обращается внимание на личные качества и ценности.

В-шестых, исследование аспектов культуры потребления среди молодежи включало рассмотрение нескольких ключевых направлений: использование видеоплатформ, активность в социальных сетях, просмотр фильмов и сериалов, интересы к чтению.

Большинство респондентов (58,8%) предпочитают использовать бесплатные платформы для просмотра сериалов и фильмов в том числе, HDrezka, KinoGo, KinoBar, Netflix, Seasonvar, the-cinema.online и др. В то же время платные казахстанские и зарубежные платформы не особо распространены среди опрошенных пользователей. Наиболее топ-3 популярных видеопродуктов: казахстанские (57,7%), российские (45,1%) и голливудские (41,9%) фильмы, сериалы и шоу.

Самым популярным мессенджером является WhatsApp (89,4%), на втором месте – Instagram (79,8%), на третьем месте – TikTok (63,9%). В Интернете респонденты больше всего предпочитают смотреть информационный (69,2%) и развлекательный (60,6%) контент.

По результатам опроса выявлено, что 32,4% респондентов не читают книги. Среди тех, кто читает наиболее популярны классические (20,3%) и современные романы (19,1%). Читающих больше среди женщин, чем среди мужчин.

В отношении культуры потребления заметно, что молодежь предпочитает использовать бесплатные платформы больше чем легальные платные. При этом молодые люди довольно часто смотрят отечественные видеопродукты. Кроме того, стоит отметить, что чтение не самый популярный вид потребления информации, особенно среди мужчин.

В-седьмых, были рассмотрены уровни гражданского и политического участия молодежи, а также уровень участия молодежи в государственных программах. Также было рассмотрено отношение молодежи к изменению климата и развитию креативных индустрий.

В отношении государственной молодежной политики более половины опрошенных отметили ее эффективность. При этом наиболее важными аспектами в реализации государственной политики респонденты считают обеспечение молодых семей жильем и трудоустройство.

Среди государственных программ наиболее узнаваемы проект «С дипломом – в село!» и международная стипендия «Болашак». Меньше всего респонденты осведомлены о проекте «Zhas project» и о Президентском молодежном кадровом резерве. Среди немногих респондентов, кто принял участие в какой-либо из программ, большинство остались удовлетворенными полученными услугами и предоставленными возможностями.

Эффективность молодежных ресурсных центров отмечают лишь 35,1% респондентов.

Касательно гражданской активности молодежи, большинство никогда не участвовали и не планируют участвовать в деятельности какой-либо организации или проекте. В той или иной степени, принимают участие в работе следующих организаций: волонтерские движения (17,2%), молодежные организации/проекты (15,5%), гуманитарные/благотворительные организации (13,8%).

В оценке протестности следует отметить, что от 19,7% до 28,4% респондентов готовы принять участие в массовых выступлениях по разным причинам. Особенно серьезными причинами для участия в протестах являются повышение цен на продукты (28,5%), повышение тарифов на коммунальные услуги (26,4%), повышение цен на лекарства (26,2%). Наиболее высокие протестные настроения проявляют респонденты Мангистауской области. Менее всего протестные настроения наблюдаются в области Абай.

Обращение в официальные органы власти (55,7%), участие в работе официально зарегистрированных партий, движений, общественных организаций (51,5%), написание обращений и петиций (43,2%) отмечены как наиболее эффективными инструментами для выражения недовольства ситуацией в стране. Также 40,2% эффективным считают участие в разрешенных акциях протеста, митингах, пикетах, демонстрациях. В отношении допустимых выражений недовольства ситуацией в стране, по мнению 55,6% опрошенной молодежи, наиболее допустимыми является обращение в официальные органы власти, участие в работе официально зарегистрированных партий, движений, общественных организаций (55,4%). Участие в разрешенных акциях протеста, митингах, пикетах, демонстрациях считают допустимым 42,2% респондентов.

В отношении изменения климата 31,1% участников опроса ответили, что чувствуют изменение климата и что становится жарче. При этом 24,4% респондентов считают, что необходимо расширять систему возобновляемых источников энергии. 23,4% респондентов не верят в изменение климата.

Касательно развития креативных индустрий 33,9% респондентов советуют властям поддерживать образовательные программы и курсы по креативным направлениям, 24,3% респондентов считают необходимым создание специализированных центров и развитие инфраструктуры (площадки, коворкинги). Наиболее перспективными среди креативных индустрий является реклама и маркетинг (37,8%), информационные технологии (33,5%), кино и дубляж (32,8%).

По мнению респондентов, молодежная политика достаточно эффективна. Самыми актуальными вопросами государственной политики

являются обеспечение молодых семей жильем и трудоустройство. Респонденты почти не участвуют в программах, но те, кто участвовали, в целом, удовлетворены возможностями программ. Отмечается также низкая эффективность молодежных ресурсных центров.

Молодежь, участвовавшая в опросе, редко проявляет гражданскую активность. Молодые люди готовы участвовать лишь в волонтерских движениях, молодежных и гуманитарных проектах. Имеются высокие протестные настроения в Мангистауской области. Респонденты понимают, что происходит изменение климата в связи с потеплением. Что касается креативных индустрий, респонденты заинтересованы в образовательных программах и курсах по креативным профессиям, а также рекомендуют расширить инфраструктуру в этой сфере. В особенности молодежь интересуется маркетинг, IT и кинопроизводство.

РЕКОМЕНДАЦИИ

В целях развития и улучшения положения казахстанской молодежи, исходя из результатов исследования, рекомендуется рассмотреть следующие возможности:

- **формирование портретов поколения «Z» и «Альфа».** Исследования поколенческих особенностей молодежи являются устоявшейся практикой в разных странах. Они имеют утилитарное значение, определяя собой содержание молодежной политики и стратегическое планирование в целом. Вместе с тем, в стране отсутствуют полноценные и точечные исследования поколений «Z» и «Альфа» – молодежи, родившейся в период с 1996-2012 и 2012-2024 годы соответственно. Это затрудняет выработку релевантных подходов и инструментов работы с молодежью.

- **разработка специального проекта для молодежи – «Мәдениет картасы».** Проект будет стимулировать посещение молодежи в возрасте 14-34 лет (школьники, студенты ТИПО и вузов, ссузов, магистранты, докторанты, молодые специалисты, молодые родители, безработные, временно неустроенная молодежь) культурных объектов и мероприятий, покупки книг отечественного производства, оформление подписок на отечественные стриминговые сервисы в рамках специальной карты с установленным лимитом, формируемого за счет целевых средств из республиканского бюджета и в отдельных случаях – из местного бюджета.

- **организация курсов и программ на базе инновационных компаний и стартапов в регионах.** Например, Yandex Qazaqstan, организовавший новый офис в г. Алматы, развивает образовательные проекты и Школу программирования Яндекса, поводит мероприятия и фестивали в целях поддержки креативных индустрий. Однако программы не столь распространены среди молодежи других регионов и крупные презентации зачастую проводятся именно в Алматы, так как для таких мероприятий необходимы специальные площадки, отвечающие всем мерам безопасности при скоплении большого количества людей. В этой связи видится необходимым организовать постоянные площадки всех региональных центров.

- **сотрудничество государства с казахстанскими онлайн-сервисами, предоставляющими психологические и психотерапевтические услуги.** Среди подобных сервисов «Sezim» и «Tanym PRO». В рамках сотрудничества необходимо обсудить варианты финансирования данных сервисов для предоставления бесплатной онлайн терапии для заинтересованной молодежи. Обеспечить информационную кампанию о возможностях онлайн-терапии среди молодежи

- **разработка специальной программы «Спортивная молодежь» для сельской молодежи.** В частности, в рамках проекта предусмотреть строительство, модернизацию спортивной инфраструктуры в сельской местности.

- **создание и внедрение механизма ГЧП по предоставлению временного жилья для работающей молодежи на промышленных и производственных предприятиях (по примеру студенческих общежитий).**

- **внедрение системы ежеквартального рассмотрения молодежной повестки на заседаниях маслихатов всех уровней** с вынесением конкретных решений по актуальным вопросам региональной молодежи.

- **проведение совместной информационно-разъяснительной работы МЦЗ и МРЦ** по вопросам репродуктивного, ментального здоровья, а также проблемам наркомании, лудомании и иных зависимостей.

– **организация информационной кампании по продвижению МЦЗ и МРЦ в социальных сетях** с привлечением известных блогеров и инфлюенсеров с широкой аудиторией.

III. РЕЗУЛЬТАТЫ ЭКСПЕРТНОГО ОПРОСА

Молодежная политика является важным приоритетом для государства, направленным на поддержку и поощрение положительных изменений среди молодежи. Она обусловлена уникальным положением молодежи на этапе их социального становления и активного участия в общественной жизни. Цель молодежной политики заключается в создании необходимых правовых, экономических и организационных условий для поддержки политического, социально-экономического и культурного развития молодого поколения. Это включает предоставление молодежи возможностей и условий для самореализации, развития гражданской активности и формирования устойчивой социальной ответственности.

В 2023 году в Казахстане произошли важные структурные изменения: возраст молодежи был повышен до 35 лет. В результате сегодня каждый третий гражданин страны – это молодой человек. В том же году была принята Концепция государственной молодежной политики на 2023-2029 годы. Эта Концепция охватывает несколько ключевых направлений: гражданское участие и участие в принятии решений; реализация потенциала и предпринимательство; просвещение и культура; современные ценности и патриотическое воспитание; информационное пространство; здоровый образ жизни.

На уровне процесса принятия решений действует Совет по молодежной политике при Президенте Республики (*далее – Совет*), который занимается выработкой рекомендаций по определению приоритетов, формированию и реализации комплексной государственной политики в отношении молодежи. Основные функции Совета включают информирование Президента о текущем состоянии молодежной среды, анализ эффективности реализации государственной молодежной политики и обсуждение других значимых вопросов, связанных с политикой по отношению к молодежи. Этот орган играет ключевую роль в формировании стратегических направлений развития молодежной политики в Казахстане, обеспечивая координацию между различными уровнями власти и общественными структурами.

Учитывая существенную роль и место Совета в системе государственной политики, и в целях разработки качественных адресных рекомендаций в экспертном опросе приняли участие члены Совета.

1. Оценка эффективности мер государственной молодежной политики

В целом реализация молодежной политики была оценена как «удовлетворительно». Эксперты отметили положительные усилия государства в разработке как конкретных, так и системных мер. При этом ими подчеркивается необходимость интеграции молодежных программ в общую государственную стратегию и их ориентацию на долгосрочные изменения. По их мнению, текущие инициативы и проекты создают основу для устойчивого развития молодежной политики. В то же время эксперты указали, что существуют области, требующие дальнейшего улучшения и оптимизации.

«Меры по реализации государственной молодежной политике являются примером для стран региона, однако у молодежи чувствуется необходимость в более широком информационном охвате и системности мер. Молодежь хочет видеть проактивные меры в большей степени, чем реакцию. Также остается ожидание работы с молодежью согласно поручениям Президента – в

приоритете должны стоять возможности для молодежи» (**Ж. Актаев, председатель ОФ «Esbol Qory»**).

«Считаю, что в целом задано верное направление, правильный вектор, но количественно. Всегда могло и может предприниматься больше качественных мер» (**А. Абыкен, основатель группы компаний «Green Case Group»**).

«Будучи экспертом в сфере образования, могу сказать, что политика, которую ведет государство по отношению к молодежи школьного и студенческого возрастов, является достаточно эффективной» (**А. Унайбеков, независимый эксперт**).

Эксперты подчеркивают, что молодежная политика должна охватывать различные сферы, включая социальные и экономические вопросы, интегрируясь в более широкие государственные стратегии и программы. В настоящее время молодежная политика рассматривается как отдельная сфера, что считается ошибочным подходом. Это ограничивает влияние молодежной политики на ключевые аспекты социального и экономического развития. Например, учреждения культуры, которые играют ключевую роль в формировании культурного и социального капитала среди молодежи, имеют ограниченные возможности воздействия.

По мнению экспертов, необходимо пересмотреть стратегии с целью обеспечения более всестороннего и комплексного подхода, который позволит молодежной политике более эффективно способствовать социальному и экономическому развитию страны.

«Наверное, шесть с половиной из десяти. Почему так считаю? Потому что в целом хорошо работает, но просто молодежная политика должна быть горизонтальной политикой, то есть она должна охватывать все сферы – социальные, экономические вопросы, а у нас ее как отдельную сферу рассматривают» (**А. Кусманов, заместитель председателя правления АО «Институт экономических исследований»**).

В ходе экспертного опроса были обозначены несколько серьезных проблем в реализации молодежной политики, требующих качественного улучшения.

Во-первых, необходимость более открытых программ и каналов для их распространения среди молодежи. Несмотря на наличие множества инструментов, информация о существующих программах часто не достигает молодежи, что снижает их эффективность. Недостаток осведомленности о доступных возможностях ограничивает участие молодежи в этих программах и уменьшает их потенциал для личностного и профессионального развития.

Во-вторых, программы часто направлены на определенную целевую аудиторию, что создает барьеры для роста и передачи опыта. Это особенно заметно в неправительственном секторе (НПО), где возрастает средний возраст сотрудников и возникают трудности с привлечением молодых специалистов. Ограничения программ для определенных групп молодежи могут препятствовать развитию будущих лидеров и профессионалов в НПО, что в конечном итоге угрожает эффективности и устойчивости этих организаций в долгосрочной перспективе.

Эксперты подчеркивают необходимость разработки более инклюзивных и доступных программ, которые привлекали бы более широкие группы молодежи и способствовали бы их вовлечению в различные социальные и профессиональные

сферы. Увеличение доступности информации и устранение барьеров для участия помогут обеспечить непрерывный приток молодых талантов и поддерживать динамичное развитие того или иного профессионального сектора.

Таким образом, для повышения эффективности молодежной политики необходимо сосредоточиться на улучшении каналов распространения информации, расширении доступности программ для более широкой аудитории и создании условий для устойчивого роста, и преемственности в различных секторах, включая неправительственные организации.

«...хотелось бы более открытые программы, либо каналы для их распространения для молодежи. Возможно, так как существует много каналов, то зачастую молодежь не знает о существующих программах. Плюс программы ограничены для целевой аудитории и иногда это мешает росту и преемственности, то что мы наблюдаем в секторе неправительственных организаций. Старение сектора и невозможность найти профессиональные кадры» **(Т. Миронюк, исполнительный директор ОЮЛ «Национальная волонтерская сеть»).**

В контексте качественного развития и эффективной реализации молодежной политики эксперты отмечают несколько ключевых направлений.

Во-первых, воспитательный компонент. Хотя воспитание как социальная система начинает восстанавливаться в образовательных учреждениях, однако роль на уровне семьи снижается. Увеличивается влияние гаджетов, что затрудняет установление доверительных отношений с молодым поколением. Интернет создает условия для формирования виртуальных идолов и иных ценностей, что усложняет процесс воспитания.

Во-вторых, трудоустройство молодежи. Процент неработающей молодежи не снижается. В сельской местности наблюдается дефицит рабочих мест, а имеющаяся работа часто низкооплачиваемая, что способствует формированию иждивенческих настроений среди молодежи. Эксперты подчеркивают необходимость разработки мер, направленных на повышение занятости и улучшение условий труда для молодых людей.

В-третьих, неорганизованная молодежь. Мероприятия и общественно полезная работа часто охватывают только тех, кто находится в учебных заведениях или состоит в общественных организациях. В результате тысячи молодых людей остаются «за бортом» не только мер государственной поддержки, но и в информационном вакууме. Эксперты считают, что необходимо разработать стратегии, направленные на привлечение и вовлечение этой категории молодежи в социальные и образовательные программы.

Таким образом, эксперты приходят к выводу, что для повышения эффективности молодежной политики необходимо уделять больше внимания воспитательному компоненту, улучшать условия трудоустройства молодежи и разрабатывать меры по работе с неорганизованной молодежью. Это позволит обеспечить всестороннюю поддержку и развитие для всех молодых людей.

«...Однако, существует, на мой взгляд, ряд задач, которые необходимо решать. В первую очередь, это проблемы воспитательного компонента, который сегодня только начинает возрождаться в учебных заведениях, однако на уровне семьи теряет свои позиции. Воспитание гаджетами, неумение найти общий язык с подрастающим поколением, влияние интернет-пространства и создание мнимых кумиров и многое другое.

Немаловажной остается задача трудоустройства. Процент неработающей молодежи не снижается существенно, отсутствие работы в селе, низкооплачиваемая работа, иждивенческое настроение» **(Э. Масагумова, директор РГУ «Қоғамдық келісім» КРМО МКИ РК).**

Эффективное управление молодежным сектором является одним из ключевых условий результативности внедряемых программ и проектов. Однако эксперты подчеркивают, что стандартные, оцифрованные метрики не всегда являются достаточными для понимания общего положения дел. Эксперты считают, что использование исключительно количественных показателей может приводить к искажению реальной картины. Цифры зачастую усредняют показатели, что может скрывать важные детали и нюансы. Для более точного и глубокого понимания эффективности молодежной политики важно учитывать не только количественные данные, но и качественные аспекты, такие как настроение и удовлетворенность молодежи.

Эксперты предлагают использовать индексы удовлетворенности и другие качественные метрики, которые можно получать через локальные опросы и диалоговые площадки. Такие методы позволяют учитывать мнение самих молодых людей, их восприятие и отношение к проводимым мероприятиям и программам. Это поможет выявить реальные потребности и проблемы молодежи, а также оценить, насколько текущие инициативы отвечают их ожиданиям и запросам.

Кроме того, эксперты подчеркивают важность создания платформ для прямого общения с молодежью. Диалоговые площадки и регулярные опросы могут стать эффективными инструментами для сбора обратной связи и оперативного реагирования на возникающие проблемы. Такие подходы способствуют более гибкому и адаптивному управлению, позволяя своевременно вносить изменения и улучшения в реализуемые программы.

«Наверное, стандартные, оцифрованные метрики не всегда эффективны для понимания общего положения дел. Цифры зачастую могут нерационально усреднять показатели, что искажает картину для восприятия. Думаю, настроение общества, молодежи может говорить об эффективности реализации молодежной политики. Также могут полезны различные индексы удовлетворенности, которые можно получать за счет локальных опросов и диалоговых площадок» **(А. Абыкен, основатель группы компаний «Green Case Group»).**

Таким образом, эксперты считают, что для эффективного управления молодежным сектором необходимо дополнить стандартные оцифрованные метрики качественными методами оценки, такими как индексы удовлетворенности и локальные опросы. Это позволит получить более полное представление о ситуации и повысить результативность внедряемых программ и проектов.

К примеру, в ходе экспертного опроса была обозначена необходимость интеграции как качественных, так и количественных показателей для комплексной оценки результативности и воздействия политики в области охраны здоровья молодежи. Важным аспектом является необходимость учета количественных данных, таких как количество молодежи, ведущей здоровый образ жизни. Это включает индикаторы зависимого поведения, профилактические осмотры и участие в массовом спорте и фитнесе. Такие данные позволяют оценить

физическое и здоровье созидательное состояние молодежи, что является важным аспектом общественного здравоохранения и профилактики социальных проблем.

Отдельный аспект касается качественных показателей, таких как уровень удовлетворенности молодежи и состояние их ментального здоровья. Эти данные отражают психологическое и эмоциональное благополучие молодежи, что важно для их общественной адаптации и участия в жизни сообщества.

«Необходим свод качественных и количественных показателей, таких как количество молодежи, ведущей здоровый образ жизни (с индикаторами зависимого поведения, профилактических осмотров и участие в массовом спорте и фитнесе); количество молодежи с собственным жильем; количество трудоустроенной молодежи с доходом выше 800\$; уровень удовлетворенности молодежи и ментальное здоровье и т.д.» **(Ж. Актаев, председатель ОФ «Esbol Qory»).**

Помимо показателей здоровья молодежи, ключевыми критериями оценки эффективности государственной молодежной политики выступают участие молодежи в общественной и политической жизни, доступность образования и здравоохранения, уровень безработицы, а также развитие инфраструктуры для молодежного творчества и предпринимательства. Эти показатели отражают широкий спектр социально-экономических условий, в которых функционирует молодежь, и подчеркивают важность создания благоприятной среды для их развития и самореализации.

Другие эксперты уделяют внимание более специфическим аспектам, таким как уровень образования, безработицы, преступности, наркомании и лудомании, количество суицидов среди молодежи, а также коэффициент брачности и разводов. Эти показатели свидетельствуют о социальной устойчивости и психологическом благополучии молодежи, а также отражают их социальную адаптацию и интеграцию в общество.

Наличие и анализ различных показателей подчеркивает важность комплексного подхода к оценке эффективности молодежной политики. Интеграция различных категорий данных позволяет более полно оценить влияние программ и проектов на жизнь молодежи, а также адекватно реагировать на вызовы и изменения в обществе. Такой подход способствует не только улучшению текущих инициатив, но и разработке будущих стратегий, направленных на поддержку и развитие молодежи в различных аспектах их жизни.

То есть эффективность реализации молодежной политики зависит от принятия комплексного подхода и учета различных аспектов жизни молодежи. Интеграция разнообразных показателей позволяет более точно оценить достигнутые результаты и идентифицировать области, требующие дополнительных усилий и внимания со стороны государственных и общественных структур. Также практически все эксперты сказали о необходимости гибкого подхода в оценке эффективности молодежной политики, который учитывает специфику каждого общества и потребности молодежи в различных сферах их жизнедеятельности.

«Считаю, что эффективность реализации молодежной политики в Казахстане должна оцениваться по нескольким ключевым показателям: уровень участия молодежи в общественной и политической жизни, доступность образования и здравоохранения, уровень безработицы среди молодежи, развитие инфраструктуры для молодежного творчества и

предпринимательства, а также уровень социальной поддержки» **(А. Унайбеков, независимый эксперт).**

«Уровень образования, уровень безработицы, уровень преступности, уровень наркомании и лудомании, количество суицидов среди молодежи, коэффициент брачности и разводов» **(Е. Берикбаев, старший преподаватель КазНУ им. Аль-Фараби).**

В ходе экспертного опроса также была подчеркнута важность межведомственного подхода и разделения показателей по возрастным стратам. По мнению экспертов, для полноценной оценки молодежной политики необходимо учитывать следующие аспекты:

- Охват мероприятиями и досугом, что отражает активное участие молодежи в культурной жизни общества.
- Уровень безработицы и преступности, что свидетельствует о социальной стабильности и интеграции молодежи в экономическую и правовую системы.
- Уровень занятости на селе, что важно для учета специфики сельских территорий и поддержки молодежи, проживающей в этих регионах.
- Вовлеченность в творческую и общественную работу, что отражает активность молодежи в развитии общественных и культурных инициатив.
- Показатели физического и психического здоровья, что является важным аспектом общественного здравоохранения и благополучия молодежи.

Кроме того, было отмечено важность оценки бенефициаров программ и проектов молодежной политики, а также необходимость сбора обратной связи от регионов. Это позволяет учитывать различия и специфику потребностей молодежи в разных регионах страны, что особенно актуально в контексте значительных различий в развитии и доступе к ресурсам между городскими и сельскими районами.

Другим важным аспектом для экспертов является учет изменяющихся потребностей и времени. Многие программы могут стать устаревшими или неэффективными из-за изменений в общественных приоритетах или технологических возможностях. Поэтому необходимо регулярно пересматривать и адаптировать молодежную политику под новые вызовы и условия.

В заключение следует отметить, что имеется общее экспертное понимание, что оценка эффективности молодежной политики должна учитывать комплексный подход, включающий разнообразные социальные, экономические и культурные аспекты. Это позволит создать более адаптивные и целенаправленные программы, способствующие устойчивому развитию молодежи и общества в целом.

«Показателей должно быть несколько, они должны быть межведомственными и разделены по возрастным стратам: охват мероприятиями, досуг, уровень безработицы, уровень преступности, уровень занятости на селе, вовлеченность в творчество и общественную работу, показатели физического и психического здоровья и т.д.» **(Э. Масагумова, директор РГУ «Қоғамдық келісім» КРМО МКИ РК).**

«Оценка бенефициаров, также возможно обратную связь от регионов, так как все равно есть существенная разница от региона к региону по необходимым направлениям. На что необходимо обратить внимание. Также важно учесть потребности времени, многие программы устарели или у них присутствует неудобный механизм реализации» **(Т. Миронюк, исполнительный директор ОЮЛ «Национальная волонтерская сеть»).**

Отдельного внимания в оценке эффективности государственной молодежной политики заслуживают действующие программы по поддержке молодежи. В частности, в сфере образования реализуются программы, такие как международная стипендия «Болашак», образовательные гранты и кредиты, а также инициативы для развития технического и профессионального образования. Эти меры направлены на повышение качества образования и предоставление молодежи широких возможностей для получения необходимых знаний и навыков.

Для повышения занятости молодежи внедряются программы «Молодежная практика» и «Молодежный кадровый резерв». В рамках программы «Дорожная карта бизнеса – 2020» оказывалась поддержка молодежным предпринимательским инициативам.

Для решения жилищного вопроса молодежи предлагаются программы «7-20-25» и ипотечные кредиты для молодых семей, а также предоставляются льготы в сфере жилья. Эти меры направлены на обеспечение доступным жильем, что является важным фактором социальной стабильности и благополучия молодых людей.

Кроме того, организуются различные социальные и культурные мероприятия, направленные на повышение активности молодежи. Поддерживаются молодежные организации и волонтерские движения, что способствует развитию социальной солидарности и гражданской ответственности.

Несмотря на положительные результаты, в реализации молодежной политики остаются нерешенные проблемы. В частности, требуются дополнительные усилия для обеспечения возможностей образования и занятости молодежи в сельской местности, улучшения жилищных условий и преодоления социального неравенства среди молодежи.

Эксперты подчеркивают важность постоянного мониторинга и анализа эффективности принимаемых мер, чтобы скорректировать государственную политику и обеспечивать равные возможности для всех молодежных групп. Для дальнейшего совершенствования молодежной политики необходимы комплексные и целенаправленные меры, которые будут учитывать специфические потребности различных регионов и социальных групп.

«В целом, можно сказать, что реализация государственной молодежной политики в Казахстане дает положительные результаты. Однако в этом направлении все еще есть проблемы, которые не были решены. К примеру, актуальными становятся возможности образования и занятости молодежи в сельской местности, вопросы обеспечения жильем, а также проблемы социального неравенства среди молодежи.

Что касается адекватности мер, принятых для развития молодежи, в некоторых регионах и между некоторыми социальными группами может потребоваться дополнительная поддержка. Важно проводить постоянный мониторинг и анализ, при необходимости вносить коррективы, чтобы государственная политика с одинаковой эффективностью влияла на все молодежные группы» **(Е. Бакытжан, директор КГУ «Молодежный ресурсный центр» акимата г.Усть-Каменогорск).**

Несмотря на значительную работу, проводимую в рамках государственной молодежной политики в Казахстане, для достижения полной ее эффективности необходимо продолжать развигать и адаптировать меры поддержки, чтобы они отвечали текущим вызовам и потребностям молодежи.

Еще одним важным аспектом эффективной молодежной политики является процесс вовлечения молодежи в социально-политическую жизнь. Эксперты подчеркивают, что молодежь должна интегрироваться во все аспекты общественной жизни страны. Это включает обеспечение доступа к качественному образованию, создание рабочих мест, улучшение социального положения и предоставление необходимых социальных услуг. Особое внимание уделяется экономическому участию молодежи и их вовлечению в процессы трудовой деятельности. Это необходимо для повышения уровня их занятости и обеспечения устойчивого социально-экономического развития страны.

«В нашей стране есть Комитет при Министерстве культуры и информации, который занимается развитием молодежной политики. Он функционирует в рамках одной большой структуры. ... на мой взгляд, молодежь должна рассматриваться во всех аспектах жизни общества. К примеру, если мы говорим об образовании или сфере контента, или если мы говорим о жилищном вопросе, или если мы говорим о социальном положении, то молодежь должна рассматриваться в том же контенте. ... молодежь следует рассматривать, в первую очередь, как большую часть этой большой экосистемы. Что было сделано для них в первую очередь, сколько рабочих мест было создано для них? Каково их состояние? Какими социальными услугами они были охвачены? Что они могут дать обществу? Что мы даем? В первую очередь, должен быть вопрос: «Почему?».

«А сейчас у молодых людей возникают такие чувства, как будто они изолированы. Поэтому, на мой взгляд, место молодежи в структуре государства, в системе государственного управления еще предстоит определить» **(М. Жумабай, директор Национального научно-практического центра «Тіл қазына»).**

Таким образом, по мнению экспертов, очень важен учет мнения и интересов молодых людей при формировании государственной политики и создании соответствующих механизмов управления. И в этом контексте необходимо проводить количественные и качественные исследования текущего состояния молодежи для выявления ключевых проблем и потребностей. То есть инструменты реализации современной молодежной политики должны быть научно обоснованы. Данный подход позволит качественно усилить меры к устойчивому улучшению их жизненного уровня и общественной интеграции.

2. Ценностные ориентиры и предпочтения современной молодежи

Сегодня в обществе активно обсуждается вопрос о стремлении молодежи к материальному богатству, а также присутствие таких явлений, как инфантильность, иждивенчество и конформизм. В частности, одним из ключевых аспектов обсуждения является вопрос о влиянии экономических и социальных условий на ценностные ориентации молодежи. Современная экономическая среда, основанная на рыночных принципах и конкуренции, может способствовать увеличению интереса к достижению материального благосостояния среди молодежи. Этот интерес является естественным и может отражать стремление к социальной мобильности и улучшению качества жизни.

С другой стороны, обсуждается вопрос о наличии инфантильности, иждивенчества и конформизма среди молодежи как явлений, характеризующих современное поколение. Инфантильность, трактуемая как отсрочка вступления во

взрослую жизнь и ответственность, может быть результатом сдвигов в возрасте достижения социальной зрелости под влиянием социально-экономических и культурных изменений. Иждивенчество, в свою очередь, может проявляться как следствие недостатка возможностей и ресурсов у значительной части молодежи, особенно в сельских районах страны. Конформизм может быть обусловлен желанием социальной адаптации и принятия общественных норм и ценностей.

Некоторые характеристики, такие как инфантилизм, зависимость и избыточный конформизм, могут присутствовать среди казахстанской молодежи, однако это не типично для всех молодых людей. Инфантилизм проявляется в виде длительной зависимости от родителей или уклонения от ответственности, что может быть связано с социальными и экономическими трудностями. Зависимость от родителей или государства может возникать из-за длительного обучения, сложности поиска работы и жилищных проблем. Избыточный конформизм, вызванный давлением соответствовать определенным нормам и стандартам, может мешать молодежи выражать собственное мнение.

В ходе экспертного опроса не было сформулировано единой точки зрения касательно инфантильности, иждивенчества и конформизма. Одни эксперты отмечают, что стремление к материальным благам является нормальным и здоровым явлением, которое не противоречит общепринятым морально-этическим нормам. Они подчеркивают, что такое стремление является естественной мотивацией для развития личности и общества в целом. Однако эти эксперты также отмечают искажение восприятия о том, что материальный достаток должен быть достигнут честным трудом, из-за чего молодежь может испытывать иждивенческие тенденции, ожидая от государства полного социального обеспечения.

Другие эксперты сосредотачивают внимание на росте иждивенческих настроений среди молодежи, связанных с изменениями в фискальной политике. Они предупреждают о возможных негативных последствиях, таких как увеличение зависимости от государственной поддержки и уменьшение мотивации к самостоятельному достижению материального благополучия.

«Утверждать, что инфантильность, иждивенчество, излишний конформизм – это ключевые характеристики казахстанской молодежи не могу. Действительно, в определенной степени у большинства молодежи есть ярко выраженное стремление к материальным благам. Однако считаю, что это в целом вполне здоровое стремление и в нашем обществе оно не выходит за пределы нормы, не идет в разрез с морально-этическими нормами»
(А. Абыкен, основатель группы компаний «Green Case Group»).

«Стремление к материальному богатству присуще всем рациональным людям и это важный фактор развития общества и государства. Однако понимание того, что материальный достаток необходимо заработать этичным и кропотливым трудом искажено в социуме. Также иждивенческие тенденции берут верх над молодежью, поскольку люди возлагают высокие надежды на государство с расчетом на полное социальное обеспечение. Ожидается рост таких настроений с нынешними изменениями фискальной политики»
(Ж. Актаев, председатель ОФ «Esbol Qory»).

Анализ мнений экспертов указывает, что на вопросы об инфантильности, иждивенчестве и конформизме среди казахстанской молодежи нет единых и конкретных ответов. Некоторые признают нормальность стремления к материальному благосостоянию, однако выражают обеспокоенность искажением

восприятия о путях его достижения. Другие акцентируют внимание на рисках иждивенчества, связанных с ожиданиями со стороны государства. Этот дискурс подчеркивает необходимость глубокого и комплексного анализа факторов, формирующих поведенческие особенности и ценностные ориентации молодежи в Казахстане.

Темп жизни в современном обществе непрерывно ускоряется, требуя постоянного стремления к обеспечению комфортных условий жизни, личностного развития и поддержания здоровья. В этом контексте наблюдается естественное стремление молодежи к достижению материального благополучия, что вполне обосновано. Однако распространенное среди молодежи мнение о возможности быстрого карьерного роста без достаточного опыта и профессиональных компетенций представляет собой заблуждение, которое может негативно сказаться на их профессиональной реализации.

Уровень осознанности и прагматизма среди молодых людей нарастает, что способствует более осознанному и обоснованному жизненному выбору. Однако следует отметить, что эти наблюдения, вероятно, касаются преимущественно городской молодежи среднего возраста, поскольку исследования молодежи в сельских районах требуют дополнительного внимания и анализа.

«Для саморазвития, поддержания здоровья и удовлетворения потребностей комфортной жизни необходимы средства. Поэтому неудивительно и вполне оправдана тенденция стремления молодежи к материальному богатству. Но восприятие сиюминутного заработка или получение высоких должностей без опыта и профессионализма остается в молодежной среде популярным заблуждением. Все-таки, хочу отметить, что уровень осознанности молодых граждан растет и такое качество как прагматизм выходит на передний план» **(Э. Масагутова, директор РГУ «Қоғамдық келісім» КРМО МКИ РК).**

В то же время эксперты соглашались с тем, что современная молодежь стремится к улучшению качества жизни и активно использует возможности, предоставляемые социальными сетями. Однако они подчеркивают необходимость делать различия между нормальными амбициями и зависимостью от внешней мотивации, такой как доступность информации через интернет.

«...современная молодежь хочет жить хорошо. Они знают себе цену, соцсети влияют, поэтому все стремятся к хорошей жизни» **(А. Кусманов, заместитель председателя правления АО «Институт экономических исследований»).**

Эксперты считают, что стремление современной молодежи к материальному богатству можно рассматривать с различных точек зрения. Во-первых, влияние социальных сетей играет значительную роль, поскольку молодежь видит и сравнивает жизни других людей, что усиливает их стремление к материальным ценностям. Во-вторых, экономические условия современной глобализации делают экономическую стабильность и материальное обеспечение важными показателями качества жизни. В-третьих, конкуренция и стремление к успеху в современном обществе побуждают молодых людей реализовывать свой потенциал и стремиться к материальному благополучию.

Таким образом, адаптация программ и политик поддержки молодежи должна учитывать изменяющиеся социально-экономические условия и различия

в потребностях молодежи в зависимости от их места жительства и социокультурного контекста. Некоторые эксперты отмечают, что современная молодежь, находясь в условиях относительного достатка, естественным образом ориентируется на материальные выгоды. Их мотивация часто связана не с устойчивостью и долгосрочной перспективой, а с моментальным комфортом и получением ресурсов. В отличие от городской молодежи, молодежь из сельской местности чаще не проявляет такой выраженной тенденции к материальной выгоде. Это наблюдение подчеркивает важность проведения исследований и замеров для точной оценки и понимания мотиваций и потребностей молодежи в разных регионах.

Кроме того, эксперты указывают на недостаток взаимодействия между поколениями, что существенно влияет на ориентации молодых людей. В частности, отмечается, что большинство государственных проектов сосредоточены исключительно на молодежи, особенно в социальной сфере, что может приводить к исключению молодых людей из более сложных и значимых социальных инициатив.

«Так как молодежь более или менее сейчас проживает в достатке, понятно и закономерно, что их мотивация устроена на прибыль. Причем не устойчивость, а именно удобство и получение ресурса. Это не наблюдается в большей степени у молодежи из сельской местности. Было бы интересно сделать такие замеры, чтобы опираться на данные. Плюс отсутствия взаимодействия с более старшим поколением, это тоже сильно влияет на ориентиры молодых людей. Поясню, все проекты сосредоточены только на молодежи. В особенности в социальной среде. Например, даже награждение. Из-за этого часто молодые люди не принимают участие в более сложных социальных проектах. Они просто даже не осведомлены, о том, что это существует. Так что в целом это проблема не совсем молодежи, а больше преемственности и фокусировки наших усилий» **(Т. Миронюк, исполнительный директор ОЮЛ «Национальная волонтерская сеть»).**

Объективная оценка и учет разнообразия потребностей и мотиваций молодежи в различных социокультурных контекстах являются необходимыми для разработки эффективных стратегий поддержки и развития молодежной политики. Только интегрированный подход и учет специфики различных групп молодежи позволят достичь устойчивого и сбалансированного развития общества в целом.

Между тем эксперты выразили обеспокоенность состоянием психологического благополучия молодежи в стране, подчеркнув необходимость проведения систематических исследований. Отмечается важность изучения тем, которые беспокоят молодежь, таких как изменения в школьной системе, проблемы насилия в семьях и среди детей, а также явления оскорбительного поведения. Эти социальные проблемы затрагивают все общество.

«Я связываю это с тем, что у нас в стране не проводят системные исследования. Что беспокоит молодежь? Что мы должны изменить? ...Почему в семьях так много насилия? Почему среди детей так много насилия? Почему они совершают такие поступки? Все это требует систематического изучения. Ведь эта тема считается социальной проблемой, поэтому это наша общая проблема» **(М. Жумабай, директор Национального научно-практического центра «Тіл қазына»).**

Отмечается необходимость в изменениях в образовательной и социальной среде для эффективной поддержки психологического и социального благополучия молодежи и всего общества в целом. Кроме того, эксперты выражают опасения относительно текущего состояния просветительских и исследовательских проектов в области психологии и образования. Они отмечают, что системная работа в этом направлении либо недостаточно активна, либо не достигает должного уровня эффективности. Важно создать понятную и единую систему, включая улучшение работы школьных психологов и развитие их компетенций.

Эксперты подчеркивают необходимость гармоничного взаимодействия между родителями и школами, поскольку в настоящее время эти две ключевые структуры функционируют в значительной степени отдельно. Это приводит к проблемам, когда дети, находясь в сложных ситуациях, оказываются в затруднительном положении без должной поддержки и помощи.

Важно, чтобы центры помощи и консультации развивались и становились доступными для всех нуждающихся. Эксперты отмечают, что одно из важнейших условий для поддержки молодежи в настоящее время — это доступ к квалифицированной психологической помощи. Они подчеркивают важность обучения и сертификации психологов, чтобы обеспечить качество и надежность предоставляемых услуг, и предостерегают от дезинформации, распространяемой некоторыми не сертифицированными специалистами.

Также необходимо создать многочисленные телефоны доверия, предоставляющих молодежи бесплатную и открытую поддержку. Указывается, что эти учреждения должны быть не просто горячими линиями, а настоящими домами доверия, где молодые люди могут обсуждать свои проблемы в безопасной и поддерживающей среде. Выражается обеспокоенность тем, что молодежь не всегда общается с родителями о своих проблемах из-за недостаточной культуры высказывания и психологического стресса, что приводит к недооценке их реальных потребностей и проблем.

Наряду с этим, эксперты считают, что государство должно играть ключевую роль в создании эффективной и поддерживающей системы, которая сможет обеспечить молодежь необходимой помощью и защитой в условиях современного общества.

Молодежь с проблемами ментального характера, такими как тревога, депрессия и страх, нуждается в особом внимании и поддержке со стороны общества и государства. Эти проблемы могут серьезно сказаться на их качестве жизни, учебной и профессиональной деятельности, а также социальной интеграции. Эксперты подчеркивают, что такие состояния часто остаются недооцененными и недооцененными, что ведет к длительным последствиям и ухудшению общего физического и психического здоровья молодежи.

Эксперты отмечают, что рост числа молодежи с ментальными проблемами может быть обусловлен различными факторами. Среди них социальное давление, экономическая нестабильность, технологический прогресс, изменение ценностей и ограниченный доступ к качественной психологической поддержке играют значительную роль. Культурные, экономические и технологические изменения могут значительно повлиять на уровень стресса и тревожности среди молодежи.

Большая часть молодежи воспринимает несоизмеримость социальных проблем и своих возможностей решить их как основной источник душевного давления. Неспособность накопить достаточные средства для качественного жилья без финансовых ограничений, низкий уровень заработных плат по сравнению с ценами, а также стремительное сокращение среднего класса

являются основными факторами, способствующими развитию у молодежи ментальных проблем, зависимостей и маргинализации.

«Невозможность накопить на качественное жилье без финансовых ограничений в моменте, отсутствие заработных плат соизмеримых ценам, стремительное сокращение среднего класса – это основные факторы, толкающие молодежь к ментальным проблемам, зависимому поведению и маргинализации» **(Ж. Актаев, председатель ОФ «Esbol Qory»).**

Социальные сети играют значительную роль, создавая ощущение, что у других все идет хорошо, в то время как у них самих возникают трудности. Это может вызывать нервозность и давление со стороны общества. Экономические и социальные аспекты, такие как неудовлетворительная заработная плата, проблемы с трудоустройством, а также личные отношения в семье также могут оказывать существенное влияние на психологическое благополучие молодежи.

«Думаю, это связано, особенно в последнее время, с быстро меняющейся средой. Невозможность даже прогнозировать будущее. Дополнительно, уровень проживания жизни стал дороже, нежели у предыдущего поколения. Несмотря на сложный экономический уровень, всегда. Неустойчивость, пандемия, катаклизмы в последние года сильно влияют на ментальное состояние не только молодых людей. Это явно» **(Т. Миронюк, исполнительный директор ОЮЛ «Национальная волонтерская сеть»).**

Проблема ментального здоровья среди молодежи может быть также связана с бездельем и отсутствием четкой цели. Когда человек активно занят различными задачами, учебой или работой, и идет к поставленной цели, его мозг фокусируется на этих делах, что снижает вероятность возникновения ментальных проблем. Одной из ключевых задач молодежной политики должно стать создание условий для вовлечения молодежи в активную деятельность. Даже те, кто работает или учится, должны иметь возможность занимать свой ум после работы или учёбы, чтобы предотвратить скуку и негативные размышления. Специалисты, занимающиеся идеологией, молодежной и внутренней политикой, должны разработать эффективные решения для этого.

«Это связано с бездельем, скорее всего. Мне так кажется. Человек, который постоянно занят какими-то задачами и делами, который идет по пути, по какому-то своему, идет к цели, занимается обучением, либо работает. Чем больше человек чем-то увлечен, занят, его мозг этим занят, тем меньше у него будет этих ощущений. Одной из задач молодежной политики должна быть, чем занять молодежь. Даже если кто-то работает, кто-то что-то делает, даже если он приходит вечером с работы, он должен чем-то занять свой мозг. Умы, которые занимаются идеологией, молодежной политикой, внутренней политикой они должны найти решение» **(Н. Зайкенов, индивидуальный предприниматель).**

Указанные проблемы характерны для людей в различных обществах, а не только в нашей стране. Эксперты отмечают, что благодаря общему развитию и активной глобализации современное общество стало более осведомленным и способным правильно диагностировать и называть многие аспекты человеческой

психики. Эксперты подчеркивают, что распознавание и признание внутренних проблем является первым шагом к их последующему решению.

Можно сказать, что казахстанская молодежь обладает разнообразными характеристиками. Хотя стремление к материальному богатству, инфантилизм и конформизм могут быть присущи некоторым молодым людям, они не характеризуют всю молодежь в целом. Важно учитывать индивидуальные особенности и вклад каждого молодого человека в развитие общества, что определяет основные черты их личности.

«Мнения, высказанные в общественном дискурсе о стремлении современной молодежи к материальному богатству, можно рассматривать под разными углами. Стремление к материальным ценностям – явление, наблюдаемое не только в Казахстане, но и во всем мире. Растущий интерес молодежи к материальному богатству может быть вызван несколькими причинами» **(Е. Бакытжан, директор КГУ «Молодежный ресурсный центр» акимата г.Усть-Каменогорск).**

В то же время большая часть казахстанской молодежи активна, увлечена знаниями, стремится к инновациям, заинтересована в предпринимательстве и вносит свой вклад в развитие общества. Они активно участвуют в общественных движениях, волонтерских проектах и демонстрируют высокую социальную ответственность.

В ходе экспертного опроса было отмечено, что необходим баланс между материальными и духовными аспектами развития молодежи. Специалисты подчеркнули, что материальные ценности, такие как труд и финансовая независимость, играют важную роль в жизни молодых людей, представляя собой основу для их самореализации и стабильности. Однако они также выразили беспокойство по поводу того, что современные молодые люди часто уделяют недостаточно внимания духовным аспектам своего развития, таким как культурные ценности, нравственные нормы и национальная идентичность. Важно не только обеспечивать материальные потребности молодежи, но и способствовать их духовному развитию, что имеет важное значение для формирования устойчивой личности и гражданского общества.

«Ведь в настоящее время развитие молодежи не учитывает духовные аспекты ее развития как человека, как гражданина» **(М. Жумабай, директор Национального научно-практического центра «Тіл қазына»).**

Эксперты сходятся во мнении, что компонент духовного развития необходимо интегрировать в образовательные и социальные программы для молодежи. Поддержка и укрепление культурных идентичностей помогут молодежи лучше понимать свои корни и ценности, что способствует более гармоничному развитию общества в целом. Вопрос материальных и духовных ценностей среди молодежи остается актуальным и требует комплексного подхода и внимания со стороны общества, государства и образовательных учреждений.

3. Гражданская и политическая активность

Участие молодежи в общественной жизни и их стремление к проявлению гражданской позиции играют ключевую роль в формировании современного общества. Молодежь, сталкиваясь с быстро меняющимися социальными и

экономическими реалиями, активно включается в общественные и политические процессы, что способствует развитию демократических ценностей и укреплению социальной солидарности. Молодежное участие выражается в различных формах: начиная от активного участия в общественных движениях и политических кампаниях до инициации и реализации социально значимых проектов и инициатив. Оно не только способствует решению конкретных социальных проблем, но и формирует осознанное гражданское поведение, укрепляет культуру диалога и уважение различий мнений.

В контексте развития гражданского активизма важным аспектом выступает развитие критического мышления у молодежи, способности анализировать информацию, выстраивать аргументацию и принимать информированные решения. Эти навыки необходимы для эффективного участия в общественной жизни и формирования стойких ценностных ориентиров.

Проявление гражданской позиции молодежью способствует не только укреплению их личностного роста, но и созданию благоприятных условий для устойчивого развития общества в целом. Молодежь несет ответственность за будущее и стремится к созданию справедливого, инклюзивного и устойчивого общества, что делает их ключевыми агентами изменений в современном мире.

Поддержка участия молодежи в общественной жизни и их стремление к проявлению гражданской позиции являются стратегическими задачами для общественных и политических институтов. Это способствует формированию демократического гражданского общества и обеспечивает устойчивое развитие социума в условиях глобализации и быстро меняющегося мира.

Эксперты высоко оценивают рост участия молодежи в общественной жизни и их стремление выражать свою гражданскую позицию. Эти тенденции отражаются как на уровне активного участия в социальных и политических акциях, так и через создание общественных инициатив и использование социальных сетей для выражения мнений. Одним из положительных аспектов является интерес молодежи к социальным и политическим вопросам, что проявляется через их активное участие в дебатах и образовательных проектах. Это свидетельствует о высокой степени гражданской зрелости и готовности молодых людей к влиянию на общественные процессы. Эксперты считают, что широкое и активное участие молодежи в общественной жизни является позитивным явлением, отражающим их готовность влиять на социальные и политические процессы.

«Считаю, что наблюдается тенденция увеличения количества молодежи, участвующей в общественной жизни. Стремление молодежи к проявлению гражданской позиции считаю похвальным, это хороший показатель» **(А. Абыкен, основатель группы компаний «Green Case Group»).**

«Казахстанскую молодежь можно описать как достаточно открытую и активную в общественной жизни. Мы видим, что молодежь проявляет интерес к социальным и политическим вопросам через участие в акциях, дебатах и образовательных проектах. Стремление молодых представителей общества к проявлению гражданской позиции видно через создание общественных инициатив и активное использование социальных сетей для выражения мнений» **(А. Унайбеков, независимый эксперт).**

Таким образом, участие молодежи в общественной жизни и их стремление к проявлению гражданской позиции не только подтверждают их активное участие

в формировании общественного мнения, но и способствуют развитию демократических ценностей и укреплению социальной солидарности в обществе.

В то же время часть экспертов отметила, что значительная часть молодежи проявляет безразличие и конформизм в общественной жизни. Данная ситуация объясняется социально-экономическими условиями и необходимостью удовлетворения базовых потребностей. Согласно их мнению, низкий уровень участия молодежи объясняется недостаточным вниманием к социальным и локальным проектам, которые могли бы реально влиять на общественные процессы и улучшение жизни в общине. Вместо этого, акцент сделан на массовые форматы, не всегда способствующие развитию гражданской активности и ответственности среди молодежи.

Наличие таких противоположных взглядов на участие молодежи в общественной жизни указывает на существование двух различных групп. Хотя многие молодые люди проявляют активность и заинтересованность в социальных вопросах, существует также значительная часть, для которой этот уровень участия остается недостаточным из-за различных социально-экономических и организационных причин.

«У подавляющего большинства молодых людей присутствует безразличие и конформизм из-за социально-экономических факторов, так как многие из них находятся на пути покрытия более базовых потребностей» **(Ж. Актаев, председатель ОФ «Esbol Qory»).**

«Массовые мероприятия, видно, средства массовой информации транслируют их чаще, чем социальные и локальные проекты. Поэтому и участие низкое» **(Т. Миронюк, исполнительный директор ОЮЛ «Национальная волонтерская сеть»).**

Примечательно, что некоторые эксперты отмечают, что общий уровень активности молодежи действительно повысился благодаря включению в различные волонтерские и общественные инициативы. Однако они также выражают обеспокоенность по поводу сокращения числа республиканских молодежных организаций. Это может свидетельствовать либо о недостаточной поддержке со стороны государства, которое перестало активно поддерживать молодежные движения, либо об изменении приоритетов самой молодежи.

«Общий фон активности повысился за счет волонтерства, однако настораживает тот факт, что количество республиканских молодежных организаций заметно сократилось. Значит, либо недостаточная поддержка оказывается со стороны государства, которая потеряла интерес к тем или иным направлениям молодежных движений, либо о смене приоритетов самой молодежи, стремящейся не ограничиваться общественной деятельностью в рамках одной организации» **(Э. Масагутова, директор РГУ «Қоғамдық келісім» КРМО МКИ РК).**

По мнению экспертов, возможно, что молодежь предпочитает не ограничивать себя формализованными структурами и организациями, а проявлять активность через более гибкие и неформальные формы участия в общественной жизни. Это может включать участие в различных проектах и инициативах без строгой привязки к одной организации или движению. Различные взгляды на изменения в молодежной общественной активности подчеркивают

важность как поддержки государственных структур, так и гибкости в подходах к организации участия молодежи в общественной жизни.

Проявление гражданской позиции среди молодежи также высоко ценится как фактор, способствующий развитию гражданского общества и демократических институтов. Активное участие молодежи в общественной жизни способствует формированию критического мышления и ответственности перед обществом. Однако стоит учитывать и риски, связанные с возможным вовлечением молодежи в деструктивные политические или религиозные движения. Недостаток жизненного опыта и знаний может сделать молодых людей уязвимыми перед манипуляциями и идеологической пропагандой. Поэтому важно предоставлять молодежи образовательные возможности, направленные на развитие критического мышления и осознанного выбора.

«Данная сфера требует внимания, поскольку большинство «добровольных молодежных организаций» спонсируются из иностранных источников. В целом проявление гражданской позиции мной приветствуется, единственно, что существуют риски вовлечения молодежи, в силу отсутствия жизненного опыта и знаний, в деструктивные политические и религиозные движения» **(Е. Берикбаев, старший преподаватель КазНУ им. Аль-Фараби).**

Развитие эффективной политики поддержки молодежных инициатив требует создания условий для активного участия молодежи в общественной жизни, одновременно с укреплением их защиты от негативного влияния экстремистских идеологий и манипуляций. Политическая активность молодежи имеет значительное значение для современного общества. Она способствует не только активному участию молодых граждан в формировании политических процессов, но и увеличивает их представительность и влияние в общественной жизни. Молодежь, участвуя в политических дебатах, выборах и общественных движениях, не только выражает свои взгляды и интересы, но и вносит новые идеи и перспективы в политический дискурс.

Этот активный подход способствует формированию критического мышления и гражданских качеств у молодежи. Вовлеченность в политические процессы требует от них умения анализировать информацию, выстраивать аргументацию и находить компромиссы, что способствует развитию личностных и профессиональных навыков. Кроме того, активная политическая позиция у молодежи способствует формированию ответственного отношения к общественным делам и повышению осведомленности о важности участия в формировании будущего общества.

Повышение уровня политической активности среди молодежи также способствует укреплению демократических институтов и увеличению легитимности политических процессов. Чем больше молодежь участвует в политической жизни страны, тем более представительной становится политическая система, а значит, и более отзывчивой к интересам всех ее граждан. Стимулирование политической активности среди молодежи необходимо для развития демократических ценностей, укрепления гражданского общества и обеспечения устойчивого социально-политического развития общества в целом.

Эксперты отмечают значительное увеличение политической активности среди молодежи в Казахстане. В частности, активизация участия молодых граждан в политических процессах, особенно среди студентов и молодых профессионалов, расценивается как положительный тренд. Этот фактор

способствует увеличению разнообразия голосов и мнений в обществе, что в свою очередь способствует созданию более репрезентативной политической системы.

«Думаю, что есть тенденция увеличения уровня политической активности молодых граждан Казахстана. Наверное, внутреннее возрастающее ощущение важности своего голоса, демонстрации своей позиции среди молодежи говорит в целом о развитии гражданского общества» **(А. Абыкен, основатель группы компаний «Green Case Group»).**

«Политическая активность молодых граждан Казахстана важна для развития демократии и общества в целом. Наблюдается увеличение интереса к участию в политических процессах, особенно среди студентов и молодых профессионалов. Это положительный тренд, который способствует разнообразию голосов в обществе и созданию более репрезентативной политической системы» **(А. Унайбеков, независимый эксперт).**

Увеличение интереса к политической активности среди молодежи может быть объяснено внутренним ощущением значимости своего голоса и необходимостью демонстрации собственной позиции в общественных делах. Эти тенденции свидетельствуют о постепенном развитии гражданского общества в стране, где молодежь играет все более активную роль в формировании политической агенды и принятии общественно значимых решений. Внутреннее ощущение значимости своего голоса и необходимость демонстрации собственной позиции молодежью говорят о постепенном развитии гражданского общества в стране. Таким образом, увеличение политической активности среди молодежи в Казахстане является позитивным явлением, способствующим углублению демократических процессов и укреплению гражданского общества в стране.

В ходе экспертного опроса была отмечена положительная динамика политической активности среди молодежи в Казахстане. В частности, последние выборы в Парламент РК и другие значимые события, вероятно, увеличили внимание к участию молодежи в консультативных и совещательных органах. Например, включение молодежи в советы по молодежной политике вместо представителей государственных органов является значимым шагом к укреплению их роли в общественно-политической сфере.

«Политическая активность молодежи однозначно растет с каждым годом, особенно было заметно на последних выборах в Парламент РК. Также повышенное внимание участия молодежи в консультативно-совещательных и других органах в стране. К примеру, в советы по молодежной политике стали больше включать молодежь, а не представителей государственных органов. В выступлении Президента на Национальном Курултае и на XXXIII Сессии Ассамблеи народа Казахстана было уделено внимание молодежи. На сессии, в частности, Президент дал конкретную рекомендацию – в этнокультурных объединениях и общественных структурах АНК обязательно назначать заместителя из числа молодежи, тем самым вовлекая их не только в общественную работу, но и в важные политические направления и дискуссии» **(Э. Масагутова, директор РГУ «Қоғамдық келісім» КРМО МКИ РК).**

По мнению экспертов, растущее стремление молодежи влиять на политические процессы обусловлено несколькими ключевыми факторами. Во-первых, наблюдается значительное увеличение активности среди молодых людей, включая тех, кто еще не достиг совершеннолетия, что связано с их

желанием повлиять на общественные решения. Во-вторых, социальные медиа и мессенджеры играют значительную роль в распространении информации и формировании общественного мнения, что значительно способствует вовлечению молодежи в политическую среду.

Анализ указывает на важность адаптации политических структур к изменяющимся реалиям и предоставлению молодежи возможностей для активного участия в общественно-политических процессах, что способствует углублению демократических практик и развитию гражданского общества.

«Развивается культура в социальных мессенджерах и социальных медиа. Доступность, широта охвата. Это большой толчок участия в политической среде. На мой взгляд молодежные «крылья» партий, должны сейчас подхватить этот тренд. Молодежный парламент, дебаты, обучение по написанию законопроектов... Не идти по легкому пути, например, уходить только в волонтерство (что не является плохо, просто это легче по уже «протоптанному пути»), а возвращать политически подкованную и грамотную молодежь. А это другие инструменты» **(Т. Миронюк, исполнительный директор ОЮЛ «Национальная волонтерская сеть»).**

Таким образом, можно утверждать, что сегодня наблюдается заметный рост интереса молодых людей к участию в политических процессах. Этот тренд отражает их стремление влиять на общественные решения и участвовать в формировании будущего страны через участие в консультативных органах и образовательных проектах. При этом были высказаны опасения относительно готовности молодежи к политической активности, подчеркивалась необходимость более глубокого образования и профессиональной подготовки в этой области.

Для дальнейшего развития гражданской активности молодежи Казахстана важно продолжать совершенствовать механизмы обучения политическим навыкам, создавать благоприятные условия для их участия в политической жизни страны и способствовать их активной роли в формировании общественного мнения и будущего нации. В условиях разнообразия социокультурных факторов и экономических условий, влияющих на политическое поведение молодежи, особый акцент следует делать на усилении их гражданского образования и поддержки со стороны общественных и государственных институтов.

Важное наблюдение экспертов, что политическая активность молодежи в Казахстане развивается по нескольким ключевым направлениям. Прежде всего, наблюдается рост политической осведомленности и уровня образования среди молодежи. Широкое распространение социальных сетей и интернета позволяет молодым людям получать необходимую информацию и выражать свои мнения. В университетах и школах проводятся мероприятия, направленные на повышение политической грамотности.

«В Казахстане растет политическая активность молодежи, и они активно участвуют в политической жизни страны. Однако для дальнейшего повышения этой активности важно политическое образование, поддержка и устранение барьеров. Участие молодежи в политических процессах способствует демократическому развитию страны и формированию устойчивого общества» **(Е. Бакытжан, директор КГУ «Молодежный ресурсный центр» акимата г.Усть-Каменогорск).**

Повышение возрастного ценза молодежи до 35 лет также требует нового подхода к их роли и влиянию в обществе. Эксперты считают, что несмотря на наличие концепций и законодательных актов, направленных на развитие молодежной политики, необходимо активнее интегрировать молодежь в общественную жизнь страны.

Важно создавать системные механизмы, которые не только охватывают широкий спектр проблем и потребностей молодежи, но и обеспечивают их активное участие в процессах принятия решений. Эксперты призывают к созданию устойчивых и долгосрочных стратегий развития молодежной политики, которые будут способствовать не только текущему улучшению жизненных условий молодежи, но и подготовят основу для их активного участия в формировании будущего Казахстана.

Кроме того, подчеркивается важность обеспечения прозрачности и открытости в работе государственных структур, отвечающих за молодежную политику. Это позволит эффективнее использовать ресурсы и обеспечить более эффективное взаимодействие между государственными органами, молодежными организациями и общественностью в целом.

4. Идеологическая работа с молодежью

Идеологическая работа с молодежью в условиях современного информационного пространства представляет собой сложный и многоаспектный процесс, требующий глубокого понимания их разнообразного взаимодействия с цифровыми и медиа ресурсами. Современная молодежь активно взаимодействует с социальными сетями, цифровыми платформами и медиа каналами, что открывает новые возможности для формирования их идеологических ориентиров.

Процесс выстраивания идеологической работы включает в себя не только передачу ценностей и убеждений, но и активное взаимодействие с их мнениями и представлениями. Многообразие информационного пространства обогащает их знания, но одновременно представляет вызов в формировании личностной идентичности и ценностных ориентиров. Учитывая разнообразие информационного пространства, эффективная идеологическая работа должна учитывать культурные и социальные контексты, присущие различным группам молодежи. Это включает создание адаптивных стратегий коммуникации и обучения, способствующих формированию устойчивых и конструктивных идеологических позиций.

Основные аспекты идеологической работы с молодежью включают интеграцию в образовательные программы, развитие критического мышления и умение анализировать информацию из различных источников. Это помогает формировать положительную идентичность и развивать устойчивые ценностные ориентиры.

В контексте выстраивания обратной связи с молодежью и формирования качественной идеологической работы эксперты рекомендуют вместо одностороннего вещания применять точечные инструменты. Это подразумевает создание диалога, включение молодежи в обсуждение и разработку инициатив, учитывая их мнения и интересы. Такой подход способствует не только укреплению взаимопонимания между различными поколениями, но и повышению эффективности идеологической работы.

Адаптация коммуникационных стратегий к предпочтениям молодежи способствует более глубокому вовлечению в общественную жизнь и формированию устойчивых ценностных ориентиров. Так, учет комфортных форм

коммуникации с молодежью в информационном пространстве является ключевым аспектом успешной идеологической работы, направленной на развитие гражданской активности и формирование конструктивных общественных изменений.

«Считаю, что нужно коммуницировать с молодежью в том формате, в котором она ощущает себя комфортнее всего. Должна вестись точечная работа в информационном пространстве без прямых призывов и одностороннего вещания» **(А. Абыкен, основатель группы компаний «Green Case Group»).**

Вместе с тем, по мнению экспертов, необходимо активно продвигать нарративы единства и подчеркивать факторы, которые объединяют всех граждан, такие как гражданский национализм. Этот подход способствует укреплению социальной координации и солидарности в обществе. Консолидация граждан вокруг совместного решения острых социальных проблем, включая зависимости, экологические вызовы и социальную несправедливость, является критически важной. Подобные усилия создают основу для коллективного действия и поиска устойчивых решений, направленных на улучшение качества жизни граждан и обеспечение устойчивого развития общества.

«Необходимо продвигать нарративы единства и постоянно подчеркивать факторы общие для всех (гражданский национализм), а также консолидировать их вокруг решения острых социальных проблем – таких как зависимости, экология, несправедливость и т.д.» **(Ж. Актаев, председатель ОФ «Esbol Qory»).**

Ясные нарративы единства и общественные цели могут значительно качественно усилить идеологическую базу для развития гражданской активности и конструктивного воздействия на общественные процессы.

Использование разнообразных каналов коммуникации способствует углублению взаимодействия молодежи с идеологическими концепциями и ценностями, что может способствовать их более четкому пониманию и принятию. Этот подход также способствует формированию у молодежи критического мышления и активного гражданского участия. Социальные сети, образовательные программы, культурные события и медиа-платформы могут позволить не только достигать широкой аудитории, но и адаптировать контент в соответствии с интересами и потребностями различных групп молодежи.

«Идеологическую работу с молодежью можно осуществлять через использование разнообразных каналов коммуникации, таких как социальные сети, образовательные программы, культурные события и медиа-платформы. Важно учитывать и адаптировать контент к интересам и потребностям различных групп молодежи, чтобы обеспечить их эффективную включенность и вовлеченность» **(А. Унайбеков, независимый эксперт).**

Разнообразие коммуникационных каналов и адаптация контента являются ключевыми элементами в усилиях по идеологической работе с молодежью, способствуя их активной включенности и вовлеченности в общественные и политические процессы. В то же время отсутствие единого идеологического документа создает препятствия для формирования общей стратегии по

продвижению идеологических концепций. К примеру, можно использовать рекламу, сериалы, фильмы и массовую индустрию как элементы общей идеологической стратегии.

«Первое – это ее прописать, у нас нет единого документа по сути концепции именно идеологии по молодежи. Есть концепция, но она не содержит идеологический компонент. Второе — это трансляция через рекламу, сериалы, фильмы, массовую индустрию для распространения и включения большего охвата» **(Т. Миронюк, исполнительный директор ОЮЛ «Национальная волонтерская сеть»).**

Идеологическая работа должна быть привлекательной и соответствовать интересам современной молодежи. Эффективным способом передачи идеологии могут стать сериалы и фильмы, которые увлекают зрителя и незаметно внедряют нужные идеи и модели мышления. На Западе целые институты работают над внедрением идеологических концепций через развлекательный контент, и этот подход следует применять и в Казахстане.

«Идеология она должна преподноситься красиво, я думаю, это должно быть сериалом, фильмом. Что сейчас привлекательно, какой инструмент передачи информации, какой увлекателен, там нужно это размещать. Вообще, допустим, на Западе целые институты над этим работают, как это внедряют, фильмы, сериалы. Ну, потому что человек смотрит и видит определенные ответы, определенную систему мышления, его навязывают в фильмах, сейчас на Западе, допустим, у нас это как цепляет...» **(Н. Зайкенов, индивидуальный предприниматель).**

Эксперты отмечают, что в последние годы вопросы идеологии стали все более актуальными. Они подчеркивают важность консолидирующих ценностей в обществе, которые должны быть четко определены и обсуждены среди молодежи. По их мнению, молодые люди не всегда готовы разбираться в сложных политических текстах, поэтому важно говорить с ними на их языке, обсуждать научные и общечеловеческие ценности простыми и доступными для них терминами.

«При слове общая идеология появляется все больше мнений. Но есть одна вещь, которая объединяет нас сейчас – ценности. Молодые люди не очень разбираются в политических текстах. Им нужно говорить на своем языке об этих ценностях» **(М. Жумабай, директор Национального научно-практического центра «Тіл қазына»).**

В целом эксперты отмечают, что идеологические послания должны быть интегрированы мягко и ненавязчиво, чтобы они воспринимались естественно и органично, а не как официальные государственные призывы к патриотизму. Современная молодежь отличается от предыдущих поколений, поэтому традиционные методы идеологической работы могут оказаться неэффективными. Требуется новая, более мудрая и тонкая стратегия, чтобы добиться желаемых результатов.

5. Модернизация высшего образования

Высшее образование играет ключевую роль в формировании человеческого капитала и социальной мобильности молодежи. Это не только способствует интеллектуальному развитию и приобретению специализированных знаний, но и является мощным инструментом для личностного и профессионального роста. Высшее образование способствует социальному продвижению, позволяя студентам из различных социальных слоев реализовать свой потенциал и достичь успеха в карьере.

Экономическое значение высшего образования трудно переоценить, поскольку оно подготавливает кадры высокой квалификации, необходимые для инновационного развития экономики. Выпускники вносят значительный вклад в различные отрасли, стимулируя экономический рост и укрепляя конкурентоспособность страны на мировой арене.

Кроме того, высшее образование формирует гражданскую позицию у молодежи, способствуя их активному участию в общественной жизни и политических процессах. Учебные заведения выступают платформами для развития лидерских качеств, гражданской ответственности и культурного разнообразия, что способствует укреплению социальной солидарности и общественной стабильности. Высшее образование не только является фундаментом для личностного и профессионального роста индивидуума, но и играет важную роль в развитии общества в целом, способствуя его устойчивому развитию и процветанию.

В ходе экспертного опроса было отмечено, что текущая система оценки эффективности образовательных учреждений не учитывает важные личностные и внешкольные аспекты, влияющие на подготовку выпускников. Изменение данной оценочной системы считается важным для создания более объективного понимания качества образования.

Анализ сферы высшего образования указал на необходимость усиления развития практических навыков, цифровой грамотности и предпринимательского мышления в учебных программах. Эти аспекты становятся все более востребованными на современном рынке труда и требуют системного внедрения для успешной адаптации выпускников к современным вызовам и возможностям профессиональной карьеры.

«Образование в Казахстане совершенствуется, однако требует дальнейших улучшений, чтобы полностью соответствовать требованиям современного рынка труда. Важно сосредоточиться на развитии практических навыков, цифровой грамотности и предпринимательского мышления, чтобы выпускники были готовы к динамичному и конкурентному трудовому рынку»
(А. Унайбеков, независимый эксперт).

Также эксперты выражают беспокойство несколькими ключевыми аспектами высшего образования в Казахстане. Они отмечают, что отсутствие исследований и анализа рынка труда делает текущие образовательные программы менее соответствующим реальным потребностям экономики. Также высказывается критика в адрес качества преподавательского состава, с акцентом на необходимость улучшения подготовки кадров на местах, а не на ожидании перемен со стороны студентов, обучающихся за границей. Эксперты предупреждают о рисках нереалистических ожиданий относительно возвращения студентов после обучения за рубежом, не обладающих достаточным пониманием местного рынка труда и социокультурной среды.

«У нас отсутствуют исследования и анализ рынка труда. Нет хорошего преподавательского состава. Почему-то мы думаем, что, отправляя молодых людей учиться за рубеж, вернувшись они что-то изменят, но это утопия. Они не знают рынок и взаимоотношения здесь и вместо взращивания кадров на месте и меняя среду, мы просто не обеспечиваем компонент по вузам в нашей стране» **(Т. Миронюк, исполнительный директор ОЮЛ «Национальная волонтерская сеть»).**

Современные требования рынка труда ставят перед образовательной системой значительные вызовы. По мнению экспертов, необходимость быстрой адаптации профессиональных навыков к изменяющимся условиям выдвигает важные требования к образовательным программам. В современном контексте особое внимание уделяется развитию физического мышления и способности к быстрому обучению, что является необходимым для успешной адаптации к современным вызовам трудового рынка.

«...Рынок труда меняется, сейчас многим профессиям за два-три года можно обучиться за год даже, а в университете четыре года, то есть нужно быть более гибче» **(А. Кусманов, заместитель председателя правления АО «Институт экономических исследований»).**

В то же время система высшего образования ориентируется на международные стандарты, внедряя кредитную систему и трехуровневую систему образования в рамках Болонского процесса. Открываются новые специальности и программы, соответствующие требованиям рынка, включая области IT, инженерии, возобновляемых источников энергии и биотехнологий.

Уровень трудоустройства молодых специалистов является ключевым показателем качества образования. Однако существует проблема несоответствия специальностей выпускников конкретным требованиям рынка труда. Для решения этой проблемы необходимо устанавливать тесные связи с работодателями и обновлять образовательные программы.

Развитие мягких навыков (soft skills) также является значимым аспектом. Навыки критического мышления, творчества, коммуникации и работы в команде становятся все более востребованными. В университетах предлагаются дополнительные курсы, тренинги и семинары для развития этих навыков.

Подводя итог, можно сказать, что в Казахстане достигнуты значительные успехи в модернизации системы образования в соответствии с требованиями рынка труда. Однако остаются нерешенные вопросы, такие как необходимость постоянного обновления образовательных программ, адаптация к изменениям рынка, установление тесных связей с работодателями и развитие как технических, так и мягких навыков у студентов. Только комплексные и системные меры позволят создать образовательную систему, полностью соответствующую требованиям современного рынка труда.

«...Не все наши казахстанские дети достигают международного признания. Все окончили среднюю школу и высшие учебные заведения в Казахстане. Я тоже одна из них. У меня казахстанское образование. Доступ к получению образования должен быть равным как для городских, так и для сельских молодых людей. Образование должно быть равным для всех. Будет ли оно в городе, будет ли оно в областном центре. Мы должны

сфокусироваться на равном усвоении знаний. У нас в стране должен появиться культ образования. Казахстанские дети входят в десятку лучших по разным очень сложным отраслям в международных молодежных рейтингах. Считаю, что нужно создать условия для того, чтобы эти дети после получения иностранного образования вернулись в Казахстан. Мы должны работать над тем, чтобы наши очень образованные дети не уезжали в другие страны» **(М. Жумабай, директор Национального научно-практического центра «Тіл қазына»).**

В своих оценках эксперты выражают различные точки зрения на состояние высшего образования в Казахстане. Они подчеркивают необходимость адаптации к современным трендам и проведения реформ для улучшения образовательной системы. Важным аспектом является обеспечение равного доступа к образованию для всех граждан независимо от места проживания — будь то город или областной центр. Эксперты отмечают наличие высококачественных знаний в Казахстане, что подтверждается успехами казахстанских студентов в различных международных рейтингах.

В контексте национального развития также важно, чтобы молодежь, обучающаяся за границей, возвращалась в страну. Эксперты говорят о создании необходимых условий для этого. При этом важно признание отечественного образования наряду с международным, чтобы избежать недооценки казахстанских знаний. В то же время эксперты отмечают, что большинство студентов получает образование внутри страны, и необходимо критически оценивать объективность критики в отношении уровня отечественного образования. Эксперты подчеркивают, что образование остается высоко ценным активом для будущего Казахстана, и важно продолжать работу над его улучшением и развитием.

ВЫВОДЫ

1. Оценка эффективности мер государственной молодежной политики

Для эффективной оценки государственной молодежной политики необходимо учитывать не только экономические и социокультурные показатели, такие как уровень безработицы, участие в культурной жизни и доступ к образованию и профессиональным ресурсам, но и адаптировать подходы к уникальным региональным особенностям. Важно также вовлечение молодежи в разработку и оценку политики для обеспечения ее актуальности и эффективности. Такой комплексный подход способствует созданию условий для интеграции молодежи в социальную и экономическую жизнь страны, способствуя устойчивому развитию общества в целом.

2. Ценностные ориентиры и предпочтения современной молодежи

В контексте оценки ценностного пространства молодежи мнения экспертов разнообразны и акцентируют внимание на нескольких ключевых аспектах. Одни признают естественность стремления молодежи к материальному благополучию, однако выражают опасения относительно искаженных представлений о том, как его достигать. Другие эксперты обращают внимание на риски иждивенчества, связанные с ожиданиями государственной поддержки. Все это подчеркивает необходимость глубокого и комплексного анализа факторов, формирующих поведенческие особенности и ценностные ориентации молодежи.

3. Гражданская и политическая активность

Сегодня отмечается значительное увеличение участия молодежи в общественной жизни и их стремление проявлять гражданскую позицию. Эти тенденции не только подтверждают активное участие молодых людей в формировании общественного мнения, но и способствуют развитию демократических ценностей и укреплению социальной солидарности в обществе.

Один из позитивных аспектов заключается в интересе молодежи к социальным и политическим вопросам, проявляющемся через их активное участие в дебатах, образовательных проектах и общественных акциях. Это свидетельствует о высокой гражданской зрелости и готовности молодых людей влиять на общественные процессы. Молодежь также использует социальные сети для обсуждения и организации совместных инициатив, что подчеркивает их готовность принимать участие в решении социальных проблем.

Активное участие молодежи в общественной жизни отражает их высокий уровень гражданской активности и ответственности. Это способствует не только формированию активной гражданской позиции, но и способствует развитию общественной солидарности и укреплению демократических институтов.

4. Идеологическая работа с молодежью

В вопросе выстраивания качественной идеологической работы эксперты указали на необходимость адаптации стратегий коммуникации под предпочтения молодежи. Отказ от одностороннего подхода в пользу органических и целенаправленных методов позволяет эффективно взаимодействовать с молодежью, способствуя созданию платформ для диалога и совместной инициативы. Кроме того, такой подход может содействовать более глубокому взаимопониманию между поколениями и формированию устойчивых ценностных ориентиров.

Акцент на нарративах единства и включение всех граждан в совместное решение социальных проблем, таких как экологические вызовы и социальная справедливость, играют важную роль в укреплении социальной координации и солидарности в обществе. Эти усилия направлены на формирование общественных изменений и улучшение качества жизни, что делает идеологическую работу не только актуальной, но и критически важной для устойчивого развития общества.

Применение современных коммуникационных стратегий, основанных на удобных форматах для молодежи, и акцент формуле единства способствуют развитию гражданской активности и созданию фундамента для конструктивного воздействия на общественные процессы в современном обществе.

5. Модернизация высшего образования

Касательно совершенствования отечественной системы высшего образования эксперты отметили необходимость развития практических навыков, цифровой грамотности и предпринимательского мышления. Эти компетенции становятся все более востребованными на современном рынке труда и требуют системного внедрения в образовательный процесс для успешной адаптации выпускников к современным вызовам и возможностям профессиональной карьеры.

В целом подчеркивается важность системного обновления образовательных программ, учитывающих современные вызовы и потребности рынка труда. Это позволит не только улучшить качество образования и подготовку выпускников, но и обеспечить их успешную интеграцию в современное общество и экономику.

РЕКОМЕНДАЦИИ

Для совершенствования государственной молодежной политики экспертами был дан ряд рекомендаций, направленных на совершенствование существующих механизмов. В частности, необходимо:

1. Провести аудит текущих мер и инструментов, направленных на поддержку молодежи, с целью укрепления их прозрачности и доступности. Это поможет эффективно расходовать ресурсы и достичь максимального социального воздействия.

2. Поддерживать предпринимательскую активность среди молодежи, создавая условия для стимулирования их предпринимательских идей и проектов. Это может включать финансовую поддержку, консультационные услуги и упрощенные процедуры регистрации бизнеса.

3. Расширять механизмы психологической поддержки для молодежи. Это включает в себя создание центров психологической помощи, проведение образовательных программ по психологической грамотности и доступ к квалифицированным специалистам.

4. Внедрить компоненты мягкой силы, направленные на укрепление молодежного культурного и социального капитала. Это включает создание и поддержку молодежных центров, клубов и площадок для встреч и обмена опытом.

5. Обеспечить доступность открытых пространств для встреч молодежи, где они могут активно обсуждать свои идеи, взаимодействовать и развивать собственные проекты.

6. Упростить дресс-код для чиновников, работающих с молодежью, чтобы снизить барьеры в общении и укрепить взаимодействие между государственными органами и молодежью.

7. Сосредоточить усилия на проектах, способствующих преемственности поколений и обеспечивающих передачу опыта и знаний между поколениями.

8. Провести глубокий анализ современных тенденций среди молодежи, учитывая их взаимосвязь с текущими событиями в стране и мире. Исследования должны включать анализ данных в разрезе различных регионов, возрастных групп и других демографических и социокультурных характеристик.

9. Стимулировать межведомственное взаимодействие для эффективной координации мероприятий, направленных на поддержку молодежи и реализацию молодежной политики. Это поможет обеспечить комплексный подход и учет всех аспектов, влияющих на благосостояние и развитие молодежи.

10. Создавать условия для интеграции молодежи в общественные процессы и принятие их участия в формировании общественной политики является неотъемлемой частью развития общества. Их активное участие способствует более успешной реализации общественных инициатив и стратегий.